

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๔ เรื่อง

รูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนต้นแบบในประเทศไทย
Application Model for Buddhist Economics in Sampling Community of Thailand

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

พุทธเศรษฐศาสตร์ในทัศนะของปราชญ์ในประเทศและต่างประเทศ
Buddhist Economics in the View of Domestic and Foreign Scholars

โดย

พระปลัดระพิน พุทธิสารโ, ผศ.ดร.

ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น

ผศ.ดร.พิเชฐ ทั้งโต

พระมหานิกธ ฐานตุตโร, ดร.

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 61076022

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๔ เรื่อง

รูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนต้นแบบในประเทศไทย
Application Model for Buddhist Economics in Sampling Community of Thailand

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

พุทธเศรษฐศาสตร์ในทัศนะของปราชญ์ในประเทศและต่างประเทศ
Buddhist Economics in the View of Domestic and Foreign Scholars

โดย

พระปลัดระพิน พุทธิสารโ, ผศ.ดร.

ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น

ผศ.ดร.พิเชฐ ทั้งโต

พระมหานิกธ ฐานุตโตโร, ดร.

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 61076022

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Sub – Research Report 4

Application Model for Buddhist Economics in Sampling Community of Thailand

Under Research plan

Buddhist Economics in the View of Domestic and Foreign Scholars

By

Phrapalad Raphin Buddhiso, Asst. Prof. Dr.

Asst. Prof.Dr.Phatarapol JaiYen

Asst. Prof.Dr.Phichet Thangto

Phramaha Nigorn Thanuttaro, Dr.

Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

B.E. 2560

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610760222

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย: รูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนต้นแบบในประเทศไทย
ผู้วิจัย: พระปลัดระพิน พุทธิสารโ, ผศ.ดร., ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น, ผศ.ดร.พิเชฐ ทั้งโต,
 พระมหานิกธ ฐานุตโตโร, ดร.
ส่วนงาน: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปีงบประมาณ: ๒๕๖๐
ทุนอุดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาแนวทางและรูปแบบพุทธเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทย (๒) เพื่อศึกษาวิธีการ แนวทางในการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย (๓) เพื่อเสนอรูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย ผู้วิจัยใช้การศึกษาด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาแนวคิดทฤษฎีจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งศึกษาจากชุมชนต้นแบบด้านการประยุกต์ใช้ในจังหวัดสุพรรณบุรี และจังหวัดลำปาง วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

ผลการวิจัยพบว่า

๑. แนวทางและรูปแบบพุทธเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทย พบว่ามีชุมชนที่เน้นการดำเนินชีวิตแบบพอเพียงกระจายอยู่ทั่วประเทศ เป็นชุมชนพึ่งตนเองตามแนวพุทธ (๑) มีพระสงฆ์เป็นผู้นำเป็นต้นแบบนำทำ ดำเนินการพึ่งตนเองตามแนวพุทธ เช่น ชุมชนสันตือโคก พร้อมเครือข่าย ชุมชนพึ่งตนเอง โดยการนำของพระสงฆ์แบบหลวงพ่อยอม กลยาโณ แห่งวัดสวนแก้ว พระอาจารย์สุบิน ปณีโต แห่งวัดไผ่ล้อม จ.ตราด พระอาจารย์มนัส ขนตยาธมโม แห่งวัดโพธิ์ทอง จ.จันทบุรี เป็นต้น หรือชุมชนพึ่งตนเอง เช่น ชุมชนวัดสะพาน อำเภอมือง จังหวัดชัยนาท ชุมชนบ้านบ้านพุพระ หมู่ที่ ๔ ตำบลหนองบัว อำเภอมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี กลุ่มเศรษฐกิจชุมชน ตำบลบางใหญ่ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี โดยชุมชนต่าง ๆ เหล่านี้ นำแนวทางพุทธเศรษฐศาสตร์โดยการนำของพระสงฆ์ นักบวชในศาสนา หรือผู้นำชุมชน ล้วนมีการใช้ทุนทางสังคม ในเรื่องน้ำใจ แบ่งปัน มาเป็นเครื่องขับเคลื่อน การเคารพผู้ใหญ่ การช่วยเหลือ เกื้อกูล แบ่งปัน ช่วยเหลือกัน การนำสถาบันทางสังคมอันหมายถึงครอบครัว ศาสนา และวิถีวัฒนธรรม ใช้ระยะเวลาในการทำงานเชิงชุมชน ใช้ความอดทน มุ่งมั่น ความเพียรพยายามอย่างจริงจัง จึงประสบผลสำเร็จ ทั้งหมดนี้แนวคิดหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้กลายมาเป็นกลไกในการแสวงหาความรู้ (ปัญญา) มีการฝึกอบรม นำคนที่มีความรู้ทางด้านเกษตรชุมชน มาเป็นผู้ช่วย หรือให้ความรู้เกี่ยวกับการผลิต เกิดเป็นผลิตผล ผลิตภัณฑ์ และการส่งเสริมให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีได้ เป็นความเหมาะสมตัวและเหมาะสมในการดำเนินชีวิตร่วมกัน

๒. การประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย ในกลุ่มตัวอย่าง ๒ กลุ่มของ กลุ่มที่ดำเนินการจนกระทั่งประสบความสำเร็จ ได้แก่ ชุมชนบ้านไผ่แง หมู่. ๑ ต.วังน้ำเย็น และชุมชนไผ่ลัม ม.๑ ต.โพธิ์ลัม อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี (ภาคเหนือ) บ้านแม่แก้ว หมู่. ๑ ตำบลบ้านอ้อน อำเภองาว จังหวัดลำปาง โดยเป็นตัวแทนกลุ่มตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมพุทธเศรษฐศาสตร์ในการจัดการชุมชน มีการรวมกลุ่มกันประกอบอาชีพเสริมหลังการเพาะปลูกในการทำนา เช่น การทำปุ๋ยคอก เลี้ยงสัตว์ ไร่ ไร่ ไร่ และเลี้ยงปลา ในส่วนของการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรอื่น ๆ อาทิ การปลูกผักสวนครัว การตั้งกลุ่มปลูกดาวเรือง การตั้งกลุ่มแปรรูปผลิตผลทางการเกษตร เช่น กลัวยอบ กลัวยอดของจังหวัดลำปาง การเลี้ยงปลา และผลผลิตจากปลา เช่น ปลาแดดเดียว น้ำปลา ของจังหวัดสุพรรณบุรี การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และพุทธเศรษฐศาสตร์ภายใต้แนวคิด สมดุล พอเพียง ใช้ปัญหาในการผลิต และการบริโภค สามัคคีธรรมในการอยู่ร่วมกัน พัฒนาคุณภาพชีวิต และการดำเนินชีวิตแบบมีส่วนร่วม จนได้รับรางวัลหมู่บ้าน “อยู่ดี มีสุข” ในระดับจังหวัดและ ได้รับรางวัลพระราชทานจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ด้านเศรษฐกิจพอเพียง

๓. รูปแบบการเรียนรู้การประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย โดยทุกรูปแบบที่ปรากฏในชุมชน จะเริ่มจากการ (๑) กำหนดเป้าหมายตามพุทธศาสตร์ที่ว่าด้วยความสมดุล และความสุขอันเป็นเป้าหมายของมนุษย์ในองค์รวม (๒) การเรียนรู้สู่การปฏิบัติเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ ว่าด้วยการนำองค์ความรู้เก่ามาผสมผสานประยุกต์สู่การปฏิบัติตามเงื่อนไขของเศรษฐศาสตร์ชุมชนแบบเดิม (๓) การปรับตัวภายใต้พุทธเศรษฐศาสตร์ เป็นการปรับตัวภายใต้สถานการณ์อย่างใหม่ การเรียนรู้รูปแบบใหม่และประสบการณ์ใหม่ภายใต้การผลิตแบบดั้งเดิมกับการผลิตเพื่อการบริโภคสู่คุณภาพการผลิตและคุณภาพชีวิต (๔) การบริหารจัดการพุทธเศรษฐศาสตร์ สู่การจัดการบริหารองค์รวมอย่างเป็นระบบ โดยในทุกกระบวนการของรูปแบบจะผสมประยุกต์ด้วยหลักธรรม พาทำนำให้ดู ทำให้เป็นแบบอย่าง ผ่านวิถีทางศาสนาและความเชื่อทางสังคม กิจกรรมชุมชน ทั้งสองชุมชนมีวิถีของศาสนาเป็นเครื่องกำหนดและประยุกต์ภายใต้วิถีทางศาสนา

คำสำคัญ : การประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์, ชุมชนต้นแบบ, ประเทศไทย

Research Title: Application Model for Buddhist Economics in Sampling Community of Thailand

Researcher: Phrapalad Raphin Buddhisaro, Asst. Prof.
Asst. Prof.Dr.Phatarapol JaiYen
Asst. Prof.Dr.Phichet Thangto
Phramaha Nigorn Thanuttaro, Dr.

Department: Faculty of Social Sciences,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Fiscal Year: 2560 / 2017

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The purpose of this research is (1) to study the ways and forms of Buddhist economics in Thailand (2) to study the methods Guidelines for applying Buddhist economics in a sample community in Thai society (3) to propose a model of application of Buddhist economics in a sample community in Thai society. The researcher used the study with qualitative research. Study concepts, theories from relevant documents and research. Including studying from a prototype community of application in Suphan Buri province And Lampang Province Analyze qualitative data by analyzing content and creating inductive summaries.

The research results can be summarized as follows

1. Methods and forms of Buddhist economics in Thailand. Found that there are communities that focus on sufficiency living throughout the country Is a self-reliant community in accordance with Buddhist principles (1) with a monk leading the role model Carry out self-sufficiency in accordance with Buddhist principles, such as Santi Suk Community Ready network Self-reliant community by the leadership of Luang Pho Phayomkhalayano monks of Suan Kaew Temple Phra Ajahn Subin Pitoito of Wat Phai Lom, Trat Province, Phra Ajahn Manatphanatthamo of Wat Pho Thong, Chanthaburi Province etc. or self-reliant communities such as Wat Saphan District, Muang District, Chai Nat Province Ban Phu Phra community, Village No. 4, Nong Bua Subdistrict, Mueang

Kanchanaburi District Karnchanaburi Bang Yai Subdistrict Community Economic Community, Bang Yai District, Nonthaburi Province, where these communities adopt Buddhist Economics Guidelines by leading monks Clergyman Or community leaders Are all using social capital In regard to the generosity shared as a drive Respect for adults, helping and sharing, bringing together social institutions which refer to families, religion and culture. Take time to work in the community, use patience, determination, diligence seriously Therefore successful All of the concepts of the Buddhist doctrine have become a mechanism for seeking knowledge (wisdom). There are training to bring people with knowledge in agricultural agriculture. Become an assistant Or providing knowledge about production Can produce products and promote good quality of life Is the perfect and suitable way to live together

2. Application of Buddhist economics in the model community in Thai society In the sample of 2 groups of groups that have been carried out until being successful, consisting of Ban Phai Nge Village, Village No. 1, Wang Nam Yen Subdistrict, and Phai Lom Community, Village No. 1, Pho Lom Subdistrict, Bang Pla Ma District, Suphan Buri Province (Northern Region), Mae Kwak Village Village No. 1, Ban On Sub-district, Ngao District, Lampang Province, by being a successful representative of the application of Buddhist principles, Buddhist economics in community management There are groups joining together to supplement their careers after farming in farming, such as raising livestock, chickens, cows, goats, and fish in addition to other agricultural products such as vegetable planting. The marigold planting group Setting up agricultural product processing groups, such as banana slices, fried bananas in Lampang, fish farming and fish production such as Dried Dried Fish, Fish Sauce in Suphan Buri Province Application under local knowledge And Buddhist economics under the concept of sufficient sufficiency, using problems in production and consumption, unity in coexistence Improve the quality of life And a participatory lifestyle Until receiving the "Yu Dee Suk Suk" Village Award at the provincial level and Received the royal award from HRH Princess Maha Chakri Sirindhorn on sufficiency economy

3. Learning model, application of Buddhist economics to the model community in Thai society By all forms that appear in the community Beginning with (1) setting goals in accordance with the Buddhist science of balance And happiness which is

the goal of the human being as a whole. (2) Learning to practice Buddhist economy on the integration of old knowledge to apply in accordance with the conditions of traditional community economics (3) Adaptation under Buddhist economics Is an adjustment under a new situation New learning and new experiences under traditional production and production for consumption towards production quality and quality of life. (4) Buddhist Economics Management To a holistic management system In which every process of the form is mixed, applied with principles, leading to make it look as a model Through religious and social beliefs, both community activities have a religious path as a determinant. And applied under the religious path

Keywords : Application for Buddhist Economics, Sampling Community, Thailand

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความเมตตาอนุเคราะห์ของพระสุธีรัตนบัณฑิต,รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ พร้อมคณะกรรมการจัดสรรทุน ที่อนุมัติสนับสนุนทุนวิจัยผ่านโครงการวิจัยชุด เรื่อง พุทธเศรษฐศาสตร์ในทัศนะของปราชญ์ในประเทศและต่างประเทศ โดยมี รศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น เป็นหัวหน้าโครงการวิจัย โดยคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดทำโครงการย่อย เรื่อง รูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนต้นแบบในประเทศไทย นอกจากนี้ขอขอบพระคุณผู้บริหาร บุคลากร เจ้าหน้าที่ของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ทุกท่าน มี พระมหาชุตีภัก อภินนโท ผู้อำนวยการส่วนวางแผนและส่งเสริมการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ เป็นต้น ที่ให้คำแนะนำและชี้แนะในระบบปฏิบัติการดำเนินการ และติดตามทวงถามงานด้วยความใส่ใจและเมตตา จนกระทั่งงานวิจัยแล้วเสร็จ

ขอขอบคุณผู้นำชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้าน และบุคคลที่เกี่ยวข้องในการเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์ เก็บข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยทั้งชุมชนไผ่ล้อม หมู่ที่ ๑ ต.โพธิ์ล้อม อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี (ภาคเหนือ) บ้านแม่แก้ว หมู่ที่ ๑ ต.บ้านอ้อ อ.งาว จ.ลำปาง ชุมชนต้นแบบที่ประสบความสำเร็จรางวัลหมู่บ้าน “อยู่ดี มีสุข” ในระดับจังหวัดและ ได้รางวัลพระราชทานจากสมเด็จพระเทพพระรัตนราชสุดาฯด้านเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงพื้นที่และการให้สัมภาษณ์ สังเกต และเติมเต็มให้ งานวิจัยแล้วเสร็จ

นอกจากนี้ ขอกราบขอบพระคุณ และอนุโมทนา คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ พระมหาสมบูรณ์ วุฒิกโร,รศ.ดร. (คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย) พระสุธีรัตนบัณฑิต,รศ.ดร. (ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์) รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม (รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป) ที่เมตตาเป็นผู้ตรวจประเมินร่างวิจัยฉบับสมบูรณ์ และให้คำแนะนำในการทำวิจัย กระทั่งผู้วิจัยพัฒนางานจนแล้วเสร็จ

สุดท้ายนี้ ขอกราบขอบพระคุณต่อผู้บริหาร คณบดีคณะสังคมศาสตร์ และคณะอาจารย์และเจ้าหน้าที่ของคณะสังคมศาสตร์ทุกท่านที่เปิดโอกาสให้ผู้วิจัย พร้อมคณะได้รับทุนวิจัย เพื่อพัฒนาตนเองตามกรอบการพัฒนาบุคลากร รวมทั้งอนุมัติให้เดินทางออกภาคสนามในการเก็บข้อมูลวิจัยในหลาย ๆ ครั้ง ซึ่งเป็นประโยชน์ในการเติมเต็มข้อมูลวิจัยจนแล้วเสร็จดังปรากฏ

พระปลัดระพิน พุทธิสารโ, ผศ.ดร. และคณะ

๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฌ
สารบัญแผนภาพ.....	ญ
อักษรย่อชื่อคัมภีร์.....	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย.....	๔
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๕
๑.๕ นิยามศัพท์ในการวิจัย.....	๕
๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๖
๑.๗ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๖
๑.๘ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๕๙
๑.๙ ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย.....	๖๓
บทที่ ๒ แนวทางและรูปแบบพุทธเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทย.....	๖๔
๒.๑ ศึกษาแนวทางและรูปแบบพุทธเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทย.....	๖๔
๒.๒ ชุมชนต้นแบบด้านพุทธเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทย.....	๖๙
๒.๓ ลักษณะรูปแบบพุทธเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทย.....	๗๔
๒.๔ ผลการดำเนินการประยุกต์หลักพุทธเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทย.....	๗๗
บทที่ ๓ แนวทางในการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย.....	๗๙
๓.๑ การประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย.....	๗๙
๓.๒ แนวทางในการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย.....	๘๘
๓.๓ ผลการประยุกต์หลักพุทธเศรษฐศาสตร์ผสมผสานกับวิถีทางศาสนา.....	๙๒
๓.๔ สรุป.....	๙๕
บทที่ ๔ รูปแบบการเรียนรู้การประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย.....	๙๗
๔.๑ แนวทางการประยุกต์ใช้แนวคิดทางพุทธเศรษฐศาสตร์.....	๙๗

๔.๒	รูปแบบการเรียนรู้การประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย....	๙๙
๔.๓	สรุปการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย.....	๑๐๔
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....		๑๐๕
๕.๑	สรุป.....	๑๐๕
๕.๒	อภิปรายผล.....	๑๐๗
๕.๓	ข้อเสนอแนะ.....	๑๑๐
บรรณานุกรม.....		๑๑๒
ภาคผนวก.....		๑๑๙
ภาคผนวก ก เครื่องมือวิจัย.....		๑๒๐
ภาคผนวก ข หนังสือเชิญ, ผู้ทรงคุณวุฒิ, ผู้ให้ข้อมูล.....		๑๒๓
ภาคผนวก ค ภาพถ่ายการลงพื้นที่ทำการวิจัย, การสัมภาษณ์.....		๑๒๘
ภาคผนวก ง การรับรองการนำไปใช้ประโยชน์.....		๑๓๓
ภาคผนวก จ ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย.....		๑๓๖
ประวัติผู้วิจัย และคณะ.....		๑๓๙

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๑.๑	เปรียบเทียบพฤติกรรมผู้ประกอบการของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักกับพระพุทธศาสนา..... ๒๙

สารบัญแผนภาพ

ภาพประกอบที่	หน้า
๑.๑ แสดงกรอบแนวคิดการศึกษาวิจัย.....	๖
๑.๒ มัชฌิมาปฏิปทา โยนิโสมนสิการ และอัปมาทธรรม กับพุทธเศรษฐศาสตร์.....	๑๒
๑.๓ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับการพัฒนาภาคเศรษฐกิจ.....	๔๑
๑.๔ รูปแบบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาเกษตรกรรมสู่เศรษฐกิจพอเพียง แสดงโดยลักษณะกระบวนการ.....	๕๐
๒.๑ หมู่บ้านจำรุง จ.ระยอง ชุมชนเข้มแข็งกับการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ ภายใต้การจัดการร่วมกัน.....	๖๕
๒.๒ ลักษณะชุมชนพึ่งตนเอง.....	๖๕
๒.๓ การศึกษาชุมชนต้นแบบสันตโตโคกโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทเป็นแกนนำ ประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์.....	๖๖
๒.๔ พระสงฆ์ นักบวชในพระพุทธศาสนากับแนวทางในการส่งเสริมพุทธเศรษฐศาสตร์ ในชุมชนชาวพุทธในสังคมไทย.....	๖๗
๒.๕ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับการประยุกต์ใช้ในสังคม.....	๗๕
๒.๖ โครงสร้างแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ถูกนำมาใช้ขับเคลื่อนประยุกต์ผสมผสาน กับหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในสังคมไทย.....	๗๖
๒.๗ แนวคิดเรื่องการพัฒนาชุมชนแบบยั่งยืน.....	๗๖
๒.๘ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างเป้าหมายและแนวทางการพัฒนาชุมชน ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง.....	๗๗
๓.๑ แนวคิดสามัคคีธรรม อยู่ร่วมกันและสร้างงานเพื่อพัฒนาชุมชนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงและ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ผลิตภายใต้หลักคิดความสามัคคีของกลุ่มชุมชน จ.ลำปาง.....	๘๐
๓.๒ แนวคิดสามัคคีธรรม การประชุมแสวงหาความรู้ร่วมกัน ในการพัฒนาองค์ความรู้ รวมถึงการแสวงหาแหล่งความรู้อื่นด้านการจัดการชุมชนเพื่อประโยชน์ในการพัฒนา งานชุมชนร่วมกัน ของกลุ่มสหกรณ์ชุมชน จ.ลำปาง.....	๘๑
๓.๓ เกษตรคุณธรรม เกษตรอินทรีย์ ที่เน้นปลูกพืชปลอดสารพิษอันมีเป้าหมายเพื่อคุณภาพชีวิต และผู้บริโภค ของกลุ่มสหกรณ์ชุมชน จ.ลำปาง.....	๘๒
๓.๔ กลุ่มสหกรณ์ชุมชนและตลาดผลิตภัณฑ์ชุมชน จ.ลำปาง.....	๘๓
๓.๕ กลุ่มสมาชิกเกษตรแบบพาณิชย์ที่พัฒนาเป็นเกษตรแบบยังชีพบ้านแม่แก้ว.....	๘๓

๓.๖	นายวาทกานต์ ช่อแก้ว พัฒนาการจังหวัดสุพรรณบุรี พร้อมคณะกรรมการคัดสรรหมู่บ้าน หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงอยู่เย็นเป็นสุขและกิจกรรมพัฒนาชุมชนดีเด่น ปี ๒๕๖๐.....	๘๕
๓.๗	วิถีเกษตรแบบยังชีพ และการเกษตรแบบผสมผสาน รูปแบบการดำเนินชีวิตของชาวไผ่เง อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี ภายใต้กลไกการผลิตเชิงพาณิชย์ในปัจจุบัน.....	๘๖
๓.๘	ภาพวิถีทางศาสนาที่ชุมชนไผ่เง ที่มีวัดเป็นศูนย์กลาง อาทิ วัดวังน้ำเย็น วัดตะลุ่ม และยังรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นไทพวนไว้อยู่จนกระทั่งปัจจุบัน.....	๘๗
๓.๙	เครื่องมือการพัฒนาอันเป็นหัวใจของการพัฒนาและประยุกต์ใช้หลักพุทธศาสนา ในวิถีเศรษฐกิจชุมชน.....	๙๐
๓.๑๐	แนวคิดอันเป็นการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการใช้ในชุมชน.....	๙๑
๓.๑๑	การสร้างกิจกรรมผ่านอาชีพ การแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชน อาทิ กลัวย ถั่ว และผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร.....	๙๒
๓.๑๒	การประชุม พูดคุย แบ่งปันในสภาพปัญหาท้องถิ่น และชุมชนรวมทั้งนำองค์ความรู้ ที่เกี่ยวกับอาชีพ การประกอบอาชีพ นำมาเสริมให้กับชุมชนอย่างต่อเนื่อง.....	๙๓
๓.๑๓	การนำบุคลากรในชุมชน ไปแสวงหาองค์ความรู้ ในกลุ่มชุมชนตัวอย่าง ที่ประสบความสำเร็จเป็นการแสวงหาความรู้ (ปัญญา) ให้เกิดขึ้นเพื่อนำมา เสริมประกอบอาชีพให้กับชุมชนของตนเอง.....	๙๔
๔.๑	รูปแบบเรียนรู้ด้านหลักพุทธธรรม ใช้การปฏิบัติตามหลักพุทธเศรษฐศาสตร์.....	๑๐๐
๔.๒	ถอดรูปแบบการเรียนรู้โดยใช้การปฏิบัติตามหลักพุทธเศรษฐศาสตร์.....	๑๐๑
๔.๓	รูปแบบการเรียนรู้เพื่อการปรับตัวภายใต้พุทธเศรษฐศาสตร์.....	๑๐๑
๔.๔	การบริหารจัดการพุทธเศรษฐศาสตร์.....	๑๐๒
๔.๕	รูปแบบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาเศรษฐศาสตร์.....	๑๐๓

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฌ
สารบัญแผนภาพ.....	ญ
อักษรย่อชื่อคัมภีร์.....	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย.....	๔
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๕
๑.๕ นิยามศัพท์ในการวิจัย.....	๕
๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๖
๑.๗ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๖
๑.๘ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๕๙
๑.๙ ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย.....	๖๓
บทที่ ๒ แนวทางและรูปแบบพุทธเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทย.....	๖๔
๒.๑ ศึกษาแนวทางและรูปแบบพุทธเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทย.....	๖๔
๒.๒ ชุมชนต้นแบบด้านพุทธเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทย.....	๖๙
๒.๓ ลักษณะรูปแบบพุทธเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทย.....	๗๔
๒.๔ ผลการดำเนินการประยุกต์หลักพุทธเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทย.....	๗๗
บทที่ ๓ แนวทางในการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย.....	๗๙
๓.๑ การประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย.....	๗๙
๓.๒ แนวทางในการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย.....	๘๘
๓.๓ ผลการประยุกต์หลักพุทธเศรษฐศาสตร์ผสมผสานกับวิถีทางศาสนา.....	๙๒
๓.๔ สรุป.....	๙๕
บทที่ ๔ รูปแบบการเรียนรู้การประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย.....	๙๗
๔.๑ แนวทางการประยุกต์ใช้แนวคิดทางพุทธเศรษฐศาสตร์.....	๙๗

๔.๒	รูปแบบการเรียนรู้การประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย....	๙๙
๔.๓	สรุปการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย.....	๑๐๔
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....		๑๐๕
๕.๑	สรุป.....	๑๐๕
๕.๒	อภิปรายผล.....	๑๐๗
๕.๓	ข้อเสนอแนะ.....	๑๑๐
บรรณานุกรม.....		๑๑๒
ภาคผนวก.....		๑๑๙
ภาคผนวก ก เครื่องมือวิจัย.....		๑๒๐
ภาคผนวก ข หนังสือเชิญ, ผู้ทรงคุณวุฒิ, ผู้ให้ข้อมูล.....		๑๒๓
ภาคผนวก ค ภาพถ่ายการลงพื้นที่ทำการวิจัย, การสัมภาษณ์.....		๑๒๘
ภาคผนวก ง การรับรองการนำไปใช้ประโยชน์.....		๑๓๓
ภาคผนวก จ ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย.....		๑๓๖
ประวัติผู้วิจัย และคณะ.....		๑๓๙

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๑.๑	เปรียบเทียบพฤติกรรมผู้ประกอบการของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักกับพระพุทธศาสนา..... ๒๙

สารบัญแผนภาพ

ภาพประกอบที่	หน้า
๑.๑ แสดงกรอบแนวคิดการศึกษาวิจัย.....	๖
๑.๒ มัชฌิมาปฏิปทา โยนิโสมนสิการ และอัปมาทธรรม กับพุทธเศรษฐศาสตร์.....	๑๒
๑.๓ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับการพัฒนาภาคเศรษฐกิจ.....	๔๑
๑.๔ รูปแบบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาเกษตรกรรมสู่เศรษฐกิจพอเพียง แสดงโดยลักษณะกระบวนการ.....	๕๐
๒.๑ หมู่บ้านจำรุง จ.ระยอง ชุมชนเข้มแข็งกับการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ ภายใต้การจัดการร่วมกัน.....	๖๕
๒.๒ ลักษณะชุมชนพึ่งตนเอง.....	๖๕
๒.๓ การศึกษาชุมชนต้นแบบสันตโตศกโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทเป็นแกนนำ ประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์.....	๖๖
๒.๔ พระสงฆ์ นักบวชในพระพุทธศาสนากับแนวทางในการส่งเสริมพุทธเศรษฐศาสตร์ ในชุมชนชาวพุทธในสังคมไทย.....	๖๗
๒.๕ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับการประยุกต์ใช้ในสังคม.....	๗๕
๒.๖ โครงสร้างแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ถูกนำมาใช้ขับเคลื่อนประยุกต์ผสมผสาน กับหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในสังคมไทย.....	๗๖
๒.๗ แนวคิดเรื่องการพัฒนาชุมชนแบบยั่งยืน.....	๗๖
๒.๘ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างเป้าหมายและแนวทางการพัฒนาชุมชน ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง.....	๗๗
๓.๑ แนวคิดสามัคคีธรรม อยู่ร่วมกันและสร้างงานเพื่อพัฒนาชุมชนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงและ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ผลิตภายใต้หลักคิดความสามัคคีของกลุ่มชุมชน จ.ลำปาง.....	๘๐
๓.๒ แนวคิดสามัคคีธรรม การประชุมแสวงหาความรู้ร่วมกัน ในการพัฒนาองค์ความรู้ รวมถึงการแสวงหาแหล่งความรู้อื่นด้านการจัดการชุมชนเพื่อประโยชน์ในการพัฒนา งานชุมชนร่วมกัน ของกลุ่มสหกรณ์ชุมชน จ.ลำปาง.....	๘๑
๓.๓ เกษตรคุณธรรม เกษตรอินทรีย์ ที่เน้นปลูกพืชปลอดสารพิษอันมีเป้าหมายเพื่อคุณภาพชีวิต และผู้บริโภค ของกลุ่มสหกรณ์ชุมชน จ.ลำปาง.....	๘๒
๓.๔ กลุ่มสหกรณ์ชุมชนและตลาดผลิตภัณฑ์ชุมชน จ.ลำปาง.....	๘๓
๓.๕ กลุ่มสมาชิกเกษตรแบบพาณิชย์ที่พัฒนาเป็นเกษตรแบบยังชีพบ้านแม่แก้ว.....	๘๓

๓.๖	นายวาทกานต์ ช่อแก้ว พัฒนาการจังหวัดสุพรรณบุรี พร้อมคณะกรรมการคัดสรรหมู่บ้าน หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงอยู่เย็นเป็นสุขและกิจกรรมพัฒนาชุมชนดีเด่น ปี ๒๕๖๐.....	๘๕
๓.๗	วิถีเกษตรแบบยังชีพ และการเกษตรแบบผสมผสาน รูปแบบการดำเนินชีวิตของชาวไผ่เง อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี ภายใต้กลไกการผลิตเชิงพาณิชย์ในปัจจุบัน.....	๘๖
๓.๘	ภาพวิถีทางศาสนาที่ชุมชนไผ่เง ที่มีวัดเป็นศูนย์กลาง อาทิ วัดวังน้ำเย็น วัดตะลุ่ม และยังรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นไทพวนไว้อยู่จนกระทั่งปัจจุบัน.....	๘๗
๓.๙	เครื่องมือการพัฒนาอันเป็นหัวใจของการพัฒนาและประยุกต์ใช้หลักพุทธศาสนา ในวิถีเศรษฐกิจชุมชน.....	๙๐
๓.๑๐	แนวคิดอันเป็นการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการใช้ในชุมชน.....	๙๑
๓.๑๑	การสร้างกิจกรรมผ่านอาชีพ การแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชน อาทิ กลั้วย ถั่ว และผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร.....	๙๒
๓.๑๒	การประชุม พูดคุย แบ่งปันในสภาพปัญหาท้องถิ่น และชุมชนรวมทั้งนำองค์ความรู้ ที่เกี่ยวกับอาชีพ การประกอบอาชีพ นำมาเสริมให้กับชุมชนอย่างต่อเนื่อง.....	๙๓
๓.๑๓	การนำบุคลากรในชุมชน ไปแสวงหาองค์ความรู้ ในกลุ่มชุมชนตัวอย่าง ที่ประสบความสำเร็จเป็นการแสวงหาความรู้ (ปัญญา) ให้เกิดขึ้นเพื่อนำมา เสริมประกอบอาชีพให้กับชุมชนของตนเอง.....	๙๔
๔.๑	รูปแบบเรียนรู้ด้านหลักพุทธธรรม ใช้การปฏิบัติตามหลักพุทธเศรษฐศาสตร์.....	๑๐๐
๔.๒	ถอดรูปแบบการเรียนรู้โดยใช้การปฏิบัติตามหลักพุทธเศรษฐศาสตร์.....	๑๐๑
๔.๓	รูปแบบการเรียนรู้เพื่อการปรับตัวภายใต้พุทธเศรษฐศาสตร์.....	๑๐๑
๔.๔	การบริหารจัดการพุทธเศรษฐศาสตร์.....	๑๐๒
๔.๕	รูปแบบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาเศรษฐศาสตร์.....	๑๐๓

อักษรย่อชื่อคัมภีร์

พระไตรปิฎก = เล่ม/ข้อ/หน้า
ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระวินัยปิฎก

วิ.ม. (ไทย) = วินัยปิฎก มหาวรรค (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

สํ.ส. (ไทย) = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค (ภาษาไทย)
 สํ.ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)
 อง.ติ.ก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต (ภาษาไทย)
 อง.ป.ญ.จ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต (ภาษาไทย)
 อง.ฉก.ก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกกนิบาต (ภาษาไทย)
 อง.อ.ฎ.ก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อฎฐกนิบาต (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในยุคสมัยของการเปลี่ยนแปลง เทคโนโลยีข้อมูลข่าวสาร ที่ฉับไว การดำเนินชีวิตที่เร่งรีบ กลายเป็นปัจจัยสำคัญในสมัยของการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว ซึ่งยากจะปฏิเสธได้ว่าส่วนหนึ่งต้นเหตุมาจากการบริโภค ซึ่งกลายเป็นวัฒนธรรมร่วมของระบบสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในระดับโลก ค่านิยมของการบริโภคกลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจซึ่งอยู่ในรูปของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติที่สูงขึ้น การลงทุนมากขึ้น มาตรฐานการครองชีพที่สูงขึ้นในปัจจุบันส่วนเสริมของการดำเนินชีวิตเพิ่มมากขึ้น โดยเข้าใจว่าสิ่งที่บริโภคนั้นเป็นสิ่งสำคัญในชีวิต โลกวัตถุนิยมและบริโภคนิยมถูกให้น้ำหนักเกินกว่าความพอดีและเป็นจริง เกินกว่าความพอดี กับรายได้และอาชีพ ในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า “ตัณหา” ซึ่งกลายเป็นปัจจัยชี้้นำ ซึ่งส่งผลต่อเนื่องตามมา เป็นการบริโภคเกินกว่าพอดี เกินกว่าจะหาได้ และมีไม่น้อยล่องไปจนกระทั่งละเมิดมาตรฐานจริยธรรมสังคม หรือไปถึงการทำผิดกฎหมาย ทั้งในส่วนของผู้ประกอบการที่พร้อมจริยธรรมนำไปสู่การค้าที่เอาเปรียบ ถูกส่งต่อไปยังผู้บริโภคที่ขาดสำนึก ในการบริโภคหรือเห็นคุณค่าของการบริโภคอย่างไม่รับผิดชอบ ที่ควรจะต้องตระหนักเข้าใจถึงการได้มาผลดังกล่าวจึงกลายเป็นพิษต่อคุณธรรมของมนุษย์และความสงบสุขของสังคม^๑ เงิน ทุน ถูกทำให้เชื่อว่ามีค่าสำหรับชีวิตมนุษย์ การแสวงหารายได้ที่ไม่สอดคล้องกับรายจ่าย ด้วยความเชื่อว่าการแสวงหาเงินจะทำให้มีความสุข ดังหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเรื่อง “สุขของคฤหัสถ์ หรือ คิหิสุข หรือ กามโภคิสุข” ที่เป็นหลักอันควรนำมาส่งเสริมให้มีแบบเข้าใจ รู้จริง และส่งต่อไปเป็น “อติสุข” ที่ส่งเสริมให้มนุษย์แสวงหาความสุขจากการมีทรัพย์สินคือรู้จักแสวงหา ด้วยน้ำพักน้ำแรงความขยันหมั่นเพียรของตน และโดยชอบธรรม จนกระทั่งส่งผลเป็น “โภคสุข” คือเป็นความสุขจากการได้มาแล้วใช้จ่ายด้วยความเป็นสุขในทรัพย์สินที่ได้มาโดยชอบนั้น เลี้ยงชีพ เลี้ยงผู้ควรเลี้ยง และบำเพ็ญประโยชน์ ซึ่งในหลักปฏิบัติควรเป็นแบบนั้นคือมนุษย์แสวงหาอย่างถูกต้อง และใช้จ่ายอย่างมีความสุข แต่ในข้อเท็จจริง กลับกลายเป็นว่ารายได้นั้นมากขึ้น แต่ส่วนหนึ่งของมนุษย์ในสังคมนี้กลับ ความสุขถดถอย คุณภาพชีวิตน้อยลง ด้วยเหตุผลในเรื่องของความไม่ “สมดุล” ทั้งในส่วนของรายได้ รายจ่าย มนุษย์ทุกคนต้องการความพึงพอใจสูงสุดที่ได้

^๑ ตีรณ พงศ์มณฑิณี, เศรษฐศาสตร์บนทางสายกลาง, (นนทบุรี: หจก.โรงพิมพ์วัชรินทร์ พี.พี., ๒๕๖๐), หน้า ๒๐.

บริโภคสินค้าและบริการ และความพึงพอใจไม่มีที่สิ้นสุด ควบคุมได้ยาก อยากรู้ อยากรู เป็น อยากรู เมื่อความต้องการมากเกินไปกว่าจะพึงได้ จนกระทั่งล้มความยุติธรรม ความเจริญทางด้านวัตถุอาจรุดหน้าไปอย่างรวดเร็ว ควบคุมไปกับความอยากที่เพิ่มขึ้น แต่คุณค่าทางด้านจิตใจถดถอยลง และมีผลกระทบถึงระบบการจัดสรรวัตถุดิบและโครงสร้างทางสังคมในส่วนอื่น ๆ อีกด้วย^๒

สภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีรายได้ปานกลางและสะท้อนพัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจและทุนมนุษย์ในช่วง ๒๐ ปีที่ผ่านมาให้มีความชัดเจนและโดดเด่น สภาพโดยรวมของประเทศไทยในปัจจุบัน ได้รับผลกระทบจากความผันผวนทางเศรษฐกิจ และการเมืองในระดับชาติ และนานาชาติ ปัญหาการขาดเสถียรภาพทางรายได้ ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ได้กลายเป็นปัญหาของประเทศไทย อย่างไรก็ตามความก้าวหน้าในด้านนี้ไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์กับทุกคน ความเท่าเทียมกันในผลประโยชน์ ผลประโยชน์เพิ่มพูนขึ้นอย่างรวดเร็วสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างแนบแน่นกับเศรษฐกิจระหว่างประเทศ เช่น งานในภาคการผลิตเพื่อส่งออก ส่วนผู้คนที่ยังคงพึ่งพาเศรษฐกิจในประเทศ เช่น เกษตรกรที่มีแปลงเพาะปลูกขนาดเล็ก กลุ่มนี้มักได้รับประโยชน์น้อยกว่าเมื่อเทียบสัดส่วนกัน เขตเมืองของไทยเติบโตเร็วกว่าชนบท ความยากจนเป็นปัญหาที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง และยังพบได้ทั่วไปแถบชนบทของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และพื้นที่ติดชายแดนภาคเหนือและภาคใต้ของประเทศ

โลกสมัยใหม่ที่มีโลกตะวันตกเป็นผู้นำขับเคลื่อนการพัฒนาด้วยความคิดวัตถุนิยม บริโภคนิยม โดยอาศัยความโลภเป็นตัวกระตุ้น มีประโยคว่า “Greed in good” หรือ “ความโลภเป็นของดี” เพราะความอยากกระตุ้นให้เกิดการพัฒนา คิดค้นคว้าหาความรู้เพื่อสร้างความร่ำรวย ทำให้โลกเจริญ คือสามารถผลิตวัตถุสิ่งของและเทคโนโลยีต่าง ๆ แต่ขณะเดียวกันความโลภก็นำไปสู่การเอาเปรียบ แย่งชิง ชัดแย้งรุนแรง และทำลายสิ่งแวดล้อม ดังที่เกิดสงครามต่าง ๆ รวมทั้งสงครามโลก ๒ ครั้งในศตวรรษที่แล้ว^๓ การพัฒนาตามแนวทางวัตถุนิยมบริโภคนิยมแนวตะวันตกที่ขับเคลื่อนด้วยโลกจริต นำไปสู่การเสียสมดุลอย่างรุนแรงทุก ๆ ทาง ทั้งชีวิต เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ทุนนิยมคือระบบสังคมที่ยึดหลักการยอมรับสิทธิของปัจเจกชน (Individual Rights) รวมทั้งสิทธิหรือกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน (Property Rights) เป็นระบบที่ทรัพย์สินทุกอย่างมีผู้ครอบครองเป็นเจ้าของอย่างเป็นการส่วนตัว^๔ ส่วนมากทุกคนมีชีวิตหรือปรารถนาที่จะมีชีวิตเพื่อตนเอง ข้อเท็จจริงนี้ไม่ได้รบกวนชีวิตทาง

^๒ สำราญ อิมจิตต์, เศรษฐศาสตร์ในพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๘๕-๘๖.

^๓ ประเวศ วะสี, พระพุทธศาสนาทุนอันยิ่งใหญ่เพื่อพัฒนาประเทศไทย, (สมุทรปราการ: บริษัท ออฟเซ็ทพลัส จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๑๘.

^๔ Ayn Rand, *Capitalism: The Unknown Ideal*, (New York: Penguin Books, 1967), P.19.

สังคม แต่สนับสนุนชีวิตทางสังคม เพราะการทำให้ชีวิตของปัจเจกบุคคลสมบูรณ์ยิ่งขึ้นจะเป็นไปได้ก็ต้องอาศัยสังคม นี่คือความหมายที่แท้จริงของคำสอนที่ว่า “ความเห็นแก่ตัว” (Egoism) เป็นกฎพื้นฐานของสังคม^๕ การรู้จักช่วยเหลือ แบ่งปัน เกื้อกูลต่อกันในสังคมทั้งในการบริโภค การผลิต การพัฒนาที่ยั่งยืน การคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อสังคม เป็นการดำเนินการทางเศรษฐศาสตร์แนวพุทธที่ตั้งอยู่บนความสมดุลของสรรพสิ่ง^๖ ทำให้คนจนมีความสุขมากขึ้น (หรือมีความทุกข์และความยากลำบากลดลง) จนกระทั่งรายได้มากจนถึงระดับหนึ่งแล้ว เงินทองอาจจะมีผลน้อยมากหรือซื้อความสุขไม่ได้^๗ มนุษย์เป็นผู้สร้างความทุกข์ขึ้นมาเองและเมื่อมนุษย์เป็นผู้สร้างความทุกข์เพราะเหตุที่ไม่พยายามเข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างตามความเป็นจริงตามธรรมชาติ มนุษย์ก็สามารถจะทำให้ตนเองพ้นทุกข์ กลับไปทำความเข้าใจธรรมชาติตามความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง^๘

สังคมเกษตรกลายเป็นวิถียังชีพแบบดั้งเดิมถูกละเลย วิถีเกษตรแบบยังชีพไม่สามารถตอบสนองความต้องการภายใต้กระแสของค่านิยมและบริโภคนิยมได้ จึงทำให้เกิดการบริโภคเกินกว่ารายได้ การย้ายถิ่นเพื่อจากชนบทสู่สังคมอุตสาหกรรม วิถีเกษตรแบบดั้งเดิมถูกละเลย จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ (พ.ศ.๒๕๔๗-๒๕๕๙) ได้นำแนวคิด “สมดุล” ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อนำมาปรับประยุกต์ภายใต้สังคมไทยเป็นสังคมเกษตร เพื่อให้สอดคล้องกับประชากรส่วนใหญ่ภายใต้เกษตรกร เพื่อส่งเสริมให้สังคมไทยประชากรไทยมีความเสมอภาคภายใต้ปัจจัยการผลิตที่มี “อาหาร” เป็นปัจจัยสำคัญดังคำพูดที่ว่า “เงินทองเป็นมายา ข้าวปลาเป็นของจริง”^๙ ความเสมอภาคดังกล่าวเป็นของจริง ความไม่เสมอภาคยังเป็นลักษณะพิเศษของสถานการณ์การพัฒนาของไทยที่สำคัญและน่าเป็นห่วง ในขณะที่ไทยประสบความสำเร็จอย่างสูงเชิงเศรษฐศาสตร์มหภาคและตามเกณฑ์โดยรวมของ MDG แต่อีกฟากหนึ่งในแต่ละภูมิภาค บางกลุ่ม บางพวก หรือชนชายขอบของสังคม ยังปรากฏภาวะถูกทอดทิ้งหรืออยู่ในสภาพที่เปราะบางอย่างน่าเป็นห่วง ประเด็นความไม่เสมอภาคด้านรายได้ การคุ้มครองทางสังคม และการเข้าถึงระบบบริการสาธารณะ ที่เหลื่อมล้ำยังเป็นข้อห่วงใยเกี่ยวกับการพัฒนามนุษย์ที่ปรากฏอยู่

^๕ Alexander H. Shand, *Free Market Morality: The Political economy of the Austrian school*, (London: Routledge, 1990) P.75.

^๖ ชลวิทย์ เจียรจิตต์, *ศาสนากับการพัฒนา*, (นนทบุรี: บริษัท ดีไซน์ ดีไลฟ์ จำกัด, ๒๕๖๐), หน้า ๑๓๕.

^๗ Layard, Richard, *Happiness: Lessons from a New Science*, (London: Penguin Books, 2005), P.70.

^๘ อภิชัย พันธเสน, *พุทธเศรษฐศาสตร์ : วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๘), หน้า ๒.

^๙ พระครูพิพัฒนกิตติสุนทร หนูดุก. “การประยุกต์ใช้พุทธปรัชญาและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสร้างพลังชุมชนให้เข้มแข็งในอำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา”, *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร*, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (ตุลาคม ๒๕๖๐): หน้า ๘๑-๙๒.

ประเทศไทยมีพลเมืองส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาและอยู่ใต้วิถีวัฒนธรรมระบบคิดทางพระพุทธศาสนาตลอดต่อเนื่องยาวนาน ทั้งมีการส่งเสริมหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปบูรณาการผสมผสานให้เกิดกลไกการปฏิบัติภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง การประยุกต์ใช้ กระทั่งเป็นโมเดลของประเทศไทยดังปรากฏต่อสาธารณะ^{๑๐} รวมไปถึงการกระตุ้นให้เกิดความเข้าใจต่อแก่นแท้ของความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อประโยชน์ของการจัดการชุมชนตามวิถีพุทธ และส่งเสริมให้เกิดกระบวนการขับเคลื่อน ดังนั้น ภายใต้กรอบแนวคิดความเป็นวิถีชุมชน ที่มีวัดและพระพุทธศาสนา เป็นฐานรากของสังคมไทยในองค์กร รวมทั้งมีวัด และพระสงฆ์ ตั้งอยู่ในชุมชนนั้น หลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาอันเป็นฐานของสังคม ได้ถูกประยุกต์เข้ากับหลักการใหญ่ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่ดี มีสุข” ประหนึ่งถูกทำให้เป็นหลักการกลางทางสังคม ในการส่งเสริมหรือกระตุ้นให้เกิดการขับเคลื่อนชุมชนในภาพกว้างระดับประเทศ ซึ่งส่งผลเป็นพลวัตทางสังคมเศรษฐกิจตั้งแต่ระดับชุมชน จนถึงระดับประเทศชาติ^{๑๑}

ดังนั้น จากสภาพองค์รวมที่ยกมา ผู้วิจัยประสงค์ทำการศึกษากการประยุกต์ใช้พุทธธรรม ตามแนวทางของเศรษฐศาสตร์ที่ปรากฏในชุมชนที่จะใช้เป็นกรณีศึกษาในประเทศไทย เพื่อนำไปเป็นองค์ความรู้ เป็นกรอบในการพัฒนาชุมชนต้นแบบอื่น ๆ ที่ปรากฏในประเทศไทยต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวทางและรูปแบบพุทธเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทย
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาวิธีการ แนวทางในการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย
- ๑.๒.๓ เพื่อเสนอรูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

- ๑.๓.๑ แนวทางและรูปแบบพุทธเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทย เป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ วิธีการและแนวทางในการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย เป็นอย่างไร
- ๑.๓.๓ ชุดการเรียนรู้การประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย ควรเป็นอย่างไร

^{๑๐} มนูญ มุกข์ประดิษฐ์, “มัชฌิมาปฏิปทาในพระไตรปิฎกกับทางสายกลางในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ”, รายงานวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๕, หน้า ๑๑๙.

^{๑๑} พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์, “การใช้การสร้างตัวชี้วัดเพื่อวิเคราะห์เศรษฐกิจพอเพียง โดยเปรียบเทียบกับหลักพุทธศาสตร์”, รายงานวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๙, หน้า ก.

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษารูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนต้นแบบในประเทศไทย ใช้การการศึกษาจากเนื้อหาข้อมูลจากหนังสือ ตำรา งานวิจัย บทความทางวิชาการ วารสาร และเอกสารต่าง ๆ ประกอบประมวลผลร่วมกับกรณีศึกษาในเขตภาคเหนือ ๑ กลุ่มตัวอย่าง อันได้แก่ชุมชน บ้านแม่ก๊ก หมู่ที่ ๑ ต.บ้านอ้อ อ.จาง ลำปาง และภาคกลาง ๑ กลุ่มตัวอย่าง ชุมชนไผ่เง หมู่ที่ ๑ ต.วังน้ำเย็น อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี ประมวลวิเคราะห์แนวทางการประยุกต์ใช้พุทธธรรมในวิถีการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐศาสตร์ในชุมชนต้นแบบที่เลือกสรรมา

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเวลา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย ๑ ปี (นับตั้งแต่ได้รับอนุมัติแผนงานวิจัย)

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

พุทธธรรม หมายถึง คำสอนที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้เกี่ยวกับความจริงตามธรรมชาติของมนุษย์ที่มีความทุกข์พร้อมกับชี้แนวทางวิธีการดับทุกข์ และนำมาเผยแพร่สั่งสอนบุคคลทั่วไป ในบริบทนี้หมายถึงหลักคำสอนในทางพุทธศาสนาที่สามารถนำมาบูรณาการและประยุกต์ใช้เพื่อแนวทางในการบริบทในกิจการทางเศรษฐศาสตร์ได้

พุทธเศรษฐศาสตร์ หมายถึง หลักคำสอนในทางพุทธศาสนาที่สามารถนำมาบูรณาการและประยุกต์ใช้เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานเกี่ยวกับกลไกทางเศรษฐศาสตร์ได้ ซึ่งเป็นการผลิตและการบริโภคอย่างสมดุล พอเพียงและเป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

การประยุกต์ใช้ หมายถึง การประยุกต์หรือบูรณาการทางคำสอนและการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการบูรณาการทางการจัดการและเป็นระบบ

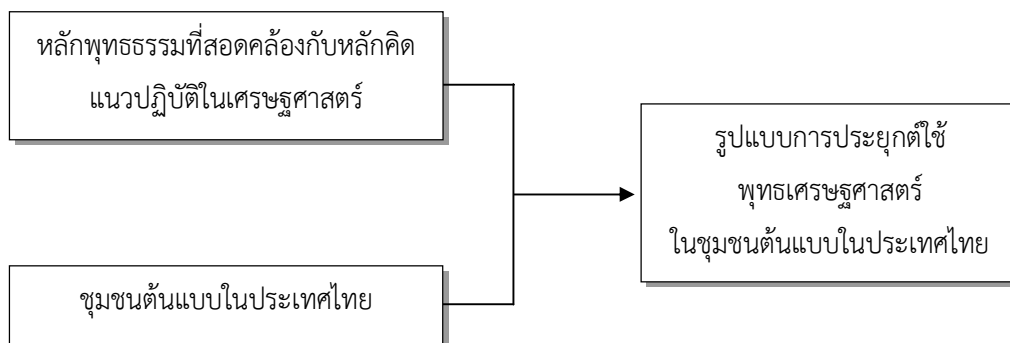
การประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ หมายถึง การปฏิบัติการทางชุมชน เศรษฐกิจแบบชุมชน โดยผสมผสานแนวคิดทางพระพุทธศาสนา หรือมีการนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการบริหารและจัดการชุมชน

ชุมชนต้นแบบในประเทศไทย หมายถึง ชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการนำแนวคิดด้านพอเพียง เกษตรแบบพึ่งตนเอง พร้อมประยุกต์หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการบริหารจัดการชุมชนจนกระทั่งประสบความสำเร็จ ในงานวิจัยนี้หมายเอาชุมชนในเขตภาคกลาง ๑ แห่งคือจังหวัดสุพรรณบุรี และภาคเหนือ ๑ แห่งในจังหวัดลำปาง เป็นชุมชนที่ได้รางวัลชุมชน “อยู่ดี มีสุข” ระดับจังหวัด และรับโล่รางวัลพระราชทาน “หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง อยู่เย็นเป็นสุข” จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

รูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนต้นแบบในประเทศไทย หมายถึง ชุมชนที่ประสบความสำเร็จไปใช้ในการจัดการชุมชนโดยใช้แนวคิดพุทธเศรษฐศาสตร์ในการบริหารจัดการชุมชนอย่างเป็นระบบและสามารถนำมาเป็นแบบอย่างในการจัดการชุมชนตามแนวพุทธเศรษฐศาสตร์ได้

๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง “รูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนต้นแบบในประเทศไทย” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ดังนี้

ภาพประกอบที่ ๑.๑ แสดงกรอบแนวคิดการศึกษาวิจัย

๑.๗ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนต้นแบบในประเทศไทย” วิจัยได้ทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากเอกสาร วารสาร หนังสือ ตำราทางวิชาการ สิ่งพิมพ์อื่น และสื่อออนไลน์ เป็นต้น โดยมีขั้นตอนการทบทวน แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นลำดับ ดังนี้

๑.๗.๑ แนวคิดเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ

๑.๗.๑.๑ ที่มาและความหมายของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ

เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ หรือ พุทธเศรษฐศาสตร์ ประกอบด้วยคำสองคำ คือ พุทธ + เศรษฐศาสตร์ “พุทธ” ย่อมาจากคำว่า พุทธธรรม คือ คำสอนของพระพุทธเจ้า ในขณะที่คำว่า “ธรรม” คือ ธรรมชาติ หรือกฎของธรรมชาติ ดังนั้น พุทธธรรมก็คือคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่าด้วยลักษณะหรือกฎเกณฑ์ที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติที่มนุษย์พึงรู้พึงเข้าใจเพื่อมนุษย์จะได้ปฏิบัติตัวหรือดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ดังกล่าว ส่วนคำว่า “เศรษฐศาสตร์” เป็นวิชาที่ว่าด้วยพฤติกรรมของมนุษย์ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับโภคทรัพย์ หรือทรัพย์ที่ใช้เพื่อการบริโภค เพื่อดำรงสภาพของความเป็น

มนุษย์หรือเหตุผลอื่น ๆ ที่มนุษย์ปรุงแต่งขึ้นเองนอกเหนือจากความจำเป็นในการดำรงสถานภาพแห่งความมีชีวิต เมื่อจำเป็นต้องพิจารณาการบริโภค ก็จำเป็นต้องคำนึงถึงการผลิตและการกระจายผลผลิต ซึ่งต้องพิจารณาความจำกัดของทรัพยากร ความจำกัดของเวลา และประสิทธิภาพในการผลิต ดังนั้น คำว่า “พุทธเศรษฐศาสตร์” จึงหมายถึง การนำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาประยุกต์เข้ากับแนวคิดในวิชาเศรษฐศาสตร์ที่พัฒนาขึ้นมาจากอารยธรรมตะวันตก ในส่วนที่เป็นพุทธธรรมที่จะนำมาประยุกต์กับวิชาเศรษฐศาสตร์ที่พัฒนามาจากตะวันตก เป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับสภาวะความเป็นจริงของตัวมนุษย์และความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติ นอกจากนั้น คำว่า “พุทธ” ยังมีความหมายว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ดังนั้น พุทธเศรษฐศาสตร์ อาจจะอธิบายได้ว่าเป็นวิชาเศรษฐศาสตร์ที่เข้าใจได้โดยผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน มีบุคคลได้ให้ความหมายและแนวคิดที่ใกล้เคียงและคล้ายคลึงกับคำว่า “พุทธเศรษฐศาสตร์” ในมิติที่หลากหลายคล้ายคลึงและแตกต่างกันไปตามทัศนคติและแนวคิดของแต่ละบุคคล ดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)^{๑๒} ได้อธิบายว่า เศรษฐศาสตร์แนวพุทธมีลักษณะเป็นสายกลาง อาจจะเรียกว่า เศรษฐศาสตร์สายกลาง หรือ เศรษฐศาสตร์มีขมิมาปฏิบัติ ที่คุณภาพชีวิตกับความพึงพอใจมาบรรจบกัน หมายความว่า เป็นการได้รับความพึงพอใจด้วยการตอบสนองความต้องการ โดยมีคุณภาพชีวิตเกิดขึ้น พระพุทธศาสนาถือว่า ความต้องการมี ๒ ประเภท คือ ความต้องการสิ่งเสพปรนเปรอตนที่ไม่มีความจำกัด กับความต้องการที่มีชีวิตที่ดี (Well-being) ที่มีขอบเขตจำกัด และมนุษย์มักตระหนักผู้ตัวแต่ความต้องการประเภทที่หนึ่ง เพื่อสนองความอยากซึ่งอาจจะขัดแย้งกับความต้องการประเภทที่สอง และย้อนกลับมาทำลายชีวิตที่ดี เช่น มนุษย์ต้องการเสพรสอาหาร ทำให้มีการปรุงแต่งรสชาติให้เอร็ดอร่อย โดยใช้สิ่งที่ปรุงแต่งกลิ่นและสีซึ่งอาจจะเป็นโทษต่อร่างกาย เป็นอันตรายต่อสุขภาพหรือการบริโภคที่ต้องการความเอร็ดอร่อยโดยไม่มีประมาณหรือมากเกินไป ทำให้เป็นโรคอ้วน และเสี่ยงต่อการเป็นโรคอื่น ๆ เพิ่มตามมา จนเสียคุณภาพชีวิตในที่สุด

อภิชัย พันธเสน^{๑๓} ได้อธิบายไว้ว่า พุทธเศรษฐศาสตร์ มาจากคำว่า “พุทธ” ที่แปลว่าเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน โดยใช้ปัญญาในการเข้าถึงสัจธรรมด้วยตนเอง มารวมกับคำว่า “เศรษฐศาสตร์” ทำให้พุทธเศรษฐศาสตร์ ตามนัยนี้ คือ วิชาเศรษฐศาสตร์ที่ผู้ศึกษาสามารถเข้าถึงสัจธรรมของวิชาด้วยตัวเองของผู้ที่ศึกษาเอง ซึ่งการเข้าถึงด้วยตนเองนั้นจะต้องมีนัยของการฝึกฝนและการปฏิบัติร่วมอยู่ด้วย มิใช่เป็นเรื่องของความเข้าใจที่เป็นผลจากการคิดหรือวิธีทางตรรกะเท่านั้น

^{๑๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๕๕), หน้า ๓๕.

^{๑๓} อภิชัย พันธเสน, **พุทธเศรษฐศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๕๔), หน้า ๗.

E.F. Schumacher^{๑๔} ได้อธิบายไว้ว่า “สัมมาอาชีวะ” เป็นธรรมข้อหนึ่งในมรรคมืองค์แปดของพระพุทธเจ้า ดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่ประจักษ์ชัดว่า จักต้องมีสิ่งที่เรียกว่า “เศรษฐศาสตร์ของชาวพุทธ” ตามที่คณะของพุทธศาสนิกชน การงานมีหน้าที่อย่างน้อย ๓ ประการ คือ เพื่อเปิดโอกาสให้มนุษย์ได้ใช้และพัฒนาความสามารถส่วนตัว เพื่อช่วยให้มนุษย์ขจัดอึดอัดตาด้วยการทำงานร่วมกับผู้อื่น และเพื่อให้ได้มาซึ่งผลิตผลและบริการอันจำเป็นแก่การดำรงอยู่ ทัศนคติเช่นนี้ก่อให้เกิดผลพลอยได้อย่างปราศจากจุดจบ การจัดการงานไปในทางที่ทำให้การงานนั้นปราศจากความหมาย นำเบื้อ ไร่ประโยชน์หรือบีบคั้นประสพสำหรับคนงานนั้นมิได้แตกต่างจากการก่ออาชญากรรมมากนัก เพราะแสดงให้เห็นว่าการงานลักษณะนี้ค้ำึงถึงผลผลิตยิ่งกว่าตัวมนุษย์ ทั้งเป็นสิ่งที่ชั่วร้ายที่ไร้ความเมตตากรุณา ตลอดจนแสดงให้เห็นถึงการทำลายชีวิตจิตใจ ซึ่งเหลือค้ำงอยู่ในส่วนที่ป่าเถื่อนที่สุดของสิ่งที่ดำรงอยู่ในมนุษย์โลกนี้ ทำนองเดียวกัน การแสวงหาการพักผ่อนแทนการทำงานนั้น นับเป็นความเข้าใจผิดอย่างมากเกี่ยวกับสัจจะพื้นฐานประการหนึ่งของการดำรงอยู่ของมนุษย์ ที่ว่าการทำงานกับการพักผ่อนเป็นองค์ประกอบซึ่งกันและกันของกระบวนการดำรงชีวิตเดียวกัน และไม่อาจแยกออกจากกันได้โดยไม่ทำลายความสุขจากการทำงานและความสำราญจากการพักผ่อน

เศรษฐศาสตร์แบบพุทธจักต้องแตกต่างกันอย่างมากจากเศรษฐศาสตร์แบบวัตถุนิยมสมัยใหม่ ทั้งนี้ก็เพราะพุทธศาสนิกชนเห็นว่าแก่นของอารยธรรมมิได้อยู่ที่การเพิ่มพูนต้นมหาของมนุษย์ หากว่าอยู่ที่การสร้างควมบริสุทธิ์แก่คุณลักษณะแห่งการเป็นมนุษย์ และเอกลักษณ์ของมนุษย์นั้นโดยพื้นฐานย่อมก่อรูปมาจากการทำงานของมนุษย์นั่นเอง และการทำงานนั้น หากดำเนินการอย่างเหมาะสมในภาวการณ์ที่มนุษย์มีเกียรติภูมิและเสรีภาพ ย่อมยังความเป็นเลิศให้แก่ผู้ทำงาน และผลิตผลของผู้ทำงานโดยเท่าเทียมกัน

Richard B. Gregg^{๑๕} ได้กล่าวว่า มนุษย์ตะวันตกมีแนวโน้มที่จะไม่นับสิ่งอื่นใดว่าเป็นรายจ่ายนอกเหนือไปจากการสูญเสียพลังงานของมนุษย์ เขาไม่สนใจไยดีว่าจะทำลายแร่ธาตุมากน้อยปานใด และที่เลวร้ายยิ่งกว่าก็คือเขาไม่ไยดีว่าเขาทำลายสิ่งมีชีวิตมากน้อยเท่าใด ดูเหมือนมนุษย์ตะวันตกจะไม่ประจักษ์แก่ใจเลยว่า ชีวิตมนุษย์นั้นเป็นส่วนหนึ่งซึ่งต้องพึ่งพาอาศัยส่วนอื่นของระบบชีวิต อันประกอบด้วยชีวิตรูปแบบต่าง ๆ กัน โดยเหตุที่โลกปกครองจากตัวเมือง อันเป็นที่ซึ่งมนุษย์ถูกตัดขาดจากชีวิตรูปแบบอื่น ๆ นอกจากมนุษย์ด้วยกัน ดังนั้น สำนึกของการเป็นส่วนหนึ่งของระบบชีวิตทั้งหมดจึงไม่พื้นกลับคืนมา ยังผลให้มนุษย์ปฏิบัติต่อสรรพสิ่งอันมนุษย์ต้องพึ่งพาในที่สุด เช่น น้ำและต้นไม้อย่างหยาบและอย่างไม่ค้ำึงถึงอนาคตเลย

^{๑๔} E.F. Schumacher, *Small is beautiful, economics as if people mattered*, (New York: Harper & Row Publishers), pp.84-85.

^{๑๕} Richard B. Gregg, *A Philosophy of Indian Economic Development*, (Ahmedabad: Navajivan Publishing house, 1958), P.43.

ในทางตรงกันข้าม พุทธธรรมมุ่งอบรมนิสัยให้มนุษย์มีความรักและยึดหลักอหิงสา ไม่ใช่เฉพาะต่อสรรพสิ่งที่มีชีวิต เช่น คนและสัตว์เท่านั้น หากยังเน้นอย่างมากต่อต้านหมากรากไม้อีกด้วย สาธุศิษย์ของพระพุทธองค์ทุกคนควรจะเพาะปลูกต้นไม้ทุก ๆ สองสามปี และพรวนดินรดน้ำให้เติบโตใหญ่ แข็งแรง และนักเศรษฐศาสตร์ชาวพุทธย่อมสามารถชี้ให้เห็นอย่างไมยากลำบากนักกว่า การปฏิบัติตามกฏนี้อย่างแพร่หลาย จะยังผลให้การพัฒนาเศรษฐกิจที่แท้จริงอยู่ในอัตราสูง โดยมีจำเป็นต้องพึ่งพาความช่วยเหลือจากต่างประเทศแต่ประการใด ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจในเอเชียอาคเนย์เป็นอันมาก (ดังเช่นส่วนอื่น ๆ ของโลกมนุษย์) เป็นผลจากการปล่อยปละละเลยต้นไม้อย่างไม่ใส่ใจ และอย่างน่าละอาย โดยมีพักต้องสงสัย

๑.๗.๑.๒ หลักการสำคัญของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ

ความต้องการ เป็นมูลเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดเศรษฐศาสตร์ เมื่อความต้องการของมนุษย์มีไม่จำกัด ไม่มีที่สิ้นสุด ในขณะที่สิ่งของและบริการที่มนุษย์ต้องการมีจำนวนจำกัด เศรษฐศาสตร์จึงเข้ามามีส่วนในการจัดการ ความต้องการเหล่านี้เชื่อมโยงไปยังแนวความคิดการให้คุณค่าของสิ่งต่าง ๆ โดยมีหลักการสำคัญว่าสิ่งใดสามารถสนองความต้องการได้ สิ่งนั้นมีคุณค่าหรือมีประโยชน์ โดยที่คุณค่าสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ชนิด คือ

๑) คุณค่าแท้ หมายถึง คุณค่าหรือประโยชน์ของสิ่งทั้งหลายที่สนองความต้องการสุขภาวะโดยตรง เพื่อให้เกิดความดีงามแก่ชีวิตของตนเองหรือผู้อื่น คุณค่าชนิดนี้อาศัยปัญญาเป็นเครื่องวัด เรียกว่าเป็นคุณค่าที่สนองปัญญา หรือโดยสรุปก็คือลักษณะที่เด่นของคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ก็คือ คุณค่าในการใช้สอย หรือประโยชน์ที่แท้จริงของสิ่งนั้น ๆ เช่น อาหารมีคุณค่าอยู่ที่ประโยชน์สำหรับหล่อเลี้ยงร่างกายให้มีชีวิตอยู่ได้ มีสุขภาพดี มีกำลังเหมาะที่จะปฏิบัติหน้าที่การงาน หรือรถยนต์มีคุณค่าอยู่ที่ช่วยในการเดินทางได้สะดวกรวดเร็ว เกือบต่อการปฏิบัติหน้าที่การงาน คุณค่าแท้หรือประโยชน์ในการใช้สอยของสิ่งนั้น ๆ ที่เกิดจากความต้องการ หรือเรียกว่า “ฉันทะ”

๒) คุณค่าเทียม หรือคุณค่าพอกเสริม หมายถึง คุณค่าหรือประโยชน์ของสิ่งทั้งหลายที่มนุษย์พอกพูนให้แก่สิ่งนั้น เพื่อขยายเสริมความมั่นคงยิ่งใหญ่ของอัตตาที่ยึดถือไว้ คุณค่าชนิดนี้อาศัยตัณหาเป็นเครื่องวัดคุณค่า เรียกว่าเป็นคุณค่าที่สนองตัณหาและมานะ เช่น อาหารที่มีคุณค่าอยู่ที่ความเอร็ดอร่อย เสริมความสนุกสนาน เป็นเครื่องแสดงฐานะความโก้หรูหรา หรือรถยนต์ที่มีคุณค่าเป็นเครื่องแสดงฐานะ แสดงความโก้มี มั่งอวดความเด่น ความสวยงามตามค่านิยม คุณค่าเทียมหรือคุณค่าพอกเสริมเกิดจากความต้องการที่เรียกว่า “ตัณหา”^{๑๖}

^{๑๖} พิชันน์ ยอดพฤฒิการ, การใช้การสร้างตัวชีวิตเพื่อวิเคราะห์เศรษฐกิจพอเพียงโดยเปรียบเทียบกับพุทธเศรษฐศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๒๐-๒๑.

การดำเนินการกิจกรรมทางเศรษฐกิจ หัวใจของการผลิตที่สำคัญก็คือ คุณภาพของคน และคุณธรรมของคน ที่แสดงออกมาในรูปของพฤติกรรมต่าง ๆ ซึ่งพอจะเห็นได้ก็คือ ความขยัน ความอดทน ความซื่อสัตย์สุจริต ความรักและเอาใจใส่ในงาน ความตรงต่อเวลา และความเสียสละ เป็นต้น ทั้งหมดนี้ย่อมมีผลต่อคุณภาพในการผลิต มีความสำคัญต่อการเพิ่มผลผลิตอย่างมาก กล่าวคือถ้าคนทำงานรักและเอาใจในงานที่ตนเองทำ มีความขยันหมั่นเพียรผลผลิตที่ออกมาก็จะดีมีคุณภาพ ในทางตรงข้าม ถ้าคนทำงานเกิดความเบื่อหน่ายไม่กระตือรือร้น หรือมีการทุจริตคอร์รัปชัน มีความท้อแท้ท้อถอย กลุ้มใจ กังวลใจ ก็ย่อมมีผลกระทบต่อผลผลิตหรือ เพิ่มผลผลิตนั้นๆ พระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่เกื้อกูลกับระบบเศรษฐกิจ ซึ่งจะช่วยให้บรรลุประโยชน์สุขปัจจุบัน ซึ่งเรียกว่า “ทิฐธัมมิกัตถประโยชน์” ที่พระพุทธองค์ตรัสว่าเป็นข้อปฏิบัติในการส่งเสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจมี ๔ ประการคือ

๑. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียร ในการประกอบอาชีพอันสุจริตมีความชำนาญ ใช้ปัญญาพิจารณาสอดส่องใคร่ครวญ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รู้วิธีการในการดำเนินการด้านเศรษฐกิจให้ได้ผลดี

๒. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา เป็นผู้สามารถคุ้มครองรักษาทรัพย์ที่หามาได้นั้นไม่ให้พินาศหรือเสื่อมไปด้วยภัยอันตรายต่าง ๆ

๓. กัลยาณมิตรตตา คบคนดีเป็นเพื่อน ซึ่งจะเป็เหตุให้มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งๆ ขึ้นไป เลือกคบกับบัณฑิตผู้ทรงคุณธรรมมีศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา เป็นต้น ตลอดจนรู้จักปฏิบัติต่อทรัพย์ของตนอย่างถูกต้อง ไม่ให้ถูกบาปมิตรชักนำไปทางอบายมุข

๔. สมชีวิตา มีความเป็นอยู่อย่างพอที่รู้จักกำหนดรายรับรายจ่ายเลี้ยงชีวิตพอดีไม่ให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือยฟุ้งเฟ้อจนเกินไป มีรายได้เหลือเก็บไว้ใช้ในคราวฉุกเฉิน^{๑๗}

๑.๗.๑.๓ องค์ประกอบของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ

องค์ประกอบที่สำคัญของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับหลักพุทธธรรม เป็นคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แบ่งออกเป็น ๓ อย่าง คือ

๑) มัชฌิมาปฏิปทา หมายถึง ทางสายกลาง ประกอบด้วยองค์ประกอบ ๘ อย่าง ได้แก่

๑.๑) สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ

๑.๒) สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ

๑.๓) สัมมากัมมันตะ วาจาชอบ

๑.๔) สัมมาวาจาเย การกระทำชอบ

๑.๕) สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ

๑.๖) สัมมาวายามะ พยายามชอบ

^{๑๗} อ.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๑๔๔/๒๘๙.

๑.๗) สัมมาสติ ระลึกชอบ

๑.๘) สัมมาสมาธิ จิตมั่นชอบ^{๑๘}

เศรษฐศาสตร์แนวพุทธมีลักษณะเป็นสายกลาง เรียกว่า “เศรษฐศาสตร์สายกลาง” หรือ “เศรษฐศาสตร์มัชฌิมาปฏิปทา” เพราะวาระบชีวิตของพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า “มรรค” นั้น ก็มีชื่ออยู่แล้วว่ามัชฌิมาปฏิปทา องค์ของมรรคนั้นแต่ละข้อ เป็นสัมมา เช่น สัมมาอาชีวะ การที่เป็นสัมมานั้นก็คือ โดยถูกต้อง โดยถูกต้องก็คือทำให้เกิดความพอดี ความเป็นมัชฌิมาหรือสายกลางนั้น ก็คือความพอดีนั่นเอง

เมื่อมีสัมมาอาชีวะ ก็ต้องมีมัจฉาอาชีวะ สัมมาอาชีวะ คือ พฤติกรรมทางเศรษฐกิจที่ถูกต้อง มัจฉาอาชีวะ คือ พฤติกรรมทางเศรษฐกิจที่ผิดพลาด ดังนั้น เศรษฐกิจที่ถูกต้องที่เป็นสัมมา ก็คือ เศรษฐกิจแบบสายกลาง หรือเศรษฐกิจแบบมัชฌิมาปฏิปทา ในทางพระพุทธศาสนาจะมีข้อปฏิบัติที่เต็มไปด้วยเรื่องมัชฌิมา ความเป็นทางสายกลาง ความพอดี มัตตัญญูตา ความรู้จักประมาณ รู้จักพอดี เต็มไปหมด ตลอดจน สมตา ซึ่งเทียบกับที่เราใช้คำว่า สมดุล หรือ ดุลยภาพ^{๑๙}

ดังนั้น ความเป็นมัชฌิมาหรือความพอดี คือ จุดที่คุณภาพชีวิตกับความพึงพอใจมาบรรจบกัน หมายถึงการได้รับความพึงพอใจด้วยการตอบสนองความต้องการคุณภาพชีวิต

๒) โยนิโสมนสิการ หมายถึง การทำในใจโดยแยบคาย การพิจารณาสืบค้นถึงต้นเค้า การใช้ความคิดสืบสาวตลอดสาย การคิดอย่างมีระเบียบ การรู้จักคิดพิจารณาด้วยอุบาย การคิดแยกแยะออกดูตามสภาวะของสิ่งนั้น ๆ โดยไม่เอาความรู้สึกด้วยต้นหาอุปาทานของตนเข้าจับ^{๒๐}

กิจกรรมทางเศรษฐกิจจำเป็นต้องมีพัฒนาการให้เจริญขึ้น ดึงามขึ้นเป็นลำดับโดยผ่านขั้นตอนของระดับการพัฒนาจิต การพัฒนาทางเศรษฐศาสตร์ คือ การพัฒนาต่อจากองค์ธรรมในระดับศีลซึ่งเศรษฐศาสตร์ที่พัฒนามาจากตะวันตกเกือบทุกแนวทางหยุดอยู่ที่ระดับนี้ ส่วนโยนิโสมนสิการเป็นองค์ธรรมในกระบวนการพัฒนาปัญญาซึ่งเป็นเป้าหมายที่สำคัญของการพัฒนาจิต และเป็นปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นองค์ประกอบแรกของมัชฌิมาปฏิปทา เพราะถ้าหยุดในระดับศีล ความเข้าใจมัชฌิมาปฏิปทาอาจจะยังไม่เกิดหรือยังไม่เข้าใจความหมายของมัชฌิมาปฏิปทาได้ดีพอ

ดังนั้น โยนิโสมนสิการ จึงถูกจัดว่าเป็นระดับของการพัฒนาปัญญาในขั้นที่อยู่เหนือศรัทธา เพราะเป็นขั้นที่ใช้ความคิดของตนเองอย่างเป็นอิสระ สามารถช่วยเหลือตนเองให้ไปสู่จุดหมายของพุทธธรรมได้อย่างแท้จริง ถือเป็นการใช้ปัจจัยภายใน ที่เป็นแกนหรือปัจจัยหลักในกระบวนการพัฒนาปัญญา

^{๑๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม (ฉบับเดิม)**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๙), หน้า ๒๑๑.

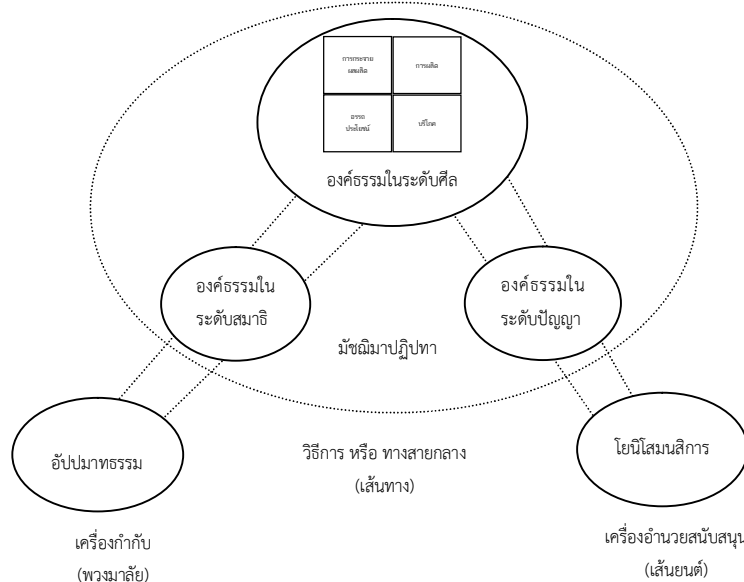
^{๑๙} แก้ว ชิตตะขบ, **พุทธธรรมเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า ๕๘-๕๙.

^{๒๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม (ฉบับเดิม)**, หน้า ๒๖๓.

๓) อัปมาทธรรม หมายถึง ความไม่ประมาท ความเป็นอยู่อย่างไม่ขาดสติ หรือ ความเพียร ที่มีสติเป็นเครื่องเร่งเร้าและควบคุม ได้แก่ การดำเนินชีวิตโดยมีสติเป็นเครื่องกำกับความประพฤติปฏิบัติ และการกระทำอย่าง มีความระมัดระวังตัว ไม่ยอมถลางไปในทางเสื่อม แต่ไม่ยอมพลาดโอกาสสำหรับ ความดีงามและความอันจะต้องรับผิดชอบ ไม่ยอมปล่อยปละละเลย การทำการด้วยความมุ่งมั่นและจริงจัง รอบคอบและรุดหน้าเรื่อยไป^{๒๑}

ความไม่ประมาทที่เกิดขึ้นจากสังคัมการแข่งขัน มีข้อดีของระบบแข่งขัน คือ การกระตุ้นบุคคลไม่ให้ประมาท อยู่เฉยไม่ได้ ต้องตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา แต่ความไม่ประมาทนี้ เกิดขึ้นจากการบีบคั้นจากการต้องการเอาตัวรอด จากการหวังเอาชนะ หวังให้ได้เปรียบอยู่เสมอ จึงต้องแข่งขันกันตลอดเวลา จนกลายเป็นการแข่งขันเพื่อผลประโยชน์นำมาสู่ระบบกำไรสูงสุด การได้กำไรสูงสุดจึงกลายเป็นตัววัดความสำเร็จ ในขณะที่สังคัมที่เน้นความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และการมีมิตรไมตรีจะโน้มเอียงไปในทางประมาทเฉื่อยชา ไม่กระตือรือร้น หวังพึ่งคนอื่น ปล่อยปละละเลย อ่อนแอ และก็เสื่อมลง เพราะความประมาท

ดังนั้น องค์ประกอบทั้ง ๓ ได้แก่ มัชฌิมาปฏิปทา โยนิโสมนสิการ และอัปมาทธรรม มีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป คือ ๑) มัชฌิมาปฏิปทา เป็นวิธีการหรือหนทางของการพัฒนาตน (เปรียบเทียบเหมือนเส้นทาง) ในแต่ละกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ได้แก่ การผลิต การบริโภค เรื่องอรรถประโยชน์ และการกระจายผลผลิต ๒) โยนิโสมนสิการ เป็นเครื่องอำนวยความสะดวกการพัฒนาตน (เปรียบเทียบเหมือนเครื่องยนต์) ๓) อัปมาทธรรม เป็นเครื่องกำกับการพัฒนาตน (เปรียบเทียบเหมือนพวงมาลัย) เพื่อให้สำเร็จ รุดหน้าจนกว่าจะบรรลุเป้าหมายสุดท้ายของพุทธเศรษฐศาสตร์นั่นเอง

ภาพประกอบที่ ๑.๒ มัชฌิมาปฏิปทา โยนิโสมนสิการ และอัปมาทธรรม กับพุทธเศรษฐศาสตร์

^{๒๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม (ฉบับเดิม), หน้า ๓๑๒.

๑.๗.๒ แนวคิดและความสำคัญของพุทธเศรษฐศาสตร์

พระธรรมปิฎก (ปอ.ปยุตโต) เสนอแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ไว้ว่า ปัจจุบันนี้วิชาเศรษฐศาสตร์ที่เรารู้จักกันอยู่ เป็นวิชาเศรษฐศาสตร์แบบตะวันตก เมื่อพูดถึงเศรษฐศาสตร์และเรื่องราวเนื้อหาวิชาเศรษฐศาสตร์ เราก็ใช้ภาษาเศรษฐศาสตร์แบบตะวันตก เมื่อคิดถึงเรื่องเศรษฐศาสตร์ เราก็คิดในกรอบความคิดของเศรษฐศาสตร์แบบตะวันตกด้วย ดังนั้น ถ้าจะมาพูดถึงเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ก็ยากที่จะทำตัวเองให้พ้นออกไปจากกรอบความคิดของเศรษฐศาสตร์และภาษาเศรษฐศาสตร์แบบตะวันตกนั้น เพราะฉะนั้นการพูดถึงเศรษฐศาสตร์แนวพุทธก็อาจจะเป็นการพูดถึงพระพุทธศาสนาด้วยภาษาเศรษฐศาสตร์ตะวันตก ภายในกรอบความคิดของเศรษฐศาสตร์ตะวันตกนั่นเอง อย่างไรก็ตาม ก็ถือว่าให้เราลองมาช่วยกันพิจารณาเรื่องนี้ บางทีอาจจะได้รับข้อคิดบางอย่าง ถึงแม้จะไม่ได้เป็นเศรษฐศาสตร์แนวพุทธจริง ก็อาจจะมีแนวคิดทางพุทธบางอย่างที่เอามาใช้ประโยชน์ในทางเศรษฐศาสตร์ได้บ้าง

นักเศรษฐศาสตร์ชาวตะวันตกท่านหนึ่ง คือ อี.เอฟ. ชูมาเกอร์ (E.F. Schumacher) ได้พิมพ์หนังสือออกมาเล่มหนึ่ง ชื่อว่า Small Is Beautiful มีผู้แปลเป็นภาษาไทยใช้ชื่อว่า จิวแต่แจ่ว โดยในบทที่ ๔ ตั้งชื่อว่า "Buddhist Economics" แปลว่า เศรษฐศาสตร์ชาวพุทธ โดยในหนังสือนี้ได้ทำให้คนจำนวนมากทั้งในตะวันออก และตะวันตกเกิดความสนใจในเรื่องพุทธศาสนาในด้านที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจในวงกว้าง ทำให้เกิดความสนใจพุทธศาสนาในแง่เศรษฐศาสตร์ขึ้น

แต่ถ้าพิจารณาให้ลึกกลงไปอีก การที่ท่านชูมาเกอร์ได้เขียนหนังสือเล่มนี้ขึ้นโดยมีบทความเรื่องเศรษฐศาสตร์ชาวพุทธนั้น และการที่ฝรั่งในสถานศึกษาต่าง ๆ หันมาสนใจเรื่องพุทธเศรษฐศาสตร์หรือเศรษฐศาสตร์แนวพุทธนี้ ก็มีภูมิหลังที่ว่า มาถึงปัจจุบันนี้วิทยาการ และระบบการต่าง ๆ ของตะวันตก ได้มาถึงจุดหนึ่งที่เขาเกิดความรู้สึกกันว่ามีความติดตัน หรือความอับจนเกิดขึ้น หรือสำหรับบางคนอาจจะไม่ยอมรับภาวะนี้ ก็อาจจะเรียกว่ามาถึงจุดหัวเลี้ยวหัวต่อจุดหนึ่ง ที่อาจจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดและวิถีปฏิบัติในวิทยาการสาขาต่าง ๆ คือมีความรู้สึกกันว่า วิชาการต่าง ๆ ที่ได้พัฒนาขึ้นมาจนถึงปัจจุบันนี้ ไม่สามารถแก้ปัญหาของโลกและชีวิตให้สำเร็จได้ จะต้องมีการขยายแนวความคิดกันใหม่หรือหาช่องทางกันใหม่

เมื่อเกิดความรู้สึกอย่างนี้กันขึ้น ก็จึงมีการแสวงหาแนวความคิดที่นอกจากวงวิชาการของตนออกไป อันเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มีการสนใจในพุทธศาสนารวมทั้งปรัชญาอะไรต่ออะไรเก่า ๆ โดยเฉพาะที่เป็นของตะวันออกขึ้นด้วย อันนี้ก็เป็นปรากฏการณ์ที่เห็นกันชัดเจนในประเทศตะวันตกปัจจุบันนี้ที่ได้หันมาสนใจตะวันออก ทั้งนี้ การที่ชูมาเกอร์จับหลักการของพุทธธรรมโดยพูดถึง Buddhist economics หรือพุทธเศรษฐศาสตร์นั้น เขาก็จับเอาที่เรื่องมรรคนั้นเอง มรรคนั้นเรารู้จักกันว่าเป็นข้อหนึ่งในอริยสัจ ๔ ประการ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค มรรคนั้นเป็นข้อปฏิบัติทั้งหมดในพุทธศาสนา

เศรษฐกิจพอเพียงได้แก่เศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอดี พออยู่ พอกิน พอใช้ เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ ให้มีความพอเพียงกับตัวเอง อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้าง

พื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือ ตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ ไม่ใช่มุ่งหวังแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไป

๑.๗.๒.๑ เศรษฐศาสตร์มัชฌิมา : การได้คุณภาพชีวิต

ลักษณะสำคัญของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ กล่าวคือ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธนี้มีลักษณะเป็นสายกลาง อาจจะเรียกว่าเศรษฐศาสตร์สายกลาง หรือ เศรษฐศาสตร์มัชฌิมาปฏิบัติ เพราะวาระบชีวิตของพุทธศาสนาที่เรียกว่ามรรคนั้น ก็มีชื่ออยู่แล้วว่ามัชฌิมาปฏิบัติ องค์ของมรรคนั้นแต่ละข้อเป็นสัมมา เช่น สัมมาอาชีวะ การที่เป็นสัมมานั้นก็คือ โดยถูกต้อง โดยถูกต้องก็คือทำให้เกิดความพอดี ความเป็นมัชฌิมาหรือสายกลางนั้น ก็คือความพอดีนั่นเอง

ซูมาเกอร์ เสนอทัศนะว่า เมื่อมีสัมมาอาชีวะ ก็ต้องมี Buddhist economics ต้องมีเศรษฐศาสตร์แบบพุทธ ซึ่งอธิบายต่อไปได้ว่า เมื่อมีสัมมาอาชีวะก็ต้องมีมิจฉาอาชีวะด้วยเช่นเดียวกัน เมื่อมีสัมมาอาชีวะคือ พฤติกรรมทางเศรษฐกิจที่ถูกต้อง ก็ต้องมีมิจฉาอาชีวะคือพฤติกรรมทางเศรษฐกิจที่ผิดพลาดด้วย ทั้งนี้เศรษฐกิจถูกต้องที่เป็นสัมมา ก็คือ เศรษฐกิจแบบทางสายกลาง หรือเศรษฐกิจแบบมัชฌิมาปฏิบัติ

ในทางพุทธศาสนา มีข้อปฏิบัติที่เต็มไปด้วยเรื่องมัชฌิมา ความเป็นสายกลาง ความพอดี มัตตัญญูตา ความรู้จักประมาณ รู้จักพอดี เต็มไปหมด ตลอดจนสมตา เทียบกับที่เราใช้คำว่า สมดุล หรือ ดุลยภาพ คำเหล่านี้เป็นคำสำคัญในทางพุทธศาสนา ที่ว่าเป็นสายกลาง เป็นมัชฌิมา มีความพอดี พอประมาณ ได้ดุลยภาพ อันนี้เป็นอย่างไร ความพอดีหรือทางสายกลางอยู่ที่ไหน ความพอดี คือ จุดที่คุณภาพชีวิตกับความพึงพอใจมาบรรจบกัน หมายความว่า เป็นการได้รับความพึงพอใจด้วยการตอบสนองความต้องการคุณภาพชีวิต เมื่อถึงจุดนี้ ก็จึงโยกกลับไปหาการบริโภค ที่พูดมาเมื่อนี้ว่า การบริโภคเป็นจุดยอดของเศรษฐกิจ

ขอทบทวนความหมายของการบริโภคอีกครั้งหนึ่ง ถ้าเป็นการบริโภคในทางเศรษฐศาสตร์ก็หมายถึง การใช้สินค้าและบริการบำบัดความต้องการ ซึ่งทำให้ได้รับความพึงพอใจสูงสุด แต่ในแบบพุทธ การบริโภคคือการใช้สินค้าและบริการบำบัดความต้องการ ซึ่งทำให้ได้รับความพึงพอใจโดยมีคุณภาพชีวิตเกิดขึ้น พอบริโภคปั๊บก็เกิดมีคุณภาพชีวิตนั้น นั่นคือการบริโภคที่สำเร็จผล ถ้าบริโภคเฉย ๆ ได้รับความพึงพอใจก็จบ แค่นี้ไม่ถือว่าเป็นเศรษฐศาสตร์ชาวพุทธ เพราะบริโภคแบบคลุมเครือ ทำตาม ๆ กันไป ไม่เข้าใจและไม่คำนึงถึงเหตุผลของการบริโภคไม่รู้ความมุ่งหมายที่แท้ของการบริโภคนั้น เมื่อบริโภคไปได้รับความพึงพอใจหลงเพลินไป ก็จบเท่านั้น แต่พึงพอใจอาจจะเกิดโทษแก่ชีวิตก็ได้ อย่างที่พูดเมื่อนี้ว่าทำให้เสียคุณภาพชีวิต

ส่วนการได้คุณภาพชีวิต ย่อมเป็นฐานสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ต่อไป ทำให้ชีวิตมีความดีงามยิ่งขึ้น ฉะนั้น เศรษฐศาสตร์จึงไปสัมพันธ์กับการมีชีวิตของมนุษย์ทั้งหมดที่จะเป็นอยู่อย่างดี มีชีวิตที่ดีงาม ทำสังคมให้มีสันติสุข โดยนัยนี้ ถ้าเศรษฐศาสตร์จะมีความหมายอย่างแท้จริง

เศรษฐศาสตร์จะต้องมีส่วนในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ ในการทำให้มนุษย์มีความสามารถที่จะดำรงชีวิตที่ดีงาม มีความสุขร่วมกันได้ดียิ่งขึ้นด้วย มิฉะนั้นเศรษฐศาสตร์จะมีไว้เพื่ออะไร

จุดยอดของเศรษฐศาสตร์ที่ว่าอยู่ที่การบริโภค เศรษฐศาสตร์ของชาวพุทธ จึงปรากฏตัวในหลักที่เรียกว่า โภชนะ มตตตถุตา หลักนี้มีกล่าวอยู่เสมอ แม้แต่ในโอวาทปาติโมกข์ที่เราเรียกว่าหัวใจพุทธศาสนาก็ระบุไว้ว่า มตตตถุตา จ ภตตสมี ความรู้จักประมาณในการบริโภค รู้จักประมาณคือรู้จักพอดี ความพอประมาณ คือความพอดี คำว่า มตตตถุตา คือความรู้จักพอดี เป็นหลักสำคัญกระจายอยู่ทั่วไปในสัปปริสธรรม ๗ ประการ ก็มี โดยเฉพาะในหลักการบริโภคจะมีมตตตถุตานี้เข้ามาทันที ตัวกำหนดเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ก็คือ มตตตถุตา ความรู้จักประมาณ รู้จักพอดีในการบริโภค หมายถึงความพอดีที่ให้คุณภาพของชีวิตมาบรรจบกับความพึงพอใจ

ในคำสอนแสดงข้อปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะพระสงฆ์ เมื่อจะบริโภคอะไรก็ต้องพิจารณาเหตุผลหรือความมุ่งหมายของการบริโภค ตามสูตรที่ว่า ปฏิสังขา โยนิโส ปินุชปาต...?... พิจารณาทุกอย่างไม่ว่าจะบริโภคอะไร แต่เดี๋ยวนี้เรารวากันเป็นมนต์ไปเลย ไม่รู้เรื่อง สวดจบเป็นใช้ได้ อันที่จริงนั้นท่านสอนว่า เวลาจะบริโภคอะไรก็ให้พิจารณา คือพิจารณาว่า เราพิจารณาโดยแยกคายแล้วจึงบริโภคอาหาร เนวทวาย นมทวาย นมณทวาย มิใช่เพื่อสนุกสนาน มิใช่เพื่อลุ่มหลงมัวเมา มิใช่เพื่อโก้ หรูหรา ฟุ่มเฟือย ยาวเทว อิมสส กายสส แต่บริโภคเพื่อให้ร่างกายมันคงดำรงอยู่ได้ เพื่อให้ชีวิตดำเนินไป เพื่อกำจัดทุกข์เวทนาเก่า เพื่อป้องกันมิให้มีทุกข์เวทนาใหม่ เพื่อเกื้อหนุนชีวิตอันประเสริฐ เพื่อเกื้อกูลต่อชีวิตที่ดีงาม

เวลาบริโภคจะต้องเข้าใจความหมายอย่างนี้ และบริโภคให้ได้ผลตามความมุ่งหมาย แล้วความพอดีก็อยู่ที่นี้ ฉะนั้น จึงบอกว่า ความพอดีหรือสายกลาง อยู่ที่คุณภาพชีวิตมาบรรจบกับความพึงพอใจ เพราะว่าผู้ที่เป็นชาวพุทธพิจารณาเข้าใจความหมายของการบริโภคว่าเพื่อความมีสุขภาพดี เพื่อเกื้อกูลต่อการมีชีวิตที่ดี เพื่ออยู่เป็นสุข ดังนั้น คุณภาพชีวิตคือสิ่งที่ต้องการในการบริโภค และบริโภคแล้วได้รับความพึงพอใจที่ได้คุณภาพชีวิตนั้น นี่คือความหมายของ มตตตถุตา คือ ความพอดีที่ว่าเป็นทางสายกลาง

กิจกรรมในทางเศรษฐกิจนี้ เป็น means คือ มรรคา ไม่ใช่เป็น end หรือจุดจุดหมายในตัวเอง ผลที่ต้องการในทางเศรษฐศาสตร์ไม่ใช่เป็นจุดหมายในตัวของมันเอง แต่เป็นมรรคา คือ เป็นฐานสนับสนุนกระบวนการพัฒนาตนของมนุษย์ เพื่อชีวิตที่ดียิ่งขึ้น เพื่อให้เขาบริโภคอาหารแล้วไม่ใช่อ้วนเฉย ๆ ไม่ใช่อ้วนแล้ว พออ้วน ๆ ก็จบเสร็จกัน ไม่ใช่แค่นั้น แต่ให้เขาอ้วนเพื่อให้เขามีกำลังกาย มีกำลังความคิดจะได้ทำสิ่งที่ดีงามเป็นประโยชน์ จะได้ฟังได้พิจารณาในเรื่องที่เจริญปัญญาต่อไป ดังในเรื่องที่ยกมาเป็นตัวอย่างที่ว่า พระพุทธเจ้าให้คนจัดหาอาหารให้คนเข็ญใจรับประทาน เมื่อเขาประทานเสร็จแล้ว ก็ไม่ใช่จบแค่นั้น แต่เพื่อให้เขาได้ฟังธรรมต่อไป มันจึงเป็น means

ในเมื่อหลักการมีอยู่อย่างนี้แล้ว ก็จะมีวิธีปฏิบัติปลีกย่อยที่แยกขอยออกไปอีก เช่น ในกรณีที่คนมีกินอยู่แล้ว เรากลับไม่สอนให้เขากินให้เต็มที่ ไม่สอนให้กินตามที่อยู่ยาก ยิ่งกว่านั้น บางครั้งยังมีการยกย่องพระบางองค์ที่ฉันมือเดียว ถ้าเป็นเศรษฐศาสตร์ยุคอุตสาหกรรม ก็ต้องสรรเสริญคนที่กินให้มาก

ที่สุด บริโภคสิ่งมีมือเดียวคงยิ่งใหญ่ แต่ในกรณีที่พอแก่ความต้องการคุณภาพชีวิต เรากลับสรรเสริญพระบางองค์ที่ฉันทือเดียว แต่ไม่ใช่การฉันทือเดียวนั้นเป็นจุดหมายนะ ถ้าฉันทือเดียวแล้วไม่ได้ทำอะไรให้เกิดผลจากการฉันทือเดียวก็ไม่ได้เรื่อง กลายเป็นเบียดเบียนตัวเองไป ฉะนั้น จะต้องพิจารณาโดยมีเงื่อนไข คือบริโภคสิ่งที่และเท่าที่จะช่วยเกื้อหนุนให้การพัฒนาตนได้ผลดี

ในเรื่องนี้แม้แต่ชาวบ้านก็เหมือนกัน ไม่เฉพาะแต่พระ บางทีมาถืออุโบสถงดอาหารในเวลาเลยเที่ยงไปแล้ว ไม่รับประทานในเวลาบ่าย เวลาค่ำ การงดกินอาหารที่เคยกินมาตามปกติ กลับมีความหมายเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีคุณค่าเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ฉะนั้น การบริโภคจึงเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งเป็นไปได้ทั้งในแง่บวกคือกิน และแง่ลบคือไม่กิน หมายความว่า "ไม่กิน" ก็เป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจในทางที่จะเพิ่มคุณภาพชีวิตได้เหมือนกัน แล้วคนก็สามารถมีความพึงพอใจจากการงดกินได้ด้วย คือ สามารถได้รับความพึงพอใจจากการไม่บริโภค แต่ได้รับคุณภาพชีวิต

ตามปกติ เราต้องมีความพึงพอใจจากการบริโภค แต่ในหลายกรณี เรามีความพึงพอใจจากการไม่บริโภคหรือไม่ได้บริโภค อย่างไรก็ตาม การได้รับความพึงพอใจจากการงดการบริโภคอาจจะเกิดจากกิเลส เช่น มีมานะถือตัว จะแสดงให้เห็นว่าเรานี้เก่ง เรานี้แน่ จึงงดไม่รับประทานอาหาร แล้วรู้สึกภูมิใจว่า เรานี้รับประทานอาหารมือเดียวได้ เราก่งแล้วก็พึงพอใจ แต่เป็นความพึงพอใจจากกิเลส คือมานะ เป็นเพียงการก้าวจากตณหาขึ้นไปสู่มานะ ส่วนความพึงพอใจที่ถูกต้อง คือความพึงพอใจที่ว่า การกินน้อยลงหรือการอดอาหารครั้งนี้ เป็นการฝึกหัดขัดเกลาร่างกาย หรือเป็นส่วนที่ช่วยให้เกิดการพัฒนาคูณภาพชีวิต การที่เรางดการบริโภคครั้งนี้ มันช่วยให้คุณภาพชีวิตของเราดีขึ้น ถ้าเกิดความพึงพอใจอย่างนี้ขึ้นก็เป็นความพึงพอใจที่ถูกต้อง

ในกิจกรรมของมนุษย์ปุถุชนที่จะทำให้เกิดความพึงพอใจในการบริโภคนั้น คนจำนวนมากทีเดียว เมื่อบริโภคเพื่อบำบัดความต้องการ เช่นกินอาหารโดยมุ่งรสอร่อย แต่กลับทำให้เกิดอันตรายต่อชีวิตร่างกาย เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น กินสุราทำให้พอใจ แต่ทำให้เสียสุขภาพ ก่อการวิวาท เกิดอุบัติเหตุ ของบางอย่างอร่อย บริโภคมากกินไป เกิดเป็นโทษต่อสุขภาพ หรือกินโดยไม่มุ่งคุณภาพ กินโดยไม่มุ่งคุณค่าอาหาร กินมากเปลืองมาก บางทีกินมากเปลืองมาก แต่กลับขาดธาตุอาหาร บางคนกินของดีเอร็ดอร่อยมากมาย แต่ต่อมาปรากฏว่าเป็นโรคขาดอาหาร ไม่น่าจะเป็นไปได้ แต่มันก็เป็นไปแล้วและไม่เท่านั้น แถมทำให้คนอื่นอดกินไปเสียด้วย ตัวเองก็ขาดธาตุอาหาร คนอื่นก็พลอยอดกิน เพราะตัวเองกินมากกินไป ฉะนั้น ความพอใจไม่เป็นตัวตัดสินอรรถประโยชน์ ถ้าความพอใจนั้นไม่มาพร้อมกับการได้คุณภาพชีวิต ความพึงพอใจบางครั้งกลับเป็นตัวการทำลายอรรถประโยชน์ เช่น ทำให้คนหลงมัวเมาทำลายสุขภาพ เสียคุณภาพชีวิต เป็นต้น

ทางเศรษฐศาสตร์นั้นเขามีหลักอันหนึ่งว่า สินค้ามีอรรถประโยชน์โดยสามารถทำให้เกิดความพอใจแก่ผู้บริโภค เศรษฐศาสตร์เขาวางหลักไว้อย่างนี้ แต่มองในทางกลับกัน เราก็สรุปได้ว่า ถ้าอย่างนั้นก็

บริโภคน้ำมาก กินเข้าไปเพื่อให้ได้รับความพึงพอใจ แต่แล้วก็เกิดผลอย่างเมื่อกิน ผลบวกก็มี ผลลบก็มี ทำลายคุณภาพชีวิตก็มี อย่างนี้หรือเป็นอรรถประโยชน์ ในแง่พุทธเศรษฐศาสตร์ก็ต้องบอกว่า สินค้าและบริการมีอรรถประโยชน์โดยสามารถทำให้เกิดความพอใจ ในการที่ได้เสริมคุณภาพชีวิตแก่ผู้บริโภค ต้องเติมต่อท้ายอย่างนี้ ฉะนั้น คำจำกัดความเรื่องสินค้า เรื่องบริการ เรื่องโภคทรัพย์ อะไรต่ออะไร ต้องเปลี่ยนใหม่ ไม่ใช่เปลี่ยนทั้งหมด แต่อาจจะต้อง modify ต้องมีการตัดแปลงกันมากบ้างน้อยบ้าง

๑.๗.๒.๒ เศรษฐศาสตร์มัชฌิมา: ไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น

ความหมายอีกอย่างหนึ่งของความพอดีหรือมัชฌิมา คือไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น อันนี้เป็นหลักสำคัญเหมือนกัน เป็นหลักตัดสินพฤติกรรมมนุษย์ของพุทธศาสนา ไม่เฉพาะในการบริโภคเท่านั้น แต่ในทุกกรณีทีเดียว เป็นมัชฌิมาก็คือ ไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น คำว่า ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ในพุทธศาสนานั้น ไม่ใช่เฉพาะคน เรามีหลักว่า อหิงสา สัพพปาณาน แปลว่า ไม่เบียดเบียนชีวิตทั้งปวง ซึ่งสมัยนี้เขาเรียกว่า ecosystems ความหมายอีกอย่างหนึ่งของความพอดีหรือมัชฌิมา คือไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น อันนี้เป็นหลักสำคัญเหมือนกัน

เมื่อมองในแง่ของพระพุทธศาสนาอย่างนี้ หลักการทางเศรษฐศาสตร์ก็เลยมาสัมพันธ์กับเรื่องระบบการดำรงอยู่ของมนุษย์ที่ว่าองค์ประกอบ ๓ อย่างสัมพันธ์อิงอาศัยกันอยู่ องค์ประกอบ ๓ อย่างนี้คือ มนุษย์ ธรรมชาติ และสังคม ธรรมชาติในที่นี้ จำกัดวงแคบเข้ามา ในความหมายของคำว่า ecosystems ซึ่งในภาษาไทยบัญญัติศัพท์ไว้ว่า ระบบนิเวศ หรือเรียกง่าย ๆ ว่า ธรรมชาติแวดล้อม

เศรษฐศาสตร์แนวพุทธนั้นต้องสอดคล้องกับกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยอย่างครบวงจร การที่จะสอดคล้องกับกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยอย่างครบวงจร ก็ต้องเป็นไปโดยสัมพันธ์ด้วยดีกับองค์ประกอบทุกอย่างในระบบการดำรงอยู่ของมนุษย์ องค์ประกอบทั้งสามในการดำรงอยู่ของมนุษย์นั้นจะต้องประสานเกื้อกูลกัน หมายความว่า องค์ประกอบเหล่านี้ประสานกันด้วย และเกื้อกูลต่อกันด้วย ในการดำรงอยู่ร่วมกันและก็เดินไปด้วยกัน ฉะนั้น พฤติกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์จะต้องเป็นไปในทางที่ไม่เบียดเบียนตน คือ ไม่ทำให้เสียคุณภาพชีวิตของตนเอง แต่ให้เป็นไปในทางที่พัฒนาคุณภาพชีวิต เสริมคุณภาพชีวิตนั้น นี่เป็นการไม่เบียดเบียนตน และไม่เบียดเบียนผู้อื่น คือ ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคม และไม่ทำให้เสียคุณภาพของ ecosystems หรือระบบธรรมชาติแวดล้อม

ปัจจุบันนี้ได้มีความตื่นตัวกันมากในประเทศพัฒนาแล้ว โดยพากันห่วงใยต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของคน เช่น การใช้สารเคมี และการเผาผลาญเชื้อเพลิง ซึ่งส่งผลในการทำลายสุขภาพตนเอง ทำลายสุขภาพผู้อื่น และทำลายสภาพแวดล้อม เข้าหลักว่าเบียดเบียนตน เบียดเบียนผู้อื่น ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ของอารยธรรมมนุษย์

องค์ประกอบ ๓ อย่าง คือ มนุษย์ ธรรมชาติ สังคมนี้ ก็มีเรื่องแทรกเข้ามาคือเรื่อง เทคโนโลยี ปัญหาอย่างหนึ่งคือ เราเข้าใจเทคโนโลยีว่าอย่างไร ในความหมายของพุทธศาสนาหรือเฉพาะพุทธเศรษฐศาสตร์ว่า เทคโนโลยีคืออะไร เนื่องจากเวลาหมดแล้ว จึงขอรวบรัดว่า ในความหมายของ

พระพุทธศาสนา เทคโนโลยี คือ เครื่องมือขยายวิสัยแห่งอินทรีย์ของมนุษย์

เรามีมือ มีเท้า มีหู มีตา มีจมูก มีลิ้น มีกาย มีใจ เรามีอินทรีย์ แต่อินทรีย์ของเรามีขีดความสามารถจำกัด เราต้องการจะตอกตะปูตัวหนึ่งเราต้องการเดินทางไปยังสถานที่แห่งหนึ่ง เราจะเดินก็ช้า เราจะเอามือตอกตะปูก็เจ็บแสบ แล้วจะทำอย่างไร เราก็เลยต้องผลิตค้อนขึ้นมา ค้อนก็มาช่วยขยายวิสัยแห่งอินทรีย์ ทำให้มือของเราสามารถทำงานได้ผลดียิ่งขึ้น ตอกตะปูได้สำเร็จ เราขยายวิสัยของเท้า จะเดินทางก็มีรถยนต์ ต่อมาก็มอเตอร์บิน ตาของเราเห็นได้จำกัด ของเล็กนักก็มองไม่เห็น เราก็สร้างกล้องจุลทรรศน์ขึ้นมา ทำให้สามารถมองเห็นจุลินทรีย์ตัวเล็ก ๆ ได้ ตาของเรามองไปได้ไกลไม่พอที่จะเห็นดวงดาวซึ่งอยู่ไกลมากดูเล็กเกินไป บางดวงก็ไม่เห็น เราก็สร้างกล้องโทรทรรศน์ขึ้นมา มองไปเห็นสิ่งเหล่านั้นได้

ปัจจุบันนี้เราสามารถขยายวิสัยแห่งอินทรีย์สมองของเราออกไป โดยสร้างเครื่องคอมพิวเตอร์ขึ้นมา รวมความว่าเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือขยายวิสัยแห่งอินทรีย์ของมนุษย์ ในยุคปัจจุบันนี้ เราขยายวิสัยแห่งอินทรีย์ด้วยวิธีการทางวัตถุ ทำให้เกิดความเจริญในระบบอุตสาหกรรมขึ้นมา แต่ในสมัยโบราณยุคหนึ่งคนเอียงสุดไปทางจิต ก็ได้พยายามขยายวิสัยแห่งอินทรีย์โดยทางจิต การขยายวิสัยแห่งอินทรีย์โดยทางจิตนั้นก็ทำให้เกิดเป็นฤทธิ์เป็นอภิญญาขึ้นมา ดังที่มีเรื่องบอกว่า คนนั้นคนนี้มีฤทธิ์มีปาฏิหาริย์เหาะเหินเดินอากาศได้ เป็นต้น ก็เป็นการขยายวิสัยแห่งอินทรีย์เหมือนกัน เป็น physical technology คือ เทคโนโลยีทางกายอย่างหนึ่ง กับ psychical technology คือ เทคโนโลยีทางจิตอย่างหนึ่ง

เป็นอันว่าเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือขยายวิสัยแห่งอินทรีย์ของมนุษย์และเทคโนโลยีนั้นก็ได้เข้ามาสัมพันธ์กับระบบการดำรงอยู่ของมนุษย์ที่มีองค์ประกอบ ๓ ประการนั้น กล่าวคือ มนุษย์ได้ใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือของตนในการเข้าไปสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบส่วนอื่นในการดำรงอยู่ของมนุษย์ คือธรรมชาติและสังคม และเทคโนโลยีนี้ก็เกิดเป็นสภาพแวดล้อมอย่างใหม่ขึ้นมา เป็นสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น สภาพแวดล้อมส่วนที่มนุษย์สร้างขึ้นนี้ บางทีก็ไปรุกรานหรือขัดแย้งกับสังคมและสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติเดิม และทำให้เกิดปัญหาขึ้นมา ปัญหาทางเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นว่าโดยรวบยอด คือ สภาพแวดล้อมส่วนที่มนุษย์สร้างขึ้นนี้ บางทีก็ไปรุกรานหรือขัดแย้งกับสังคมและสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติเดิม และทำให้เกิดปัญหาขึ้นมา ปัญหาทางเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นว่าโดยรวบยอดคือ การพัฒนาเทคโนโลยีนั้น อาจจะเป็นการพัฒนาในลักษณะที่ขัดแย้งกับระบบการดำรงอยู่ของมนุษย์ ทำให้เสียคุณภาพ ทำให้เสียดุลในระบบของมนุษย์ ธรรมชาติ สังคม แล้วก็ขัดขวางความสัมพันธ์ที่ดี ที่เกื้อกูลกัน ระหว่างองค์ประกอบทั้งสามอย่างนั้น มีการใช้เทคโนโลยีนั้น ในลักษณะที่เป็นการเบียดเบียนตนและเบียดเบียนผู้อื่น

ฉะนั้น เมื่อสัมพันธ์กับเทคโนโลยี มนุษย์จะต้องแก้ปัญหาที่พัฒนาเทคโนโลยีในลักษณะที่จะทำให้เกิดการประสานและเกื้อกูลกัน ภายในระบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบสามอย่างแห่งการดำรงอยู่ของมนุษย์นั้น และใช้เทคโนโลยีเพื่อประโยชน์เกื้อกูลทั้งแก่ตนเองและแก่ผู้อื่น

ในทางเศรษฐศาสตร์นี้ไม่ใช่จุดหมายในตัวของมันเอง แต่เป็น means คือมรรคา ส่วน end

คือจุดหมายของมัน ก็คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตและการพัฒนามนุษย์ ฉะนั้น เศรษฐศาสตร์ในทัศนะของพระพุทธศาสนาจึงถือว่า กิจกรรมทางเศรษฐกิจและผลของมัน เป็นฐานหรือเป็นอุปกรณ์ที่จะช่วยสนับสนุนการมีชีวิตที่ดีงาม และการพัฒนาตนพัฒนาสังคมของมนุษย์ ขอก้าวเลยไปสู่การสรุปเรื่องที่อาตมาเล่าให้ฟังตอนต้นว่า พระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดคนเข็ญใจนั้น มีแง่พิจารณาหลายเรื่องในทางเศรษฐกิจ เช่นว่า พระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดคนเข็ญใจ ลงทุนเดินทาง ๔๘๐ กิโลเมตร เป็นการคุ้มค่าไหม ในทางเศรษฐกิจ ที่จะไปโปรดคนเข็ญใจคนหนึ่ง ข้อนี้นักเศรษฐกิจก็อาจจะพิจารณาว่าคุ้มหรือไม่คุ้ม ดังนี้ เป็นต้น แต่ในที่นี้เราจะไม่วิเคราะห์ จะขอพูดเพียงนิดเดียว

ประเด็นสำคัญก็คือ เป็นอันเห็นได้แล้วว่า พระพุทธศาสนาถือว่า เศรษฐกิจมีความสำคัญมาก ไม่เฉพาะในแง่ที่ว่าสัมมาอาชีวะเป็นองค์หนึ่งในมรรคมงคล ๘ เท่านั้น แต่จากเรื่องนี้เราจะเห็นว่า ถ้าท้องหิว คนจะฟังธรรมไม่รู้เรื่อง ฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงให้เขากินข้าวเสียก่อน เศรษฐกิจจึงมีความสำคัญมาก แต่ในทางกลับกัน ถ้าใจไร้อาหารอย่างดี บริโภคอิ่มแล้ว ร่างกายแข็งแรง ก็เอาร่างกายนั้นไปใช้ทำการร้าย ปล้นฆ่า ทำลายได้มาก และรุนแรง เพราะฉะนั้นการได้บริโภคหรือความพึงพร้อมในทางเศรษฐกิจ จึงไม่ใช่จุดหมายในตัว แต่มันควรเป็นฐานสำหรับการพัฒนามนุษย์ เป็นฐานที่จะให้มนุษย์ได้คุณภาพชีวิต ได้สิ่งที่มีคุณค่าสูงยิ่งขึ้น เช่น นายคนเข็ญใจนี้ได้กินอาหารแล้ว เขาก็ได้ฟังธรรมต่อไปด้วย

เพราะฉะนั้นการสร้างความพร้อมในทางเศรษฐกิจจึงเป็นภารกิจสำคัญที่จะต้องทำ แต่เราจะต้องให้ความเจริญก้าวหน้าพร้อมทางเศรษฐกิจนั้นสัมพันธ์กับจุดหมาย ให้เป็นไปเพื่อจุดหมาย คือให้เกิดคุณภาพชีวิต ซึ่งทำให้มนุษย์พร้อมที่จะสร้างสรรค์หรือปฏิบัติเพื่อชีวิตที่ดีงาม เราจึงเรียกว่า เศรษฐศาสตร์และเศรษฐกิจเพื่อคุณภาพชีวิต ในพระพุทธศาสนามีหลักอรรถ หรืออรรถ ๓ แปลอย่างง่าย ๆ ว่า ประโยชน์เบื้องต้น ประโยชน์ท่ามกลาง และประโยชน์สูงสุด หรือจุดหมายเบื้องต้น จุดหมายท่ามกลางและจุดหมายสูงสุด

จุดหมายเบื้องต้นคือ ทัศนธรรมิกัตถะ แปลว่า ประโยชน์ทันตาเห็น ซึ่งมีความมั่นคงเพียงพอทางเศรษฐกิจรวมอยู่เป็นข้อสำคัญ แต่ประโยชน์ทางเศรษฐกิจหรือจุดหมายทางเศรษฐกิจนี้จะต้องประสานและเกื้อกูลต่อจุดหมายอีกสองอย่างที่สูงขึ้นไป คือ สัมปรายิกัตถะ อันเป็นประโยชน์ในทางจิตใจ ในทางคุณธรรม ในทางคุณภาพชีวิต และปรมัตถ์ คือจุดหมายสูงสุด ได้แก่ความเป็นอิสระของมวลมนุษย์ที่ภายในชีวิตจิตใจของแต่ละคน

ในการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุผลอย่างนี้ เศรษฐศาสตร์จะต้องมองตนเองในฐานะเป็นองค์ประกอบรวม ในบรรดาวิทยาการและองค์ประกอบต่าง ๆ ที่อิงอาศัยและช่วยเสริมกันและกันในการแก้ปัญหาของมนุษย์ เพราะฉะนั้น ในเรื่องนี้ สิ่งสำคัญที่เศรษฐศาสตร์จะต้องทำ ก็คือ การหาจุดสัมพันธ์ของตนกับวิชาการแขนงอื่น ๆ ว่าจะร่วมมือกับเขาที่จุดไหนในวิชาการนั้น ๆ จะส่งต่อรับช่วงงานกันอย่างไร

ตัวอย่างเช่น ในด้านการศึกษา เศรษฐศาสตร์จะสัมพันธ์หรือร่วมมือกับการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาของมนุษย์ที่จุดไหน เช่นว่า การศึกษาอาจจะสอนให้มนุษย์รู้จักคุณค่าแท้ คุณค่าเทียม รู้จักคิด

รู้จักพิจารณาว่า อะไรเป็นคุณภาพชีวิต อะไรไม่เป็นคุณภาพชีวิต แล้วก็มาช่วยกัน ร่วมมือกับ เศรษฐศาสตร์ ในการที่จะพัฒนามนุษย์ขึ้นไป ประการสุดท้าย กิจกรรมทางเศรษฐกิจนั้น เป็นกิจกรรมที่ ครองเวลาส่วนใหญ่ในชีวิตของมนุษย์ เวลาส่วนใหญ่ในชีวิตของมนุษย์นั้นใช้ไปในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ถ้าจะให้เศรษฐศาสตร์มีคุณค่าอย่างแท้จริงในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์ ก็จะต้องให้กิจกรรมทาง เศรษฐกิจทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นการผลิตก็ดี การบริโภคก็ดี การแจกจ่ายก็ดี เป็นกิจกรรมในการ สร้างสรรค์คุณภาพชีวิต และพัฒนาศักยภาพเพื่อชีวิตที่ดีงาม

เราสามารถทำให้กิจกรรมในทางเศรษฐกิจทุกอย่าง เป็นกิจกรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ได้ตลอดเวลา และนี่เป็นทางหนึ่งที่จะทำให้เศรษฐศาสตร์มีคุณค่าที่แท้จริง ในการที่จะแก้ปัญหาของ มนุษย์ คือ ให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจทุกอย่าง เป็นกิจกรรมในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตไปด้วยพร้อมกัน เมื่อว่าให้ถูกแท้ กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ปฏิบัติอย่างถูกต้อง ย่อมเป็นกิจกรรมที่เป็นไปเพื่อการพัฒนา คุณภาพชีวิตและพัฒนาศักยภาพอยู่แล้วในตัว อันนี้ถือว่าเป็นสาระสำคัญของเรื่องเศรษฐศาสตร์แนว พุทธ ที่พูดมาเฉพาะหัวข้อใหญ่ใจความบางเรื่อง

๑.๗.๓ แนวคิดและทฤษฎีการผลิต

๑.๗.๓.๑ ที่มาและความหมายของการผลิต

การผลิต หมายถึง การแปรสภาพจากสิ่งหนึ่งไปเป็นอีกสิ่งหนึ่ง (จากสิ่งที่ไม่ต้องการหรือ ต้องการน้อยให้เป็นสิ่งที่ต้องการมากกว่า) เช่น การแปรรูปเยื่อไม้ให้เป็นกระดาษ เป็นต้น ผลที่เกิดจาก การแปรสภาพ ในทางเศรษฐศาสตร์ไม่ถือว่าเป็นสิ่งที่ทำขึ้นใหม่ เพราะคนนั้นมาจากของเก่าหรือวัตถุดิบ ก่อ เช่น กระดาษก็คือผลที่เกิดจากการแปรรูปวัตถุดิบเก่ามาเป็นกระดาษ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า กระดาษคือเยื่อไม้ และเยื่อไม้คือกระดาษ เพราะมันมาจากเนื้อสารเดียวกันเพียงแต่เมื่อมันอยู่ในสภาพ หนึ่งมีคุณสมบัติอย่างหนึ่งเฉพาะตัวของมัน เราก็เรียกว่า “เยื่อไม้” แต่พอมันถูกพัฒนาหรือถูกแปรรูปให้ มาอยู่อีกสภาพหนึ่ง มีคุณสมบัติเฉพาะตัวอย่างหนึ่งซึ่งไม่เหมือนเดิมเกิดขึ้นเราเรียกมันว่า “กระดาษ” คุณภาพหรือคุณสมบัติเท่านั้นที่ทำให้มันต่างกัน ถ้าเราทอนเอาคุณสมบัติของกระดาษออกไป มันก็จะ ถอยหลังกลับไปเป็นเยื่อไม้เหมือนเดิม เพราะฉะนั้น “สิ่งใหม่” จึงไม่มี ตามขบวนการ เศรษฐศาสตร์สิ่งที่ถูก แปรสภาพเรียกว่าวัตถุดิบ เมื่อสิ่งนั้นถูกแปรสภาพแล้วเราเรียกมันว่า สินค้าเศรษฐกิจ การแปรสภาพจาก สิ่งหนึ่งไปเป็นอีกสิ่งหนึ่งอาจแบ่งเป็น ๒ ลักษณะดังนี้

๑. แปรรูปเฉพาะถูกเปียงเบนเงื่อนไขเดิมของธรรมชาติไปเป็นเงื่อนไขใหม่ โดยฝีมือของ มนุษย์ตามกระบวนการทางเศรษฐศาสตร์เพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ เช่น อ้อยมาแปรรูปเป็น น้ำตาล เอน้ำมาแปรรูปเป็นพลังงานไฟฟ้า เาเยื่อไม้มาแปรรูปเป็นกระดาษ การแปรรูปในลักษณะนี้ถือ ว่า เป็นกิจกรรมทางเศรษฐศาสตร์

๒. แปรรูปก็เกิดการวิวัฒนาการตามกฎของธรรมชาติเอง เช่น น้ำได้รับความร้อนจาก แสงอาทิตย์ โมเลกุลของน้ำจะสั่นสะเทือน เมื่อสั่นสะเทือนถึงจุดวิกฤตจุดหนึ่งนั้นก็จะแปรสภาพเป็นไอน้ำ

และเบาตัวลอยขึ้นสู่เบื้องบนกระทบกับบรรยากาศเย็นตัวในระดับเบื้องบน ก็จะก่อตัวควบแน่นเป็นก้อนเมฆ ก้อนเมฆมีน้ำหนักลดตัวลงต่ำกระทบกับบรรยากาศอีกระดับหนึ่ง จะละลายเป็นน้ำฝนตกมาที่เราเรียกว่า น้ำฝน แล้วน้ำนั้นก็ถูกความร้อนจากดวงอาทิตย์เผากลายเป็นไอ ลอยขึ้นสู่เบื้องสูง แล้วกระทบกับความเย็นของบรรยากาศชั้นบนจับตัวเป็นก้อนเมฆ มีน้ำหนัก จึงลดตัวลงระดับต่ำ กระทบกับบรรยากาศอีกระดับหนึ่ง ละลายเป็นน้ำฝนตกลงมา วนเวียนเป็นวัฏจักรของน้ำในลักษณะเช่นนี้ตลอดไป หรือแม้แต่ไม้ที่กลายเป็นหินก็อยู่ในกฎข้อนี้เช่นกัน การแปรสภาพในลักษณะนี้ไม่จัดเป็นกิจกรรมทางเศรษฐศาสตร์ แต่เป็นกระบวนการของธรรมชาติด้วยกันเองไม่เกี่ยวกับการกระทำโดยฝีมือของมนุษย์

การผลิต หมายถึง การนำเอาปัจจัยการผลิตอันได้แก่ ที่ดิน พุณ แรงงาน และความสามารถ ในการประกอบการมาผ่านกระบวนการอย่างใดอย่างหนึ่งภายใต้เทคโนโลยีระดับหนึ่ง ผสมผสานกัน เพื่อให้เกิดสินค้าและบริการเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การผลิตเป็นกระบวนการเพิ่มคุณค่าหรือประโยชน์ทางเศรษฐกิจ (Economic Utility) ให้กับปัจจัยการผลิตต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด การผลิตจะต้องประกอบไปด้วยการทำ ให้เกิดสินค้าหรือบริการอย่างใด อย่างหนึ่งซึ่งเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ในทางเศรษฐกิจที่เรียกว่า อรรถประโยชน์ โดยอาศัยแรงงานของมนุษย์ ทั้งกำลังกายและกำลังความคิด แรงงานของสัตว์ หรือ เครื่องมือเครื่องจักรต่าง ๆ^{๒๒}

ฟังก์ชันการผลิต (Production Function) หมายถึง ฟังก์ชันที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่าง จำนวนปัจจัยการผลิตกับจำนวนผลผลิตที่ได้จากกระบวนการผลิตในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งภายใต้ เทคโนโลยีการผลิตที่มีอยู่ในขณะนั้น นั่นคือ จะต้องผลิตให้ได้จำนวนผลผลิตที่มากที่สุด จากจำนวน ปัจจัยการผลิตจำนวนหนึ่งที่กำหนด หรือผลิตให้ได้จำนวนผลผลิตจำนวนหนึ่งตามที่กำหนด โดยใช้ปัจจัย การผลิตให้น้อยที่สุด ทั้งนี้ประสิทธิภาพของการผลิตขึ้นอยู่กับเทคโนโลยีที่มีอยู่ ฟังก์ชันการผลิตสามารถ แสดงได้ในรูปตาราง กราฟ หรือสมการ โดยทั่วไปมักจะเขียนในรูปสมการ คือ

$$Q = f (X_1, X_2, X_3, \dots, X_n)$$

โดย Q = ปริมาณผลผลิต

$X_1, X_2, X_3, \dots, X_n$ = ปัจจัยการผลิตชนิดที่ ๑ ถึงชนิดที่ n

จากฟังก์ชันการผลิต หมายถึง จำนวนของผลผลิตมีความสัมพันธ์กับจำนวนปัจจัยการผลิต ชนิดต่าง ๆ คือ $X_1, X_2, X_3, \dots, X_n$ โดยยังมีได้บ่งชี้ให้ชัดว่าผลผลิตที่ได้มีความสัมพันธ์กับปัจจัยการผลิต ต่าง ๆ ในลักษณะใด กล่าวคือ มิได้บอกว่าปัจจัยการผลิตที่ใช้มีปริมาณหรือเป็นสัดส่วนเท่าใด และ ผลผลิตที่ได้จะมีจำนวนเท่าใด เพื่อให้ง่ายต่อการวิเคราะห์ในขั้นต้นนี้ ถ้าเรากำหนดให้มีปัจจัยการผลิตที่

^{๒๒} วิรุณสิริ ใจมา, เศรษฐศาสตร์จุลภาค ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๗๗- ๑๘๘.

สำคัญ ๒ ชนิด คือ ปัจจัยแรงงาน (L) และปัจจัยทุน (K) จะเขียนฟังก์ชันการผลิตได้ดังนี้ คือ

$$Q = f(K, L)$$

ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงปัจจัยทุนและ/หรือปัจจัยแรงงาน จะมีผลทำให้จำนวนผลผลิตที่ได้จากการผลิตเปลี่ยนแปลง^{๒๓}

๑.๗.๓.๒ หลักการสำคัญของการผลิต

การผลิตสินค้าและบริการของผู้ประกอบการที่จะผลิตสินค้าที่ดีให้แก่ลูกค้าหรือผู้บริโภคให้ประทับใจ ถูกใจ สินค้าชิ้น ๆ และผู้ผลิตจะประสบความสำเร็จในการทำงานได้ต้องคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ ในการผลิตและเป็นหลักการสำคัญในการผลิต ดังนี้

๑. คุณภาพของสินค้าและบริการ สินค้าและบริการที่ผลิตขึ้นมานั้นต้องมีคุณภาพที่ดี ได้มาตรฐานตามที่กฎหมายกำหนด สินค้าไม่มีตำหนิ

๒. ราคาที่เหมาะสม ควรจำหน่ายสินค้าและบริการที่เหมาะสมกับคุณภาพของสินค้า ไม่ขายหรือจำหน่ายราคาแพงจนเกินไป

๓. คุณธรรม ผู้ผลิตและผู้ให้บริการควรมีความซื่อสัตย์ต่ออาชีพของตนและต่อผู้บริโภค ไม่นำสินค้ามีตำหนิหรือเน่าเสียมาขาย

๔. ความต้องการและความพึงพอใจของผู้บริโภค ผู้ผลิตหรือผู้ให้บริการต้องคำนึงถึงความต้องการของลูกค้าเป็นสำคัญ รู้จักผลิตสินค้าที่ตรงกับความต้องการเพื่อสนองตอบความพึงพอใจ

๕. เทคโนโลยีการผลิต รู้จักนำวิทยาการและเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้เพื่อให้ต้นทุนการผลิตลดลงสามารถผลิตสินค้าและบริการได้ปริมาณสูงและมีคุณภาพดี

๖. ต้นทุนการผลิต ใช้ทรัพยากรการผลิตสิ้นเปลืองน้อยที่สุดหรือค่าใช้จ่ายต่ำสุด^{๒๔}

ในปัจจุบันเราจะเห็นสินค้าและบริการมีรูปแบบต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย เนื่องจากผู้ประกอบการส่วนใหญ่นำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการผลิตสินค้าและบริการ เพื่อให้ได้สินค้าที่มีปริมาณสูง มีคุณภาพดี มีรูปแบบต่าง ๆ ลดแรงงานคน เพิ่มผลผลิตได้เร็วขึ้นส่งผลให้ต้นทุนการผลิตลดลง มีกำไรมากขึ้น การใช้เทคโนโลยีในการผลิต เช่น การใช้คอมพิวเตอร์ในการควบคุมการผลิตการใช้เครื่องจักรแทนแรงงานคน การนำวิทยาการใหม่ ๆ มาช่วยในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร เป็นต้น

การใช้เทคโนโลยีในการบริหาร เช่น การใช้คอมพิวเตอร์ในการจัดเก็บข้อมูลลูกค้า การใช้โทรศัพท์และเครือข่ายอินเทอร์เน็ตในการติดต่อสื่อสาร เป็นต้น

^{๒๓} วิชา ศิลปะประดิษฐ์ศิลป์, เศรษฐศาสตร์จุลภาค, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (สงขลา: บริษัท นำศิลป์โฆษณา จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑๙.

^{๒๔} นราทิพย์ ชูติวงศ์, หลักเศรษฐศาสตร์ I : จุลเศรษฐศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๒๙-๑๓๐.

การแข่งขันในการผลิต หมายถึง การทำให้ต้นทุนการผลิตสินค้าต่ำลง สามารถขายสินค้าได้ในราคาถูก เพื่อแข่งขันซึ่งกันและกัน

การใช้เทคโนโลยีเพื่อการแข่งขันของผู้ผลิต มีดังนี้

๑. การใช้เทคโนโลยีช่วยผลิตสินค้าและบริการที่มีรูปแบบใหม่ และให้ประโยชน์กับผู้บริโภคมากขึ้น

๒. การใช้เครื่องมือและเครื่องจักรที่ทันสมัย ช่วยในการผลิตสินค้าและการบริการเพื่อให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพ

๓. การใช้เทคโนโลยีช่วยในการโฆษณาสินค้าและบริการ การส่งเสริมการขายและการตลาด

๔. การใช้เทคโนโลยีช่วยในการขนส่ง เพื่อให้ผู้บริโภคได้รับสินค้าและบริการอย่างสะดวกและรวดเร็ว

ในการดำเนินการผลิตมีจุดมุ่งหมายของการผลิต ทั้งการผลิตตามแนวทางเศรษฐศาสตร์ทั่วไป และเศรษฐศาสตร์ตามแนวพระพุทธศาสนา ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้

จุดมุ่งหมายของการผลิตเศรษฐศาสตร์ทั่วไป

๑. เพื่อความมั่งคั่ง (Wealth) ทางวัตถุธรรม
๒. เพื่อสนองความต้องการอันไม่สิ้นสุดของกลุ่มเป้าหมาย
๓. เพื่อความอยู่ดีกินดี
๔. เพื่อผลประโยชน์ คือ กำไรสูงสุด

จุดมุ่งหมายของการผลิตเศรษฐศาสตร์ตามแนวพระพุทธศาสนา

๑. เพื่อคุณภาพชีวิต
๒. เพื่อสนองความต้องการเท่าที่จำเป็นต่อชีวิตจริงของกลุ่มเป้าหมาย
๓. เพื่อความพอดี (กินพอดี อยู่พอดี)
๔. เพื่อใช้สินค้า (ปัจจัย ๔) เพียงเพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาตน และจิตวิญญาณให้สูงขึ้น จนวิญญาณเป็นอิสรภาพเหนือการครอบงำแห่งวัตถุ

ปัจจัยการผลิตตามหลักเศรษฐศาสตร์ทั่วไปได้ระบุปัจจัยการผลิตไว้ ๔ ประการ คือ

๑. ผู้ประกอบการ
๒. แรงงาน
๓. ทุน
๔. ที่ดิน

ใน ๔ ประการนั้น ที่พระพุทธศาสนาเน้นเป็นพิเศษคือปัจจัยการผลิตที่เป็นแรงงานและผู้ประกอบการ (โดยเฉพาะด้านพฤติกรรม) เพราะเป็นหน่วยผลิตที่ต้องรับผิดชอบเกี่ยวกับพฤติกรรม การตัดสินใจในกิจกรรมเศรษฐกิจ ส่วนทุนกับที่ดินถือเป็นอันดับรอง เพราะสองปัจจัยหลังขึ้นอยู่กับหน่วย

ผลิตที่เป็นมนุษย์ จะจัดการกับมันอย่างไร

ผู้ประกอบการในทางเศรษฐศาสตร์มีความหมาย ดังนี้

๑. ผู้จัดการให้ปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ที่จำเป็นในการผลิตมารวมกัน
๒. ผู้ตัดสินใจเกี่ยวกับการผลิตทั้งหมด
๓. เป็นผู้ควบคุมการผลิต
๔. ผู้ได้ประโยชน์จากการผลิตนั้น

คำว่า “ผู้ประกอบการ” (Entrepreneur) เป็นคำเฉพาะที่กำหนดใช้กันในแวดวงธุรกิจ ซึ่งอาจหาไม่พบในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา แต่ที่พอเห็นว่าจะใกล้เคียงกันมีอยู่คำหนึ่ง คือคำว่า “กัมมการก” ที่แปลว่า ผู้กระทำความกรรม และคำว่า กรรม หรือ กัมม (อ่านว่า กัมมะ) หมายถึง หน้าที่ที่รับผิดชอบ และรวมไปถึงการกระทำทางกาย วาจา ใจ ทั้งหมดอีกด้วย แสดงว่าใครก็แล้วแต่ที่ทำหน้าที่อะไร หรือทำอะไรทางกาย วาจา ใจ ถือว่าเป็นกัมมการกทั้งหมด มันเป็นคำกลาง ๆ สำหรับกิจกรรมทุกอย่างของมนุษย์ แต่เพื่อให้ความหมายกระชับเฉพาะกิจหรือแต่ละหน้าที่ เราอาจเรียกว่า ผู้ประกอบการ ผู้อำนวยการ ผู้ว่าการ หรือผู้จัดการ สุดแต่จะกำหนดขึ้นใช้ แต่ไม่ว่าใครจะทำอะไร เรียกชื่ออย่างไร สิ่งที่พระพุทธศาสนาเน้นเป็นสำคัญคือ “พฤติกรรม” ของ กัมมการก คือ ผู้กระทำความกรรม เพราะถือว่าการกระทำที่จะสรุปว่าเป็นกรรมได้ อยู่ที่ตัวเจตนาหรือพฤติกรรมการตัดสินใจ ดังพุทธภาษิตว่า “เจตนาหิ ภิกขเว กมมํ วทามิ เจตยิตวา กมมํ กโรติ กาเยน วาจาเยน มนสา ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรมบุคคลคิดแล้ว (ตัดสินใจแล้ว) จึงกระทำความกรรมด้วยกาย วาจา ใจ”^{๒๕} เพราะฉะนั้น พฤติกรรมและคุณธรรมสำหรับควบคุมสนับสนุนพฤติกรรมของกัมมการกหรือผู้ประกอบการ มีดังต่อไปนี้

๑. การตัดสินใจ การตัดสินใจของผู้ประกอบการหรือผู้จัดการเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจ ถ้าอุดมคติ เจตนา หรือการตัดสินใจ ตั้งไว้ผิดกิจกรรมทางธุรกิจจะผิดพลาดทั้งกระบวนการ เป็นอันตรายต่อหน่วยผลิต การค้า (การตลาด) และผู้บริโภคทั้งระบบ ดังนั้น ผู้ประกอบการ (ผู้ผลิต) ต้องมีอุดมคติที่ชัดเจนว่า จุดมุ่งหมายของการผลิตคืออะไร การตัดสินใจของผู้ประกอบการวิเคราะห์จากความคิดรวบยอดของพุทธสุภาษิตว่า มโนปุพพังคมา ธัมมาฯ และพุทธสุภาษิตว่า ทิโส ทิสัง ยันตัง กริยาฯ และหลักธรรมคือ กุศลมูล ๓ และอกุศล ๓ เป็นต้น

๒. ความซื่อตรงต่ออาชีพ หมายถึง ผู้ประกอบการ ต้องยึดอุดมคติ สัมมาอาชีพะในการผลิตและการแสวงหา คือ ผลิตและแสวงหาเฉพาะสินค้าและบริการที่เป็นสัมมาอาชีพะ เว้นมิจฉาวณิชาฯ ได้แก่ การค้าขายหรือการผลิตสินค้าไม่ชอบธรรม เช่น สัตตวาณิชาฯ ผลิตหรือขายสินค้าเครื่องประหาร สัตตวาณิชาฯ ผลิตหรือขายสินค้าสัตว์ที่ฆ่าเป็นอาหาร มนุสสวาณิชาฯ ค้าขายมนุษย์ มัชชวาณิชาฯ ผลิตหรือขายสินค้ามีเนมา วิสวาณิชาฯ ผลิตหรือขายยาพิษ และพฤติกรรมสัมมากัมมันตะ คือ เลือกทำการทำงาน

^{๒๕} อ.ปญจก. (ไทย) ๑๔/๓๓๔/๓๖๘.

หรือธุรกิจที่ไม่ผิดศีลธรรม เช่น เว้นธุรกิจปาณาติบาต อทินนาทาน และกาเมสุมิจฉาจาร ได้แก่ ธุรกิจค้า
 กามหรือธุรกิจกตขี่ทางเพศ เป็นต้น ความเชื่อตรงต่ออาชีพของผู้ประกอบการวิเคราะห์จากความคิดรวบ
 ยอดของหลักธรรมในมรรค ๘ คือ สัมมาอาชีวะ สัมมากัมมันตะ และ หลักธรรม คือ มิจฉาวณิชา เบญจศีล

๓. มุ่งกำไรสมดุลและคุณภาพชีวิตของผู้บริโภค หมายความว่า ผู้ประกอบการผลิตแนวพุทธ
 ต้องมุ่งประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ๒ ประการ ได้แก่

ประโยชน์ส่วนที่ ๑ คือ ประโยชน์ในทฤษฎีธรรม คือ ผลกำไร แต่อย่าตั้งอุดมคติแบบนัก
 เศรษฐศาสตร์คลาสสิกว่า การผลิตต้องมุ่งกำไรสูงสุด เพราะเป็นพฤติกรรมธุรกิจที่สอนให้เห็นแก่ตัวมาก
 เกินไป แม้จะถือว่ากำไรเป็นแรงจูงใจในการผลิตก็ตาม แต่ผู้ประกอบการต้องคิดว่า เราอยู่ได้เพราะลูกค้า
 กำไรที่ประสงค์จึงควรสมดุลหรือสมน้ำสมเนื้อกับต้นทุนและคุณภาพสินค้าที่ผลิตออกจำหน่าย และต้อง
 คำนึงถึงประโยชน์ คือ คุณภาพชีวิตของผู้บริโภค คือ สินค้าที่ผลิตต้องเป็นสินค้าเสริมคุณภาพชีวิต มิใช่
 สินค้าทำลายล้าง บั่นทอนชีวิต จิตใจ

ประโยชน์ส่วนที่ ๒ คือ ประโยชน์ภพหน้าที่เรียกว่า สัมปรายิกัตถประโยชน์ พุทธศาสนาสอน
 ว่า ผลแห่งพฤติกรรมของมนุษย์มีใจจงเฉพาะชาติปัจจุบัน แต่จะโยงโยไปถึงชาติอนาคตด้วย เช่น พุทธองค์
 ตรัสถึงสาเหตุแห่งความล้มเหลวและประสบความสำเร็จทางธุรกิจของพ่อค้า (ผู้ผลิต/ผู้ประกอบการ) ไว้
 ในวนิชชาสูตร เป็นต้น ดังนั้น ผู้ประกอบการจึงควรคิดเผื่อเรื่องนี้ไว้ด้วย อย่าคิดเพียงเพื่อประโยชน์อยู่
 รอดในปัจจุบันเพียงอย่างเดียว

การมุ่งกำไรสมดุลและคุณภาพชีวิตของผู้บริโภควิเคราะห์จากความคิดรวบยอดของ
 หลักธรรม คือ ทาน จาคะ (ได้แก่ การแบ่งปันผลประโยชน์ ไม่เห็นแก่ตัว) ทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์
 และสัมปรายิกัตถประโยชน์

๔. มีมนุษยสัมพันธ์ ผู้ประกอบการต้องเป็นคนใจกว้าง มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้ที่เกี่ยวข้อง
 แต่มนุษยสัมพันธ์แนวพุทธต้องเกิดจากส่วนลึกของใจ มิใช่พฤติกรรมแฝงประโยชน์ หลักมนุษยสัมพันธ์
 คือ สังคหัตถุธรรม (คุณธรรมเพื่อเกื้อกูลสงเคราะห์กัน) เป็นหนึ่งของหลักมนุษยสัมพันธ์ที่ผู้ผลิตหรือ
 ผู้ประกอบการตลอดจนผู้ดำเนินกิจกรรมธุรกิจทุกระดับจำต้องมี เป็นผลดีทั้งทางน้ำใจและทางธุรกิจ เป็น
 การเสริมทั้งด้านคุณธรรมและด้านธุรกิจไปพร้อม ๆ กัน สังคหัตถุธรรม ได้แก่

๔.๑ ทาน ต้องคิดให้บ้าง อย่าคิดแต่เอาอย่างเดียว เพราะไม่ว่าจะเป็นสังคมไหน โดยส่วน
 ลึกแล้วย่อมมีความรู้สึกต่อต้านคนเห็นแก่ตัว เพราะคนที่มีความเห็นแก่ตัวรุนแรงไม่เห็นประโยชน์ของคน
 ส่วนใหญ่ ถ้าเป็นผู้นำก็ไม่อาจครองใจผู้ใต้บังคับบัญชาได้

๔.๒ ปิยวาจา (เจรจา ไพเราะอ่อนหวาน) คำพูดเป็นเรื่องสำคัญ อาจบั่นทอนให้คนหมด
 กำลังใจหรือเสริมให้เกิดกำลังใจ และมีผลกระทบไปถึงพลังการผลิตด้วย ผู้ประกอบการจึงต้องรู้จักพูดจา
 ไพเราะ รู้จักจิตวิทยาที่จะให้เกิดแรงจูงใจต่อพลังการผลิต เจ้าลิฉวีประสบความสำเร็จเพราะหอกคือ
 ปากของวีรสการพราหมณ์ ปากจึงมีบทบาทสำคัญต่อพลังการผลิตเป็นที่ยิ่ง

๔.๓ อุตสาหกิจ (ประพตติประโยชน์) ปกติคนเรากล้าใครประพตติประโยชน์ให้ ยากที่จะลิมยังมีคุณธรรมเรื่องกตัญญูทเวทที่เข้ามาโยงด้วยมโนสำนึกที่จะตอบแทนคุณผู้ให้ประโยชน์ยอมมีมากขึ้น จะเห็นว่าอุดมคติเช่นนี้ได้กลายเป็นระบบอุปถัมภ์ของสังคมไทยไปแล้ว ผู้ประกอบการจึงควรมีมนุษย์สัมพันธ์ส่วนนี้ เพื่อช่วยส่งเสริมคุณธรรมที่จะพึงมีต่อกัน ทั้งผู้วางนโยบาย (ผู้ประกอบการ) และผู้สนองนโยบาย (ผู้ใช้แรงงานหรือได้บังคับบัญชา) ตลอดจนพลังขับเคลื่อนในการผลิตทุกระดับ

๔.๔ สมานัตตตา (ความเป็นผู้มีตนเสมอ) ผู้ประกอบการต้องวางตัวเสมอเป็นกันเอง เสมอต้นเสมอปลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง เคยสงเคราะห์อย่างไรก็สงเคราะห์ เคยประพตติประโยชน์อย่างไร ก็ประพตติ เคยพุดจาไพเราะอย่างไรก็ทำให้เป็นปกติต่อเนืองอย่างที่เคย ไม่แสดงพฤติกรรมสูง ๆ ต่ำ ๆ ต่อผู้สนองนโยบาย การผลิต สังคหวัตถุธรรม ๔ ประการดังกล่าวเป็นหลักมนุษย์สัมพันธ์หรือสายใยใจที่สำคัญยิ่งเพื่อไม่ให้เกิดช่องว่างระหว่างพลังการผลิตด้วยกัน และโยงไปถึงผู้บริโภคสินค้าและบริการของผู้ผลิตด้วย แนวคิดนี้วิเคราะห์จากความคิดรวบยอดของหลักธรรมมนุษย์สัมพันธ์แนวพุทธ เช่น สังคหวัตถุ ๔ เป็นต้น

๕. ตั้งเมตตาทายกรรม วชิกรรม และมโนกรรม ผู้ประกอบการต้องตั้งทายกรรม วชิกรรม มโนกรรมต่อผู้ใช้แรงงานและผู้บริโภค เช่น ปฏิบัติกับผู้ใช้แรงงานดังที่ปรากฏในทศ ๖ และมุ่งคุณภาพชีวิตแก่ผู้บริโภคผลผลิต มุ่งเพียงกำไรสมคูล ไม่มุ่งต้นทุนต่ำ-กำไรสูง ซึ่งเป็นพฤติกรรมผู้ผลิตที่เศรษฐศาสตร์ทั่วไปใช้อธิบายอุดมคติการผลิตของพระพุทธศาสนา ท่านพุทธทาสภิกขุได้สรุปไว้ในกฎบัตรพุทธบริษัทที่ ๒๔ ว่า “ผลิตมาก กิน เก็บแต่พอดี เหลือเอาไปช่วยเพื่อนมนุษย์นี้คืออุดมการณ์ทางเศรษฐกิจของชาวพุทธที่ช่วยโลกได้” ดังนั้น อุดมคติการผลิตของผู้ประกอบการแนวพุทธจึงเปลี่ยนจากอุดมคติการผลิตของเศรษฐศาสตร์ทั่วไปตรงที่ “มุ่งกำไรสูงสุด” เป็นแรงจูงใจ มาเป็นอุดมคติตามกฎที่ ๒๔ ดังกล่าว

๖. ต้องมีปาณิธรรม (องค์คุณของพ่อค้า) ซึ่งหมายถึงวิสัยทัศน์ของพ่อค้า หรือผู้ผลิต ได้แก่

๖.๑ จักขุมา ตาดี หมายถึง รู้จักสินค้า ดูของเป็น สามารถคำนวณราคากับทุนและเก็บกำไรได้แม่นยำ

๖.๒ วิธูโร จัดเจนธุรกิจ คือ แหล่งซื้อแหล่งขาย รู้ความเคลื่อนไหวความต้องการของตลาด สามารถในการจัดซื้อหรือจำหน่าย รู้ใจและรู้จักเอาใจลูกค้า

๖.๓ นิสสยสัมปันโน ถึงพร้อมด้วยแหล่งทุนเป็นที่อาศัย คือ เป็นที่เชื่อถือ ไว้วางใจในหมู่แหล่งทุนใหญ่ ๆ สามารถหาเงินมาลงทุนหรือทำธุรกิจได้โดยง่าย

๑.๗.๓.๓ องค์ประกอบของการผลิต

การผลิตมีองค์ประกอบที่สำคัญ ๓ ประการ ได้แก่ ปัจจัยนำเข้า (Input), กระบวนการแปลงสภาพ (Conversion Process) และผลผลิต (Output) ประกอบด้วย

๑. ปัจจัยนำเข้า (Input) คือทรัพยากรขององค์การที่ใช้ผลิตทั้งที่เป็นสินทรัพย์ที่มีตัวตน (Tangible Assets) เช่น วัตถุดิบ เครื่องจักร อุปกรณ์ และสินทรัพย์ที่ไม่มีตัวตน (Intangible Assets)

เช่น แรงงาน ระบบการจัดการ ข่าวสาร ทรัพยากรที่ใช้จะต้องมีคุณสมบัติและประโยชน์ใช้สอยที่เหมาะสม และมีต้นทุนการผลิตที่ต่ำ เพื่อให้สินค้าสำเร็จรูปสามารถแข่งขันทางด้านราคาได้ในท้องตลาด

๒. กระบวนการแปลงสภาพ (Conversion Process) เป็นขั้นตอนที่ทำให้ปัจจัยนำเข้าที่ผ่านเข้ามามีการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ได้แก่

๒.๑ รูปลักษณะ (Physical) โดยการผ่านกระบวนการผลิตในโรงงาน

๒.๒ สถานที่ (Location) โดยการขนส่ง การเก็บเข้าคลังสินค้า

๒.๓ การแลกเปลี่ยน (Exchange) โดยการค้าปลีก การค้าส่ง

๒.๔ การให้ข้อมูล (Informational) โดยการติดต่อสื่อสาร

๒.๕ จิตวิทยา (Psychological) โดยการนัดหมาย ฯลฯ

๓. ผลผลิต (Output) เป็นผลได้จากกระบวนการผลิตที่มีมูลค่าสูงกว่าปัจจัยนำเข้าที่รวมกันอันเนื่องมาจากที่ได้ผ่านกระบวนการแปลงสภาพ ผลผลิตแบ่งเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ สินค้า (Goods) และบริการ (Service) ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันหลายประการ^{๒๖}

พระพุทธศาสนาไม่ได้พูดถึงเรื่องการผลิตไว้โดยตรง ดังนั้น ความหมายของคำว่า การผลิต จึงอนุรักษตามเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก แต่ที่พระพุทธศาสนาเน้นชัดเจน คือ พฤติกรรมของผู้ผลิต ที่ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของสัมมาอาชีวะและอหิงสาธรรม (คำว่า อหิงสา = ความไม่เบียดเบียน หมายถึงต้องไม่เบียดเบียนผู้บริโภค ไม่เบียดเบียนธรรมชาติ ซึ่งเป็นหนึ่งในทรัพยากรการผลิตและสิ่งแวดล้อม ให้เสียคุณภาพและระบบนิเวศ) และยังเน้นชัดถึงสินค้าและบริการที่จะผลิตว่า ต้องเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดคุณภาพชีวิตแก่ผู้บริโภค ไม่ผลิตสินค้าทำลายล้างอย่าเปลี่ยนผู้บริโภค ดังปรากฏใน วมัชชาสูตร^{๒๗} ในพระสูตรดังกล่าว พระผู้มีพระภาคตรัสไม่ให้อุบาสกค้าขาย (ทรงแนะนำให้ขายก็เท่ากับทรงปฏิเสธการผลิตไปในตัวด้วย) สินค้าเศรษฐกิจ ๕ ประการ ได้แก่

๑. การค้าขายศัสตราวุธ (สัตตวนิชชา) รวมไปถึง ขาย / ผลิตอาวุธเครื่องประหารทุกประเภท เพราะเป็นเหตุให้ทำความผิดขอโทษกับผู้อื่น

๒. ค้าขายสัตว์ (สัตตวนิชชา) หมายถึง ค้ามนุษย์ เพราะทำให้หมดอิสรภาพ

๓. ค้าขายเนื้อ (มังสวณิชชา) รวมไปถึง ขาย / ผลิต น้ำเมา เพราะเมื่อดื่มแล้วทำให้เกิดความประมาท อนึ่ง คำว่า ผลิตเนื้อสัตว์ หมายถึง การเลี้ยงสัตว์ไว้เพื่อฆ่าเป็นอาหาร

๔. ค้าขายของมีนเมา (มัจฉวณิชชา) คือ ขาย / ผลิตน้ำเมา เพราะเมื่อดื่มแล้วทำให้เกิดความประมาท อนึ่ง คำว่า น้ำเมา มีความหมายคลุมไปถึงสิ่งเสพติดทุกประเภทที่ก่อให้เกิดความประมาท

^{๒๖} ฌรณค์ ธนาวิภาส, **หลักเศรษฐศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทวิทยพัฒน์ จำกัด, ๒๕๖๐), หน้า ๙๘-๙๙.

^{๒๗} อ.ฉก. (ไทย) ๒๒/๑๗๗/๒๕๕.

ผลอสติ และบั่นทอนคุณภาพชีวิต

๕. ขาย / ผลิต ยาพิษ (วิสวณิชา) อนึ่ง คำว่า ยาพิษ ย่อมคุมไปถึงสารพิษทุกประเภทด้วย คำว่า ผลิต คือคำว่า ภาวิต (อ่านว่าภาวิตะ) ซึ่งเป็นคำบาลีที่แปลว่า เจริญหรือทำให้เจริญ หรือทำให้เกิด ให้มี^{๒๘} อันหมายความว่า ทำให้เกิดคุณค่าที่ดีกว่าเดิม ดังนั้น ถ้าถือเอาตามนี้ การผลิต (ภาวิตะ) ในทางพระพุทธศาสนาจึงหมายถึง การทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (อาจเป็นได้ทั้งวัตถุธรรมและนามธรรม) ได้ดีกว่าเดิมหรือให้มีคุณค่ากว่าเดิม ด้านวัตถุธรรม เช่น การนำขยะมาผ่านระบบ (recycle) ก็จะได้วัตถุธรรมที่มีคุณภาพดีกว่า วัตถุธรรมเดิมคือ ขยะหรือเหมือนกับภิกษุที่ท่านไม่ยอมรับคฤหบดีจิวร แต่ท่านจะเที่ยวหาเก็บผ้าชิ้นเล็กชิ้นน้อยที่ชาวบ้านทิ้งแล้ว เกือบกกล้วนอยู่กับขยะมูลฝอย เอามาซัก เย็บปะติดปะต่อกันแล้วย้อมเป็นจิวรนุ่งห่ม การนำผ้าที่ชาวบ้านไม่ต้องการมาทำให้เป็นผ้าที่มีประโยชน์ใช้การได้ คำว่า “ภาวิตะ” คือ การผลิต การทำให้ดี หรือทำให้มีค่ากว่าเดิม ลักษณะอย่างนี้ ภิกษุผู้ประกอบกิจกรรมทางเศรษฐศาสตร์เกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม ซึ่งเป็นหนึ่งในปัจจัย ๔ ก็เรียกได้ว่า ท่านเป็นผู้ผลิตหรือผู้ประกอบการคนหนึ่ง นี่เป็นตัวอย่างการผลิตด้านวัตถุธรรม ส่วนการผลิตด้านนามธรรม เช่น พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้ภิกษุเจริญเมตตาให้เป็น ภาวิต (ภาวิตะ) คือ เจริญหรือทำให้ดีกว่าเดิมขึ้นเรื่อย ๆ แล้วจะได้านิสงส์ (ผล) ๑๑ ประการ คือ หลับเป็นสุข ตื่นอยู่ก็เป็นสุข ไม่ฝันร้าย เป็นที่รักของมนุษย์ เป็นที่รักของอมนุษย์ เทพรักษา ไฟ ยาพิษ ศาตราทำอะไรไม่ได้ จิตตั้งมั่นได้เร็ว ใบหน้าผ่องใส ไม่หลงทำกาลกิริยาไปสู่พรหมโลก ดังนั้น จะเห็นว่า ถ้าเราเอาคำว่า “ภาวิต” มาประยุกต์ใช้กับคำว่า “ผลิต” ความหมายจะไปด้วยกันได้ เพราะคำว่า “ผลิต” ของเศรษฐศาสตร์ทั่วไปหมายถึงการแปรสภาพจากสิ่งหนึ่งไปเป็นอีกสิ่งหนึ่ง ความหมายก็คือ ทำให้ดีกว่าเดิมนั่นเอง คือ สิ่งเดิมเป็นสิ่งที่เราไม่ต้องการ แต่เราต้องการสิ่งใหม่ สิ่งใหม่ที่ทำให้เราสนใจเราก็ต้องถือว่าดีกว่าเดิม แต่อาจมีความหมายกว้างแคบกว่ากันเท่านั้นก็คือ คำว่า “ผลิต” ของเศรษฐศาสตร์ทั่วไปเน้นหนักไปในทางวัตถุธรรม ปริมาณ หรือตัวเลข ส่วนคำว่า “ผลิต (ภาวิต)” ของเศรษฐศาสตร์ตามแนวพระพุทธศาสนามีความหมายคลุมไปถึงการผลิตด้านวัตถุธรรมและนามธรรมทั้งหมด และการผลิต (ภาวิต) ในความหมายของพระพุทธศาสนานั้น ต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาเท่านั้น คือ พัฒนาปัญญา พัฒนาคุณภาพชีวิต เพราะคำว่า ภาวิต แปลว่า ทำให้เกิดให้มี หรือทำให้เจริญขึ้นซึ่งฝ่ายเศรษฐศาสตร์ทั่วไปอาจหมายถึงผลิตอะไรก็ได้ แม้สิ่งนั้นไม่เป็นไปเพื่อพัฒนาเลย แต่อาจเป็นสิ่งที่ทำลายล้างด้วยซ้ำไป ทั้งพฤติกรรมของผู้ผลิตบางทีก็ไม่เป็นภาวิต พระพุทธศาสนาเน้นว่าทั้งผู้ผลิตและสิ่งที่ถูกผลิตต้องอยู่บนพื้นฐานแห่งภาวิต

^{๒๘} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๐๐/๒๕๘.

ตารางที่ ๑.๑

เปรียบเทียบพฤติกรรมผู้ประกอบการของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักกับของพระพุทธศาสนา

เศรษฐศาสตร์กระแสหลัก	เศรษฐศาสตร์ในพระพุทธศาสนา
๑. มุ่งต้นทุนต่ำ ปัจจัยการผลิตต่ำ (ทำให้คุณภาพสินค้าต่ำ) แต่ค่าตอบแทน (กำไร) ต้องสูง	๑. มุ่งความสมดุล เช่น ต้นทุนสมดุล ปัจจัยการผลิตสมดุล ค่าจ้าง สินค้า บริการ และกำไร สมดุล ไม่เอาเปรียบผู้ร่วมประกอบการและผู้บริโภค แนวคิดข้อนี้วิเคราะห์จากความถี่รบกวนของหลักธรรม คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาอาชีวะ และหลักธรรมสมดุล คือ มัชฌิมาปฏิปทา
๒. ผลิตสินค้าทุกประเภทตามอุปสงค์ของผู้บริโภค	๒. มุ่งผลิตสินค้าเสริมคุณภาพชีวิต เช่น หลักธรรมมิถิชาวาณิชชา ที่ห้ามค้าขายสินค้าไม่ชอบธรรม ก็เท่ากับมีอุดมคติต่อต้านการผลิตด้วย คือ ไม่สนับสนุนการผลิตสินค้าปลูกเร้าอกุศลมูล ทำลายล้าง เบียดเบียน ผู้บริโภค หรือสินค้าไม่ส่งเสริมคุณภาพชีวิต
๓. การผลิตมุ่งผลประโยชน์ทางกายภาพ (วัตถุ) เพียงอย่างเดียว ไม่บูรณาการกับคุณภาพชีวิต และคุณค่าทางจริยธรรม	๓. การผลิตมุ่งประโยชน์ทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต และบูรณาการกับจริยธรรม
๔. ผลิตมาก สะสมทุนให้มาก เพื่อกำไรต่อไป	๔. ผลิตมาก กิน เก็บ แต่พอดี เหลือเอาไปช่วยเพื่อนมนุษย์
๕. การผลิตมีกำไรเป็นแรงจูงใจ	๕. การผลิตมีกำไร (สมดุล) และคุณภาพชีวิตเป็นแรงจูงใจ

๑.๗.๔ แนวคิดและทฤษฎีการบริโภค

๑.๗.๔.๑ ที่มาและความหมายของการบริโภค

การบริโภค หมายถึง การใช้ประโยชน์จากสินค้าและบริการเพื่อสนองความต้องการของผู้บริโภคหรือบำบัดความต้องการของมนุษย์ ประกอบไปด้วยสินค้า ๒ ชนิด คือ การบริโภคสินค้าคงทน และการบริโภคสินค้าไม่คงทน

๑. การบริโภคสินค้าคงทน เป็นการบริโภคสินค้าที่ไม่ได้ทำให้สิ่งที่ถูกบริโภคหมดสิ้นหรือหมดสภาพไป ยังใช้ได้อีกเป็นเวลานาน แต่เมื่อใช้ย่อมเกิดการสึกหรอ เช่น บ้าน รถยนต์ โทรศัพท์ โทรศัพท์มือถือ เป็นต้น

๒. การบริโภคสินค้าไม่คงทน เป็นการบริโภคสินค้าที่ทำให้สิ่งที่ถูกบริโภคสิ้นไป เช่น ยา

รักษาโรค อาหาร เครื่องดื่ม เป็นต้น^{๒๙}

ผู้บริโภค หมายถึง ผู้ที่มีความสามารถในการซื้อสินค้าและบริการเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ส่วนตัวหรือในครัวเรือน ผู้บริโภคมีจำนวนมากทั่วประเทศ บางคนก็ตัดสินใจในการซื้ออย่างมีระเบียบแบบแผน สามารถใช้เงินทุกบาททุกสตางค์ได้คุ้มค่า

อคุลย์ จาตุรงค์กุล และคณะ^{๓๐} ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริโภค หมายถึง วิธีการ สถานที่ และเวลาที่บุคคลได้บริโภคสินค้าและบริการ เช่น วิธีการบริโภคสินค้า การตัดสินใจด้านเวลาในการบริโภค เป็นต้น

ปณิศา มีจินดา^{๓๑} ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริโภค หมายถึง การค้นหา การซื้อ การใช้ และการประเมินผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ดังนั้นระบบการบริโภคจึงเป็นวิธีการที่ผู้ซื้อปฏิบัติเพื่อให้มาซึ่งผลิตภัณฑ์ ใช้ผลิตภัณฑ์และจัดการกับผลิตภัณฑ์หลังการใช้

สรุปว่า การบริโภค (Consumption) หมายถึง การใช้จ่ายซื้อสินค้าและบริการเพื่อสนองความต้องการในการอุปโภคบริโภคของแต่ละคน ซึ่งการบริโภคในทางเศรษฐศาสตร์นั้นจึงมิได้หมายถึงเฉพาะการรับประทานอาหารเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการใช้สินค้าและบริการเพื่อสนองความต้องการของผู้บริโภค โดยใช้วิธีการบริโภคในความหมายอื่น ๆ ด้วย เช่น การชมภาพยนตร์ การฟังเพลง การซื้อเสื้อผ้า การเช่าบ้าน การรับบริการตรวจรักษา การโดยสารรถประจำทาง และการใช้สื่อทางอินเทอร์เน็ต (การเล่น Facebook Line) เป็นต้น

คำว่า บริโภค (consumption) ถ้าพิจารณาตามโถงปากสูตรในคัมภีร์พระไตรปิฎก จะพบว่าท่านมิได้หมายถึงการกินการดื่มเพียงอย่างเดียว แต่ยังหมายรวมไปถึงการเสพอารมณ์ทางปัญจทวาร (ตา หู จมูก ลิ้น กาย) และทางมนทวาร (ทางใจ) อีกด้วย เช่น บางแห่งพระผู้มีพระภาคเจ้าเมื่อทรงแสดงธรรมทรงใช้คำว่า “คุณหัสต์ผู้บริโภคมกาม หรือ การบริโภคมกามคุณ” เป็นต้น ซึ่งก็หมายถึงการเสพหรือบริโภคอารมณ์ที่ผ่านมาจาก ตา หู จมูก ลิ้น กาย (อาจเกี่ยวโยงไปถึงใจซึ่งเป็นตัวตัดสินใจว่าชอบหรือไม่ชอบในอารมณ์นั้น ๆ ด้วย) แต่บางครั้งท่านเน้นเฉพาะโภชนมัตตัญญูตา ซึ่งหมายเฉพาะการบริโภคโภชนะซึ่งเป็นเพียง ๑ ในปัจจัย ๔ เท่านั้น ความหมายดังกล่าวมีปรากฏหลายแห่งในพระไตรปิฎก เช่น ในอปถนภกสูตรและโถงปากสูตร

^{๒๙} วิรุณสิริ ใจมา, เศรษฐศาสตร์จุลภาค ๑, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๘๗.

^{๓๐} อคุลย์ จาตุรงค์กุล และคณะ, พฤติกรรมผู้บริโภคฉบับมาตรฐาน, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท วิรัตน์ เอ็ดดูเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๒๔.

^{๓๑} ปณิศา มีจินดา, พฤติกรรมผู้บริโภค, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๓๓), หน้า ๖๙.

โทณปากสูตร (สูตรว่าด้วยการหุงข้าวสารทะนานหนึ่ง)

พระเจ้าปเสนทิโกศลเสวยพระกระยาหารที่หุงด้วยข้าวสารทะนานหนึ่งทรงอึดอัด เสียดใจไป
เฝ้าพระผู้มีพระภาค ประทับนั่ง พระผู้มีพระภาคทรงทราบว่าพระเจ้าปเสนทิโกศลเสวยแล้วทรงรู้สึกอึดอัด
จึงตรัสพระคาถาว่า

“มनुขยมีสติอยู่ทุกเมื่อ รู้จักประมาณในโภชนะที่ได้แล้ว

ย่อมมีเวทนาเบาบาง เขาย่อมแก่ช้า อายุก็ยั่งยืน”

พระเจ้าปเสนทิโกศลรับสั่งให้สุทสสนมาณพซึ่งอยู่เบื้องหลังพระปฤษฎางค์ของพระองค์จำพระ
คาถาดังกล่าว แล้วได้กล่าวถวายขณะพระองค์เสวยพระกระยาหาร โดยพระราชทานค่าจ้าง ๑๐๐ กหาปณะ
สุทสสนมาณพกล่าวพุทธคาถานั้นทุกเมื่อที่เสวย พระเจ้าปเสนทิโกศลขณะเสวยพระกระยา
หารที่หุงด้วยข้าวสารทะนานหนึ่ง พระองค์ทรงระลึกถึง และปฏิบัติตามพุทธวจนะ ทำให้พระองค์มีพระ
วรกายกระปรี้กระเปร่า ทรงลูบพระวรกายด้วยฝ่าพระหัตถ์ แล้วทรงเปล่งพระอุทานว่า “พระผู้มีพระภาค
พระองค์นั้นทรงอนุเคราะห์เราด้วยประโยชน์ทั้งสอง คือ ประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ในภายหน้า
อย่างแท้จริง”^{๓๒}

๑.๗.๔.๒ หลักการสำคัญของการบริโภค

การบริโภคเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีความสำคัญ เนื่องจากมนุษย์ทุกคนต้องบริโภค เพื่อ
การดำรงชีวิต และการบริโภคยังเป็นสิ่งกระตุ้นให้เกิดการลงทุน การจ้างงาน ทำให้มีรายได้ทั้งผู้ผลิต และ
เจ้าของปัจจัยการผลิต มีสินค้าและบริการบริโภคเพิ่มขึ้น ทำให้เศรษฐกิจขยายตัวขึ้น

หลักการบริโภคที่ดี ผู้บริโภคควรคำนึงถึงหลักการบริโภคที่ดี ๔ ประการ ดังนี้

๑. ความจำเป็น หมายถึง สิ่งที่เป็นต้องบริโภค มิฉะนั้นจะทำให้เกิดอันตรายต่อตนเองหรือ
ครอบครัว ส่วนใหญ่สิ่งที่เป็นในการครองชีพ คือ ปัจจัยสี่ ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยา
รักษาโรค

๒. ความมีประโยชน์ หมายถึง บริโภคในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัว โดยไม่
ทำให้ผู้อื่นหรือสังคมเดือดร้อน

๓. ความปลอดภัย หมายถึง เมื่อบริโภคสินค้าหรือบริการนั้นแล้ว ไม่เกิดอันตรายต่อตนเอง
และสิ่งแวดล้อม โดยการอ่านฉลากสินค้า พิจารณาส่วนประกอบ วันผลิต และวันหมดอายุ หรือการ
รับรองคุณภาพสินค้าจากหน่วยงานที่ถูกต้องตามกฎหมายและน่าเชื่อถือ

๔. ความประหยัด หมายถึง ประมาณการบริโภค ไม่มากหรือน้อยเกินไป โดยคำนึงถึง
คุณภาพ ราคาที่เหมาะสม ใช้จ่ายตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พอประมาณ มีเหตุผล ไม่เลียนแบบ
การบริโภค ไม่ฟุ่มเฟือย ทำให้ใช้ประโยชน์จากสินค้าและบริการอย่างคุ้มค่า

^{๓๒} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๒๔/๑๔๕-๑๔๖.

ถ้าหากเราพิจารณาภาพรวมของโทณปากสูตรจะพบว่า พระสูตรได้สรุปถึงพฤติกรรมของผู้บริโภค (Consumer Behavior) ในลักษณะต่าง ๆ เอาไว้ เช่น ลักษณะของการบริโภค ขอบเขตของการบริโภค อรรถประโยชน์ อุদ্มคติหรือจุดมุ่งหมายแห่งการบริโภค ดังนี้

๑. ลักษณะการบริโภค แบ่งออกเป็น ๓ อย่าง ดังนี้

๑.๑ อธิมบริโภค แปลว่า บริโภคแบบเป็นหนี้ ถ้าเป็นพฤติกรรมการบริโภคของภิกษุท่านหมายถึงภิกษุเมื่อบริโภคปัจจัย ๔ ที่ชาวบ้านถวายด้วยศรัทธา ก่อนบริโภคไม่พิจารณา ขณะบริโภคก็ไม่พิจารณา ถ้าประมาทหลังผลอมิได้พิจารณาใน ๒ ช่วงดังกล่าว ก็ให้พิจารณารวบยอดทีหลังได้ด้วยอดีตปัจเจกกรรมวิธี แต่ถ้าบริโภคด้วยศรัทธา ไม่ได้ใช้สติพิจารณาเลยตลอด ๓ ช่วงดังกล่าว ปล่อยไว้จนกระทั่งอรุณของวันใหม่ขึ้นมา ท่านปรับอาบัติทุกกฎ ภิกษุนั้นชื่อว่า “บริโภคเป็นหนี้” (ชาติหน้าต้องเกิดไปใช้หนี้ผู้เป็นเจ้าของปัจจัย ๔) ท่านว่าภิกษุนั้นยอมไม่พ้นจากอัทธภาพแห่งเปรต เป็นต้น เมื่อบริโภคแล้วต้องไปทำงานที่ได้จากการบริโภคไปพัฒนาความคิดและพฤติกรรมของตนเอง ตลอดจนทำตนให้เป็นที่พึ่งพาของสังคมได้ แสดงว่าพระพุทธศาสนาเน้นให้ทำตัวเป็นผู้ผลิตด้วย แทนที่จะเอาแต่บริโภคฝ่ายเดียว แต่ถ้าเป็นพฤติกรรมบริโภคฝ่ายคฤหัสถ์ อธิมบริโภคอาจหมายถึงการบริโภคใช้สอยตามความอยาก ฟุ่มเฟือย พอเสริมเกินกว่าเท่าที่จำเป็นต่อชีวิตจริงบริโภคใช้สอยเกินรายได้ จนต้องเป็นหนี้สินติดตัว

๑.๒ เกยยบริโภค แปลว่า การบริโภคแบบขโมย ถ้าเป็นพฤติกรรมบริโภคฝ่ายภิกษุท่านหมายถึงภิกษุผู้ขโมย แต่อ้างเพศอ้างตัวเองว่าเป็นภิกษุผู้ทรงศีลหลอกลวงชาวบ้านเลี้ยงชีพ บำเรอกามสุขด้วยวิธีการต่าง ๆ ภิกษุเช่นนี้ชื่อว่า มีพฤติกรรมแบบขโมยบริโภค คือ ขโมยเพศภิกษุและปัจจัย ๔ ของชาวบ้านมาเป็นปัจจัยบำเรอชีวิต โทษอาจจะหนักกว่าการบริโภคเป็นหนี้ชาวบ้าน แต่ถ้าเป็นพฤติกรรมบริโภคฝ่ายคฤหัสถ์ อาจหมายถึงคฤหัสถ์ที่มีพฤติกรรมมิฉฉาชีพ คอรัปชั่น โกงกิน ขโมยกิน ประกอบอหิณาทานไม่โดยตรงก็โดยอ้อม เช่น ที่ชอบพูดกันในแวดวงของนักวิชาการว่า “การคอรัปชั่นเชิงนโยบาย” ซึ่งข้อเท็จจริงคืออะไร ไม่อาจทราบได้ หรือการอ้างกุศโลบายเพื่อผลประโยชน์แก่ตนเอง และพวกพ้อง เป็นการโกงโดยอ้อมทั้งสิ้น

๑.๓ สามีบริโภค แปลว่า การบริโภคแบบเป็นนาย แบบเป็นเจ้าของ ถ้าเป็นพฤติกรรมบริโภคฝ่ายภิกษุ ท่านหมายถึงการบริโภคปัจจัย ๔ อย่างมีสติควบคุมของภิกษุผู้ทรงศีล มุ่งปฏิบัติขัดเกลาปฏิบัติตรง ปฏิบัติเป็นธรรม ปฏิบัติชอบ ยิ่งเป็นเนืองนิตย์ของชาวโลก การบริโภคของท่านชื่อว่าเป็นนาย มีความหมายว่าท่านสามารถยั้งใจให้อยู่เหนือความอยาก ไม่สยบเป็นทาสแห่งปัจจัย ๔ หรือวัตรธรรม แณมการบริโภคของท่านยังเป็นการอนุเคราะห์ทำให้ปัจจัยทานของโลกมีอันสงบสุขปลอดภัยอีกด้วย แต่ถ้าเป็นพฤติกรรมบริโภคฝ่ายคฤหัสถ์ อาจหมายถึง คฤหัสถ์ที่มีพฤติกรรมบริโภคแบบสมชีวิตา คือ บริโภคพอสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่ตนหามาได้ ไม่ให้ฟุ่มเฟือยหรือฝืดเคืองเกินไป บริโภคพอเหมาะแก่ฐานะ ไม่คล้อยตามสังคมบริโภคนิยม

๒. ขอบเขตของการบริโภค

การบริโภคตามกรอบความคิดของเศรษฐศาสตร์ในพระพุทธรศาสนา กำหนดเขตแดนของการบริโภคไว้ที่ “โภชน มัตตัญญุตตา” หรือ “มัชฌิมาปฏิปทาน” คือ การบริโภคไม่มากเกินไปจนทำให้รู้สึกอึดอัด และไม่น้อยเกินไปจนทำให้ร่างกายอิดโรย โดยใช้โยนิโสมนสิการควบคุมการบริโภค ควบคุมความต้องการให้อยู่ในระดับที่พอเหมาะดังกล่าว การบริโภคอย่างนี้ทำให้เกิดคุณภาพชีวิต เป็นการบริโภคโดยมีกุศลฉันทะเป็นมูล มิได้บริโภคโดยมีกามฉันทะหรือตัณหาเป็นมูล ส่วนการบริโภคของเศรษฐศาสตร์ทั่วไป ส่วนใดเป็นการบริโภคสนองความต้องการ แต่ความต้องการไม่มีเขตแดนแน่นอน แม้เราจะบอกว่าความพอใจสูงสุดที่ได้บริโภคนั้นแหละคือเขตแดนหรือขอบเขตของการบริโภคก็ตาม แต่ความพอใจที่เกิดจากการสนองตอบบ่อย ๆ นั้น จะหาเขตแดนที่แน่นอนไม่ได้

๓. อรรถประโยชน์ (Utility) และจุดสูงสุดแห่งอรรถประโยชน์จากการบริโภค

คำจำกัดความของคำว่า “อรรถประโยชน์” คืออะไร มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

๓.๑ เจ เบนแอม เป็นผู้เสนอความคิดเรื่องอรรถประโยชน์ โดยให้ความหมายไว้ว่า “อรรถประโยชน์” หมายถึง คุณสมบัติในสิ่งใด ๆ ที่ทำให้เกิดผลประโยชน์ ความสุข ความดี เพื่อที่จะขจัดการเกิดขึ้นของการกระทำผิด ความทุกข์ ความชั่ว หรือความไม่มีความสุข^{๓๓}

อรรถประโยชน์ในความหมายของ เจ เบนแอม ไม่ได้เน้นวัตถุธรรมเพียงอย่างเดียว แต่ได้เน้นคุณค่าทางจริยธรรมด้วย เช่น คำว่า “ความดี” และคำว่า “ขจัดการเกิดขึ้นของการกระทำผิด” เป็นต้น แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าเศรษฐศาสตร์ปัจจุบันเน้นเรื่องคุณค่าทางจริยธรรมน้อยไป หรือแทบจะไม่เน้นเลย

๓.๒ พจนานุกรมเศรษฐศาสตร์ของ Saloan and Zurcher ให้คำนิยามไว้ว่า “อรรถประโยชน์” คือ ความสามารถที่จะทำให้เกิดความพอใจ^{๓๔}

นิยามนี้แสดงว่า อรรถประโยชน์ไม่ใช่ความพอใจ แต่มันเป็นสาเหตุให้เกิดความพอใจ และความพอใจก็มีสาเหตุอรรถประโยชน์ อรรถประโยชน์ตามความหมายนี้ไม่ได้เน้นเรื่องคุณค่าที่ชัดเจนเลย แสดงว่าอะไรก็ได้ที่สามารถทำให้เกิดความพอใจ สิ่งนั้นเป็นอรรถประโยชน์ทั้งสิ้น กิจกรรมทางเศรษฐศาสตร์ปัจจุบันตั้งอยู่บนพื้นฐานของอรรถประโยชน์ ดังนั้น คำว่าอรรถประโยชน์ ถ้าพิจารณาตามความหมายนี้บวกกับพฤติกรรมทางเศรษฐศาสตร์ปัจจุบัน จึงหมายถึงอรรถประโยชน์ของสินค้าหรือบริการที่สามารถบำบัดความต้องการของมนุษย์ได้ แต่ถ้าสินค้าและบริการใดบำบัดความต้องการของมนุษย์ไม่ได้ หรือถ้ามนุษย์ไม่ต้องการสินค้านั้น สินค้าและบริการนั้นก็ไม่จัดเป็นอรรถประโยชน์ โดยเน้นที่ความพอใจสูงสุดที่ผู้บริโภคจะพึงได้รับ มิได้เน้นที่คุณประโยชน์ คุณค่าที่แท้จริง หรือคุณภาพชีวิตที่

^{๓๓} Bentham Jeremy, *An introduction to the principles of morals and legislation*, (Garden City, N.Y.: Doubleday, Doran & Company, 1950), P.49.

^{๓๔} Sloan and Zurcher, *Dictionary of Economics*, (London: Barnes and Nobles, 1966), P.127.

ผู้บริโภคจะพึงได้รับ เน้นความพอใจที่ได้บริโภคมากกว่าเหตุผลอื่นทั้งหมด

จุดสูงสุดแห่งอรรถประโยชน์ของเศรษฐศาสตร์ในพระพุทธศาสนา คือ จุดที่เกิดความพอใจสูงสุดที่ได้คุณภาพชีวิตจากการบริโภค (ความพอใจ + คุณภาพชีวิต / Pleasure + Quality of life) ส่วนจุดสูงสุดแห่งอรรถประโยชน์ของเศรษฐศาสตร์ทั่วไป คือ จุดที่เกิดความพอใจสูงสุด (ที่ได้บริโภค) (ความพอใจ + การบริโภค / Pleasure + Consumptions)

๔. อุดมคติหรือจุดมุ่งหมายของการบริโภค แบ่งเป็น ๒ ระดับ คือ

๔.๑ อุดมคติหรือจุดมุ่งหมายเบื้องต้น คือ มุ่งบำบัติ (เวทนา) มุ่งคุณภาพชีวิตซึ่งเป็นคุณค่าแท้ของชีวิต เช่น ที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในพระสูตรนี้ว่า เมื่อบริโภคโภชนาอย่างมีสติจะก่อให้เกิดคุณภาพชีวิต คือ “มีเวทนาเบาบาง แก่ช้า อายุยั่งยืน” ข้อนี้ต่างจากจุดมุ่งหมายการบริโภคของเศรษฐศาสตร์ทั่วไปซึ่งมุ่งความพอใจที่ได้เสพ แม้บางครั้งอาจมุ่งประโยชน์หรือคุณค่าทางอาหารอยู่บ้าง (เช่น บางครั้งต้องการบริโภคอาหารให้ครบ ๕ หมู่) แต่ก็ให้ความสำคัญเป็นอันดับรอง ส่วนใหญ่มุ่งสนองความอยากมากกว่า

๔.๒ อุดมคติหรือจุดมุ่งหมายต่อยอด คือ ต่อยอดหลังจากได้คุณภาพชีวิตเบื้องต้นจากการบริโภคแล้ว ได้แก่ การใช้ชีวิตที่ได้คุณภาพนั้นพัฒนาพฤติกรรมกิจกรรมชีวิต และความคิด เพื่อให้รู้ถึงอุดมคติสูงสุดของชีวิตคืออิสรภาพแห่งวิญญาน เป็นการปลดเปลื้องความทุกข์และการเวียนว่ายตายเกิด ชีวิตไม่ต้องมีการบำบัติอีกต่อไป ส่วนเศรษฐศาสตร์ทั่วไปเมื่อได้บริโภคแล้ว อาจต่อยอดจุดมุ่งหมายกิจกรรมชีวิตตามหน้าที่ที่มีอยู่ เป็นอยู่ แต่กิจกรรมชีวิตมิได้เน้นหนักเรื่องการพัฒนาพฤติกรรมและจิตใจเพื่อมุ่งอิสรภาพทางวิญญานหรือความไร้ทุกข์โดยเด็ดขาด

๑.๗.๔.๓ องค์ประกอบของการบริโภค

องค์ประกอบของการบริโภคหรือเรียกอีกอย่างว่าปัจจัยที่กำหนดการบริโภค ได้แก่

๑. รายได้ของผู้บริโภค ระดับรายได้เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกบริโภคสินค้าหรือบริการของผู้บริโภค โดยมีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกัน คือ ผู้บริโภคที่มีรายได้มากจะบริโภคมาก ถ้ามีรายได้น้อยก็จะบริโภคน้อย

๒. ราคาของสินค้าและบริการ เนื่องจากระดับราคาของสินค้าและบริการเป็นตัวกำหนดอำนาจซื้อของเงินที่มีอยู่ในมือของผู้บริโภค นั่นคือ ถ้าราคาของสินค้าหรือบริการสูงขึ้นจะทำให้อำนาจซื้อของเงินลดลง ส่งผลให้ผู้บริโภคบริโภคสินค้าหรือบริการได้น้อยลง เนื่องจากเงินจำนวนเท่าเดิมซื้อหาสินค้าหรือบริการได้น้อยลง ในทางกลับกัน ถ้าราคาของสินค้าหรือบริการลดลงอำนาจซื้อของเงินจะเพิ่มขึ้น ส่งผลให้ผู้บริโภคสามารถบริโภคสินค้าหรือบริการได้มากขึ้นด้วยเหตุผลทำนองเดียวกันกับข้างต้น

๓. ปริมาณเงินหมุนเวียนที่อยู่ในมือ กล่าวคือ ถ้าผู้บริโภคมีเงินหมุนเวียนอยู่ในมือมากจะจูงใจให้ผู้บริโภคบริโภคมากขึ้น และถ้ามีเงินหมุนเวียนอยู่ในมือน้อยก็จะบริโภคน้อยลง

๔. ปริมาณของสินค้าในตลาด ถ้าสินค้าหรือบริการในท้องตลาดมีปริมาณมาก ผู้บริโภคจะมี

โอกาสในการจับจ่ายใช้สอยหรือบริโภคได้มาก ในทางกลับกัน ถ้ามีน้อยก็จะบริโภคได้น้อยตาม

๕. การคาดคะเนราคาของสินค้าหรือบริการในอนาคต จะมีผลต่อการตัดสินใจของผู้บริโภค กล่าวคือ ถ้าผู้บริโภคคาดว่าในอนาคตราคาของสินค้าหรือบริการจะสูงขึ้น ผู้บริโภคจะเพิ่มการบริโภคในปัจจุบัน (ลดการบริโภคในอนาคต) ตรงกันข้าม ถ้าคาดว่าราคาของสินค้าหรือบริการจะลดลง ผู้บริโภคจะลดการบริโภคในปัจจุบันลง (เพิ่มการบริโภคในอนาคต) จะเห็นได้ว่าการคาดคะเนราคาของสินค้าหรือบริการในอนาคตจะมีความสัมพันธ์ในทิศทางตรงกันข้ามกับการตัดสินใจเลือกบริโภคหรือระดับการบริโภคในปัจจุบัน และจะมีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับการตัดสินใจเลือกบริโภคหรือระดับการบริโภคในอนาคต

๖. ระบบการค้ำและการชำระเงิน เป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งที่กำหนดการตัดสินใจในการเลือกบริโภคของผู้บริโภค กล่าวคือ ถ้าเป็นระบบการซื้อขายด้วยเงินผ่อน ดาวน์ต่ำ ผ่อนระยะยาว จะเป็นการเพิ่มโอกาสในการบริโภคให้กับผู้บริโภคมากขึ้น นั่นคือ ผู้บริโภคสามารถบริโภคโดยไม่ต้องชำระเงินในงวดเดียว มีเงินเพียงส่วนหนึ่งในการดาวน์ก็สามารถซื้อหาสินค้าและบริการมาบริโภคได้ โดยเฉพาะสินค้าหรือบริการที่มีราคาสูง เช่น บ้าน รถยนต์ ฯลฯ ตรงกันข้าม ถ้าไม่มีระบบการซื้อขายแบบเงินผ่อน คือ ผู้บริโภคจะต้องชำระสินค้าตามราคาในงวดเดียว ผู้บริโภคอาจไม่สามารถซื้อหาหรือบริโภคสินค้าหรือบริการนั้น ๆ ได้

นอกจากที่กล่าวข้างต้น ยังมีปัจจัยอื่น ๆ อีกมากที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกบริโภคของผู้บริโภค ไม่ว่าจะเป็นเพศ อายุ ระดับการศึกษา ฤดูกาล เทศกาล รสนิยมหรือความชอบส่วนตัวของผู้บริโภค เป็นต้น^{๓๕}

ในพระสูตรชื่อว่า อปณณกสูตร (สูตรว่าด้วยข้อปฏิบัติไม่ผิด) พระผู้มีพระภาคตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๓ ประการ ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติไม่ผิด ได้แก่ธรรมเหล่านี้ คือ

๑. การคู้มครองทวารในอินทรีย์ คือ เมื่อเห็นรูปด้วยตา ฟังเสียงด้วยหู ดมกลิ่นด้วยจมูก ลิ้มรสด้วยลิ้น ถูกต้องโณภูฐัพพะด้วยกาย รู้แจ้งธรรมารมณ์ด้วยใจแล้ว ไม่รบกวน {รบกวน หมายถึง มองภาพด้านเดียว คือ มองภาพรวมโดยเห็นเป็นหญิงหรือชาย เห็นว่ารูปสวย เสียงไพเราะ กลิ่นหอม รสอร่อย สัมผัสที่อ่อนนุ่ม เป็นอารมณ์ที่น่าปรารถนาด้วยอำนาจฉันทะราคะ} ไม่แยกถือ {แยกถือ หมายถึง มองภาพ ๒ ด้าน คือ มองแยกแยะเป็นส่วน ๆ ไปด้วยอำนาจวิเลส เช่น เห็นมือเท้าว่าสวยหรือไม่สวย เห็นอาการยิ้มแย้ม หัวเราะ การพูด การเหลียวซ้ายแลขวาน่ารักหรือไม่รัก ถ้าเห็นว่าสวยน่ารักก็เกิดอุฏฐารมณ์ (อารมณ์ที่น่าปรารถนา) ถ้าเห็นว่าไม่สวยไม่น่ารักก็เกิดอุฏฐารมณ์ (อารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนา)} เพราะถ้าไม่สำรวมแล้วจะเป็นเหตุให้อภิกขา (เพ่งเล็งอยากได้ของเขา) และโทมนัส (ความสุขใจ) ครอบงำได้^{๓๖}

^{๓๕} อนุจรค์ ธนาวิภาส, **หลักเศรษฐศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร: วิทย์พัฒน์, ๒๕๕๔), หน้า ๒๘.

^{๓๖} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๑๖/๑๕๙.

๒. รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร คือ บริโภคแต่พอประมาณ เพียงเพื่อบำบัด (เวทนา) เพื่ออนุเคราะห์พรหมจรรย์

๓. ประกอบความเพียรเรื่องตื่นอยู่เนื่อง ๆ คือ การประกอบความเพียรเพื่อชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอกุศลธรรมด้วยความเพียร ๒ อริยาบถ คือ การเดินจงกรม แลการนั่ง (คู้บัลลังก์ขัดสมาธิ) ตลอดทั้งวัน และตลอดปฐมยามแห่งราตรี พออย่างเข้ามัชฌิมยามเสร็จสี่หไสยา (นอนอย่างราชสีห์) คือนอนตะแคงเบื้องขวา ซ้อนเท้า เลื่อมเท้า (เท้าซ้ายกับเท้าขวาเลื่อมกัน) มีสติสัมปชัญญะ หมายถึงว่าจะลุกขึ้น พออย่างเข้าปัจฉิมยาม ตื่นขึ้นประกอบความเพียรต่อไปด้วยการจงกรมและการนั่งตลอดปัจฉิมยาม

อปถนคสูตร (สูตรว่าด้วยข้อปฏิบัติไม่ผิด) พระผู้มีพระภาคทรงแสดงการบริโภคของมนุษย์ในลักษณะเป็นความคิดรวบยอด ดังนี้

๑. อินทรีย์สังวร หมายถึง ให้สำรวมอินทรีย์ขณะอินทรีย์ ๖ บริโภค (เสพอารมณ์) คือ ตา เห็นรูป หู ฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายสัมผัสกับโณภูฐัพพารมณ ใจรู้ธรรมารมณ การที่อินทรีย์ทั้ง ๖ ได้เสพอารมณ์ทั้ง ๖ ดังกล่าว ถือเป็นการบริโภคอย่างหนึ่ง (ความหมายของคำว่า “บริโภค” บางครั้งพุทธองค์ตรัสใช้คำว่า “กามโภคี” แปลว่า ผู้บริโภคกาม หมายถึง ผู้ที่ยังข้องแวะอยู่ในรูป เสียง กลิ่น รส โณภูฐัพพะ และธรรมารมณนั่นเอง พระสูตรนี้ทรงแนะนำให้บริโภคอารมณ์ (เสพอารมณ์) ดังกล่าวด้วยอินทรีย์สังวร คือ มีสติสำรวมอินทรีย์ ขณะที่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ บริโภคอารมณ์ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โณภูฐัพพะ และธรรมารมณ

๒. โภขเน มัตตัญญูตา ทรงเน้นถึงการบริโภคอาหารโดยเฉพาะ คือ บริโภคพอประมาณ บริโภคเพื่อบำบัด (เวทนา) เพื่อคุณภาพชีวิต (เช่น มีเวทนาเบาบาง แก่ช้า อายุยืน – ตรัสกับพระเจ้าปเสนทิโกศล – ในโหมฏปากสูตร) เพื่ออนุเคราะห์พรหมจรรย์ (สนับสนุนชาคริยานุโยค)

๓. ชาคริยานุโยค คือ การหมั่นประกอบภาวนา คือขยันหมั่นเพียรไม่เห็นแก่นอนมากเกินไป ซ่อนใจที่จะเน้นว่า “เป็นความคิดหรือปฏิบัติต่อยอดหลังจากได้บริโภคตามข้อ ๑ และข้อ ๒ จนได้คุณภาพชีวิตเกิดขึ้นแล้ว แสดงว่าการบริโภคตามกรอบความคิดของเศรษฐศาสตร์ในพุทธศาสนามีใช้เพื่อแสวงหาความสุขหรือความพอใจสูงสุดจากการบริโภคแล้วหยุดอยู่เพียงแค่นั้น แต่ต้องใช้ชาคริยานุโยคพัฒนาความคิดและพฤติกรรมต่อยอดเพื่อความรู้ทุกข์และอิสรภาพแห่งวิญญานอันเป็นจุดมุ่งหมายหรืออุดมคติสูงสุดที่ชีวิตควรแสวงหา

พุทธธรรมที่ตรัสถึงจุดมุ่งหมายของการบริโภค ขอบเขตของการบริโภค วิธีปฏิบัติก่อน ขณะหรือหลังบริโภค มีภาคสถานหลายแห่งในพระไตรปิฎกซึ่งบางที่แต่ละแห่งทรงมีจุดเน้นต่างกัน เช่น ในพระไตรปิฎก โดยเฉพาะพระวินัยปิฎกส่วนเสขยิกถนท ทรงเน้นพฤติกรรมบริโภคเชิงมารยาทสังคม เช่น ตรัสว่า “ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่อ้าปากรอคำข้าวที่ยังไม่ถึงปาก ขณะกำลังฉัน เราจะไม่สอดมือทั้งหมดเข้าไปในปาก ขณะที่ในปากมีคำข้าวเราจักไม่พุดคุย เราจะไม่โยนคำข้าวเข้าปาก เราจักไม่ฉันทักคำข้าว เราจะไม่ฉันทำกระพุ่มแก้มให้ตู่ย เราจะไม่ฉันทสลับมือ เราจะไม่ฉันทโปรยเม็ดข้าว เราจะไม่ฉันท

แลบลิ่น เราจะไม่ฉันทเสียงดังจับ ๆ เราจะไม่ฉันทเสียงดังซู้ด ๆ เราจะไม่ฉันทเลียมือ เราจะไม่ฉันทขอบาตร เราจะไม่ฉันทเลียริมฝีปาก เราจะไม่ฉันทภาชนะน้ำดื่มด้วยมือเปื้อนอาหาร เราจะไม่เทน้ำล้างบาตรที่มีเม็ดข้าว ในละแวกบ้าน เป็นต้น^{๓๗} ส่วนบางแห่งโดยเฉพาะจากพระสุตตันตปิฎกส่วนใหญ่ทรงเน้นพฤติกรรมบริโภคนิยมเชิงคุณค่าหรือเชิงคุณภาพชีวิต เช่น ในโทณปากสูตรที่ตรัสกับพระเจ้าปเสนทิโกศลถึงการบริโภคนิยมพอประมาณและมีสติกำกับจะก่อให้เกิดคุณภาพชีวิตอย่างไร หรือในอปถมนกปฏิบัติปาฐกสูตรที่ติดกับภิกษุทั้งหลายให้สำรวมการบริโภคอารมณ์ ๖ ด้วยอินทรีย์สังวร ให้รู้จักบริโภคอาหารแต่พอประมาณไม่มากหรือน้อยเกินไป แล้วทรงแนะนำให้ต่อยอดพฤติกรรมด้วยอินทรีย์สังวร มิให้หยุดอยู่หรือพอใจเพียงแค่นี้ คุณภาพชีวิตจากการบริโภค การบริโภคแบบที่ตรัสไว้ในโทณปากสูตรและอปถมนกสูตร ทรงเน้นพฤติกรรมบริโภคนิยมเพื่อคุณภาพชีวิตโดยตรงนี้เป็นข้อสังเกตอย่างหนึ่ง เมื่อเราอ่านพบพุทธพจน์ในพระไตรปิฎกที่ติดถึงเรื่องการบริโภคนิยมพอจะตัดสินใจได้ว่าพุทธองค์ตรัสเน้น “พฤติกรรมบริโภคนิยมเชิงคุณค่าหรือพฤติกรรมบริโภคนิยมเชิงสังคม” โทณปากสูตรก็ดี ล้วนเป็นพุทธธรรมควบคุมพฤติกรรมบริโภคนิยมทั้งสิ้น

๑.๗.๕ แนวคิดเรื่องการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

หลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมีความสอดคล้องกับพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท กล่าวคือ มีความขยันหมั่นเพียร ในการปฏิบัติหน้าที่ การงานและการประกอบอาชีพที่สุจริต ผูกพันให้มีความซื่อสัตย์สุจริต และรู้จักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจตราหาวิธีการที่เหมาะสมที่ดีจัดการและดำเนินการให้ได้ผลดี รู้จักคุ้มครอง เก็บ รักษาโภคทรัพย์ และผลงานที่ตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย คบหาคนดีเป็นมิตร ไม่คบไม่เอาอย่างผู้ที่ซุกงูไปในทางเสื่อมเสีย เลิกเสวนาศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้รู้ผู้ทรงคุณ ผู้มีความสามารถ ผู้นำเคารพนับถือและมีคุณสมบัติเกื้อกูลแก่อาชีพทางการงาน รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเป็นอยู่พอดีสมรายได้ มิให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้ ซึ่งสอดคล้องกับหลักพุทธธรรม คือ หลักทฤษฎีธรรมมีกถาประโยชน์ ๔ ประการ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาอันเป็นหลักการดำเนินชีวิตให้เกิดความพอเพียงอยู่บนพื้นฐานของศีลธรรมอันเป็นหลักจริยธรรมที่ดงามสอนให้รู้จักความพอดี พออยู่ พอกิน

ส่วนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับเศรษฐกิจพอเพียง มาใช้ในสังคมไทยนั้น พบว่า มีการประยุกต์ใช้ทั้งในระดับนโยบาย ระดับองค์กร และระดับบุคคล โดยในระดับนโยบายนี้ มีการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙-๑๐ เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและยั่งยืนของประเทศ ในระดับองค์กร พบว่า มีหลายหน่วยงานนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ เช่น สำนักงานประสานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และกระทรวงต่าง ๆ เป็นต้น ส่วนในระดับบุคคล พบว่า มีการประยุกต์ใช้เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันของตนเอง เช่น ชุมชนวัดพระราม ๙ เป็นต้น

^{๓๗} วิ.ม. (ไทย) ๗/๒/๖๐๒-๖๓๒.

นอกจากนี้ยังมีแนวคิดในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้เพื่อการดำเนินชีวิตในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจ หรือการนำแนวคิดเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อน ซึ่งมีชุมชนที่ปรากฏถึงความประสบความสำเร็จในการนำหลักคิด หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ ดังกรณีชุมชนจัดตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ของอาจารย์สุบิน ปณีโต วัดไร่ล่อม จังหวัดตราด พระครูโพธิธรรม (พระอาจารย์มนัส ชันติธัมโม) แห่งวัดโพธิ์ทอง จังหวัดจันทบุรี

๑.๗.๕.๑ การใช้ค่านิยมทางพระพุทธศาสนาในการประยุกต์ใช้สังคม

หมายถึง การใช้ค่านิยมทางศาสนา เช่น ทาน ศีล บุญ บาป และความดี นำไปสู่การประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การทำความดี การกินอยู่ การใช้ จ่าย ซึ่งสะท้อนคิดผ่านแนวคิดหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา โดยในแต่ละชุมชน จะใช้ค่านิยมเป็นฐานในการประยุกต์ค่านิยมเหล่านี้ให้เข้ากับการดำเนินชีวิตในส่วนของ การปรับกลไกทางพระพุทธศาสนา

๑.๗.๕.๒ การประยุกต์ใช้หลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา

แนวทางการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว โดยการปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา จะสร้างความเข้าใจภายในครอบครัว โดยปรับให้มีทัศนคติที่ดีต่อกัน มีความคิดเห็นตรงกันยอมรับซึ่งกันและกันไม่ขัดแย้งกัน เมื่อทำได้ดังนี้สมาชิกในครอบครัวจะมีความปรารถนาดีให้ความช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน การปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องนี้เป็นสิ่งสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันของสังคมและการดำรงชีวิต ดังนั้นการปรับตนให้รู้จักความจำเป็นในเรื่อง การใช้จ่ายทรัพย์ การรู้จักเก็บออม การรู้จักหา เพื่อการใช้จ่ายที่ถูกต้อง จะเป็นการสร้างอุปนิสัยที่ดีสำหรับสมาชิกในครอบครัว

อนึ่ง การแบ่งเวลาเพื่อให้สมาชิกได้ทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับครอบครัวและเป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิก ได้แสดงความรู้สึกที่ดีต่อกัน นอกจากนี้การพูดคุยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน จะสามารถประสานมิตรไมตรีต่อกันและการรู้จักหน้าที่ของตนจะช่วยลดปัญหาต่าง ๆ ได้

พระพุทธศาสนาถือว่าหลักพุทธธรรมเป็นหลักของการปฏิบัติความดีต่อกัน สมาชิกในครอบครัวควรนำหลักพุทธธรรมมาเป็นแนวทางปฏิบัติ ในการดำเนินชีวิต เพื่อสร้างสันติสุขให้แก่สมาชิกในครอบครัว

พระครูอาทรวณกิจ (อนาลโย)^{๓๘} การใช้สอยผ้าไตรจีวรของพระสงฆ์ที่ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจในจังหวัดอุดรธานี การศึกษานี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาแนวคิดด้านเศรษฐศาสตร์และการบริโภคในพระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) ศึกษาการใช้สอยผ้าไตรจีวรในพระพุทธศาสนาเถรวาทและ ๓) เพื่อวิเคราะห์การใช้สอยผ้าไตรจีวรของพระสงฆ์ที่ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจในจังหวัดอุดรธานี ผลการวิจัยพบว่า การใช้สอยผ้าไตรจีวรของพระสงฆ์ที่ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจในจังหวัดอุดรธานี พระสงฆ์ในประเทศไทย เรามีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างในการนุ่งห่มผ้าบังสุกุลจีวร แต่คงรูปแบบเดิมเอาไว้

^{๓๘} พระครูอาทรวณกิจ (อนาลโย), “การใช้สอยผ้าไตรจีวรของพระสงฆ์ที่ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจในจังหวัดอุดรธานี”, วารสารธรรมทัศน์, ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๑ (มีนาคม - มิถุนายน ๒๕๕๙): หน้า ๘๒-๘๘.

ในด้านโครงสร้างเป็นจิวร ๕ ชั้น ๘ ชั้น ผ่าจิวรจะได้มาในลักษณะของการทอดกฐินทอดผ้าป่าก็ตาม ที่แต่ก็เหมาะสมตามสังคมยุคใหม่เป็นไปตามโลกเพียงพอตามอัตภาพเป็นชีวิตที่สันโดษ เหมาะสมสำหรับผู้ที่ไม่ออกจากเรือน เป้าหมายในการบริโภคใช้สอยจิวรให้พระภิกษุได้พิจารณา โดยใช้สติปัญญาในการบริโภคปัจจัยมิให้ตกเป็นทาสของตัณหาราคะ ก่อนการใช้สอยพิจารณาให้เห็นคุณค่าแท้ด้วยการสำรวจมรณะวังไม่ให้เกิดอกุศลหากผิดพลาดอันตรายทางธรรมจะเกิดขึ้นที่ และเป็นอกุศลทางใจ จึงไม่ควรบริโภคปัจจัยอย่างคฤหัสถ์ผู้เสพงาม ให้เอาแบบอย่างพระพุทธองค์ที่ประพฤติปฏิบัติตามอริยมรรคคือ สัมมาอาชีวะมุ่งประกาศพระธรรมคำสอน เพื่อปลดทุกข์ให้ชาวโลก มิได้แสวงหาความสุขเฉพาะตน

วรรณา ประยุกต์วงศ์^{๓๙} เป้าหมายของกำไร: คุณค่าแห่งความร่วมมือของธุรกิจในมุมมองพุทธเศรษฐศาสตร์ บทความนี้นำเสนอคุณค่าแห่งความร่วมมือของกรณีศึกษาธุรกิจในประเทศไทย กับผู้เกี่ยวข้องและผลที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือนั้น จากพื้นฐานมุมมองพุทธเศรษฐศาสตร์ ที่แตกต่างจากเศรษฐศาสตร์กระแสหลักหรือเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกในกระบวนทัศน์เรื่องธรรมชาติของมนุษย์ ขณะที่ค่านิยมหลักในเศรษฐศาสตร์กระแสหลักอยู่ที่ผลประโยชน์ส่วนตนและการแข่งขันเพื่อบรรลุถึงอรรถประโยชน์หรือสวัสดิการสูงสุดภายใต้ทรัพยากรอันจำกัด ค่านิยมหลักในพุทธเศรษฐศาสตร์กลับอยู่ที่ความกรุณาและการร่วมมือระหว่างกันเพื่อบรรลุถึงสุขภาวะจากระดับปัญญาที่สูงขึ้น พุทธเศรษฐศาสตร์คือการประยุกต์พุทธธรรมในการอธิบายกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

พุทธองค์ทรงสอนให้มนุษย์ไม่เชื่อในเรื่องต่าง ๆ จนกว่าจะได้พิสูจน์ด้วยการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงของตนเองผ่านการขัดเกลาชำระจิตใจในระดับที่สูงขึ้นหรือที่เรียกว่าการสะสมปัญญาภายใต้ “กฎอหิปปัจจยตา เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนั้นจึงมี เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนั้นจึงไม่มี” การดำรงชีวิตของมนุษย์จึงมิได้เกิดขึ้นได้โดยส่วนเดียว แต่ดำรงอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์กับสังคม (Society) และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม (Nature) หากปราศจากสังคมหรือธรรมชาติ มนุษย์ก็ไม่สามารถดำรงตนอยู่ได้ ดังนั้นผลประโยชน์ส่วนตน (Self-interest) ในพุทธเศรษฐศาสตร์จึงมีความหมายที่กว้างขวาง ครอบคลุมถึงคุณภาพชีวิตทั้งของตนเอง คนอื่น ๆ ในสังคม หรือ ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และเมื่อเข้าใจความสัมพันธ์ของการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างเป็นเหตุปัจจัยของสรรพสิ่งแล้ว ความร่วมมือจึงเป็นพฤติกรรมที่มีเหตุผล

เมื่อนักธุรกิจเรียนรู้และพัฒนาปัญญาให้ปรากฏเป็นวิถีการดำเนินชีวิตและสะท้อนอยู่ภาวะผู้นำของเขา เขาย่อมไม่มีพฤติกรรมที่สร้างผลกระทบทางลบและเบียดเบียนผู้คน สังคม และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้เขายังมีคำตอบที่ชัดเจนถึงเป้าหมายของกำไร และสะท้อนภาพได้ชัดเจนถึงวัตถุประสงค์ที่แท้จริงขององค์กรธุรกิจ นั่นก็คือการมีวิสัยทัศน์ในการทำธุรกิจที่ไม่มุ่งหากำไรจากการเบียดเบียนพนักงาน สังคมวงกว้าง และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติแล้ว ยังสร้างความร่วมมือกับทุกฝ่าย

^{๓๙} วรรณา ประยุกต์วงศ์, “เป้าหมายของกำไร: คุณค่าแห่งความร่วมมือของธุรกิจในมุมมองพุทธเศรษฐศาสตร์”, วารสารเศรษฐศาสตร์และนโยบายสาธารณะ, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๗ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๖): หน้า ๕๐-๕๗.

เพื่อสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับพนักงาน และกระจายผลกำไรไปสู่ผู้คนและสังคมกว้างอย่างยุติธรรม

๑.๗.๕.๓ ชุมชนต้นแบบที่ประสบความสำเร็จบนฐานคิดพระพุทธศาสนา

ปัญหาพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน พบว่า ความหมายพฤติกรรมของมนุษย์ หมายถึง การแสดงออกทางการกระทำด้วยกาย วาจา และใจ ซึ่งเป็นพฤติกรรมของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นบุคคลใดหรือนับถือศาสนาใดก็ตาม การกระทำย่อมส่งผลให้เป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็อยู่ที่การกระทำเป็นสำคัญ ลักษณะพฤติกรรมของมนุษย์มี ๓ ประเภท คือ พฤติกรรมทางกาย ทางวาจา และทางใจ โดยพฤติกรรมของมนุษย์มีอยู่ ๒ ประเภท คือ ประเภทการกระทำที่ทุจริต และสุจริต หรือบุญกับบาป สังเกตเห็นได้ว่าปัญหาทางด้านพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน มี ๔ ด้าน คือ ปัญหาด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจ ด้านการปกครอง และ ด้านสังคม

หลักธรรมในการพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ตามหลักพุทธศาสนาเถรวาท พบว่ามีอยู่ ๒ ประการ คือ (๑) หลักเบญจศีล คือ ข้อประพฤติปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม แบ่งเป็นประเภทของเบญจศีลได้ ๕ ประเภท คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์มีชีวิต, เว้นจาก การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้, เว้นจากการประพฤตินิโคตม, เว้นจากการพูดเท็จ และเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือสุรา และเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท และอนาถสงฆ์ของบุคคลผู้มีศีลสมบูรณ์ด้วยศีลในโลกนี้ ย่อมมี โภคทรัพย์ ย่อมแก่กล้า ไม่เก้อเขิน ย่อมไม่หลงลืมสติตาย

๑.๗.๖ แนวคิดทางพระพุทธศาสนาสู่ความพอเพียงตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

แนวคิดหลักการทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏเกี่ยวกับการจัดการชุมชนต้นแบบ หรือความเป็นชุมชนต้นแบบในวิถีพุทธ ที่จะสามารถนำมาพัฒนาเป็นกลไก หรือหลักการร่วมในการพัฒนาชุมชน ซึ่งจะสามารถก่อให้เกิดการขับเคลื่อนเป็นพลังในองค์กรร่วมต่อการพัฒนาชุมชนตามแนวพุทธอย่างยั่งยืน ซึ่งมีหลักการหรือแนวปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนาที่จะสามารถนำมาปฏิบัติได้ คือ

๑. หลักสัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพในทางสุจริต การประกอบอาชีพสุจริต ซื่อสัตย์ ไม่ประกอบอาชีพที่หลอกลวง บีบบังคับขู่เข็ญ เบียดเบียนผู้อื่นหรือทำลาย สิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งไม่ประกอบอาชีพ ๕ ประเภท ได้แก่ การขายอาวุธ การค้าขายมนุษย์ การค้าขายสัตว์ การค้าขายน้ำเมาและสารเสพติด การค้าขายยาพิษ เช่น ยาฆ่าแมลง สารเคมีต่าง ๆ ซึ่งจะวกกลับมาทำลายมนุษย์และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการไม่ดำเนินการผลิตหรือการบริโภคที่มากเกินไปจนสิ้นเปลืองทรัพยากรธรรมชาติและ ทำลายระบบนิเวศ

๒. การไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น การดำเนินชีวิตไปตามทางสายกลาง การผลิต การบริโภคที่สมดุลไม่เน้นประโยชน์ส่วนตนเป็นหลัก ซึ่งนำไปสู่การแข่งขันแย่งชิงจนเป็นการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นและทำลายสิ่งแวดล้อม

๓. ความไม่ประมาท การเตรียมความพร้อม ระมัดระวัง ปรับปรุงส่วนที่บกพร่อง รวมทั้งเพิ่มพูนความรู้ที่เกี่ยวข้องพร้อมรับกับสถานการณ์ที่ต้องเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นในการดำเนินกิจกรรมใด ๆ จะต้องกระจายความเสี่ยง มีการบริหารความเสี่ยงที่เหมาะสม

๔. การพึ่งตนเอง ความสามารถในการดำเนินกิจการต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง การผลิตเพื่อการบริโภคเองเป็นหลัก การพึ่งตนเองเป็นการลดความเสี่ยงจากการพึ่งปัจจัยภายนอกที่ไม่สามารถควบคุมได้ ทำให้ลดปัญหาการมีอำนาจการต่อรองที่ไม่เท่าเทียมกัน และการผลิตเพื่อการพึ่งตัวเองได้จะลดการทำลายสิ่งแวดล้อม

๕. ความพอเพียง ไม่โลภ ละกิเลส กิเลสและความโลภนำไปสู่ความหลงผิดและความทุกข์ ในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจหากมีความโลภจะก่อให้เกิดความเสี่ยงตามมา ขาดความยั้งคิดไม่มีเหตุผล ทำให้เกิดความเสียหายได้ ดังนั้นควรละความโลภ มีความพอเพียง การผลิต การบริโภคหรือการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในขนาดที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม โดยใช้เหตุผล

ภาพประกอบที่ ๑.๓ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับการพัฒนาโลกทางเศรษฐกิจ

๑.๗.๗ แนวคิดพุทธเศรษฐศาสตร์กับเศรษฐศาสตร์กระแสหลักเปรียบเทียบ

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย ๓ ห่วง ๒ เงื่อนไข ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกัน และอยู่ภายใต้เงื่อนไขความรู้และคุณธรรม ความพอประมาณ หมายถึงความพอดี พอเหมาะไม่มากหรือน้อยเกินไปจนเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นซึ่งเป็นไปตามพุทธเศรษฐศาสตร์ ยึดหลักทางสายกลางและความไม่โลภ ความมีเหตุผล หมายถึงการตัดสินใจดำเนินการใดอย่างมีเหตุผล คำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำอย่างรอบคอบ ใช้หลักเหตุผลตามความพอเพียง ตามหลักวิชาการ กฎหมาย ศีลธรรม จริยธรรมและวัฒนธรรมที่ดีงาม ซึ่งเป็นไปตามพุทธเศรษฐศาสตร์ ใช้ปัญญาในการพิจารณาตัดสินใจใช้หลักเหตุผลมีใช้คำนึงถึงความอยาก ความโลภ หรือตัณหา

การมีภูมิคุ้มกันที่ดี หมายถึงการเตรียมตัวพร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมเพื่อให้อาจปรับตัวและรับมือได้อย่างทันท่วงที ซึ่งเป็นไป

ตามพุทธเศรษฐศาสตร์ที่มีความไม่ประมาทต้องเตรียมพร้อมและเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปตามธรรมชาติ เงื่อนไขความรู้ หมายถึง ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และมีความรู้ในการตัดสินใจได้ถูกต้อง ซึ่งสอดคล้องกับพุทธเศรษฐศาสตร์ที่เน้นการใช้ปัญญา

เงื่อนไขคุณธรรม หมายถึงการยึดหลักคุณธรรมเป็นแนวทาง มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่โลภ รู้จักแบ่งปันให้ผู้อื่น มีความสามัคคี ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน พากเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นไปตามพุทธเศรษฐศาสตร์ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเน้นความพอประมาณ ความพอเพียงซึ่งเป็นไปตามหลักทางสายกลางไม่มากไม่น้อยเกินไปและไม่มีความโลภจนเบียดเบียนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมและมีเหตุผลคือการใช้ปัญญาในการตัดสินใจ ดำเนินการต่าง ๆ โดยมีเงื่อนไขความรู้และคุณธรรมซึ่งเป็นภูมิคุ้มกันเพื่อเตรียมความพร้อมหากเกิดการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยภายนอกที่ไม่สามารถควบคุมได้ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของความไม่ประมาท การลดความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้น ดังนั้นปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงถือเป็นภาคปฏิบัติของแนวคิดตาม พุทธเศรษฐศาสตร์ ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้หรือสามารถนำมาปฏิบัติได้จริง

การบริโภค ทฤษฎีการบริโภคของเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ยึดหลักการบริโภคเพื่อให้ได้ความพึงพอใจสูงสุด ซึ่งเป็นสาเหตุให้เกิดความอยาก ความต้องการ กิเลส ตัณหาและนำไปสู่ความทุกข์และปัญหาต่าง ๆ ตามมาเช่นการทำลายสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติจนเกิดปัญหาภาวะโลกร้อน ภัยธรรมชาติต่าง ๆ ซึ่งทุกประเทศกำลังประสบอยู่และเริ่มให้ความสนใจกับสิ่งแวดล้อมหรือระบบนิเวศ พุทธเศรษฐศาสตร์ บริโภคแต่พอประมาณเป็นไปตามหลักทางสายกลางเน้นการบริโภคโดยใช้ปัญญาไม่เบียดเบียนตนเอง ผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม เป็นการบริโภคเพื่อตอบสนองความจำเป็นตามธรรมชาติของร่างกายหรือความจำเป็นขั้นพื้นฐานเท่านั้น มิใช่การบริโภคเพื่อสนองความต้องการ ความอยากซึ่งกระตุ้นให้เกิดกิเลส ตัณหาและเป็นหนทางให้เกิดทุกข์

การกระจายผลผลิต การกระจายการผลิตของเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก เมื่อมีการผลิตก็ต้องมีการกระจายผลผลิตและการบริโภค ซึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถในการผลิตและรายได้ ทั้งนี้ต่างมีเป้าหมายให้เกิดความเป็นธรรมและมีสวัสดิการแก่สังคมสูงสุด พุทธเศรษฐศาสตร์ เน้นการเอื้อเฟื้อแบ่งปันช่วยเหลือกัน ไม่ยึดผลประโยชน์ส่วนตน ทุกคน สรรพสัตว์ทั้งหลายและสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขไม่เบียดเบียนตัวเอง ผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม การกระจายผลผลิตไม่จำเป็นต้องขึ้นอยู่กับความสามารถในการผลิต แต่ทุกคนควรได้รับตามความจำเป็น ตามธรรมชาติของร่างกายในการดำรงชีวิตโดยเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นน้อยที่สุด

พระครูศรีปริยัติคุณาภรณ์^{๔๐} เสนอแนวคิดเศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธเป็นเครื่องมือที่เหมาะสมในการจัดการกับปัญหาที่เรา เผชิญอยู่ปัจจุบัน เครื่องมือในการวิเคราะห์ห้มีความต้องการเพียง

^{๔๐} พระครูศรีปริยัติคุณาภรณ์, “แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ ในหลักพุทธศาสตร์”, < <http://www.src.mbu.ac.th/images/stories/pdf/๐๐๗.pdf>>, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

ให้ประชาชนตระหนักถึง ข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่ตามกฎธรรมชาติ คือความไม่มีอยู่ของตัวตน ถ้าแนวความคิดนี้ได้รับความ เข้าใจอย่างชัดเจน ชีวิตมนุษย์จะได้รับการมองจากแง่มุมที่แตกต่างออกไปจากการเป็นผู้บริโภค สิ่งที่มีความหมายมากที่สุดในชีวิตไม่ใช่มาจากการบริโภค การบริโภคอย่างเหมาะสม จะไม่ทำให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่จริงแล้วทรัพยากรและ สิ่งแวดล้อมสามารถทำให้ดีขึ้นได้พร้อมกับการมีชีวิตอย่างผาสุกของประชาชน มีความสะอาด ความสงบและสร้างสรรค์ อย่างไรก็ตาม การเริ่มต้นวิธีคิดใหม่จะต้องส่งเสริมให้ตระหนักถึงธรรมชาติที่แท้จริงของมนุษย์ และกฎธรรมชาติ เกี่ยวกับการไม่มีอยู่ของตัวตนพร้อมกับสิ่งอื่น ๆ ด้วย เช่นกฎแห่งไตรลักษณ์ คือ อนิจจังหรือความเปลี่ยนแปลง ความไม่มีอยู่หนึ่งและความเป็น อิสระจากการยึดติดที่สร้างขึ้นโดยเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก และการดำรงอยู่ของความชั่วร้าย ๔ ประการ (ทุนนิยม อุตสาหกรรมนิยม บริโภคนิยมและเงินตรา) จะต้องได้รับการเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง ความยากจนที่อธิบายด้วยรายได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความยากจนสัมพัทธ์เป็นการ อธิบายที่ไม่ได้อยู่บนพื้นฐานความเป็นจริง จึงไม่สามารถแก้ไขปัญหาความยากจนในลักษณะดังกล่าวได้ ถ้าพยายามแก้ไขโดยการเพิ่มรายได้ ในที่สุดนอกจากจะไม่สามารถแก้ปัญหาความยากจนได้แล้วจะนำไปสู่ระบบทำลายตนเอง ถ้าใช้พุทธเศรษฐศาสตร์แก้ปัญหาความยากจน จะมีกรณีเดียวคือ ความยากจนที่เกิดจากการขาดแคลนปัจจัยสี่ ซึ่งสามารถแก้ไขได้ง่าย ถ้าหากมีวิธีบริหารจัดการที่ชาญฉลาดในที่สุดการแก้ปัญหาความยากจนหรือความทุกข์ จึงมิใช่ เป็นการใช้จ่ายหรือทรัพยากรเป็นหลัก แต่เป็นการจัดการอย่างชาญฉลาดคือใช้ “ปัญญา” ใน การแก้ปัญหา

๑.๗.๘ แนวคิดพระพุทธศาสนากับเศรษฐกิจพอเพียง

“เศรษฐกิจพอเพียง” หมายถึง เศรษฐกิจที่พึ่งตนเองได้ เน้นการผลิตและการบริโภคแบบพออยู่พอกินเป็นหลัก ซึ่งไม่ได้เน้นกำไรสุทธิหรือความร่ำรวยเป็นเป้าหมายสูงสุด เป็นระบบเศรษฐกิจที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันของเราทรงดำริขึ้นมา เพื่อแสวงหาทางออกจากวิกฤตเศรษฐกิจให้กับสังคมไทย ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงก็คือ “การที่พึ่งตนเองได้” เศรษฐกิจพอเพียงนี้เน้นให้คนในชุมชนพัฒนาขีดความสามารถในการผลิตและบริโภคอย่างพอเพียง ไปจนถึงขั้นการแปรรูปอุตสาหกรรมครัวเรือน สร้างอาชีพและเสริมทักษะทางวิชาการที่หลากหลาย ใช้ชุมชนดำรงอยู่ได้ด้วยการยึดหลักแห่งความถูกต้องดีงาม มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นต้น

วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายหลักของเศรษฐกิจพอเพียงก็คือ ความสงบสุขของผู้คนในสังคม ประชาชนมีกินมีใช้อย่างเพียงพอแก่ความต้องการ ที่สำคัญต้องไม่ทำตนและผู้อื่นเดือดร้อน ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาหลายประการ ดังนี้

๑. หลักธรรมการพึ่งพาตนเอง (อตตา หิ อตต โน นาโถ)
๒. หลักธรรมความรู้จักพอประมาณ (อตตณฺญตา)
๓. หลักธรรมเรื่องราวความสันโดษ (สนตฺถุธิ ปรมิ ธน)
๔. หลักธรรมความเป็นผู้รู้จักใช้เหตุผลในการดำเนินชีวิต (ธมฺมณฺญตา อตตณฺญตา)

๕. หลักธรรมเรื่องทางสายกลาง หรือ ความพอดี (มัชฌิมปฏิปทา)

๖. หลักธรรมเรื่องความไม่โลภมาก (อโลภ)

โดยสรุปแล้ว เศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักเศรษฐกิจที่สอดคล้องหลักธรรมในพระพุทธศาสนา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ หลักเศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธ ที่มุ่งให้มนุษย์จำกัด หรือความอยาก หรือความต้องการของตนเอง แทนการกระตุ้นตัณหาหรือความอยาก เพื่อให้เกิดการบริโภคมากขึ้น (บริโภคนิยม) เนื่องจากพระพุทธศาสนาเห็นว่าความต้องการของมนุษย์นั้นไม่มีขีดจำกัด แต่ขณะเดียวกันทรัพยากรมีขีดจำกัด เมื่อไม่ประหยัด สิ่งเหล่านั้นก็จะหมดสิ้นไปในที่สุด การปฏิบัติตนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงจึงต้องหันมาแก้ไขที่ตนเองก่อน จำกัดความอยาก ความต้องการ ให้รู้จักพอดี ไม่บริโภคเกินความพอดี หรือตกเป็นทาสของวัตถุ เมื่อเราปฏิบัติได้ดังข้อที่กล่าวมาแล้ว ก็จะพบแต่ความสุขใจได้ง่ายขึ้น และยังเป็น การลดการแก่งแย่งแข่งขัน การเอาัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน การเบียดเบียนเพื่อนมนุษย์และสัตว์อื่น ตลอดจนการเบียดเบียนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นสาเหตุของการเกิดภัยธรรมชาติตามมา

การอาศัยหลักธรรมทางพุทธศาสนาบูรณาการทางเศรษฐกิจ คือหลักเศรษฐกิจสายกลาง หรือเศรษฐกิจมัชฌิมา หรือเป็นหลักคำสอนที่เป็นหัวใจที่สำคัญ หรือคุณค่าทางจริยธรรมอยู่ตรงที่การ ดำรงชีวิต ด้านการหาเลี้ยงชีพอย่างถูกต้องเรียกว่า สัมมาอาชีวะ หรือสัมมาเศรษฐกิจ

คำว่า “เศรษฐกิจ” มาจากคำสองคำรวมกันคือคำว่า เศรษฐ แปลว่า ดีเลิศ และคำว่า กิจ แปลว่า การประกอบการ เมื่อนำคำสองคำมารวมกันจึงได้ความว่า การประกอบกิจการงานเกี่ยวกับการ ผลิต การจำหน่าย จ่าย แจก การบริโภค และการใช้สอยสิ่งต่าง ๆ ให้ได้ผลดี ส่วนคำว่าพอเพียงหมายถึง พออยู่พอกิน ความเหมาะสม หรือ ความพอดี และเมื่อร่วมกันจึงได้ความว่า การผลิตจำหน่าย และ บริโภคอย่างพอเหมาะพอดี อย่างประเสริฐ

แนวคิดหลักของเศรษฐกิจพอเพียง คือ การนำคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางใน การประสานกลมกลืนกับวิถีชีวิตของชาวบ้านที่เป็นเกษตรกรอย่างชาญฉลาด และเป็นรูปธรรม หลัก จริยธรรมดังกล่าวคือ หลักการเดินสายกลาง หรือ มัชฌิมาปฏิปทา ระดับโลกียธรรม คือธรรมที่เหมาะสมแก่ ชาวบ้านทั่วไปได้แก่ ความเป็นผู้รู้จักพอในการบริโภคใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติ และการใช้ชีวิตแบบไม่ ฟุ้งเฟ้อ ฟุ้งเฟ้อ ซึ่งมีลักษณะเป็นการเน้นการลด ละ เลิก อบายมุข ด้วยการประพฤติตามหลักเบญจศีล และ เบญจธรรม ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของการเป็นวิถีพุทธ

เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ เรียกว่า ความรู้จักประมาณในการบริโภค (โภชนมัตตัญญูตา) และ หลักการไม่เบียดเบียนกัน ความไม่เบียดเบียนในพระพุทธศาสนา หมายถึง การไม่ทำร้ายชีวิตสัตว์ทั้งปวง (อหิงสา สัพพ ปาณานัง) ซึ่งรวมอยู่ในระบบนิเวศด้วย นับว่าเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ เป็นเศรษฐศาสตร์ที่ ส่งเสริมคุณภาพชีวิตอย่างแท้จริง

สัมมาอาชีวะเป็นหัวใจของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ สัมมาอาชีวะมักมาคู่กับสัมมาวาจาและ สัมมากรรมันตะ สัมมากรรมันตะคือการประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่มีโทษ ไม่มีผิดศีลธรรม เป็นงานที่หามาด้วย

หยาดเหงื่อแรงงานของตนเองตามหลักการหาทรัพย์ที่ดีในพระพุทธศาสนา คือ การขยันทำงาน (อุฏฐานะสัมปทา) ประหยัดอดออม (อารักขสัมปทา) รู้จักคบเพื่อนที่ดี (กัลยาณมิตรตตา) และเลี้ยงชีวิตอย่างเหมาะสม (สมชีวิตา) การเลี้ยงชีวิตอย่างเหมาะสมตรงกับ คำว่า สัมมาอาชีวะในมรรคแปด

สัมมาอาชีวะ คือ การเลี้ยงชีวิตที่เหมาะสม ถูกต้อง แปลอีกอย่างหนึ่งว่า เศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งขยายความได้ว่า การเลี้ยงชีวิตก็คือการดำเนินชีวิตด้วยการผลิต การจำหน่าย และการใช้สอย คำว่าพอเพียง ก็คือ อย่างเหมาะสม ถูกต้อง สัมมาอาชีวะเป็นชีวิตที่ประสบความสำเร็จจาชีวิตสมบัติ หมายถึง การเลี้ยงชีวิตหรือมีอาชีพที่ดี ซึ่งตรงกันข้ามกับการเลี้ยงชีวิตที่ไม่ดีเรียกว่า อาชีวะวิบัติ เป็นการประกอบอาชีพที่ไม่ดี อันจะนำชีวิตและจิตใจของเราใกล้เข้าไปสู่หายนะ อาชีวะวิบัติแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. อาชีวะวิบัติโดยงาน คือ งานชนิดนั้นไม่ดีอยู่ในตัวของมันเอง เช่น การปล้นฆ่า การลักทรัพย์ การค้าของเถื่อน ค้าอาวุธ ค้าสารเสพติด ค้ามนุษย์ เป็นต้น

๒. อาชีวะวิบัติโดยการกระทำ คือ งานดีแต่คนทำชั่ว เช่น งานราชการเป็นงานดี แต่ข้าราชการทุจริตคอร์รัปชั่น งานไม่เสียแต่เสียที่คนทำ

วิธีแก้ไข คือ เราจะต้องเลือกงานที่สุจริตและทำด้วยความตั้งใจไม่คดโกง ดังนั้น จะเก็บได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงประกอบด้วยสัมมาอาชีวะ หรือเศรษฐศาสตร์แนวพุทธอย่างชัดเจน

๑.๗.๙ แนวคิดการประยุกต์พระพุทธศาสนาสู่เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ

๑. ทั้งสองทฤษฎีมุ่งเน้นคุณภาพชีวิต และคุณค่าของมนุษย์เป็นเบื้องต้น เพื่อปูทางไปสู่เป้าหมายที่สูงขึ้นไปกล่าวคือ สวรรค์และพระนิพพานในที่สุด

๒. ทฤษฎีทั้งสองเน้นสัมมาเศรษฐกิจกรรม คือ เป็นเศรษฐกิจเชิงจริยธรรมที่มีเป้าหมายในการผลิต การบริโภค การสร้างงาน เป็นต้น เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตมนุษย์ทั้งร่างกายและจิตใจ รวมถึงสังคม ชุมชน ระบบนิเวศน์และ ชาวโลกโดยทั่วไปด้วย

๓. ทฤษฎี ทั้งสองนั้นเน้นความเป็นเศรษฐกิจแบบองค์รวม กล่าวคือ ทั้งสองเป็นระบบการพัฒนาชีวิตของปัจเจกบุคคลควบคู่กันไปกับการพัฒนาสังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อม โดยมีจริยธรรมคือ ความเมตตา ความเกื้อกูลสงเคราะห์ ความสามัคคี ความไม่เห็นแก่ตัว ดังคำกล่าวที่ว่า มนุษย์อยู่ดี ชุมชนอยู่ดี ธรรมชาติยั่งยืน

๔. ทฤษฎีทั้งสองเน้นคุณภาพชีวิตของสรรพสัตว์ ซึ่งหมายถึงมนุษย์และสัตว์ทั้งหมดซึ่งต่างก็รักชีวิตของตนเอง

๕. ทฤษฎีทั้งสองเป็นระบบเศรษฐกิจแบบมีขีดจำกัดที่มีสัมมาอาชีวะเป็นหัวใจสำคัญ ซึ่งสามารถโยงไปสู่การที่พระพุทธศาสนามีทำที่ปฏิเสธความสุดโต่ง ๒ ด้าน คือ การหมกมุ่นในกามสุขอย่างเดียว และการทรมานตนเองในรูปแบบต่าง ๆ เหมือนกับศาสนาเซนของศาสนามหาวิระที่นิยมการเปลือยกาย เป็นต้น

๖. ทฤษฎีทั้งสองไม่ได้เป็นเศรษฐกิจแบบระบบปิด (Close Economy) ที่รัฐบาลของเผด็จการนิยมทำกันด้วยการปิดประเทศของตนเอง เพื่อต้องการตัดการติดต่อสื่อสารกับต่างประเทศ ด้วยเหตุผล

ทางการเมือง เป็นต้น และในขณะเดียวกันก็ไม่ใช่เศรษฐกิจแบบทุนนิยมและบริโภคนิยม ที่ก่อให้เกิดวัฒนธรรมการบริโภคที่ไร้ขอบเขตจนเกิดการทำลายธรรมชาติ ซึ่งส่งผลให้เกิดพิบัติทางธรรมชาติต่าง ๆ

โดยสรุป เศรษฐศาสตร์แนวพุทธเป็นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ซึ่งเป็นภาคทฤษฎีหรือหลักการ ส่วนเศรษฐกิจพอเพียงเป็นภาคปฏิบัติของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติจะต้องดำเนินต่อไปด้วยกันเสมอ เพื่อนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจของประเทศชาติ ถ้าเศรษฐกิจพอเพียงปราศจากแนวพุทธก็จะตีบตันมีติดขัด และในทำนองเดียวกัน เศรษฐศาสตร์แนวพุทธถ้าปราศจากเศรษฐกิจพอเพียงก็จะเป็นความว่างเปล่า

๑.๗.๑๐ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการประยุกต์ใช้เพื่อนำไปเป็นกลไกร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจ ที่เรียกว่า “พุทธเศรษฐศาสตร์” อันจะเป็นกรอบในการนำไปสู่การสร้างวิธีการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวพุทธ ซึ่งมีผู้ทำการศึกษาไว้ในวงกว้าง สามารถนำมาเป็นกรณีเทียบเคียงเพื่อนำไปสู่ส่วนเสริมในการศึกษา “แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อเศรษฐศาสตร์แนวพุทธในประเทศไทย” ได้ ซึ่งสามารถนำมาเป็นกรณีศึกษาได้ดังต่อไปนี้

สังคีต พิริยะรังสรรค์^{๔๑} ในเรื่อง เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง : แนวความคิดและยุทธศาสตร์ที่เสนอแนวคิดที่ประเทศไทยจะพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยที่ผ่านมา ทำให้ภาคเกษตร และภาคนอกการเกษตรทั้งอ่อนแอ และพึ่งพิงตนเองไม่ได้ทั้งคู่ แต่ตามยุทธศาสตร์เศรษฐกิจพอเพียง ที่ชุมชนพึ่งตนเองในขณะนี้จะสวนกระแสกับเศรษฐกิจโลกาภิวัตน์ และง่ายที่จะถูกมองว่าเป็น “การถอยหลังเข้าคลอง” แต่ทุกก้าวของการถอยหลังนี้ เราระลืออยู่ตลอดเวลาว่า นี่เป็นการถอยหลังกลับเพื่อวางรากฐานทางเศรษฐกิจ ให้แก่ชุมชนหมู่บ้านทั่วประเทศขึ้นใหม่ รากฐานทางเศรษฐกิจของยุทธศาสตร์นี้เน้นการเกษตร เน้นการพึ่งตนเอง เน้นการใช้ทรัพยากรในหมู่บ้านในท้องถิ่น และเน้นการใช้เทคโนโลยีพื้นบ้าน

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา^{๔๒} ในงานศึกษาเรื่อง แนวคิดเศรษฐกิจแห่งชาติกับการพัฒนาประเทศไทย และในงานเศรษฐกิจแห่งชาติ และเศรษฐกิจชุมชนเศรษฐกิจแห่งชาติ กับเศรษฐกิจชุมชนเป็นเรื่องเดียวกัน และเนื่องจากพื้นฐานของเศรษฐกิจชุมชน ไม่ใช่ระบบทุนนิยม ทิศทางของประเทศ หากพัฒนาตามแนวคิดเศรษฐกิจแห่งชาติ ก็จะไม่ใช่แนวทางทุนนิยม แต่จะเป็นแนวทางชุมชน ผู้คนธรรมดาสามัญ และสถาบัน

^{๔๑} สังคีต พิริยะรังสรรค์, เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง : แนวความคิดและยุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: กรมการปกครอง, ๒๕๔๑), หน้า ๖๒.

^{๔๒} ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ, คำประกาศชาตินิยมใหม่ : แนวคิดเศรษฐกิจแห่งชาติกับการพัฒนาประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาฯ : ชมรมร่วมใจไทยกู้ชาติ, ๒๕๔๓), หน้า ๓๓.

ของพวกเขา จะมีความสำคัญทัดเทียม หรือสำคัญมากกว่าทุน เศรษฐกิจสังคมชนบทมีความแตกต่างจาก เศรษฐกิจธุรกิจในเมืองอื่น ๆ ที่ผู้ประกอบการมีโอกาสแสวงหาเงินทุน เทคโนโลยีและตลาดสำหรับสินค้าและบริการที่คนผลิตได้ ซึ่งก็อยู่ในฐานะที่จะแข่งขันกันเองและแข่งขันต่างชาติได้โดยไม่เสียเปรียบ ในขณะที่ผู้ประกอบการในพื้นที่ชนบทปราศจากข้อได้เปรียบ เหล่านี้ด้วยเหตุนี้ จึงกล่าวได้ว่าในขณะที่ เศรษฐกิจแบบทุนนิยมสามารถเอื้ออำนวยให้การประกอบการเศรษฐกิจโดยทั่วไปสามารถดำเนินไปได้อย่าง มีประสิทธิภาพระบบเศรษฐกิจดังกล่าวไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในเศรษฐกิจสังคมชนบท

สุรัชย์ จงรักษ์^{๔๓} ในงานศึกษาเรื่อง บทบาทผู้นำท้องถิ่น ศึกษาเฉพาะหน้าที่ “หัวหน้าบ้าน” ของเทศบาลเมืองน่าน คือบทบาทของหัวหน้าบ้านได้แก่ เป็นผู้นำและแกนกลางในการพัฒนาชุมชน เป็นผู้แก้ไขปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นในชุมชน ปัจจัยส่วนบุคคลและความสามารถในการบริการงาน การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทราบบทบาทภารกิจที่แท้จริงของหัวหน้าบ้านและปัจจัยส่วนบุคคล และการบริหารที่มีอิทธิพลต่อความสัมฤทธิ์ผลของระบบหัวหน้าบ้าน สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาแบ่งเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ ๆ คือ ผู้ปฏิบัติงานเทศบาลและหัวหน้าครัวเรือนในเทศบาล เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์ ซึ่งสร้างขึ้นจากการศึกษาทั้งทางทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่าร้อยละ การศึกษาปรากฏดังนี้

๑. หัวหน้าบ้านแปรสภาพมาจากกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

๒. โครงสร้างของหัวหน้าบ้านเดิมไม่มีรูปแบบที่แน่นอน จนกระทั่งมีการสั่งการจากกรมการปกครองให้มีการจัดตั้งชุมชนย่อย จึงมีรูปแบบขึ้น

นางคราญ ไชยเมือง และคณะ^{๔๔} ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาชุมชนบ้านสันกลาง ตำบลจำปาหวาย อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา” การพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) มีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๓ กลุ่ม คือ สมาชิก จำนวน ๒๑๐ ครัวเรือน ผู้นำกลุ่มต่าง ๆ ของชุมชน และหน่วยงานภาคีหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนบ้านสันกลาง ผลการวิจัยพบว่าการพัฒนาชุมชน ต้องเริ่มต้นจากการเรียนรู้เกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้เกิดการระเบิดจากข้างในของสมาชิก ทำการประเมินความเห็น และทัศนคติเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการจัดการที่ยั่งยืน ซึ่งจากผลการประเมินพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีระดับความเข้าใจในระดับดีแต่มีผลการประเมินการนำไปปฏิบัติบางครั้ง

^{๔๓} สุรัชย์ จงรักษ์, “บทบาทผู้นำท้องถิ่น ศึกษาเฉพาะหน้าที่ “หัวหน้าบ้าน” ของเทศบาลเมืองน่าน”, รายงานวิจัย, (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๓๖, หน้า ๕๔.

^{๔๔} นางคราญ ไชยเมือง และคณะ, “การพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาชุมชนบ้านสันกลาง ตำบลจำปาหวาย อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยพายัพ), ๒๕๕๓, หน้า ๗๑.

เท่านั้น ร่วมกันค้นหาศักยภาพและวิเคราะห์ปัญหาพบว่าสมาชิกของชุมชนทำการเกษตรเชิงเดี่ยวมีค่าใช้จ่ายสูงกว่ารายได้ จึงทำการตัดสินใจร่วมกันในการกำหนดแผนแม่บทของชุมชนโดยมีวิสัยทัศน์การพัฒนาชุมชน คือ ชุมชนพอเพียงที่มีความเป็นอยู่ที่ดีและมีความสุข หลังจากนั้นหน่วยงานภาคต่างๆ ได้ร่วมหนุนเสริมให้สมาชิกในชุมชน ร่วมกันขับเคลื่อนกิจกรรมตามแผนแม่บทของชุมชน ที่มุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพึ่งพาตนเอง

พระมหาประกาศิต สิริเมโธ (ฐิติปสิทธิกร)^{๔๔} ในงานวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ของชุมชนบ้านคลองใหม่ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม” ซึ่งในงานวิจัยพบว่า

๑. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านคลองใหม่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด ๔ ด้าน โดยด้านที่ประชาชนมีส่วนร่วมมากที่สุด คือด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

๒. การเปรียบเทียบ ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ของชุมชนบ้านคลองใหม่ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยสภาพแวดล้อม พบว่า โดยภาพรวม ประชาชนที่มี เพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ ต่างกัน มีส่วนร่วม ในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจ พอเพียง โดยภาพรวมไม่ต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ขณะที่ประชาชนที่มีรายได้ต่อเดือน ระยะเวลาการอาศัยอยู่ในชุมชน สถานภาพในชุมชน และการเข้าร่วมกลุ่มในชุมชน ต่างกัน มีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง โดยภาพรวมต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

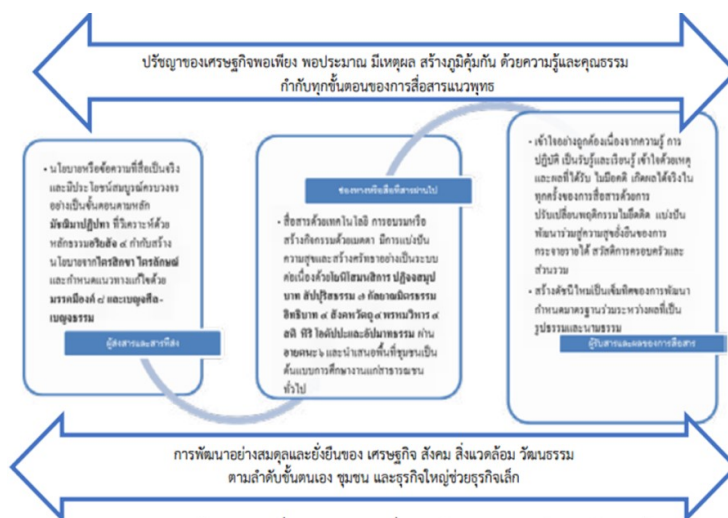
๓. ปัญหา อุปสรรค และ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านคลองใหม่ พบว่า อุปสรรค หรือปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นได้ร่วมกับชุมชนในการแก้ปัญหาต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่ให้ประชาชนร่วมรับรู้ รับทราบ ร่วมวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา และหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา นั้น ๆ ร่วมกันเป็นอย่างดี อนึ่ง ชุมชนมีรวมกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ เป็นเครือข่ายประชาชน เครือข่ายกลุ่มกิจกรรมในชุมชน ทำให้สะดวกต่อการติดต่อสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชน ผู้บริหารชุมชน ผู้นำชุมชน พัฒนาการ องค์การบริหารส่วนตำบล มีบทบาทเป็นผู้ให้การส่งเสริม สนับสนุน ในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การสนับสนุนวิทยากรให้ความรู้ การสนับสนุนงบประมาณ การสนับสนุนผลผลิต หรือผลงานที่เกิดขึ้น อีกทั้งมีการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ มีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชน โดยการรวมกลุ่ม กิจกรรม

^{๔๔} พระมหาประกาศิต สิริเมโธ (ฐิติปสิทธิกร), “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านคลองใหม่ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม”, รายงานวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๗, หน้า ๔๒-๔๓.

เป็นเครือข่ายชุมชนและการมีส่วนร่วมที่ดีของประชาชน ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ คือ ด้านการพัฒนาคน ด้านการพัฒนาพื้นที่ ด้านการพัฒนาแหล่งรายได้ และด้านการพัฒนาแผนชุมชน ประโยชน์เกิดขึ้นแก่ชุมชน แก่ประชาชนในชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านต่าง ๆ ที่เป็น ปัจจัยส่งผลให้เกิดการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมและตรงประเด็นความต้องการ หรือปัญหาของ ชุมชนอย่างเห็นได้ชัด ชุมชนบ้านคลองใหม่นับว่าแบบอย่างการพัฒนาชุมชนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ที่เหมาะสมแก่สังคมไทยตามบริบทชุมชนที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน

พีระพงษ์ กลิ่นลออ^{๔๖} รูปแบบนวัตกรรมการสื่อสารแนวพุทธ เพื่อการพัฒนาเกษตรกรสู่ เศรษฐกิจพอเพียง งานวิจัยรูปแบบนวัตกรรมการสื่อสารแนวพุทธเพื่อการพัฒนาเกษตรกรสู่เศรษฐกิจพอเพียง เป็นการวิจัยเชิงเอกสารและเชิงปริมาณประกอบกันโดยเริ่มศึกษาผลของการพัฒนาด้วยแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทั้ง ๑๐ แผน เปรียบเทียบกับผลของการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งผ่านกระบวนการสื่อสารแนวพุทธ กับการพัฒนาเกษตรกร ด้วยปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ศึกษาว่าจะ มีผลสู่ความยั่งยืนต่างกันอย่างไร ผลการวิเคราะห์พบว่า ความต้องการในการพัฒนาของเกษตรกรและการ ตอบสนองของปัจจัยการพัฒนาจะเกิดความสมดุล โดยผ่านการตรวจสอบจากผลที่เกิดขึ้นต่อเศรษฐกิจ การศึกษา ศรัทธาและความเชื่อมั่น การมีส่วนร่วมทางสังคมและ คุณภาพชีวิตในกลุ่มตัวอย่าง โดยการ สื่อสารแนวพุทธจะเป็นจุดเชื่อมความสมดุลที่ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยน พฤติกรรมของเกษตรกรไปในทิศทาง ที่ทำให้เกิดปัญหาและความสุขที่ยั่งยืน เมื่อความรู้ที่ถูกส่งไปให้เกษตรกรปฏิบัติ เพื่อก่อให้เกิดปัญหารู้แจ้งใน การพัฒนานั้น อยู่ภายใต้กรอบปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ประยุกต์ความพอประมาณ เข้ากับทฤษฎีการ ผลิต การตลาด และการบริโภคของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่ว่าแนวคิดในเรื่องพุทธเศรษฐศาสตร์โดยมี หลักการแนวคิด และหลักปฏิบัติคือ หลักธรรมมัชฌิมาปฏิปทา มรรคมีองค์ ๘ ไตรสิกขา ปฏิจจสมุปบาท สัมปยุตธรรม ๗ เบญจศีล-เบญจธรรม ส่วนความมีเหตุและผลนั้นกำกับด้วยหลักธรรมโยนิโสมนสิการ ไตรลักษณ์ อริยสัจ ๔ อิทธิบาท ๔ สังคหัตถุ ๔, พรหมวิหาร ๔ ด้วยภูมิคุ้มกันที่มีสติ-อภิมัทธรรม และ กัลยาณมิตรธรรม กำกับบนฐานความรู้คู่คุณธรรมที่เข้มแข็งได้ด้วย พุทสูตร, आयตนะ ๖ ที่มีหิริโอตตปละ ความละอายและเกรงต่อบาป ต่อการทุจริตเป็นจุดเริ่มต้น และจากการ สังเคราะห์พบว่า รูปแบบที่สมบูรณ์ ของการตอบสนองปัจจัยการพัฒนาและความต้องการในการพัฒนา คือ จุดสมดุล ของความต้องการและการ ตอบสนองที่ถูกเชื่อมต่อเนื่องกันไปจนเป็นกราฟเส้นตรงเส้นเดียวกัน ดังนั้นรูปแบบ นวัตกรรมการสื่อสาร แนวพุทธเพื่อการพัฒนาเกษตรกรสู่เศรษฐกิจพอเพียง จึงประกอบไปด้วย ๕ ทฤษฎีหลัก ๑๕ หลักธรรมกำกับ และวัดผลด้วย ๑๕ ดัชนี ซึ่งรูปแบบนวัตกรรมในงานวิจัยครั้งนี้ยังสามารถปรับใช้ในประเทศที่แตกต่าง ทั้งเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม เพราะสังเคราะห์จากหลักของธรรมชาติคือ หลักธรรม

^{๔๖} พีระพงษ์ กลิ่นลออ, “รูปแบบนวัตกรรมการสื่อสารแนวพุทธ เพื่อการพัฒนาเกษตรกรสู่เศรษฐกิจพอเพียง”, วารสารบริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์และการสื่อสาร, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (เมษายน - กันยายน ๒๕๕๘): หน้า ๒๒-๓๙.

ภาพประกอบที่ ๑.๔

รูปแบบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาเกษตรกรรมสู่เศรษฐกิจพอเพียงแสดงโดยลักษณะกระบวนการ

พลวัฒน์ ชุมสุข^{๔๗} ในงานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของชาวอีสาน” การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาวิถีชีวิตของคนชาวอีสานที่นำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติ ๒) ศึกษาวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของชาวอีสาน และ ๓) การสังเคราะห์การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ โดยการค้นคว้ารูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชาวอีสาน โดยการใช้การอภิปรายกลุ่มและสัมภาษณ์เจาะลึกกับกลุ่มประชากรตัวอย่างที่เป็นการศึกษาแบบครั้งเดียว ได้แก่ ตำบลบัวแดง, ตำบลสระบัว, อำเภอปทุมรัตน์, จังหวัดร้อยเอ็ด, ตำบลสามัคคี, ตำบลร่องคา, อำเภอร่องคา, จังหวัดกาฬสินธุ์, ตำบลศรีฐาน, ตำบลโคกนาโก, อำเภอปาดัว, จังหวัดยโสธร, ตำบลลือ, ตำบลห้วย, อำเภอปทุมราชวงศา, จังหวัดอำนาจเจริญ เพื่อรวบรวมข้อมูลและนำมาวิเคราะห์สรุปเรียงเชิงพรรณนาผลการศึกษาวินิจฉัยพบว่าการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชาวอีสาน ผู้ทำการศึกษาวินิจฉัยได้สรุปผลที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๘ ตำบล ๔ อำเภอ และ ๔ จังหวัด ในด้านของปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงมากที่สุด คือ ระเบียบรายได้ รองลงมา คือ อายุ และระดับการศึกษา มีผลต่อการนำเอาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติระดับปานกลาง และเพศ สถานภาพการสมรส มีผลต่อการนำเอาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติอยู่ในระดับน้อย ในด้านการสังเคราะห์ได้รับรู้และเข้าใจ เกี่ยวกับหลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มตัวอย่างได้ให้ความหมายของหลักปรัชญา

^{๔๗} พลวัฒน์ ชุมสุข, “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของชาวอีสาน”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๗, หน้า ๕๖-๕๗.

เศรษฐกิจพอเพียง คือ ความพอประมาณ พออยู่ พอกิน พอใช้ รวมถึงหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเกิดจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีไว้ให้แก่ประชาชนชาวไทยมานานแล้วและทำให้ประชาชนชาวไทยรู้จักประหยัดอดออม และการนำเอาแนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ประกอบอาชีพ และความสัมพันธ์ในหมู่บ้านและชุมชนนั้นกลุ่มตัวอย่างได้นำมาประยุกต์ใช้ในด้านต่าง ๆ เช่น การปลูกพืชผักสวนครัวไว้กินเองในครัวเรือน การเพิ่มระดับรายได้ ลดรายจ่าย การส่งเสริมกลุ่มอาชีพที่มีอยู่เดิม เช่น เพาะเห็ดนางฟ้า การทำปุ๋ยชีวภาพ และปุ๋ยหมัก ทำให้คนในชุมชนมีความสามัคคีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่ทอดทิ้งกัน พร้อมทั้งทำให้หมู่บ้านและชุมชนมีระดับรายได้เพิ่มขึ้น และคนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีหมู่บ้านและชุมชนจึงได้มีการพัฒนาชีวิตต่อไปในอนาคตด้วยการรวมกลุ่มกันประกอบอาชีพเพิ่มมากขึ้น และมีการแลกเปลี่ยนแนวคิดกันระหว่างผู้นำชุมชนกับชาวบ้านในชุมชน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐบาลบ้างในบางชุมชน

พระราเชนทร์ วิสารโร และ พระมหานรากร วรเมธี^{๔๔} ในงานวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการแก้ปัญหาความยากจนของพระสงฆ์ในจังหวัดอุดรธานี : ศึกษาเฉพาะกรณีพระเทพรัตนมุนี” การวิจัย เรื่อง การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการแก้ปัญหาความยากจนของพระสงฆ์ในจังหวัดอุดรธานี: ศึกษาเฉพาะกรณีพระเทพรัตนมุนี มีวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้ คือ เพื่อศึกษาแนวคิดตามหลักพุทธธรรมสำหรับการแก้ไขปัญหาความยากจน และเพื่อศึกษาการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการแก้ปัญหาความยากจน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาสภาพปัญหาความยากจนและการใช้หลักพุทธธรรมสำหรับบูรณาการแก้ปัญหาความยากจน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและฐานะทางเศรษฐกิจให้สูงขึ้น เพื่อบรรเทาปัญหาความยากจนให้น้อยลงและหมดไป เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยค้นคว้าจากพระไตรปิฎกเป็นเอกสารหลัก พร้อมทั้งศึกษาทฤษฎีปัญหาความยากจนจากตำราวิชาการและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องลงพื้นที่สัมภาษณ์และสังเกตการณ์ วิธีการศึกษา ผู้ศึกษาใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Approach) โดยทำการสัมภาษณ์ความคิดเห็นและทัศนคติของพระสงฆ์และบุคลากรภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาความยากจนนอกจากนี้ยังทำการสัมภาษณ์ความพึงพอใจของประชาชนผู้รับบริการด้านการแก้ไข ปัญหาความยากจนจากจังหวัดอุดรธานี

ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาความยากจน ความลำบาก อัดคัดขัดสน ขาดแคลนปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต ยังมีอยู่ในชุมชนจังหวัดอุดรธานี ชุมชนส่วนมากยังอาศัยการพึ่งพาตนเองด้วยเกษตรกรรม และรับจ้างพระสงฆ์ที่มีบทบาทในฐานะนักปราชญ์ชาวบ้านได้บูรณาการพุทธธรรมที่หลากหลายมาปรับใช้ร่วมกันกับการทำเกษตรกรรมแนวพุทธในรูปแบบต่าง ๆ ส่งผลให้ชุมชนปฏิบัติตามและประสบผลสำเร็จ

^{๔๔} พระราเชนทร์ วิสารโร และ พระมหานรากร วรเมธี, “การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการแก้ปัญหาความยากจนของพระสงฆ์ในจังหวัดอุดรธานี: ศึกษาเฉพาะกรณีพระเทพรัตนมุนี”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๖, หน้า ๘๔-๘๕.

ในการแก้ไขปัญหาความยากจน คือ สร้างรายได้ ลดรายจ่าย สุขภาพกายและสุขภาพจิตดีเสริมสร้างความรักสามัคคีของชุมชน ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสร้างบทบาทปราชญ์สงฆ์ผู้นำชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนจากการศึกษาแนวคิดการบูรณาการพุทธธรรมกับเกษตรแนวพุทธแก่นใจของพระเทพรัตนมุนี ในฐานะพระสงฆ์ผู้นำชุมชน พบว่า มีการบูรณาการหลักพุทธธรรม คือ นิยาม ๕ ปฏิจจสมุปบาท พุทธมนต์ และ อธิติบาท ๔ ในการบูรณาการครบวงจรตั้งแต่เริ่ม จนจบผู้วิจัยเสนอแนวทางแก้ปัญหาและอุปสรรคดังกล่าว โดยการจัดตั้งองค์กรขึ้นมารับผิดชอบทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน โดยเฉพาะทำหน้าที่เป็นองค์กรหลักในการแก้ไขปัญหาความยากจนและสนับสนุนการพัฒนาประเทศมีบุคลากรที่มีความรู้และทักษะการประจำบูรณาการพุทธธรรม

โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ และ ทักษิณาร์ ไกรราช^{๔๙} ความเข้าใจเรื่อง “การบูรณาการ” ระหว่างพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ โดยในผู้เขียนได้อธิบายการเชื่อมต่อพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ โดยใช้วิธีการที่เรียกว่า การบูรณาการ ซึ่งหมายถึงการรวมกันเป็นกลุ่มก้อนจนกลายเป็นเนื้อเดียวกัน หรือการนำสิ่งที่แยกกันมารวมกันเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจนเกิดองค์รวม การบูรณาการมี ๒ วิธีคือการปรับศาสตร์สมัยใหม่เข้าหาพุทธศาสนา และการปรับพุทธศาสนาเข้าหาศาสตร์สมัยใหม่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้นำแนวคิดการบูรณาการมาเป็นหลักการสำคัญในการจัดการศึกษาปัจจุบัน โดยมีคำว่า แบบพุทธหรือเชิงพุทธเข้าต่อท้ายของหลายศาสตร์ เช่น เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ รัฐศาสตร์เชิงพุทธ การจัดการเชิงพุทธ ฯลฯ และตัวอย่างสำคัญคือท่านอธิการบดีได้เสนอเป็นตัวอย่างด้วยการบูรณาการสมบัติ ๔ ออกมาเป็นคำพูดใหม่หรือข้อความใหม่ว่า ถูกดี ถึงดี และพอดี ซึ่งครอบคลุมเนื้อหาของสมบัติ ๔ คือ คดี สมบัติ อุบิสมบัติ กาลสมบัติ และปโยคสมบัติได้อย่างถูกต้อง ครบถ้วนและสมบูรณ์ดีทุกประการ

ฉวีวรรณ สุวรรณภา และ พัฒน์นรี อัฐวงค์^{๕๐} การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการของบุคลากรมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กลุ่มวิทยาเขตภาคเหนือ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณและวิจัยเชิงคุณภาพเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการของบุคลากร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กลุ่มวิทยาเขตภาคเหนือ โดยมีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการของบุคลากร ๒) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการของบุคลากร ๓) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการจัดการเรียนการสอน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลมี ๒ แบบ คือแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์แบบ

^{๔๙} โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ และ ทักษิณาร์ ไกรราช, “การบูรณาการระหว่างพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่”, วารสารธรรมทัศน์, ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๑ (มีนาคม - มิถุนายน ๒๕๕๙): หน้า ๑๘๑.

^{๕๐} ฉวีวรรณ สุวรรณภา และ พัฒน์นรี อัฐวงค์, “การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการของบุคลากรมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๕, หน้า ๑๑๔-๑๑๖.

มีโครงสร้าง ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหาร อาจารย์และบุคลากรของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กลุ่มวิทยาเขตภาคเหนือ จำนวน ๒๐๑ รูป/คน ซึ่งผลการวิจัยพบว่า

๑. การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการของบุคลากรมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตภาคเหนือ พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน ด้านที่อยู่ในระดับมากที่สุดอันดับแรก คือ ด้านการมีภูมิคุ้มกัน ด้านความพอประมาณและด้านความมีเหตุผล ตามลำดับ

๒. สำหรับปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการบุคลากรของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กลุ่มวิทยาเขตภาคเหนือ

๒.๑ ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า เพศ อายุ และระยะเวลาในการทำงานไม่มีความสัมพันธ์กับการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการ ส่วนระดับการศึกษาและตำแหน่งมีความสัมพันธ์กับการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กลุ่มวิทยาเขตภาคเหนือ

๒.๒ ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยระบบการทำงานกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงพบว่า นโยบายและการบริหารจัดการ ลักษณะงานการสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน โอกาสความก้าวหน้าในงานมีความสัมพันธ์กับการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กลุ่มวิทยาเขตภาคเหนือ

๒.๓ ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า เพศ อายุระยะเวลาในการทำงานและตำแหน่ง ไม่มีความสัมพันธ์กับการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการเรียนการสอน ส่วนระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการเรียนการสอน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กลุ่มวิทยาเขตภาคเหนือ

๒.๔ ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยระบบการทำงานกับการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า นโยบายและการบริหารจัดการ ไม่มีความสัมพันธ์กับการประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในการเรียนการสอน ส่วนลักษณะงาน การสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานโอกาสความก้าวหน้าในงาน มีความสัมพันธ์กับการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการจัดการเรียนการสอน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กลุ่มวิทยาเขตภาคเหนือ

๓. การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการจัดการเรียนการสอนของบุคลากรมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กลุ่มวิทยาเขตภาคเหนือ โดยภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านภูมิคุ้มกัน อยู่ในระดับมากที่สุดอันดับแรก รองลงมาด้านความพอประมาณและด้านความมีเหตุผลตามลำดับ

บำรุง สุขพรรณ และคณะ^{๕๑} กลยุทธ์ความสำเร็จในการเผยแผ่ธรรมะที่แฝงอยู่ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระสังฆาธิการในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจหลักธรรมที่แฝงอยู่ในปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อศึกษาแนวทางและกลยุทธ์การเผยแผ่ธรรมะของพระสังฆาธิการที่เผยแผ่แก่ประชาชนในจังหวัดนั้น ๆ และเพื่อศึกษากลยุทธ์ด้านต่าง ๆ ที่พระสังฆาธิการเผยแผ่แก่ประชาชนในรูปแบบโครงการต่าง ๆ โดยใช้ธรรมะเป็นแนวทางในการปฏิบัติ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาจากข้อมูลที่เป็นเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลสัมภาษณ์เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาสภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาค ๘-๑๑ รวม ๑๙ จังหวัดซึ่งได้สุ่มสัมภาษณ์ ภาคละ ๓ จังหวัด ผลการศึกษาพบว่านักวิชาการผู้เชี่ยวชาญ ได้ให้ความหมายเศรษฐกิจพอเพียง ว่า “เศรษฐกิจพอเพียงมิใช่ระบบเศรษฐกิจ...แต่เป็นหลักปรัชญา และเป็นธรรมะ ธรรมะเหมือนศาสนาทั้งหลายทั้งปวงที่สอนให้ทุกคนทำความดี สอนให้มีพฤติกรรมอยู่ในความดี ความชอบ รักษาความดีเป็นที่ตั้งอย่าทำผิด ให้การดำรงอยู่อย่างมีคุณธรรม เพราะฉะนั้นใครจะมีอาชีพอะไรก็ตาม จะเป็นนักธุรกิจพ่อค้า ช่างนา ชาวนา ชาวไร่ ช่างราชการ สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ทั้ง นั้น” หลักธรรมะ เพื่อสนับสนุนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่พระสังฆาธิการนำมาเผยแผ่ได้แก่ อิทธิบาท ๔ อบายมุข ๔, หลักพรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ ทิฏฐธรรมมิกัตถะ ๔ อริยสัจ ๔ มรรค ๘ สัมปรีชธรรม ๗ ขันติ โสรจจะ ทมะและสติสัมปชัญญะ สุขของคฤหัสถ์ ๔ โภชนมัตตัญญุตตา โภควิภาค ๔ สันโดษ ๓ ตัณหา สติปัญญา มัตตัญญุตตาและอาคาริยธรรม ๘ ตามลำดับ พบว่าเป็นธรรมะที่แฝงอยู่ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิตปัจจัย หลักธรรมะดังกล่าวที่พระสังฆาธิการได้ใช้กลยุทธ์ในการเผยแผ่ เพื่อสนับสนุนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ปรากฏในเรื่องของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นพบว่า สอดคล้องกับหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาจะเห็นได้จากการศึกษาโครงการทั้งสองโครงการ คือ

๑. โครงการของกลุ่มสังฆะสะสมทรัพย์ วัดบ้านหนองโน ตำบลวังยาว อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ได้นำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้บริหารจัดการโครงการกลุ่มสังฆะสะสมทรัพย์ คือ ฆราวาสธรรม ๔ พรหมวิหารธรรม ๔ สังคหวัตถุ ๔ และ หลักอคติ ๔ ทำให้ได้รับประโยชน์ในด้านต่าง ๆ คือ ประโยชน์ในด้านสวัสดิการ ด้านการประกอบอาชีพ ด้านผลผลิตและด้านสังคม วัฒนธรรม และพระพุทธศาสนา

๒. โครงการประยุกต์การพึ่งตนเองกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง ของกลุ่มเกษตรกรและภูมิปัญญาชาวบ้านหนองบัวดีหมี ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มชาวบ้านเกษตรกรกลุ่มนี้ สามารถดำเนินการต่าง ๆ ไปได้ด้วยดี โดยใช้หลักพุทธธรรมคือ อิทธิบาท ๔

^{๕๑} บำรุง สุขพรรณ และคณะ, “กลยุทธ์ความสำเร็จในการเผยแผ่ธรรมะที่แฝงอยู่ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระสังฆาธิการในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๒, หน้า ๙๑-๙๓.

ทีฆุฐัมมิกัตถะ ๔ โภคอาทิยะ ๕ และอริยมรรค ๘ นำมาปรับประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสม และลงมือปฏิบัติตามทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้เกิดผลการปฏิบัติงานปรากฏออกมาเป็นรูปธรรม ดังนี้

- ๒.๑ ทำให้เกิดผลผลิตในการทำเกษตรไร่นาสวนผสม และเกษตรผสมผสาน
- ๒.๒ ได้ผลผลิตของการแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร เช่น ถ่านอัดไม้ไผ่ขยาย
- ๒.๓ ทำให้เกิดผลงานด้านการทำเครื่องจักรสานและทอเสื่อ
- ๒.๔ ทำให้เกิดผลผลิตจากไม้ไผ่
- ๒.๕ ทำให้เพิ่ม รายได้จาก การเพาะเห็ด
- ๒.๖ ทำให้เพิ่ม รายได้จาก การเลี้ยงจิ้งหรีด

สุภาพรณ ฌ บางข้าง และ ไหม รัตนวราภักษ์^{๕๒} ในรายงานการวิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักพุทธธรรมมาใช้ในการพัฒนาชาชนบท” มุ่งศึกษาสถานภาพด้านศาสนาและศีลธรรมใน ๔ หมู่บ้านของจังหวัดระยอง นำปัญหาที่ประมวลได้มาพิจารณาแล้วทดลองประยุกต์หลักพุทธธรรมแก่ชุมชนโดยเน้นที่กลุ่มหนุ่มสาวชาวพุทธเป็นสำคัญ ประเมินผลกระทบและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการทดลองนี้ สถานที่ศึกษาได้แก่ ตำบลวังหว้าและทางเกวียน กลุ่มศึกษาคือประชาชนของหมู่บ้านเนินหย่องและวังหว้า ซึ่งเป็นกลุ่มทดลองของหมู่บ้านหนองกันเกราและวังหิน ซึ่งเป็นกลุ่มควบคุม ข้อมูลได้มาด้วยวิธีการสังเกต สัมภาษณ์ แบบสอบถาม และเอกสารราชการ จากแบบสอบถามหลังการทดลองชุดที่ ๑ ผู้ตอบเป็นร้อยละ ๙.๔-๑๘.๗ ของประชากรทั้งหมดในหมู่บ้านทดลองทั้ง ๒ ได้พบว่า ในเรื่องศีล ชาวบ้านลดการดื่มสุราลงและเพิ่มความมั่นใจที่จะจัดงานประเพณีในพุทธศาสนาโดยไม่มีสุรา การจัดกิจกรรมที่วัด งดอบายมุขทุกประเภทได้ทั้งหมด ทุกหมู่บ้านเข้าใจเป้าหมายการฝึกสมาธิถูกต้อง ในด้านปัญญามีความเข้าใจในหลักธรรมมากขึ้น ยกเว้นหนองกันเกราที่ลดลงเมื่อประสบปัญหา ชาวบ้าน ๓ หมู่บ้านใช้ธรรมะช่วยเพิ่มขึ้น ส่วนวังหินคงเดิม จุดมุ่งหมายของการทำบุญเพื่อบำรุงศาสนาเกือบคงเดิมในวังหินและเนินหย่อง ส่วนวังหว้าและหนองกันเกราเพิ่มขึ้น แต่คำตอบน้อยกว่าเนินหย่องก่อนการทดลอง กลุ่มทดลองคือเนินหย่องและวังหว้า ตอบว่าการรักษาศีลในชีวิตประจำวันเป็นการกระทำให้ผลบุญมากที่สุด เพิ่มขึ้นขณะที่กลุ่มควบคุมหนองกันเกราและวังหินลดลง ปัญหาศาสนา ก่อนการทดลองคือการที่คนไม่สนใจศึกษาปฏิบัติธรรม ทุกหมู่บ้านหลังการทดลอง ปัญหานี้ลดลงในกลุ่มทดลอง แต่กลับมีปัญหาขาดผู้สอนธรรมมากขึ้น ผลกระทบของงานวิจัยที่มีต่อกลุ่มทดลองรวบรวมจากแบบสอบถามชุดที่ ๒ ซึ่งมีผู้ตอบร้อยละ ๑๗.๙ และ ๖.๘ ของประชากรทั้งหมดของเนินหย่องและวังหว้า ตามลำดับ พบว่ามีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น คือ ชาวบ้านรู้หลักธรรมเพิ่มขึ้น ปฏิบัติธรรมมากขึ้น การเสพอบายมุขในหมู่บ้านลดลง มีการประหยัดเงินในการจัดงานประเพณีมากขึ้น ชาวบ้านยอมรับกิจกรรมปรับปรุงศาสนา ศีลธรรมในท้องถิ่นอย่างที่ทำใน

^{๕๒} สุภาพรณ ฌ บางข้าง และ ไหม รัตนวราภักษ์, “การประยุกต์หลักพุทธธรรมมาใช้ในการพัฒนาชาชนบท”, รายงานการวิจัย, (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๒๕, หน้า ๖๗-๖๘.

งานวิจัยเป็นสิ่งจำเป็นร้อยละ ๙๐ มองเห็นประโยชน์หลายประการของการตั้งกลุ่มหนุ่มสาวชาวพุทธ ในทางตรงข้ามมีผู้เห็นถึงผลเสียของงานวิจัยร้อยละ ๑๒.๘ และ ๑๕.๘ ตามลำดับ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่ ชาวบ้านบางคนไม่เห็นด้วยกับการงดยกขูดในการจัดงานประเพณีที่วัดอย่างเด็ดขาด

พระอธิการทัตเทพ ฐานโกโร^{๕๓} พุทธธรรมกับการแก้ปัญหาความยากจนในสังคมไทย ปัญหา ความยากจนเป็นปัญหาระดับชาติที่ต้องการความช่วยเหลือ ซึ่งรัฐบาลจะต้องให้ความสำคัญเข้ามาแก้ไข ในส่วนของเศรษฐกิจและสังคม เช่น ให้การศึกษา เพราะการศึกษาจะช่วยให้ประชาชนมีความรู้ที่สามารถ นำไปใช้ประกอบอาชีพที่มีความก้าวหน้า ส่งเสริมในเรื่องของสุขภาพอนามัย และให้ข้อมูลข่าวสารที่เป็น ประโยชน์ ตลอดจนสร้างอาชีพให้แก่ประชาชน เนื่องจากสิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยพื้นฐาน บทความนี้จะได้นำเสนอในประเด็นที่เกี่ยวข้อง คือ ความหมายและสภาพปัญหาความยากจน สาเหตุของปัญหาความยากจน การแก้ไขปัญหาความยากจนตามแนวทางพระพุทธศาสนา และการประยุกต์พุทธธรรมตามแนวพุทธ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาต่อไป

พระวิทย์ญา ญาณสาโร (คัมภีร์ราษฎร์)^{๕๔} การศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับ หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท มีวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียงในพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและในทหระณะ ของนักคิดไทย ๒) เพื่อศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาเถรวาท ๓) เพื่อประยุกต์หลักพุทธธรรม กับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในสังคม ปัจจุบัน โดยการศึกษาข้อมูลจากเอกสารคือคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีและฉบับแปล ตลอดจน เอกสาร ตำราวิชาการ ผลงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง จากนั้น นำข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียงและ หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในเอกสารข้างต้นมาศึกษาวิเคราะห์วิจารณ์และเสนอแนะ ผลจากการศึกษาวิจัย พบว่า เศรษฐกิจพอเพียงได้แก่เศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอดี พออยู่ พอกิน พอใช้ เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ ให้มีความพอเพียงกับตัวเอง อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้าง พื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือ ตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ ไม่ใช่มุ่งหวังแต่จะทุ่มเท สร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะ พึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไป

หลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมีความสอดคล้องกับพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เถรวาท กล่าวคือ มีความขยันหมั่นเพียร ในการปฏิบัติหน้าที่ การงานและการประกอบอาชีพที่สุจริต

^{๕๓} พระอธิการทัตเทพ ฐานโกโร, “พุทธธรรมกับการแก้ปัญหาความยากจนในสังคมไทย”, วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐): หน้า ๑๐๘-๑๑๖.

^{๕๔} พระวิทย์ญา ญาณสาโร (คัมภีร์ราษฎร์), “การศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓, หน้า ๑๒๕-๑๒๗.

ฝึกฝนให้มีความชำนาญและจริงจัง รู้จักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจตราหาวิธีการที่เหมาะสมที่ดีจัดการ และดำเนินการให้ได้ผลดี รู้จักคุ้มครอง เก็บ รักษา โภคทรัพย์ และผลงานที่ตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย คบหาคนดีเป็นมิตร ไม่คบไม่เอาอย่างผู้ที่ซุกงูไปในทางเสื่อมเสีย เลือกลงเรียนศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้รู้ผู้ทรงคุณ ผู้มีความสามารถ ผู้นำเคารพนับถือและมีคุณสมบัติเกื้อกูลแก่อาชีพทางการงาน รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเป็นอยู่พอดีสมรายได้ มิให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้ ซึ่งสอดคล้องกับหลักพุทธธรรม คือ หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์ ๔ ประการ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาอันเป็นหลักการดำเนินชีวิตให้เกิดความพอเพียงอยู่บนพื้นฐานของศีลธรรมอันเป็นหลักจริยธรรมที่ดีงามสอนให้รู้จักความพอดี พออยู่ พอกินส่วนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับเศรษฐกิจพอเพียง มาใช้ในสังคมไทยนั้น พบว่า มีการประยุกต์ใช้ทั้งในระดับนโยบาย ระดับองค์กร และระดับบุคคล โดยในระดับนโยบายนี้ มีการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ - ๑๐ เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและยั่งยืนของประเทศ ในระดับองค์กร พบว่า มีหลายหน่วยงานนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ เช่น สำนักงานประสานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และกระทรวงต่าง ๆ เป็นต้น ส่วนในระดับบุคคล พบว่า มีการประยุกต์ใช้เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันของตนเอง เช่น ชุมชนวัดพระราม ๙ เป็นต้น

ประทวน จันทร์ดี และคณะ^{๕๕} ในงานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการดำรงชีวิตชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดน่าน” โดยในการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยในครั้งนี้เพื่อศึกษา (๑) บริบท สภาพทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดน่าน ตามนิเวศชุมชนที่ต่างกัน (๒) รูปแบบการดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง ในจังหวัดน่าน (๓) เปรียบเทียบรูปแบบการดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่มีนิเวศชุมชนที่ต่างกัน (๔) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (๕) ปัญหาและข้อเสนอแนะในการส่งเสริมการดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประชากรที่ศึกษาคือชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง ในจังหวัดน่าน จำนวน ๕๐๓ ชุมชน กลุ่มตัวอย่าง แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่ ๑) ชุมชนที่ได้สุ่มคัดเลือกด้วยวิธีการสุ่มเฉพาะเจาะจง จำนวน ๓ หมู่บ้าน ได้แก่ ชุมชนนิเวศวนเกษตร ชุมชนนิเวศทำสวน และชุมชนนิเวศทำนา ๒) การเลือกกลุ่มตัวอย่างในการสัมภาษณ์ ด้วยวิธีการสุ่มเฉพาะเจาะจงเกษตรกรชุมชนละ ๓๐ ครัวเรือน จำนวน ๓ ชุมชน รวม ๙๐ ครัวเรือน เก็บข้อมูลโดยการจัดเวทีสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการจัดหมวดหมู่ และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้ค่าความถี่ ค่า

^{๕๕} ประทวน จันทร์ดี และคณะ, “รูปแบบการดำรงชีวิตชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดน่าน”, การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา ครั้งที่ ๓, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๓-๔ กันยายน ๒๕๕๖.

ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด โดยการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดน่าน เป็นสังคมชนบท มีความสัมพันธ์เป็นเครือญาติ มีความรักใคร่ สามัคคี มีความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีวัฒนธรรม ประเพณีล้านนา และนับถือผี รูปแบบการดำรงชีวิตระดับครัวเรือน โดยเฉลี่ยภาพรวมมีการปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในระดับมากที่สุด คือ มีการลดรายจ่าย มีการเพิ่มรายได้ มีการออม มีการดำรงชีวิตยึดหลักความซื่อสัตย์สุจริต สืบทอดประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญา มีการเรียนรู้ ถ่ายทอด ประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความเอื้ออาทร และเมื่อเปรียบเทียบรูปแบบการดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนที่มีนิเวศชุมชนที่ต่างกัน พบว่าเกษตรกรมีการดำรงชีวิตที่สอดคล้องกับนิเวศชุมชนที่คล้ายคลึงกัน โดยมีการผลิตเพื่อการบริโภคที่เพียงพอ และเลือกการผลิตที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่อย่างมีเหตุผล มีการรวมกลุ่มและเรียนรู้เพื่อพัฒนาอาชีพในชุมชน มีการออมทรัพย์ การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สร้างความสามัคคีในชุมชน สืบทอดวัฒนธรรม ประเพณีและประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตประจำวัน เกษตรกรเห็นด้วยโดยภาพรวมเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ว่าปัจจัยด้านการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ ด้านชุมชนและสังคม การได้รับอบรมความรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงจากองค์กรภายนอก นโยบายของรัฐ และการสนับสนุนจากองค์กรท้องถิ่น เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เกษตรกรมีด้านความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ภาพรวมเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง โดยได้รับข้อมูลข่าวสาร ความรู้ จากแหล่งต่าง ๆ ด้านเศรษฐกิจพอเพียง ในระดับมาก ๗ แห่ง คือ ผู้นำท้องถิ่น ญาติพี่น้อง เจ้าหน้าที่รัฐ สื่อวิทยุโทรทัศน์ เสียตามสาย การประชุม หมู่บ้าน และการอบรม ส่วนปัญหาในการส่งเสริมการดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือบางคนยังขาดความเข้าใจหลักปฏิบัติของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีผลต่อการนำไปประยุกต์ใช้และปฏิบัติไม่ครบทุกด้าน กิจกรรมในระดับกลุ่ม ระดับชุมชนยังขาดการบริหารจัดการที่ดี ทำให้ไม่มีความยั่งยืน ขาดการต่อยอด ควรมีการถ่ายทอดความรู้ ปรับแนวคิด แนวทางการปฏิบัติ การบริหารจัดการกลุ่มอย่างต่อเนื่องและมีการติดตามผลอย่างสม่ำเสมอ

แนวคิดทุนนิยมได้รับอิทธิพลจากแนวคิดอรรถประโยชน์นิยม (utilitarianism) ของนักคิดกลุ่มอรรถประโยชน์นิยมมี เจเรมี เบนธัม (Jeremy Bentham) และ จอห์น สจิวต มิลล์ (John Stuart Mill) เป็นต้น ที่เน้นอรรถประโยชน์สูงสุดทางวัตถุหรือทางกายภาพเป็นเกณฑ์ตัดสินการกระทำ ด้วยอิทธิพลของแนวคิดอรรถประโยชน์นิยม ทำให้นักเศรษฐศาสตร์ทุนนิยมเน้นการบรรลุผลทางเศรษฐกิจ หรือการแสวงหาความมั่งคั่งสูงสุดด้วยกิจกรรมการตัดสินใจของปัจเจกบุคคลเป็นหลัก

นักเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก เห็นว่า อรรถประโยชน์ (utilities) คือ ความพึงพอใจ หรือระดับความพึงพอใจ (preferences) ซึ่งอาจหมายถึงรสนิยม (tastes) หรือความต้องการ อันสะท้อนถึง

ธรรมชาติส่วนหนึ่งของมนุษย์ จัดเป็นเรื่องพื้นฐานสุดที่รองรับกระบวนการทัศน์ทางเศรษฐศาสตร์ เพราะเป็นตัวกำหนดสาระทางปรัชญา รูปแบบการวิเคราะห์ และเนื้อหาทางทฤษฎีของกระบวนการทัศน์นีโอคลาสสิก นอกจากนั้นแนวคิดอรรถประโยชน์นิยมยังสนับสนุนแนวคิดเรื่องปัจเจกนิยมและความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ เพราะเจเรมี เบนธัม (Jeremy Bentham) ผู้ก่อตั้งแนวคิดอรรถประโยชน์นิยม เห็นว่า ความสุขของปัจเจกบุคคลเมื่อรวมกันจะกลายเป็นความสุขของส่วนรวม และ จอห์น สจิวต์ มิลล์ (John Stuart Mill) ก็เห็นว่า การบรรลุถึงความชื่นชอบหรือความสุขของสังคมจะเป็นไปได้อย่างแท้จริง หากปล่อยให้แต่ละคนแสวงหาความชื่นชอบอย่างเต็มที่ ซึ่งแนวคิดเหล่านี้สนับสนุนการแสวงหาประโยชน์ส่วนตัวของปัจเจกบุคคลอย่างเสรีตามแนวคิดปัจเจกนิยม และแนวคิดเรื่องความเห็นแก่ตัวหรือความเห็นแก่ตัวประโยชน์ส่วนตัวของมนุษย์

๑.๘ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนต้นแบบในประเทศไทย” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ โดยมีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาแนวทางและรูปแบบพุทธเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทย ๒) เพื่อศึกษาวิธีการ แนวทางในการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย ๓) รูปแบบการเรียนรู้การประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑.๘.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนต้นแบบในประเทศไทย” เป็นการศึกษาโดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ใช้การวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) รวบรวมข้อมูลจากหนังสือ ตำรา รายงานงานวิจัย บทความทางวิชาการ วารสาร และเอกสารต่าง ๆ ที่แสดงความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา หลักการวิธีการ และองค์ประกอบทางพุทธเศรษฐศาสตร์ และหลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมหลักการแห่งเศรษฐศาสตร์ รวมไปถึงใช้การศึกษาภาคสนาม (field study) วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) การสนทนากลุ่ม (focus group discussion) โดยมีวิธีการดังนี้

๑. ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หนังสือ บทความทางวิชาการ วารสาร สื่อสิ่งพิมพ์ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยอาศัยหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เสริมสร้างหลักการแห่งเศรษฐศาสตร์ เช่น หลักการ วิธีการ และองค์ประกอบทางเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ หรือพุทธเศรษฐศาสตร์เป็นกรอบในการศึกษา

๒. ศึกษาแนวคิดพุทธเศรษฐศาสตร์ในพระพุทธศาสนา

๓. ศึกษาหลักการ วิธีการ และองค์ประกอบทางเศรษฐศาสตร์ตามหลักพระพุทธศาสนา

๔. ศึกษาและวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมหลักการแห่งเศรษฐศาสตร์

๕. สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้จากการศึกษาเชิงเอกสาร นำมาออกแบบเป็นแบบชุดคำถามแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธเศรษฐศาสตร์ในสังคมไทย

๖. นำผลได้ทั้งในส่วนเอกสาร การสัมภาษณ์ การเก็บข้อมูลเชิงพื้นที่ และสำรวจในพื้นที่ มาวิเคราะห์ตามประเด็นของการศึกษาในส่วนการประยุกต์ใช้หลักพุทธเศรษฐศาสตร์ในสังคมไทย

๗. สรุป อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๑.๘.๒ เครื่องมือการวิจัย

การดำเนินการตามโครงการวิจัยดังกล่าว เน้นการศึกษาที่มีการวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่เสริมสร้างหลักการแห่งเศรษฐศาสตร์ ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) โดยมุ่งศึกษาค้นคว้าจากการรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ ตำรา บทความทางวิชาการ วารสาร สื่อสิ่งพิมพ์ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สำคัญสามารถนำมาเปรียบเทียบวิเคราะห์เอกสาร และนำมาอ้างอิงเป็นข้อค้นพบ (findings) ซึ่งจะทำให้ผลงานการวิจัยเกิดความน่าเชื่อถือ (reliability) และความเหมาะสมในด้านภาษา (wording)

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบบันทึกภาคสนาม และแบบสังเกตกระบวนการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย

๑.๘.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ซึ่งเป็นไปตามระเบียบการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) การสนทนากลุ่ม (focus group discussion) และการศึกษาภาคสนาม (field study) โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลให้ตรงตามวัตถุประสงค์ดังนี้

๑. เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือ ตำรา รายงานการวิจัย บทความทางวิชาการ และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

๒. เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือ ตำรา รายงานการวิจัย บทความทางวิชาการ และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหลักการ วิธีการ และองค์ประกอบทางเศรษฐศาสตร์ตามหลักพระพุทธศาสนา

๓. เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือ ตำรา รายงานการวิจัย บทความทางวิชาการ และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมหลักการแห่งเศรษฐศาสตร์

ระยะที่ ๑ การสัมภาษณ์เชิงลึกการจัดการบริหารชุมชนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษา

กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ ได้แก่ ชุมชนสังคมไทยในภูมิภาคต่าง ๆ ในสังคมไทย โดยเฉพาะ ภาคกลาง คือจังหวัดสุพรรณบุรี และภาคเหนือได้แก่จังหวัดลำปาง โดยในการศึกษานี้จะใช้กรณีศึกษา (ภาคกลาง) ชุมชนบ้านไผ่แง หมู่ที่ ๑ ต.วังน้ำเย็น และชุมชนไผ่ลัม หมู่ที่ ๑

ต.โพธิ์ล้อม อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี (ภาคเหนือ) บ้านแม่กวัก หมู่ที่ ๑ ตำบลบ้านอ้อ อำเภอกวาง จังหวัดลำปาง โดยทั้ง ๒ ภาค คือภาคเหนือและภาคกลาง โดยเป็นตัวแทนกลุ่มตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการจัดการชุมชน จนกระทั่งได้รับรางวัลหมู่บ้าน “อยู่ดี มีสุข” ในระดับจังหวัดและ ได้รับรางวัลพระราชทานจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ด้านเศรษฐกิจพอเพียง

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาในระยะที่ ๑ คือ ศึกษากลุ่มตัวอย่างของชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการจัดการชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจเชิงพุทธ ในชุมชนกลุ่มเป้าหมาย ๒ แห่งคือ ชุมชนวัดไผ่เงง จังหวัดสุพรรณบุรี จำนวน ๑๐ รูป/คน โดยผู้ที่ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์จะมีคุณสมบัติดังนี้

๑. เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมชุมชน ผู้นำชุมชนที่มีส่วนนำแนวทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในชุมชน หรือเป็นผู้นำชุมชนในการนำไปประยุกต์ใช้

๒. มีประสบการณ์ในการจัดกิจกรรมหรือส่งเสริมการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชน

๓. เป็นผู้ที่มีประสบการณ์การประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แนวคำถามในการสัมภาษณ์ โดยมีประเด็นที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการบริหารชุมชน ๒) แนวทางและรูปแบบพุทธเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทย ๓) แนวทางในการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชน ๔) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบบันทึกภาคสนาม และแบบสังเกตกระบวนการการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย

การกำหนดวิธีการจัดกระทำข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ มาทำการลดทอนข้อมูลตรวจสอบข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งกระบวนการทั้ง ๓ กระบวนการนี้ได้ทำควบคู่ไปกับกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

๑. การลดทอนข้อมูล เป็นการนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์แล้วจัดลงในหัวข้อ ที่เกี่ยวกับประเด็นที่ศึกษา ทั้งนี้เพื่อเป็นการเลือกหาจุดที่น่าสนใจของแต่ละตัวแปรที่ศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับตัวแปรที่สนใจศึกษาและเป็นข้อมูลที่เกิดจากการประสบการณ์จริงของผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งมีความเชื่อมโยงกับประเด็นของตัวแปรที่ผู้วิจัยสนใจศึกษา

๒. การตรวจสอบข้อมูล เป็นกระบวนการที่ใช้ในการตรวจสอบข้อมูลโดยพิจารณาถึงความถูกต้องและความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูล โดยพิจารณาจากการสนทนาพูดคุยโดยมีหลักฐานประกอบระหว่างการสนทนา ความพอเพียงของข้อมูล กำหนดได้โดยประเด็นคำถามที่ผู้วิจัยได้เตรียมไว้ก่อนการสัมภาษณ์

๓. การวิเคราะห์ข้อมูล ในการวิจัยในระยะที่ ๑ นี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อมุ่งพัฒนารอบในการออกแบบแนวทางในการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย

ระยะที่ ๒ การสนทนากลุ่มเพื่อจัดกิจกรรมการประยุกต์ใช้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐาน

จากกรอบในการออกแบบการจัดการรูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนต้นแบบในประเทศไทย โดยจากการสัมภาษณ์ในระยะที่ ๑ คณะผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้มาพัฒนาเป็นองค์ประกอบของรูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนต้นแบบในประเทศไทย และเมื่อได้รูปแบบฯ ฉบับร่างแล้ว ได้ออกแบบการศึกษาเพื่อตรวจสอบรูปแบบฯ โดยใช้การสนทนากลุ่ม มีรายละเอียดดังนี้

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม คือ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน และประชาชนในชุมชนกลุ่มตัวอย่างผู้มีประสบการณ์ในการปฏิบัติบูรณาการหลักศาสนากับการพัฒนาชุมชน ที่มีความเชี่ยวชาญ ประสบการณ์ในการจัดการชุมชน บูรณาการหลักศาสนาต่อชุมชน แนวทางในการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย โดยการเลือกแบบเจาะจง จำนวน ๘-๑๐ รูป/คน

เครื่องมือที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม ประกอบด้วย แนวคำถามหรือประเด็นที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม แบ่งเป็น ๒ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ องค์ประกอบของรูปแบบการจัดกิจกรรมแนวทางในการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย

ตอนที่ ๒ ประเด็นที่ใช้ในการตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการปฏิบัติของรูปแบบฯ ที่พัฒนาขึ้น

การตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูล

สำหรับกระบวนการในการจัดกระทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลในระยะที่ ๒ นี้ จะมีขั้นตอนดำเนินการเช่นเดียวกับระยะที่ ๑

ระยะที่ ๓ การศึกษาภาคสนาม

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาภาคสนาม การประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาภาคสนาม คือ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน และประชาชนในชุมชนไผ่เงง หมู่ที่ ๑ ต.วังน้ำเย็น อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี และ บ้านแม่แก้ว หมู่ที่ ๑ ตำบลบ้านอ้อน อำเภองาว จังหวัดลำปาง ได้จากการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) จำนวน ๑๐-๑๕ คน

ในการทดลองเพื่อศึกษาผลแนวทางในการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย โดยใช้การศึกษาภาคสนาม คณะผู้วิจัยได้กำหนดระยะของการลงพื้นที่ภาคสนามเป็น ๓ ระยะ ดังนี้

๑. ระยะก่อนการเข้าสู่พื้นที่ศึกษา คือ การศึกษาข้อมูล สำรวจข้อมูลชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการชุมชนโดยใช้กรอบการพัฒนาชุมชนที่ประสบความสำเร็จ โดยกลุ่มตัวอย่างใช้ชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาชุมชน แนวทางในการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย โดยใช้วิจัยเป็นฐาน

๒. ระยะติดตาม คือ วิธีการแนวทางในการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย

๓. ระยะการสะท้อนผลการเรียนรู้ คือ วิธีการแนวทางในการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย

๑.๘.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าเอกสารมาวิเคราะห์ การสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม มาอธิบายความให้เห็นข้อเท็จจริงเพื่อตอบโจทย์เนื้อหาตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ จากนั้นนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์มาเรียบเรียงเป็นลักษณะพรรณนาความ (descriptive presentation) ตามโครงสร้างเนื้อหา ประกอบภาพถ่ายและพรรณนาความประกอบโครงสร้างหลักการ วิธีการ และองค์ประกอบในการประยุกต์ใช้หลักพุทธเศรษฐศาสตร์ในสังคมไทย ผ่านแนวคิด หลักปฏิบัติทางเศรษฐศาสตร์ในทางพระพุทธศาสนา รวมไปถึงหลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมหลักการแห่งเศรษฐศาสตร์ และนำข้อมูลทั้งหมดมาสรุปการวิจัย ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการดำเนินการวิจัย อภิปรายผลการวิจัยตามข้อเท็จจริง ให้ข้อเสนอแนะในการวิจัย โดยการจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม และพิมพ์เผยแพร่รายงานการวิจัยต่อไป

๑.๙ ประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัย

๑.๙.๑ ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางและรูปแบบพุทธเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทย

๑.๙.๒ ได้องค์ความรู้ถึงวิธีการ แนวทางในการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนในสังคมไทย

๑.๙.๓ ได้ชุดการเรียนรู้การประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย

บทที่ ๒

แนวทางและรูปแบบพุทธเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทย

๒.๑ ศึกษาแนวทางและรูปแบบพุทธเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทย

จากการสำรวจข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยและการศึกษาพื้นที่เชิงประจักษ์จากประสบการณ์ตรง จะพบรูปแบบและแนวทางพุทธเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทยที่ดำเนินการอยู่โดยสามารถจำแนกได้ใน ๓ กลุ่ม อันประกอบด้วย

๒.๑.๑ ชุมชนพึ่งตนเองในประเทศไทยตามแนวพุทธ

หมายถึง ชุมชนที่สามารถแสวงหาความรู้ ในการพึ่งตนเอง โดยเห็นจากหน่วยงานหรือองค์กรหรือชุมชนต้นแบบ ที่ประสบความสำเร็จแล้วนำมาเป็นแบบอย่าง เป็นชุมชนที่เน้นการพึ่งพาตนเอง อาทิ ชุมชนพึ่งตนเองนำโดยครูชบ ยอดแก้ว แห่งตำบลไม้ขาว จ.สงขลา^๑ ชุมชนพึ่งตนเองบ้านขุนน้ำ อ.คีรีวง จ.นครศรีธรรมราช^๒ ชุมชนพึ่งตนเองของตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช^๓ ชุมชนบ้านจำรุง จ.ระยอง^๔ ชุมชนต้นแบบหมู่บ้านสามบัณฑิต จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นต้น ซึ่งชุมชนเหล่านี้ มีลักษณะของการพึ่งตนเอง และเรียนรู้นำองค์ความรู้จากภายนอกนำมาประยุกต์ดัดแปลงให้เป็นแบบอย่างในชุมชนของตนเอง^๕ โดยผู้นำชุมชน โดยนำแนวคิดจากหลายแหล่งมาผสมผสานจนกระทั่งเป็นแนวคิด แนวปฏิบัติที่ชัดเจน และนำมาทำ ริเริ่ม รณรงค์ ให้เป็นแบบอย่างดำเนินการขับเคลื่อน

---

^๑ รัตติญา ผุดมาก, “การปรับตัวในการจัดสวัสดิการชุมชนของกลุ่มสี่จะออมทรัพย์แบบพัฒนาครบวงจรชีวิต ตำบลน้ำขาว อำเภอฉะนะ จังหวัดสงขลา”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์), ๒๕๕๘, หน้า ๖๖.

^๒ กิ่งแก้ว บัวเพชร, “การมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนคีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช”, รายงานการวิจัย, (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๕๙, หน้า ๘๒.

^๓ อภินันท์ ยอดมณี, “การพึ่งตนเองของชุมชนไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๕๖, หน้า ๗๘.

^๔ อัมรินทร์ พิพย์บุญราช, “กระบวนการจัดการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาโดยชุมชน : กรณีศึกษาศูนย์การเรียนรู้บ้านจำรุง ตำบลเนินฆ้อ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๕๒, หน้า ๘๕.

^๕ จรูญ รัตนกาล, “การประยุกต์หลักพุทธธรรมและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการอยู่ร่วมกันของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลสามบัณฑิต อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, รายงานการวิจัย, (กองทุนสนับสนุนการวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา), ๒๕๕๖, หน้า ๘๑.

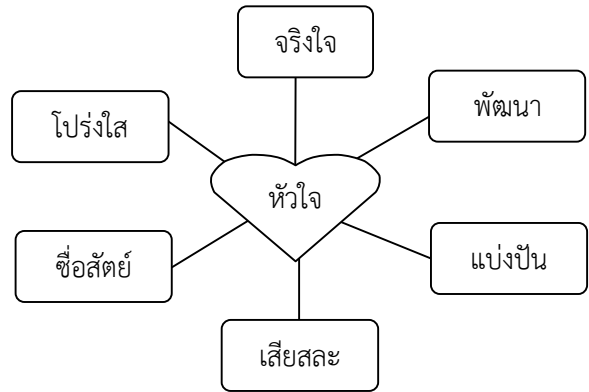
ชุมชนของตนเอง ดังปรากฏชุมชนจำนวนมาก อยู่ทั่วประเทศ ในการวิจัยนี้จะได้นำชุมชนพึ่งต้นแบบ บางส่วนมานำเสนอ เพื่อสะท้อนให้เห็นเกี่ยวกับชุมชนต้นแบบที่ผสมผสานหลักการ ทางด้าน พระพุทธศาสนาและเศรษฐศาสตร์ สู่การปฏิบัติการโดยประยุกต์พุทธเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ หรือนำ แนวคิดทางพระพุทธศาสนาไปเป็นกลไกขับเคลื่อนเงื่อนไขทางเศรษฐกิจชุมชน ในชุมชนของตนเองให้ สามารถขับเคลื่อนดำเนินไปได้ และส่งผลให้เกิดการอยู่ร่วมกันได้

ภาพประกอบที่ ๒.๑

หมู่บ้านจ่ารุง จ.ระยอง ชุมชนเข้มแข็งกับการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ภายใต้การจัดการร่วมกัน

แนวคิดในเรื่องการพัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเอง มีกรอบคิดใกล้เคียงกันโดยได้รับแนวคิด อิทธิพลทางความคิดผ่านเศรษฐกิจพอเพียง หรือแนวคิดในเรื่อง “สมดุ-ล-ม-ช-ฉิ-มา” ที่มีฐานคติคิดจาก พระพุทธศาสนา และนำไปถอดรหัสเป็นการเรียนรู้ในแต่ละชุมชน ที่สามารถถอดออกมาได้ คือ “ความ พอ-พอมมี-พอกิน-พอประมาณ-พอดี-ไม่เกินกว่าความสามารถที่จะได้”

ภาพประกอบที่ ๒.๒ ลักษณะชุมชนพึ่งตนเอง

ชุมชนพึ่งตนเอง เน้นการส่งเสริมให้เกิดการช่วยเหลือ ซึ่งกันและกันบนพื้นฐานของความ ศรัทธาต่อผู้นำชุมชน หรือผู้นำหมู่บ้าน เป็นแบบอย่าง พาทำ นำทำ ช่วยทำ จากนั้นนำความศรัทธามา

เป็นตัวอย่างในการดำเนินตาม ดังปรากฏในชุมชนพึ่งตนเองของชุมชนชาวอโศก ที่ผานแนวคิดระหว่างพระพุทธศาสนา และการดำเนินชีวิตตามแนวทางของพุทธเศรษฐศาสตร์ เป็นการผสมผสานเป็นการพึ่งตนเองภายใต้ความเป็นไปได้ และกลไกที่จะสามารถขับเคลื่อน ตามภาพประกอบที่ ๒.๒ ที่เน้นให้เห็นถึงความเสียสละเป็นกลไกร่วม

ภาพประกอบที่ ๒.๓

การศึกษาชุมชนต้นแบบสันตอโศกโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทเป็นแกนนำประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์

๒.๑.๒ พระสงฆ์เป็นผู้นำต้นแบบนำทำ ดำเนินการพึ่งตนเองตามแนวพุทธ

หมายถึง องค์กรหรือชุมชนที่พระสงฆ์เป็นต้นแบบและพาทำ สู่การพึ่งพาตนเองตามแนวพุทธโดยมีพระสงฆ์เป็นต้นแบบและเป็นตัวอย่าง อาทิ กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ของพระอาจารย์สุบิน ปณีโต วัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด^๖ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์นำโดยพระอาจารย์มนัส ขนตยาธมโม วัดโพธิ์ทอง จังหวัดจันทบุรี^๗ กลุ่มสัจจะออมทรัพย์บ้านแม่ใส ตั้งอยู่ที่วัดแม่ใส หมู่ ๒ ต.แม่ใส อ.เมือง จ.พะเยา ที่ก่อตั้งตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๒๗ โดยมีพระเทพญาณเวที (ขณะนั้นเป็นเจ้าอาวาสวัดแม่ใส) เป็นผู้สนับสนุนส่งเสริม^๘ เจ้าอธิการเจริญ กิตติคุณ หรือหลวงพี่ช้างกับการส่งเสริมการพึ่งตนเองตามแนวพุทธ วัดกับริพวงเหนือ อ.พรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก^๙ รวมไปถึงชุมชนพึ่งตนเองตามแนวพุทธของกลุ่มพุทธสถาน

^๖ ยุทธพงษ์ แสงไสดา, “บทบาทพระสงฆ์กับการแก้ปัญหาสังคมไทย ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ จังหวัดจันทบุรี”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๔, หน้า ๘๒.

^๗ พิเชฐ ทั้งโต, “การเงิน ๓ ฐาน : สัจจะสะสมทรัพย์ สหกรณ์และธนาคารพระพุทธศาสนา”, วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๓ (กันยายน - ธันวาคม ๒๕๕๖): หน้า ๒๔-๔๑.

^๘ พระครูพิศาลธรรมรักชิต, “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพึ่งตนเอง : กรณีศึกษากลุ่มสัจจะออมทรัพย์บ้านแม่ใส”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔, หน้า ๑๓๔-๑๓๖.

^๙ เจ้าอธิการเจริญ กิตติคุณ, “การบริหารจัดการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เชิงพุทธ ภายใต้หลักเศรษฐกิจพอเพียง วัดกับริพวงเหนือ ตำบลพรหมพิราม อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยนเรศวร), ๒๕๕๓, หน้า ๑๓๕-๑๓๙.

สันติอโศก พร้อมเครือข่ายสาขาทั่วประเทศในจังหวัดต่าง ๆ เช่น อุบลราชธานี นครสวรรค์ เชียงใหม่ เป็นต้น ภาพลักษณ์เหล่านี้พระภิกษุ หรือนักบวชในพระพุทธศาสนาได้เข้าไปเป็นแกนนำส่งเสริม ขับเคลื่อนให้เกิดการขยับก้าวของกิจกรรมเชิงชุมชนวิถีพุทธโดยมีหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยมีพระภิกษุ นักบวช หรือวัดเป็นฐานส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมชุมชนเข้มแข็ง ผ่านหลักเศรษฐกิจชุมชน พอเพียง สร้างสรรค์ และเป็นประโยชน์ในชุมชนร่วมกัน โดยเน้นการพึ่งตนเอง (อัตตนาถ) ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาแบบพึ่งพาตนเองภายใต้แนวทางเกษตรวิถีพุทธ หรือการพึ่งพาตนเองตามแนวพุทธโดยมีพระสงฆ์เป็นแกนนำ เป็นต้น

ภาพประกอบที่ ๒.๔

พระสงฆ์ นักบวชในพระพุทธศาสนากับแนวทางในการส่งเสริมพุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนชาวพุทธในสังคมไทย

๒.๑.๓. หน่วยงานของรัฐเข้าไปกำหนดแนวเศรษฐศาสตร์แบบพึ่งตนเอง

ในความหมายนี้ ด้วยความที่แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการจัดตั้งโดยรัฐเข้าไปส่งเสริมให้เกิดการดำเนินกิจกรรมตามแบบเศรษฐศาสตร์วิถีพุทธ ที่เข้าไปขับเคลื่อนผลักดันให้เกิดการขับเคลื่อนในภาพรวมต่อความเป็นเศรษฐศาสตร์ชุมชน โดยชุมชนแบบนี้จะเป็นชุมชนที่หน่วยงานภาครัฐ อาทิ สำนักงานพัฒนาสังคมระดับอำเภอ หรือระดับจังหวัด ได้เข้าไปส่งเสริมโดยขับเคลื่อนตามแนวทางของภาครัฐ ในการส่งเสริมให้ชุมชนเข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้ อาทิ โครงการสัมมาชีพ ที่ขับเคลื่อนทั่วประเทศ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับการเข้าไปกำหนดเป็นนโยบายและส่งเสริมให้เกิดการพึ่งตนเองช่วยเหลือตนเอง และผลดีอย่างเป็นระบบภายใต้การสนับสนุนส่งเสริมโดยรัฐด้วย ดังมีผลงานวิจัยในหลายพื้นที่ อาทิ พัฒนาสัมมาชีพ โดยหน่วยงานรัฐเข้าไปสนับสนุนส่งเสริม ตามวิถีชีวิตชุมชนเพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ในระดับครัวเรือนของประชาชน อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์^{๑๐} การบริหารจัดการการ

^{๑๐} ชมพู่ อีสริยาวัฒน์ และ ธิดารัตน์ คิมกระโทก, “พัฒนาสัมมาชีพตามวิถีชีวิตชุมชนเพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ในระดับครัวเรือนของประชาชน อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์”, วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๑): หน้า ๒๖-๓๗.

เรียนรู้ชุมชนเพื่อประกอบสัมมาชีพ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองเหล็ก อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม^{๑๑} หรือการเข้าไปส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติในแบบเศรษฐศาสตร์แบบพอเพียงตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

สัมมาชีพ หมายถึง อาชีพที่ไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม และมีรายได้มากกว่ารายจ่าย เป็นความพยายามที่จะปรับจากการ “ทำมาหากิน” เป็น “ทำมาค้าขาย” โดยไม่ได้เอากำไรสูงสุดเป็นตัวตั้ง หรือเป็นเป้าหมายสุดท้าย และต้องคำนึงถึงความเป็นธรรมทางสังคม คริวเรือนสัมมาชีพชุมชน หมายถึง คริวเรือนในหมู่บ้านตามยุทธศาสตร์ที่ ๑ (๒๓,๕๘๙ หมู่บ้าน) จำนวนหมู่บ้านละ ๒๐ คริวเรือนที่ผ่านการอบรมส่งเสริมการสร้างสัมมาชีพชุมชนในระดับหมู่บ้าน จำนวน ๕ วัน และหมายรวมถึงคริวเรือนสัมมาชีพชุมชนเพิ่มเติมอีกอย่างน้อย ๑๐ คริวเรือน ที่ขยายผลตามโครงการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ

๒.๑.๔. วิถีเกษตรแบบผสมผสาน วิถีเกษตรแบบพึ่งตนเอง

ในความหมายนี้ไม่ได้มีรูปแบบโดยตรง แต่เป็นการผสมผสานแนวคิดวิถีเกษตรแบบพาณิชย์และวิถีเกษตรแบบยังชีพ ที่ผสมผสานแนวคิดทั้งสองส่วนเข้าด้วยกันโดยมีวัตถุประสงค์ หรือความต้องการในเชิงพาณิชย์ หรือการค้าร่วมกัน ซึ่งรูปแบบดังกล่าวมีผู้ทำการศึกษาไว้ เช่น การประยุกต์ใช้แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดจันทบุรี^{๑๒} ที่มีการประยุกต์ใช้แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับวิสาหกิจชุมชนลักษณะต่าง ๆ โดยเปรียบเทียบระดับความเป็นไปได้ พร้อมประยุกต์ตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินกิจการวิสาหกิจชุมชน ๔ ลักษณะคือ พาณิชยกรรม อุตสาหกรรม เกษตรกรรม และธุรกิจบริการ กับทั้งศึกษาข้อคิดเห็นและแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมในการประยุกต์แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับวิสาหกิจชุมชน ซึ่งเก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดจันทบุรี จำนวน ๓๘๘ คน และจัดประชุมกลุ่มเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิ ๕๐ คน ทำให้พบความเป็นไปได้ในการประยุกต์หลักการจัดการเศรษฐกิจพอเพียงกับวิสาหกิจชุมชนทั้งโดยรวมและจำแนกตามลักษณะของกิจการอยู่ในระดับมากถึงระดับมากที่สุด แนวปฏิบัติที่มีความเป็นไปได้สูงได้แก่ การทำธุรกิจอย่างซื่อสัตย์สุจริตในการประกอบการ ไม่เอาไรต์เอาเปรียบผู้ที่เกี่ยวข้องส่วนรองลงมาได้แก่ การจัดการธุรกิจที่เน้นการบริหารความเสี่ยงต่ำ ไม่ก่อหนี้เกินกำลัง และจัดการกิจการแบบค่อยเป็นค่อยไป แต่มีความมั่นคงของธุรกิจในระยะยาว และหลักการ ไม่โลภมากจนเกินไป และไม่

^{๑๑} พรปวีณ์ หวานชม และคณะ, “การบริหารจัดการการเรียนรู้ชุมชนเพื่อประกอบสัมมาชีพ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองเหล็ก อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม”, วารสารช่อพะยอม, ปีที่ ๒๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๘): หน้า ๒๐๙-๒๒๒.

^{๑๒} ธนาวุฒิ พิมพ์กี และ จันทนา ฤทธิสมบุรณ์, “การประยุกต์ใช้แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดจันทบุรี”, วารสารวิจัย มสค, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๐๑๔): หน้า ๑-๒๑.

เน้นกำไรระยะสั้นเป็นหลัก ๒) ระดับความเป็นไปได้ในการประยุกต์หลักการจัดการตามแนวพระราชดำริ เศรษฐกิจพอเพียงกับวิสาหกิจชุมชน จำแนกตามลักษณะของกิจการ ๔ ลักษณะ มีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ ๙๕ เมื่อทำการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่าง ค่าเฉลี่ยของลักษณะกิจการต่าง ๆ เป็นรายคู่พบว่ากลุ่มที่ไม่แตกต่างกัน ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรรมกับกลุ่ม อุตสาหกรรม, กลุ่มพาณิชย์กรรมกับกลุ่มธุรกิจบริการ ๓) ข้อเสนอแนะที่สำคัญในการประยุกต์แนว พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับวิสาหกิจชุมชน คือ การใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่น เน้นการจ้างงาน ความประหยัด ซื่อสัตย์ และความสามัคคีปรองดอง ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๒.๒ ชุมชนต้นแบบด้านพุทธเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทย

จากผลการศึกษาแนวทางการประยุกต์ในพุทธศาสนาได้ทำการศึกษาสำรวจเกี่ยวกับชุมชน ตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จ และสามารถนำมาเป็นแบบอย่างหรือมีผู้เข้าไปศึกษาถึงผลดำเนินการต่อ ความสำเร็จ หรือแนวทาง หรือความเป็นแบบอย่างในการประยุกต์ใช้แนวคิดทางพระพุทธศาสนาเพื่อ การอยู่ดำเนินการปฏิบัติการภายใต้กรอบคิดทางเศรษฐศาสตร์ทำให้เกิดการขับเคลื่อนดำเนินการอย่าง เหมาะสม ซึ่งสามารถยกกลุ่มตัวอย่างเหล่านั้นมาเป็นกรณีศึกษาร่วมกับการศึกษานี้ได้ คือ

๑. ชุมชนวัดสะพาน อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท^{๑๓}

ปรากฏในงานวิจัยเรื่อง “บทบาทสตรีในการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียง ในชุมชนวัดสะพาน อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท” ที่สะท้อนข้อมูลจากการศึกษาว่า ผู้หญิงได้เข้า มามีบทบาทในการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พุทธเศรษฐศาสตร์ ในชุมชนวัด สะพาน อำเภอเมืองชัยนาท จังหวัดชัยนาท ขับเคลื่อนผ่านอาชีพ กิจกรรมชุมชน กิจกรรมส่งเสริมอาชีพ ส่งเสริมรายได้ และการสร้างความตระหนักต่อการเพิ่มรายได้ในครัวเรือน เป็นต้น

๒. ชุมชนบ้านพุพระ หมู่ที่ ๔ ตำบลหนองบัว อำเภอเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี^{๑๔}

ปรากฏในงานวิจัยเรื่อง กระบวนการพัฒนาผู้นำชุมชนเพื่อให้เข้าถึงตามปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียง : ศึกษากรณีบ้านพุพระ หมู่ที่ ๔ ตำบลหนองบัว อำเภอเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ที่ได้ ทำการศึกษาในเรื่องกระบวนการพัฒนาผู้นำชุมชนเพื่อให้เข้าถึงตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่ใช้ กระบวนการทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องอำนวยความสะดวกให้เกิดการขับเคลื่อนด้วยลักษณะเด่นของชุมชน

^{๑๓} อุษณีย์ สุวรรณ, “บทบาทสตรีในการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในชุมชนวัด สะพาน อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท”, วารสาร Veridian E Journal ฉบับภาษาไทย มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๘): หน้า ๑๓๕-๑๓๙.

^{๑๔} ณรัชชอร์ ศรีทอง, “กระบวนการพัฒนาผู้นำชุมชนเพื่อให้เข้าถึงตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง : ศึกษากรณีบ้านพุพระ หมู่ที่ ๔ ตำบลหนองบัว อำเภอเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี”, วารสารคณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ปีที่ ๓๐ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มีนาคม ๒๕๕๖): หน้า ๖๕-๘๘.

มีความใกล้ชิดกับวัดและพระพุทธศาสนา การนำแนวคิดเรื่อง “ศีล สมาธิ และฝึกปฏิบัติสมาธิ” มาเป็นฐานในการเรียนรู้ฝึก และพัฒนา ผ่านกิจกรรมชุมชน เช่น การให้ความรู้เรื่องพืชสมุนไพรเพื่อดูแลสุขภาพ การทำเวทีประชาคมชาวบ้าน การจัดกิจกรรมรับประทานอาหารร่วมกัน ในลักษณะต่างคนต่างนำอาหารมาจากบ้านไม่ต้องใช้เงินงบประมาณของทางราชการ เพื่อสืบสานวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน มีการใช้ทุนทางสังคม ในเรื่องน้ำใจ แบ่งปัน มาเป็นเครื่องขับเคลื่อน การเคารพผู้ใหญ่ การช่วยเหลือ เกื้อกูล แบ่งปัน ช่วยเหลือกัน การนำสถาบันทางสังคมอันหมายถึงครอบครัว ศาสนา และวิถีวัฒนธรรม ความเป็นธรรมชาติมาเป็นเครื่องขับเคลื่อนทำให้เกิดกระบวนการของการรู้ ประยุกต์ใช้ต่อ สถาบันสังคม วัฒนธรรมท้องถิ่น องค์ความรู้ของชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในชุมชนนั้น ๆ เป็นหลัก เพื่อก่อให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน ใช้ระยะเวลาในการทำงานเชิงชุมชน ใช้ความอดทน รอคอย ความมุ่งมั่น ความเพียรพยายามอย่างจริงจัง จึงจะประสบผลสำเร็จ

๓. กลุ่มเศรษฐกิจชุมชน ตำบลบางใหญ่ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี^{๑๕}

ปรากฏในงานวิจัยเรื่อง “ความรู้ความเข้าใจและการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ตำบลบางใหญ่ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี” ที่มีผลการดำเนินการของชุมชนอันเป็นแบบอย่างได้ มีการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนที่ผ่านกระบวนการของการให้ความรู้ การนำไปใช้บนฐานของความเข้าใจ จนกระทั่งกลายเป็นแบบอย่างที่สามารถนำเป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาได้ ซึ่งในความเป็นชุมชนต้นแบบสะท้อนถึงการนำไปใช้ และให้ความแตกต่างในเรื่องความเข้าใจ ความรู้และผลต่อการดำเนินการที่แตกต่างกันตามกรอบและผลการศึกษา

๔. บ้านสันลมจอย ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่^{๑๖}

ปรากฏในงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแผนชุมชนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง บ้านสันลมจอย ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่” ที่ในการศึกษาได้สำรวจความคิดเห็นที่มีต่อแผนชุมชนในการพัฒนาหมู่บ้าน ผ่านการประยุกต์ ประสาน ดำเนินการให้เกิดการขับเคลื่อนวิถีทางเศรษฐศาสตร์ชุมชน มีฐานคิดจากทางศาสนาผ่านระบบคิดของการแสวงหาความรู้ร่วมกัน (ปัญญา) ทำให้ผู้นำชุมชนทำหน้าที่สร้างพลังชุมชน ความตั้งใจจริง โดยสร้างความรักความสามัคคีของคนในชุมชนและความเชื่อมั่นศรัทธาที่มีต่อผู้นำและกลุ่มผู้นำ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ด้านความคิด บนพื้นฐานของวัฒนธรรม ประเพณีวิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งสร้างภูมิคุ้มกันให้กับชุมชน โดยใช้หลักตนเป็นที่พึ่งแห่งตน

^{๑๕} เสาวนารถ เล็กเลอสินธุ์, “ความรู้ความเข้าใจและการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ตำบลบางใหญ่ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี”, วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยธนบุรี, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒๕ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๐): หน้า ๘๘-๙๘.

^{๑๖} นิศรา จันทร์เจริญสุข และคณะ, “การพัฒนาแผนชุมชนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง บ้านสันลมจอย ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่”, วารสารเทคโนโลยีสุรนารี, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๖): หน้า ๘๙-๑๐๐.

ยึดหลักความพอดีพอประมาณ มีเหตุมีผล โดยผลักดันให้ชุมชนปฏิบัติตามแผนของชุมชน ซึ่งยึดถือแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแผนชุมชนที่สร้างความยั่งยืน สมดุล และเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

๕. ชุมชนผู้ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในอำเภอนาหวี จังหวัดสงขลา^{๑๗}

ปรากฏในงานวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้พุทธปรัชญาและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสร้างพลังชุมชนให้เข้มแข็งในอำเภอนาหวี จังหวัดสงขลา” ที่มีการดำเนินบริหารชุมชนผ่านแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อใช้เป็นฐานการในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งดังปรากฏในวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ซึ่งจัดเป็นชุมชนต้นแบบทางภาคใต้อีกชุมชนหนึ่ง ที่มีการประยุกต์ใช้ หลักพุทธปรัชญา อาทิ หลักพละ ๕ ประการ คือ หลักปัญญาพละ หลักวิริยพละ หลักกอนวัชชพละ และหลักสังคหพละ มาปรับใช้ในฐานะเป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้าใจและสร้างศาสนสัมพันธ์ในชุมชน เป็นการเตรียมตัวเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง และความเป็นปึกแผ่นได้ทั้งในระดับปัจเจกและประชาคมในเขตอำเภอนาหวี จังหวัดสงขลา พร้อมผสมผสานกับแนวคิดเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ กลายเป็นองค์ประกอบที่ลงตัวในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนพุทธปรัชญาเป็นปรัชญาธรรมล้วน ๆ ในขณะที่ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นพุทธปรัชญาประยุกต์ แต่เป็นปรัชญาที่มาจากฐานเดียวกันคือคำสอนของพระพุทธองค์ องค์ความรู้ใหม่อาศัยความรู้ประวัติศาสตร์แต่ไม่ยึดติดตระหนักรู้ข้อเท็จจริงปัจจุบันลดความหวาดระแวงรัฐจัดความอยู่ดีธรรม ด้วยนาถกรณธรรม ๑๐ ประการพุทธจริยศาสตร์และพุทธญาณวิทยาเน้นหลักโยนิโสมนสิการและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

๖. ชุมชนบ้านเสากระโดง อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา^{๑๘}

ปรากฏในผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเองตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติของชุมชนบ้านเสากระโดง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ซึ่งเป็นชุมชนชาวมอญดั้งเดิมที่มีเอกลักษณ์ของวิถีชุมชนในแบบตนเอง ใช้ความสามัคคีแบบเครือญาติ และความเป็นกลุ่มชนเฉพาะ ที่มีหลักฐานว่า อพยพมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ในแผ่นดินสมเด็จพระมหาธรรมราชา สมเด็จพระนเรศวรเรื่อยมาจนถึงสมัยธนบุรี รัตนโกสินทร์ มีวัดทองบ่อ เป็นศาสนสถานในการขับเคลื่อนแนวทางวิถีเศรษฐกิจศาสตร์ มีการผสมผสานอาชีพดั้งเดิมทั้งในส่วนการค้าอัญมณี ค่าเกลือ และทำนา ที่ผสมผสานดำเนินชีวิตภายใต้ความสมดุล

^{๑๗} พระครูพิพัฒนภิตติสุนทร หนูดุก, “การประยุกต์ใช้พุทธปรัชญาและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสร้างพลังชุมชนให้เข้มแข็งในอำเภอนาหวี จังหวัดสงขลา”, วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-ตุลาคม ๒๕๖๐): หน้า ๘๑-๘๒.

^{๑๘} สมพิศ ปูนจัตรัส และคณะ, “ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเองตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติของชุมชนบ้านเสากระโดง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, วารสารสังคมศาสตร์บูรณาการ, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๑): หน้า ๑๖๔-๑๗๘.

๗. ชุมชนบ้านถ่อนนาลับ หมู่ที่ ๑ ตำบลถ่อนนาลับ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี^{๑๙}

ปรากฏในงานวิจัยเรื่อง “การน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน: กรณีบ้านถ่อนนาลับ หมู่ที่ ๑ ตำบลถ่อนนาลับ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี” ที่ศึกษากลไกการนำเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการปรับตัวของชุมชนภายใต้บริบทของระบบเศรษฐกิจในปัจจุบัน โดยชุมชนบ้านถ่อนนาลับ เป็นชุมชนที่มีความสามารถโดยมีพื้นฐานความมีจิตสำนึกที่ต้องการมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความสามัคคี มีความรัก มีน้ำใจ มีความเอื้ออาทรต่อกัน สามารถที่จะวิเคราะห์ปัญหา เลือกแนวทางการแก้ไขปัญหาไปสู่การแก้ไขได้สำเร็จและนำไปสู่การแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ของชุมชน ทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้อย่างมีศักดิ์ศรี ปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน คือ มีการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นกระบวนการตามหลัก ๓ ห่วง ๒ เงื่อนไข เข้ามาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ชาวบ้านมีการพัฒนา มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติงาน เช่น กิจกรรมธนาคารข้าว กลุ่มป่าชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มชาวนาเกษตรอินทรีย์ กลุ่มโรงสีชุมชน ร้านค้าชุมชน จนทำให้นำไปสู่กระบวนการสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืน และได้รับรางวัลหมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียงของกระทรวงมหาดไทย ระดับประเทศในปี พ.ศ. ๒๕๕๔

๘. ชุมชนบ้านดอนหมุ่ ชุมชนบ้านตำแย ชุมชนราชธานีอโศก และชุมชนฝึกฝนเศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดอุบลราชธานี^{๒๐}

ปรากฏเป็นองค์ความรู้จากการปฏิบัติการในชุมชน เรื่อง “องค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านดอนหมุ่ ชุมชนบ้านตำแย ชุมชนราชธานีอโศก และชุมชนฝึกฝนเศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดอุบลราชธานี” ที่มีการดำเนินการประยุกต์ใช้แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ชุมชนเข้าไปเป็นตัวขับเคลื่อนชุมชนเพื่อแก้ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ คุณธรรม จริยธรรม สุขภาพ วิถีชีวิตสิ่งแวดล้อม โดยมีการให้ข้อมูลของ ๔ ชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี ที่มีผลการประยุกต์ใช้ผ่านแนวคิดการขับเคลื่อนด้านศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรมซึ่งปรากฏในชุมชนราชธานีอโศก ชุมชนฝึกฝนเศรษฐกิจพอเพียง อำเภอวารินชำราบ ชุมชนบ้านดอนหมุ่ อำเภอตระการพืชผล และชุมชนบ้านตำแย อำเภอม่วงสามสิบ ที่ชาวบ้านทำกิจกรรมชุมชน จนสามารถพึ่งตนเอง ชุมชนราชธานีอโศก และชุมชนฝึกฝนเศรษฐกิจพอเพียง เป็นชุมชนชาวอโศก สมาชิกในชุมชนมุ่งเน้นการถือศีลปฏิบัติธรรม เสียสละให้สังคม อยู่กันแบบเอื้อเพื่อเกื้อกูลแบ่งปันกันเสมือนญาติ ชุมชนราชธานีอโศกให้ความสำคัญในผู้นำทางจิตวิญญาณที่มีภูมิปัญญาความสามารถพิเศษเฉพาะตน โดย

^{๑๙} นวรัตน์ บุญภิลละ, “การน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน : กรณีบ้านถ่อนนาลับ หมู่ที่ ๑ ตำบลถ่อนนาลับ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี”, วารสารมหาจุฬาริชาการ, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๐): หน้า ๖๖-๗๕.

^{๒๐} ร้อยขวัญพุทธ มุ่งมาจน, “องค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านดอนหมุ่ ชุมชนบ้านตำแย ชุมชนราชธานีอโศก และชุมชนฝึกฝนเศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดอุบลราชธานี”, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๖): หน้า ๑๐๔-๑๓๐.

ทั้ง ๔ ชุมชนมีผู้นำโดยระบบอาวุโส ไม่ได้ยึดผลประโยชน์ส่วนตนหรือความพึงพอใจเป็นที่ตั้ง เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีเป้าประสงค์เพื่อหลีกเลี่ยงกระแสของโลกาภิวัตน์หรือวิถีเศรษฐศาสตร์แบบทุน

๙. ชุมชนตำบลสองคลอง อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา^{๒๑}

ปรากฏเป็นผลการวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างระดับความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับระดับการปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ของชุมชนตำบลสองคลอง อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา” ที่มีการเข้าไปศึกษาความเป็นต้นแบบในด้านการประยุกต์แนวคิดทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านสถานภาพของการดำเนินชีวิตในชุมชน จนกระทั่งมีผลการศึกษาออกมาว่าเป็นชุมชนต้นแบบและชุมชนด้านเศรษฐกิจพอเพียงที่มีการผสมผสานกับอาชีพรายได้ และทัศนคติทางศาสนาสู่การปฏิบัติประยุกต์ในความเป็นวิถีเศรษฐกิจพอเพียงอันมีแนวคิดผสมผสานระหว่างพระพุทธศาสนาด้วยดังปรากฏตามผลการศึกษา

๑๐. ชุมชนริมคลองบางกอกน้อยตอนบน จังหวัดนนทบุรี^{๒๒}

ดังปรากฏผลการศึกษาของสำราญ จูช่วย ในเรื่อง “วิถีชีวิตคนในชุมชนริมคลองบางกอกน้อยตอนบน จังหวัดนนทบุรีที่สอดคล้องกับแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” การแก้ไขวิกฤติการณ์โดยรวมทางหนึ่ง คือการพึ่งพาตนเอง โดยน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ที่พระราชทานเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตซึ่งวิถีชีวิตคนในชุมชนริมคลอง บางกอกน้อยตอนบน จังหวัดนนทบุรี มีเสน่ห์ในความเป็นชุมชนดั้งเดิม แต่กำลังถูกรายล้อมด้วยการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้จึงมี วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิถีชีวิต ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และศึกษาความสอดคล้องของวิถีชีวิตคนในชุมชนริมคลองบางกอกน้อยตอนบน จังหวัดนนทบุรี ที่สอดคล้องกับแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้วิธีสัมภาษณ์ สืบเนื่องจากการมีส่วนร่วมในชุมชนและใช้แบบสอบถาม ผลการศึกษาพบว่า ๑) วิถีชีวิตของคนในชุมชนริมคลองบางกอกน้อยตอนบน จังหวัดนนทบุรี มีวิถีชีวิตด้านเศรษฐกิจอยู่ในระดับดี ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักด้านสังคมช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ด้านวัฒนธรรมมีความมั่นคงและยืนยาวในประเพณีดั้งเดิม ด้านสิ่งแวดล้อมมีความเป็นธรรมชาติ ๒) ความสอดคล้องของวิถีชีวิตคนในชุมชนริมคลองบางกอกน้อยตอนบน จังหวัดนนทบุรี กับแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยรวมอยู่ในระดับค่อนข้างสูง มีระดับการปฏิบัติร้อยละ ๗๘.๔๔

^{๒๑} ปัทมา โกเมนท์จรัส, “ความสัมพันธ์ระหว่างระดับความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับระดับการปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ของชุมชนตำบลสองคลอง อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา”, วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๙): หน้า ๘๔-๘๘.

^{๒๒} สำราญ จูช่วย, “วิถีชีวิตคนในชุมชนริมคลองบางกอกน้อยตอนบน จังหวัดนนทบุรีที่สอดคล้องกับแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”, วารสารปริชาต มหาวิทยาลัยทักษิณ, ปีที่ ๒๗ ฉบับที่ ๒ (ฉบับพิเศษ ๒๕๕๗): หน้า ๑๐๖-๑๑๖.

๑๑. ชุมชนต้นแบบในจังหวัดนครสวรรค์^{๒๓}

ตั้งปรากฏผลการวิจัยของ นิรดา กลั่นรูป และ วริศรา เหล่าบำรุง ในเรื่อง “การจัดการวิสาหกิจชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในจังหวัดนครสวรรค์” ที่ให้ผลการศึกษาค้นเป็นแบบอย่างได้ คือชุมชนมีการประยุกต์ใช้แนวคิดในเรื่องการจัดการชุมชนผ่านความพอเพียงสมดุล ที่ให้ข้อมูลว่าการจัดการวิสาหกิจชุมชน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับด้านค่านิยมร่วมมากที่สุด รองลงมาคือ บุคลากร ทักษะ โครงสร้าง กลยุทธ์ ระบบ และรูปแบบ การปฏิบัติตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญกับแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ด้านความมีเหตุผลมากที่สุด รองลงมาคือ ด้านเงื่อนไขคุณธรรม ด้านเงื่อนไขความรู้ ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี และด้านความพอประมาณ รวมทั้งการจัดการด้านกลยุทธ์มีผลทางตรงกันข้ามกับการปฏิบัติตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และด้านระบบ บุคลากรและทักษะไม่มีผลต่อการปฏิบัติตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

จากชุมชนตัวอย่างที่ปรากฏสะท้อนให้เห็นว่าอย่างไรเสีย จะปรากฏเป็นการประยุกต์ใช้ผสมผสานแนวคิดทางด้านพุทธเศรษฐศาสตร์ผ่านการสร้างความรู้ สร้างกิจกรรมเชิงชุมชน และสร้างกระบวนการให้เกิดการขับเคลื่อนในแต่ละชุมชนโดยมีเป้าหมายปลายทางเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลตามเป้าหมายของเศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจสร้างสรรค์วิถีเศรษฐศาสตร์ รวมไปถึงพุทธเศรษฐศาสตร์ที่มีเป้าประสงค์เพื่อการอยู่ร่วมกันเป็นเป้าประสงค์ปลายทางด้วย

๒.๓ ลักษณะรูปแบบพุทธเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทย

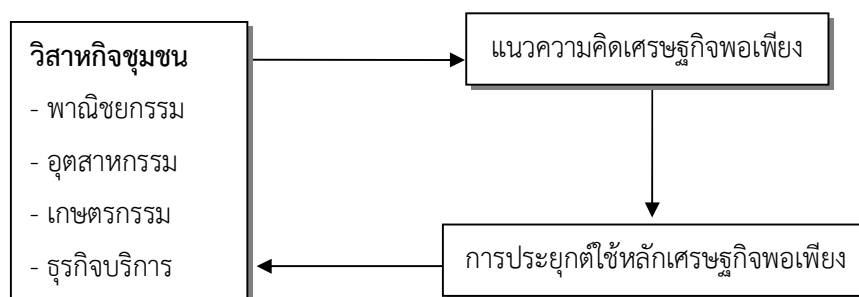
จากกลุ่มตัวอย่างที่ยกมาสะท้อนให้เห็นถึงวิถีและแนวทางของชุมชนต้นแบบในฐานะที่เป็นเศรษฐกิจต้นแบบและเศรษฐกิจแบบสร้างสรรค์โดยมีแนวคิด และฐานคิดของการพัฒนาชุมชนต้นแบบเพื่อการดำเนินและดำรงอยู่ในแบบเศรษฐกิจพอเพียง

๑. การประยุกต์ความเป็นพุทธเศรษฐศาสตร์ผ่านกิจกรรม ดำเนินการหรือเกิดขึ้นในสถาบันการศึกษา การขับเคลื่อนโดยหน่วยงานภาครัฐ ปรากฏในงานของ พระธรรณัท ฐานุตโตโร (ชัยชาติ) เรื่อง การบริหารตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดกาฬสินธุ์ ผลที่ปรากฏคือการใช้แนวคิดผ่านการจัดการศึกษาและใช้การศึกษาเป็นเครื่องกำหนดขับเคลื่อนให้เกิดการใช้ ประยุกต์ใช้ หรือนำไปใช้ในสถาบันการศึกษา^{๒๔}

^{๒๓} นิรดา กลั่นรูป และ วริศรา เหล่าบำรุง, “การจัดการวิสาหกิจชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในจังหวัดนครสวรรค์”, วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๖): หน้า ๒๘-๓๙.

^{๒๔} พระธรรณัท ฐานุตโตโร (ชัยชาติ), “การบริหารตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดกาฬสินธุ์”, วารสารธรรมทัศน์, ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๑ (มีนาคม-มิถุนายน ๒๕๕๙): หน้า ๑-๑๓.

๒. การประยุกต์ใช้ผ่านแนวคิดวิถีปฏิบัติในชุมชน ทำให้เกิดการขับเคลื่อนในชุมชน โดยรัฐร่วมมือกับชุมชน ปรากฏในงาน สุกานดา กลิ่นขจร ขวัญกมล ดอนขวา วิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพในการดำเนินงานของอุตสาหกรรมมันสำปะหลังโดยการประยุกต์ ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ศึกษาผ่านผู้ประกอบการหรือผู้จัดการธุรกิจอุตสาหกรรมมันสำปะหลังในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มีการสะท้อนคิดตระหนักกันภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและการกระตุ้นแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเครื่องดำเนินการ ให้เกิดการขับเคลื่อนในองค์กรร่วมด้วยเช่นกัน^{๒๕}

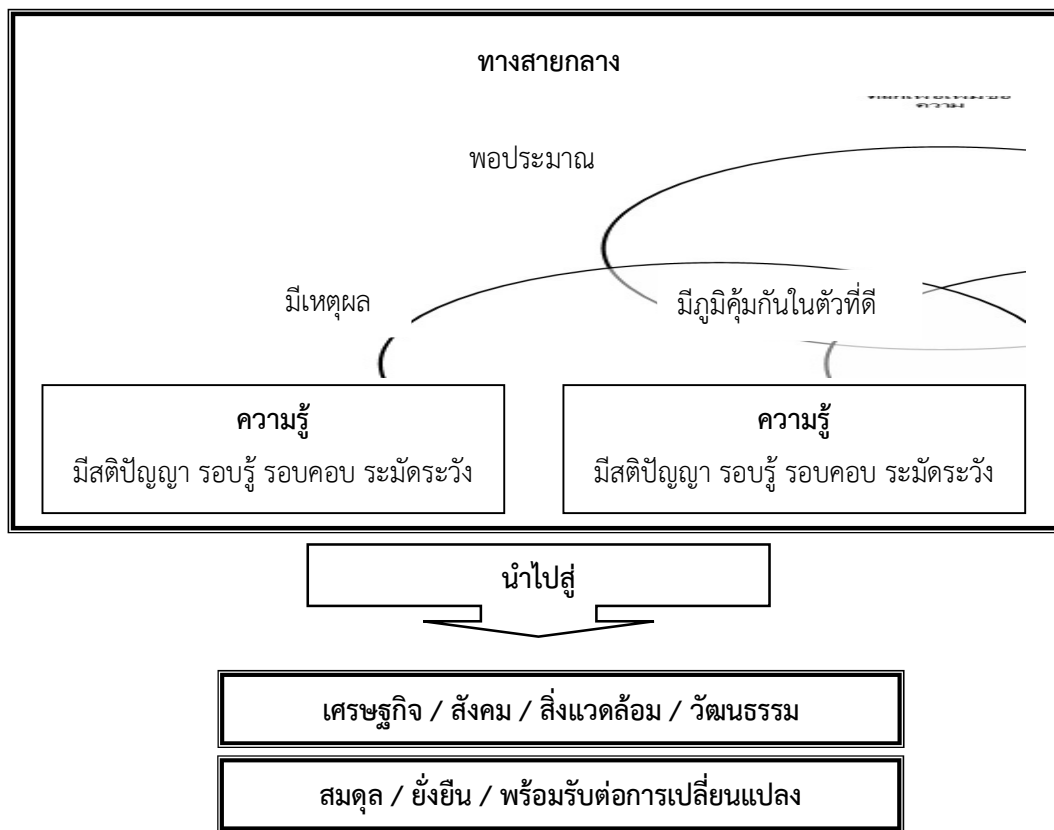

ภาพประกอบที่ ๒.๕ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับการประยุกต์ใช้ในสังคม

จากภาพประกอบที่ ๒.๕ เป็นข้อมูลที่ปรากฏสะท้อนให้เห็นถึงแนวทางในการประยุกต์ผ่านวิถีชุมชน ภายใต้กลไกภาครัฐ กลไกของการเรียนรู้และกลไกของภูมิศาสตร์เชิงพื้นที่ ประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นวิถีเกษตร ประชากรส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม

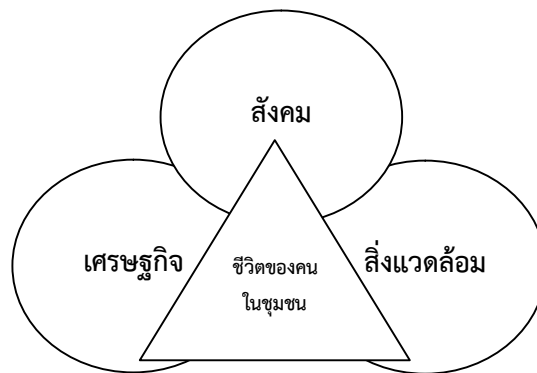
พุทธเศรษฐศาสตร์ เป็นแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ที่ผสมรวมเข้ากับพระพุทธศาสนาและนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินวิถีของชุมชน อาทิ หลักของควมมีเหตุมีผล (ปฏิจจสมุปบาท) แนวคิดเรื่องความแสวงหาความรู้ (ปัญญา) ดังปรากฏในฐานคิดทางด้านเศรษฐศาสตร์เศรษฐกิจพอเพียง มีสติปัญญา รอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง อันจะส่งผลไปเป็นฐานของคุณธรรมเพื่อการดำเนินชีวิต ดังปรากฏแนวคิดในเรื่องผลชื่อสัตว์สุจริต ขยัน อุตุน สามัคคี และแบ่งปัน

^{๒๕} สุกานดา กลิ่นขจร และ ขวัญกมล ดอนขวา, “ประสิทธิภาพในการดำเนินงานของอุตสาหกรรมมันสำปะหลังโดยการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๐): หน้า ๑-๙.

ภาพประกอบที่ ๒.๖

โครงสร้างแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ถูกนำมาใช้ขับเคลื่อนประยุกต์
ผสมผสานกับหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในสังคมไทย

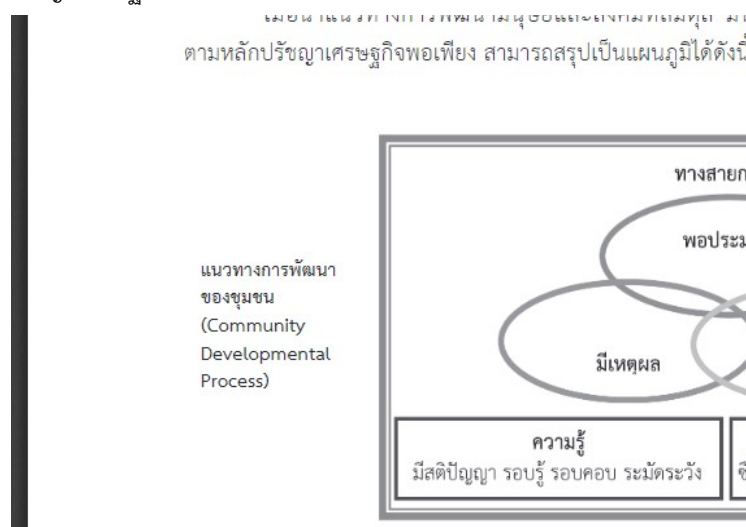

ภาพประกอบ ๒.๗ แนวคิดเรื่องการพัฒนาชุมชนแบบยั่งยืน

การพัฒนาการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในสังคมไทยองค์รวมได้สะท้อนแนวคิด สะท้อนผลการดำเนินงานออกมาเป็น “เศรษฐกิจ-สิ่งแวดล้อม-สังคม” ซึ่งส่งผลเป็นความสมดุลของการใช้ชีวิตของคนในชุมชน ทำให้เกิดการใช้ชีวิตตามกลไกเพื่อความเหมาะสมที่เกิดขึ้น ดังปรากฏตามภาพประกอบที่ ๒.๗

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นแนวทางหลักในการบริหารจัดการ และส่งเสริมให้เกิดการขับเคลื่อนเป็นไกลเนื่องต่อ แนวคิดการพัฒนามนุษย์และสังคมที่สมดุล มั่นคง และยั่งยืนตามแนวทางสายกลางตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งสามารถนำมาประมวลเป็นแผนภาพได้ คือ

ภาพประกอบที่ ๒.๘

แสดงความสัมพันธ์ระหว่างเป้าหมายและแนวทางการพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

๒.๔ ผลการดำเนินการประยุกต์หลักพุทธเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทย

จากผลการประยุกต์แนวคิดและผลการดำเนินการทางด้านพุทธเศรษฐศาสตร์ในสังคมไทย ภาพที่ชัดเจนชุมชนใดผู้นำเข้มแข็ง ผลการดำเนินการจะเข้มแข็ง หรือชุมชนได้มีผู้นำชุมชนเป็นพระสงฆ์ ก็จะมีผลการดำเนินการที่ได้รับการยอมรับ และมีความน่าเชื่อถือจากปรากฏผลเชิงประจักษ์ในหลายชุมชน ภาพการณ์นำของแต่ละชุมชนจะมีผลต่อความน่าเชื่อถือและเป็นที่ยอมรับและการเข้าร่วมในองค์รวมด้วยเช่นกัน เช่น สุบิน ปณีโต ที่เคยสัมภาษณ์ท่านจะให้แนวคิดในเรื่องการให้ความรู้เป็นสำคัญ ทั้งการทำให้เป็นแบบอย่าง มีการกระตุ้นเตือนอย่างต่อเนื่อง ดังปรากฏว่าเวลาท่านไปชี้แจงแก่ชาวบ้าน จะนำแนวคิดพระพุทธศาสนาไปประสานดำเนินการ ท่านยังกล่าวว่ายิงออมยิงจน เพราะไม่เข้าใจการพัฒนาที่แท้จริง ท่านจึง ใช้คำว่า “สะสม” ซึ่งสามารถยกตัวอย่าง จากแมลงผึ้งที่ค่อย ๆ สะสมน้ำหวานจากดอกไม้ จนได้รังใหญ่ หรือมดปลวกที่ค่อย ๆ คาบดินมาทีละน้อยมาสร้างเป็นจอมปลวกได้และยังสอดคล้องกับหลักที่ว่า “อย่าหมิ่นเงินน้อย อย่าอนคตยโศกศาสนา” ส่วนคำว่า “สัจจะ” คือความจริงใจต่อตนเอง ต่อผู้อื่นทั้งต่อหน้าหรือลับหลัง ถือว่าเป็นจุดผสมผสานที่พระอาจารย์สุบิน

คิดถึงการแก้ปัญหาความยากจน ที่สามารถทำให้เกิดความสามัคคีของชุมชนเข้าด้วยกันโดยอาศัย เรื่องการออมทรัพย์ผนวกกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่ได้เรียนรู้เป็นนามธรรมมาตลอดจนเริ่ม เข้าใจ หลักธรรมที่เป็นรูปธรรมในแนวคิดสัจจะสะสมทรัพย์ในการระดมเงินเป็นทุนสังคม^{๒๖}

การออมเป็นวิถีชีวิตของคนไทยมาในอดีตแต่กำลังหายไปเพราะกิเลส ตัณหา ราคะ ก่อให้เกิด ความต้องการจนเกิดปัญหามันมากทำให้ระบบการออมเริ่มหมดไป ปัญหาความทุกข์ยาก จากความ ยากจน หนี้สิน การทะเลาะเบาะแว้งในครอบครัว และชุมชน รวมถึงวิกฤตเศรษฐกิจของประเทศชาติเริ่ม มากขึ้นจึงเป็นคำถามว่าพระสงฆ์จะมีบทบาทในการช่วยเหลือสังคมได้อย่างไร เพราะถ้าชาวบ้านอยู่รอด สังคมอยู่รอด พระสงฆ์ถึงอยู่รอด ถ้าชาวบ้านอยู่ไม่รอด สังคมอยู่ไม่รอด พระสงฆ์จะอยู่รอดได้อย่างไร “ใครจะใส่บาตร” การแก้ปัญหาในเรื่องการเงินก็มีหน่วยงานหลาย ๆ หน่วยงานเข้ามาส่งเสริมจน ชาวบ้านไม่ค่อยให้การสนใจจึงเกิดแนวคิดว่าจะทำอย่างไรให้ชาวบ้านสนใจ ดังนั้นเมื่อเราเป็นชาวพุทธมี หลักธรรมคำสอนที่ดีงามและสิ่งที่พระสงฆ์จะทำได้ก็คือการใช้คำสอนหรือหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เข้ามาส่งเสริมขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ภายใต้แนวคิดจากการออมเงินเป็นออมบุญ โดย ใช้สัจจะของทุนเพื่อแบ่งปัน

ภาพรวมแนวทางและรูปแบบพุทธเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทย เป็นการผสมผสานระหว่าง แนวคิดในเรื่องเกษตรแบบผสมผสาน แนวคิดทางพระพุทธศาสนา เศรษฐศาสตร์การผลิตเพื่อการบริโภค ประชาเศรษฐกิจพอเพียง รวมไปถึงแนวคิดในเรื่องเศรษฐศาสตร์ชุมชน โดยมีฐานคิดในเรื่องกลไกของ การผลิตเพื่อการบริโภคในแบบชุมชนดั้งเดิม จากนั้นมาผลิตเพื่อเกษตรเชิงพาณิชย์ และพัฒนาไปสู่ระบบ เกษตรอุตสาหกรรม แต่ทั้งหมดเกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์ที่กำหนดโดยรัฐ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อ เป็นกลไกขับเคลื่อน ร่วมกับกลไกของเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก และทำให้เกิดการขับเคลื่อนในภาพรวม ด้วย ดังนั้นจากข้อมูลที่ปรากฏตามกรอบการศึกษาจึงทำให้เห็นว่าแนวทางที่ปรากฏในสังคมไทยที่มี พื้นฐานทางการเกษตรแบบเกษตรยั่งยืน พัฒนามาเป็นเกษตรแบบพาณิชย์ และเกษตรอุตสาหกรรม ใน การศึกษาจะพบว่าประเทศไทยมีการส่งเสริมและดำเนินนโยบายหลักภายใต้นโยบายเศรษฐกิจพอเพียง การขับเคลื่อนโครงการปฏิบัติการสัมมาชีพ ไปสู่ระดับชุมชน หมู่บ้าน ทั่วประเทศ และภายใต้การ ขับเคลื่อนนั้นได้ส่งผลเป็นกลไก การปฏิบัติอย่างเป็นระบบภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง หรือ เศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธ ที่เป็นเรื่องของการพอเพียงสมดุล เป็นต้น

---

^{๒๖} ยูทพพชฯ แสงโสภา, บทบาทพระสงฆ์กับการแก้ปัญหาสังคมไทย ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ จังหวัดจันทบุรี, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๔, หน้า ๘๒.

บทที่ ๓

แนวทางในการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย

การประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในสังคมไทย เป็นการประยุกต์วิถีความเชื่อ ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา รวมทั้งรูปแบบตัวอย่างทางสังคม เช่น รูปแบบแนวเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ หรือนโยบายจากรัฐนำมาขับเคลื่อนเช่น โครงการสามอาชีพ โครงการศาสตร์พระราชฯ ซึ่งทำให้เกิดกลไก การเรียนรู้ การขับเคลื่อน และการปฏิบัติดำเนินการ ซึ่งในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้ศึกษาจากชุมชนต้นแบบ ๒ ชุมชน โดยมีผลการดำเนินการเชิงประจักษ์ในเรื่องของการดำเนินโครงการตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง และการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในฐานะที่เป็นชาวพุทธ และการประยุกต์ใช้หลักพุทธเศรษฐศาสตร์ที่นำไปผสมเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิต ซึ่งสามารถยกมาเป็นกรณีศึกษาตามกรอบการศึกษาได้ ดังนี้

๓.๑ การประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้แก่ ชุมชนในสังคมไทยตามภูมิภาคต่าง ๆ โดยเฉพาะ ภาคกลาง คือ จังหวัดสุพรรณบุรี และภาคเหนือได้แก่จังหวัดลำปาง ในการศึกษาจะใช้กรณีศึกษา (ภาคกลาง) ชุมชนบ้านไผ่แง หมู่ที่ ๑ ต.วังน้ำเย็น และชุมชนไผ่ลุ่ม หมู่ที่ ๑ ต.โพธิ์ลุ่ม อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี (ภาคเหนือ) บ้านแม่แก้ว หมู่ที่ ๑ ตำบลบ้านอ้อน อำเภองาว จังหวัดลำปาง โดยทั้ง ๒ ภาค โดยเป็นตัวแทนกลุ่มตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการจัดการชุมชน จนกระทั่งได้รับรางวัลหมู่บ้าน “อยู่ดี มีสุข” ในระดับจังหวัดและได้รางวัลด้านเศรษฐกิจพอเพียง ดังมีรายละเอียด คือ

๓.๑.๑ ชุมชนต้นแบบจังหวัดลำปาง

หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลบ้านอ้อน บ้านแม่แก้ว อำเภองาว จังหวัดลำปาง โดยในเขตตำบลบ้านอ้อน แบ่งเขตการปกครอง เป็น ๕ หมู่บ้าน ประกอบด้วยหมู่บ้าน หมู่ ๑ บ้านแม่แก้ว, หมู่ ๒ บ้านอ้อนใต้, หมู่ ๓ บ้านอ้อนเหนือ, หมู่ ๕ บ้านห้วยหก, หมู่ ๖ บ้านอ้อนหัวทุ่ง จำนวนหลังคาเรือน : ๘๐๐ หลังคาเรือน จำนวนประชากร ๔,๓๘๙ คน หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านแม่แก้ว อำเภองาว จังหวัดลำปาง เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” ระดับจังหวัด มีผลงานของผู้นำชุมชน กลุ่ม องค์กร ชุมชน และประชาชนอย่างหลากหลาย สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในหมู่บ้าน ชุมชนอื่น ๆ ได้

โดยคนในชุมชนร่วมกันรณรงค์ป้องกันและลดอบายมุข ยาเสพติด งดเหล้าในงานวัด ด้านเศรษฐกิจ มีการเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย และจัดทำบัญชีครัวเรือน เป็นต้น

ลักษณะเด่นของชุมชน มีการปลูกพืชไร่ดินต้นทุนต่ำเชิงการค้าในชุมชน ดังปรากฏข้อมูลจากการศึกษาว่า ๑. คำว่าต้นทุนต่ำ คืออะไรและจะมีกระบวนการอย่างไรให้ผู้เข้าร่วมสามารถเลือกชุดเทคโนโลยีที่ต้นทุนต่ำได้ และเป้าหมายควรวางไว้ให้ชัดเจน เช่น จะผลิตปีละกี่ตัน จะสร้างมูลค่าตลาดปีละกี่ล้านบาท ๒. การจัดการกลุ่ม จะทำอย่างไรให้เกิดกลุ่มที่สามารถผลิตผักได้ถาวรตามความต้องการของตลาด มีกลุ่มกี่กลุ่ม กลุ่มไหนผลิตผักอะไร เพื่อไม่ให้มีการแย่งตลาดกันเอง การขายจะขายอย่างไร แบ่งปันผลประโยชน์อย่างไร จะบริหารกลุ่มในรูปแบบไหน เป็นวิสาหกิจชุมชน หรือสหกรณ์ หรือ ใน ๑ หมู่บ้านจะมีกี่กลุ่ม แต่ละกลุ่มจะผลิตผักอะไรป้อนตลาด ปริมาณเท่าไร จะมีการแบ่งหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่มอย่างไร ใครจะเป็นคนขาย ใครจะเป็นคนทำตลาด การตรวจคุณภาพผัก การขาย การขนส่งคงไม่ไหว ต้องหาสมาชิกท่านอื่น ๆ มาทำหน้าที่ มีการ ๑. จัดเวทีประชุมชี้แจงการดำเนินงาน ๒. เวทีศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพและการบ่มเพาะทักษะ

ลักษณะทางกายภาพ พื้นที่ลุ่มมีอาชีพทางการเกษตร โดยมีการปลูกข้าวเป็นอาชีพหลัก นอกจากนี้ในช่วงหลังฤดูเก็บเกี่ยวแล้ว ได้มีการนำทำเกษตรผสมผสานอื่น ๆ เพื่อเพิ่มรายได้ อาทิ การทำกระเทียม ผักกาด หัวหอม ปลูกผักสวนครัว กลัวย เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู เลี้ยงแพะ การทำเห็ดโรงเรือน เป็นต้น

ภาพประกอบที่ ๓.๑

แนวคิดสามัคคีธรรม อยู่ร่วมกันและสร้างงานเพื่อพัฒนาชุมชนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจศาสตร์แนวพุทธ ผลิตภายใต้หลักคิดความสามัคคีของกลุ่มชุมชน จ.ลำปาง

การแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร สู่ผลิตภัณฑ์ชุมชน ทำให้เกิดการผลิตรายได้ของส่งออก เช่น การทำกล้วยตาก กลัวยแผ่น เพื่อประโยชน์ของการสร้างมูลค่า สร้างรายได้ และสร้างอาชีพให้เกิดขึ้นแก่ชุมชน ในเชิงจริยธรรมชุมชน มีการนับถือพระพุทธศาสนา มีวัดปงมะโอ ตำบลบ้านอ้อน วัดแม่แก้ว เป็น

ผู้นำชุมชนทางศาสนา เป็นฐานในการดำเนินกิจกรรมชุมชน เรียนรู้ปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาและบ่มเพาะทางจริยธรรม ทำให้เกิดการเรียนรู้และส่งต่อหลักการทางพระพุทธศาสนาไปสู่วิถีของชุมชน ทำให้เกิดการเรียนรู้หลักพุทธเศรษฐศาสตร์พระพุทธศาสนาผ่านการปฏิบัติจริงและผสมรวมกับจริยธรรมทางศาสนาด้วย

จากการศึกษาผ่านการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัย และการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลได้สะท้อนข้อเท็จจริงว่ารูปแบบทางด้านการประยุกต์ใช้หลักพุทธเศรษฐศาสตร์ หรือการประยุกต์ใช้หลักพระพุทธศาสนาในการประกอบอาชีพ ส่วนใหญ่เป็นการพัฒนาภายใต้กรอบปัญญา คือ ใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมนำมาปรับและใช้ให้สอดคล้องประสานกับพัฒนาการทางเศรษฐกิจและสังคม ดังกรณีชุมชน หมู่ ๑ บ้านแม่แก้ว จังหวัดลำปาง ได้มีการดำเนินวิถีเกษตรภายใต้ภูมิศาสตร์เชิงพื้นที่ ร่วมด้วยช่วยกัน ขับเคลื่อนในองค์กรรวม พัฒนาการของชุมชนและสังคมดังปรากฏ

ภาพประกอบที่ ๓.๒

แนวคิดสามัคคีธรรม การประชุมแสวงหาความรู้ร่วมกัน ในการพัฒนาองค์ความรู้
รวมไปถึงการแสวงหาแหล่งความรู้อื่นด้านการจัดการชุมชนเพื่อประโยชน์
ในการพัฒนางานชุมชนร่วมกัน ของกลุ่มสหกรณ์ชุมชน จ.ลำปาง

ชุมชนได้ตกลงร่วมกันในการผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์ เช่น สวนผักกลางมุ้ง เพื่อป้องกันแมลงกินพืช ซึ่งผลที่ได้ก็ทำให้ผักปลอดจากแมลงรบกวน การใส่ปุ๋ยอินทรีย์ ทำให้เกิดผลผลิตทางการเกษตรที่มีคุณภาพ เป็นที่พอใจและพึงใจของลูกค้าจำนวนมาก ซึ่งส่งผลดีคือผู้ผลิตก็มีคุณภาพชีวิตในการผลิต ผลิตเองบริโภค เหลือแบ่งขาย หรือสร้างมูลค่าเพิ่มจากสินค้าและผลิตภัณฑ์ที่เหลือ ทำให้เกิดสุขภาวะทางโภชนาการที่ดีต่อพืชผลทางการเกษตรในองค์กรรวมด้วยเช่นกัน จากข้อมูลที่ปรากฏสามารถถอดแบบวิธีการในการแสวงหาความรู้จากแหล่งอื่น (ปัญญา-โยนิโสมนสิการ) เพื่อนำมาพัฒนาให้เกิดคุณภาพชีวิตของผู้ผลิต มีการไปศึกษาจากชุมชนอื่น ๆ ในการไปศึกษาผลิตภัณฑ์ชุมชน ดังมีข้อมูลว่า

“...ไปศึกษาดูงานที่บ้าน...แล้วเอาแบบมาทำร่วมลงมือในกลุ่มในสหกรณ์แล้วช่วยกันคิดผลิตภัณฑ์ออกมาเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนในปัจจุบัน ทำให้เกิดรายได้ และการส่งเสริมคุณภาพชีวิตและ

ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรที่ผลิตได้ในแต่ละครัวเรือน เป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนหรือสิ่งผลิตของชุมชนให้เกิดขึ้นด้วยเช่นกัน...”^๑

ภาพประกอบที่ ๓.๓

เกษตรคุณธรรม เกษตรอินทรีย์ ที่เน้นปลูกพืชปลอดสารพิษ
อันมีเป้าหมายเพื่อคุณภาพชีวิตและผู้บริโภค ของกลุ่มสหกรณ์ชุมชน จ.ลำปาง

การแสวงหาความร่วมมือเป็นภาคีร่วมกันในการผลิตสินค้าจากการบริโภคภายในวิถีชุมชน
ให้เกิดความยั่งยืนในการอยู่ร่วมกันเป็นเกษตรอินทรีย์ เพื่อความพอเพียงและการอยู่อาศัย

“...มีการนำคณะไปศึกษาการเกษตรพอเพียงในชุมชนอื่น ๆ หรือการที่สหกรณ์อำเภอ
หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้หาแหล่งองค์ความรู้อื่น ๆ มาให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ส่งเสริมการแปรรูป
ส่งเสริมให้สร้างมูลค่าเพิ่มเป็นการเพิ่มผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรให้เกิดขึ้น...”^๒

การสร้างองค์ความรู้ผ่านการผลิต (ปัญญา) จากข้อมูล ในกลุ่มสหกรณ์ ได้มีการผลิตสินค้า
จากการบริโภค อาทิ การผลิตผลิตภัณฑ์ ที่เนื่องด้วยวิถีทางการเกษตร ทำให้เกิดเกษตรแบบยังชีพ
กลายเป็นผลิตภัณฑ์ภายในชุมชน แล้วนำไปสร้างต่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน และเรื่องอื่น ๆ ที่จะพึง
เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งปัจจุบัน

^๑ สัมภาษณ์ นานนม ไชยวรรณ, ประชาชนบ้าน บ้านแม่แก้ว หมู่ที่ ๑, เมื่อวันที่ ๙ เดือน เมษายน ๒๕๖๐.

^๒ สัมภาษณ์ สมพน วันกาโย, บ้านแม่แก้ว หมู่ที่ ๑ ตำบลบ้านอ้อน, เมื่อวันที่ ๙ เดือน เมษายน ๒๕๖๐.

ภาพประกอบที่ ๓.๔ กลุ่มสหกรณ์ชุมชนและตลาดผลิตภัณฑ์ชุมชน จ.ลำปาง

จากภาพประกอบที่ ๓.๔ พบว่าชุมชนได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในการผลิต และการที่ผู้นำชุมชนและหน่วยงานภาครัฐได้ส่งเสริมให้เกิดการสร้างตลาดผลิตภัณฑ์ชุมชน ชุมชนก็สามารถมาสร้างการมีส่วนร่วมนำสินค้ามาขายเพื่อให้เกิดการบริโภค รวมไปถึง การสร้างผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมเพื่อการผลิต และเพื่อการบริโภคสินค้าอย่างเป็นระบบก่อให้เกิดคุณภาพชีวิตและวิถีเกษตรผ่านองค์ความรู้และการจัดการอย่างเป็นระบบ^๓

ภาพประกอบที่ ๓.๕ กลุ่มสมาชิกเกษตรแบบพาณิชย์ที่พัฒนาเป็นเกษตรแบบยังชีพบ้านแม่กัว๊ก

จากภาพรวมของชุมชนบ้านแม่กัว๊ก อ.จาว จ.ลำปาง มีลักษณะทางกายภาพเป็นชุมชนทางการเกษตร มีพื้นที่เป็นทำนาและมีพื้นที่ตอนบางส่วนเป็นพื้นที่ทางการเกษตร ทำการเกษตรแบบผสมผสาน เป็นเกษตรแบบพาณิชย์ ที่พัฒนาจากเกษตรแบบยังชีพ สำหรับชุมชนบ้านกัว๊กประกอบด้วยผู้นำชุมชน

^๓ สัมภาษณ์ จันทรทิพย์ จันขมพู่, ประธานวิสาหกิจชุมชน บ้านแม่กัว๊ก หมู่ที่ ๑, เมื่อวันที่ ๙ เดือน เมษายน ๒๕๖๐.

เช่น พระครูถาวรปัญญาภริต (สุนทร ฐิตปุณฺโญ) วัดปงมะโอ ตำบลบ้านอ้อน^๔ พระอธิการผดุงเกียรติ เตชวโร เจ้าอาวาสวัดแม่แก้ว และผู้นำชุมชนทางศาสนา^๕ หนานซุม ไชยวรรณ (ปราชญ์ชาวบ้าน)^๖ สมพน วรรณกาโย^๗ จันท์ทิพย์ จันชมพู่ (ประธานวิสาหกิจชุมชน)^๘ สำลี มะเทวิน (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๗)^๙ ไชยวรรณ มะเทวิน (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๑)^{๑๐} สมบูรณ์ มะเทวิน (กรรมการชุมชน)^{๑๑} เพลิน ไชยวรรณ (ผู้ใหญ่บ้าน)^{๑๒} ที่ให้ข้อมูลในภาพรวมว่าในชุมชน มีการทำวิสาหกิจชุมชน อาทิ การปลูกกล้วยเพื่อการพาณิชย์ กลุ่มแปรรูปกล้วย กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ กลุ่มเพาะเห็ด (เห็ดนางฟ้า) กลุ่มปศุสัตว์เพื่อการพาณิชย์ การเลี้ยงไก่ แพะ เลี้ยงปลา เป็นต้น รวมทั้งการแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรถั่วลิสงเคลือบคาราเมล ชมพูมะกรูด เป็นต้น ในการดำเนินกิจกรรมมีการประสานแนวคิดในเรื่องสามัคคี ประโยชน์ส่วนรวม ประโยชน์ ชุมชน และประโยชน์เชิงบุคคลที่ได้จากการดำเนินตามแนวพุทธเศรษฐศาสตร์ โดยมีวัดและผู้นำทางศาสนาเป็นจุดเชื่อมต่อในพิธีกรรมและการดำเนินกิจกรรม

๓.๑.๒ ชุมชนต้นแบบจังหวัดสุพรรณบุรี

ชุมชนที่ในภาคกลาง ได้แก่ ชุมชนหมู่บ้านไผ่แง หมู่ ๑ ต.วังน้ำเย็น อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง อยู่เย็นเป็นสุขดีเด่น ระดับจังหวัด ปี ๒๕๕๙ และเป็นศูนย์เรียนรู้กองทุนแม่ของแผ่นดิน ลักษณะทางกายภาพของหมู่บ้าน มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น ๖๖ ครัวเรือน มีผู้อยู่อาศัยจริง ๑๖๕ คน มีประชากรชาย ๗๘ คน หญิง ๘๗ คน อาชีพหลักเป็นอาชีพทางการเกษตร ทำนาจำนวน ๓๙ ครัวเรือน อาชีพรองค้าขาย รับจ้างทั่วไป จำนวน ๒๗ ครัวเรือน ส่วนผลิตรายได้ มีการทำนา และมีการอาชีพเสริม กลุ่มปลูกผักสวนครัว การสร้างกติการ่วมกันในการประกอบอาชีพ ในชุมชน

^๔ สัมภาษณ์ พระครูถาวรปัญญาภริต (สุนทร ฐิตปุณฺโญ), เจ้าอาวาสวัดปงมะโอ, เมื่อวันที่ ๙ เดือน เมษายน ๒๕๖๐.

^๕ สัมภาษณ์ พระอธิการผดุงเกียรติ เตชวโร, เจ้าอาวาสวัดแม่แก้ว, เมื่อวันที่ ๙ เดือน เมษายน ๒๕๖๐.

^๖ สัมภาษณ์ หนานซุม ไชยวรรณ, ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านแม่แก้ว หมู่ที่ ๑, เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน เมษายน ๒๕๖๐.

^๗ สัมภาษณ์ สมพน วันกาโย, กรรมการชุมชน บ้านแม่แก้ว หมู่ที่ ๑, เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน เมษายน ๒๕๖๐.

^๘ สัมภาษณ์ จันท์ทิพย์ จันชมพู่, ประธานวิสาหกิจชุมชน บ้านแม่แก้ว หมู่ที่ ๑, เมื่อวันที่ ๙ เดือน เมษายน ๒๕๖๐.

^๙ สัมภาษณ์ สำลี มะเทวิน, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๗, เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน เมษายน ๒๕๖๐.

^{๑๐} สัมภาษณ์ ไชยวรรณ มะเทวิน, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๑, เมื่อวันที่ ๙ เดือน เมษายน ๒๕๖๐.

^{๑๑} สัมภาษณ์ สมบูรณ์ มะเทวิน, กรรมการชุมชน บ้านแม่แก้ว หมู่ที่ ๑, เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน เมษายน ๒๕๖๐.

^{๑๒} สัมภาษณ์ เพลิน ไชยวรรณ, บ้านแม่แก้ว หมู่ที่ ๑, เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน เมษายน ๒๕๖๐.

ภาพประกอบที่ ๓.๖

นายวาทกานต์ ช่อแก้ว พัฒนาการจังหวัดสุพรรณบุรี พร้อมคณะกรรมการคัดสรรหมู่บ้านหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงอยู่เย็นเป็นสุขและกิจกรรมพัฒนาชุมชนดีเด่น ปี ๒๕๖๐ (ชุมชนบ้านไผ่เง ๒๑ มิถุนายน ๒๕๖๐)

รูปแบบการดำเนินโครงการ

๑. การทำเกษตรกรรมปลูกข้าว ไผ่เง มีอาชีพทางการเกษตรเป็นหลัก เป็นเกษตรโดยอาศัยระบบชลประทาน และน้ำธรรมชาติ

๒. การปลูกพืชในครัวเรือนเพื่อการพาณิชย์ การปลูกพืชเช่น มะเขือเทศ ดาวเรือง เก็บมาขายมีรายได้ทุกวัน ๓๐ ครัวเรือน (ไผ่เง ดอนทอง ไผ่สีทอง) ช่วยกันดูแล มีพ่อค้ามาซื้อ รับซื้อเก็บมารวมกันในตอนเช้า แลกกันกิน ขายใคร ขายมัน ถั่วมาขาย แตงมาขาย เป็นการส่งเสริมการปลูกพืชในครัวเรือน การส่งเสริมการพึ่งพาตนเอง ข้าวแตง ความพร้อม ความสามัคคี รวมกลุ่มได้ มีการประชุม มีกิจกรรมก็ให้ความช่วยเหลือกันดี ชาวบ้านรักกันดี ลดต้นทุน สร้างรายได้ในครัวเรือน

๓. การเลี้ยงสัตว์ อาทิ เลี้ยงปลา เลี้ยงเป็ด การใช้พื้นที่ทางการเกษตรและการตั้งชุมชนของไผ่เง เป็นชุมชนทางการเกษตรที่ลุ่มและเป็นน้ำ มีน้ำสำหรับทำการเกษตรตลอดทั้งปี สามารถผลิตผลทางการเกษตรได้อย่างต่อเนื่อง ในชุมชน จึงมีการขุดบ่อเลี้ยงปลา เพื่อการเกษตร ทำให้สามารถเลี้ยงปลา และเลี้ยงปศุสัตว์ได้ด้วยเช่นกัน ดังนั้นผลได้ของชุมชนจึงเกิดจากการเลี้ยงสัตว์ด้วยเช่นกัน

๔. อาชีพรับจ้างทั่วไป เป็นอีกอาชีพหนึ่งของชาวไผ่เง ที่มีผู้ประกอบอาชีพ มีทั้งการทำอาชีพทางการเกษตร และรับจ้างทั่วไป เช่น การรับจ้างไถนา หวานข้าว ฉีดยา หรือการรับจ้างอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นภายใต้การจ้างงานภายในชุมชน จึงทำให้เกิดการดำเนินชีวิตร่วมกัน ใครทำอะไรรับรู้และเห็นกันอยู่ทั่วไป

ในด้านวิถีชีวิต เนื่องด้วยชุมชนเป็นไทพวน มีประวัติของการอพยพมาจากเวียงจันทน์ นับแต่อดีต เอกลักษณ์และการดำรงอยู่จึงเนื่องด้วยวิถีของชาติพันธุ์ ที่ยังคงรักษาและสืบต่อมาจนกระทั่งปัจจุบัน โดยชุมชนจึงมีการดำเนินชีวิตที่คล้ายกัน ทั้งภาษา ความเชื่อ และวิถีของการดำเนินชีวิต จากคำบอกเล่า บ้านเราจะมีประเพณีช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ที่เป็นทั้งสิ่งของและเงินทอง ซึ่งเป็นเอกลักษณ์

เฉพาะในหมู่บ้านชุมชนของเรา การช่วยเหลือเป็นการสนับสนุนเกื้อกูลกันด้วยความเป็นพี่น้องและกลุ่มร่วมทางวัฒนธรรมประเพณีร่วมกัน โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในการกำหนดพิธีกรรม และความเชื่อ โดยข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนที่เนื่องด้วยวิถีชาติพันธุ์ผู้ให้ข้อมูลจะให้ข้อมูลคล้ายกัน ทั้งพระครูสังฆรักษ์นิรันต์ ฐิตวิริโย^{๑๓} วัดบ้านสุตร ตำบลบางปลาหม้า พระอธิการนพตล จิริสีโล^{๑๔} วัดบ้านด่าน ตำบลบางปลาหม้า พระครูใบฎีกาจำนงค์ ปิยวัฒนโธ^{๑๕} เจ้าอาวาสวัดตะลุ่ม ผู้นำทางศาสนาแห่งไทพวน ตำบลมะขามล้ม นายสุรพล จำสะอาด^{๑๖} (ประธานกองทุนเงินล้าน) นางเบญจมาศ ข้าวเข้มทอง^{๑๗} ประธานกองทุนกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ นางอาภา มาเปีย^{๑๘} บ้านโบราณพิพิธภัณฑ์ไทพวน บ้านไผ่แง หมู่ ๑ อาจารย์บุญธรรม ปิ่นวิเศษ^{๑๙} อดีตข้าราชการบำนาญ ที่ทำหน้าที่เก็บเงินประปา ปันเงินประปา มีเงินอยู่ประมาณ ๔ แสน เป็นการจัดสรรคเพื่อระบบช่วยเหลือสวัสดิการชุมชน ซึ่งจากการศึกษาข้อมูลได้ข้อสรุปว่าการจัดการที่เข้มแข็งทำให้เกิดการประยุกต์ใช้หลักพุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนได้

ภาพประกอบที่ ๓.๗

วิถีเกษตรแบบยังชีพ และการเกษตรแบบผสมผสาน รูปแบบการดำเนินชีวิตของชาวไผ่แง
อ.บางปลาหม้า จ.สุพรรณบุรี ภายใต้กลไกการผลิตเชิงพาณิชย์ในปัจจุบัน

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระครูสังฆรักษ์นิรันต์ ฐิตวิริโย, วัดบ้านสุตร ตำบลบางปลาหม้า, เมื่อวันที่ ๒๐ เดือน มีนาคม ๒๕๖๐.

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระอธิการนพตล จิริสีโล, วัดบ้านด่าน ตำบลบางปลาหม้า, เมื่อวันที่ ๒๐ เดือน มีนาคม ๒๕๖๐.

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระครูใบฎีกาจำนงค์ ปิยวัฒนโธ, เจ้าอาวาสวัดตะลุ่ม ตำบลมะขามล้ม, เมื่อวันที่ ๒๐ เดือน มีนาคม ๒๕๖๐.

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายสุรพล จำสะอาด, ประธานกองทุนเงินล้านหมู่บ้านไผ่แง, เมื่อวันที่ ๒๐ เดือน มีนาคม ๒๕๖๐.

^{๑๗} สัมภาษณ์ นางเบญจมาศ ข้าวเข้มทอง, ประธานกองทุนกลุ่มสัจจะออมทรัพย์หมู่บ้านไผ่แง, เมื่อวันที่ ๒๐ เดือน มีนาคม ๒๕๖๐.

^{๑๘} สัมภาษณ์ นางอาภา มาเปีย, บ้านโบราณพิพิธภัณฑ์ไทพวน, เมื่อวันที่ ๒๐ เดือน มีนาคม ๒๕๖๐.

^{๑๙} สัมภาษณ์ อาจารย์บุญธรรม ปิ่นวิเศษ, กรรมการหมู่บ้านไผ่แง, เมื่อวันที่ ๒๐ เดือน มีนาคม ๒๕๖๐.

นอกจากนี้ในชุมชนยังมีการรณรงค์ให้ปลูกผักสวนครัว ทำให้มีการผลิตอาหาร ที่ปลอดภัย ปลอดภัย และเป็นประโยชน์สำหรับชุมชน เหลือจากกินแจกจ่าย เหลือจากแจกจ่ายญาติได้ส่งเสริมให้ เกิดการค้าขายแลกเปลี่ยนกันชุมชน ในส่วนของระบบการเงินจะมีกองทุนหมู่บ้านที่ส่งเสริมให้สมาชิก ในชุมชนได้เข้าถึงแหล่งเงินทุน และสถาบันการเงินท้องถิ่นในชุมชน โดยมีประธานและกรรมการ ใคร ต้องการอะไร เช่น เงินช่วยเหลือ ทุน เมล็ดผัก หรือองค์ความรู้จากการปลูกผัก หรือองค์ความรู้ด้าน อาชีพรายได้ จะมีการเชิญบุคคลที่เกี่ยวข้องเข้ามาดำเนินงาน และส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติงานในองค์ รวมของการเพาะปลูกทั้งหมดด้วยเช่นกัน ดังนั้นจากสภาพโดยรวมของชุมชนบ้านไผ่ จึงมีแนวคิดใน เรื่องการช่วยเหลือการดูแล และการพึ่งพาซึ่งกันและกัน เพื่อการผลิต การบริโภค ทำให้การขับเคลื่อน พุทธเศรษฐศาสตร์พึ่งตนเอง ช่วยเหลือ แบ่งปัน เกิดขึ้นในชุมชนด้วย

นอกจากนี้ในกลุ่มย่อยยังมีคณะกรรมการปลูกผัก โดยพัฒนาการอำเภอได้จัดสรรงบประมาณ สนับสนุน เพื่อการลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน และเพิ่มผลิตภัณท์เพื่อการสร้างรายได้เพิ่มและสร้างอาชีพ ให้กับกลุ่มในส่วนของปลูกผัก จะเป็นการผลิตผักที่ร่วมกันปลูกในที่ดินของตนเอง จากนั้นจะมีการ ควบคุมกลไกตลาด โดยมีการจัดผักส่ง และส่งขายกันเองนอกชุมชน หรือตัดวงจรพ่อค้าคนกลางโดยให้ มาซื้อผักที่ชุมชนผลิตได้ นำไปขายต่อในราคาทุน ที่ไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลางด้วยเช่นกัน

ภาพประกอบที่ ๓.๘

ภาพวิถีทางศาสนาที่ชุมชนไผ่ ที่มีวัดเป็นศูนย์กลาง อาทิ วัดวังน้ำเย็น วัดตะลุ่ม และยังรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นไทพวนไว้อยู่จนกระทั่งปัจจุบัน

สำหรับแนวทางการบริหารชุมชน จะทำให้เกิดการบริหารและขับเคลื่อนในเชิงจริยธรรม ทำให้ชุมชนเกิดการอยู่ร่วมกัน ภายใต้แนวคิดจริยธรรมชุมชน หรือกฎบัตรชุมชนเพื่อการอยู่ร่วมกัน แนวทางในการบริหารชุมชนที่ผสมผสานกับหลักการยังชีพและจริยธรรมเชิงสังคมโดยมีกฎข้อบังคับของ ชุมชน บ้านไผ่ หมู่ที่ ๑ ดังนี้

๑. ทุกคนในหมู่บ้านต้องให้ความเคารพผู้สูงอายุกว่า ซึ่งบัญญัติเป็นกติกาคือข้อตกลงที่เนื่อง ด้วยศาสนาที่สอนให้คนเคารพ อาวุโส ผู้ใหญ่ จึงทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และใช้ชีวิตร่วมกันภายใต้ ความเคารพ ตามหลักคารวตาที่เกิดขึ้นในชุมชนไผ่

๒. ทุกคนต้องรักษาวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของหมู่บ้านให้สืบทอดไป
๓. ต้องเข้าร่วมประชุมประชาคมหมู่บ้านและทำความสะอาดหมู่บ้านทุกวันที่ ๖ ของเดือน
๔. สมาชิกในครอบครัวใดพัวพันยาเสพติดจะถูกตัดสิทธิ์ต่าง ๆ จากทางหมู่บ้าน
๕. ต้องแต่งตัวให้เหมาะสมในการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ
๖. ไม่ซบถชิงและส่งเสียงดังในหมู่บ้าน
๗. ไม่ก่อเหตุทะเลาะวิวาทในงานรื่นเริงต่าง ๆ
๘. ต้องรักษาคุณแลสมบัติของหมู่บ้าน
๙. ทุกคนต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับของแต่ละกองทุนที่ตนเป็นสมาชิก
๑๐. ทุกครอบครัวต้องปฏิบัติตามหลัก ๑๑ เป้าหมายของโครงการคนดีศรีสุพรรณ (คิดดี พูดดี ทำดี คือ คนดี)

จากลักษณะทางภูมิศาสตร์ของชุมชน ชุมชนบ้านไผ่เง จะเป็นชุมชนที่มีพื้นที่ทางการเกษตร และมีลักษณะทางกายภาพเหมาะสำหรับการทำนา อาชีพของชาวบ้านจึงทำนาเสียเป็นส่วนใหญ่ โดยส่วนใหญ่เมื่อทำการเกษตรแล้วได้ผลผลิตบ้าง หรืออาจบางปีน้ำมากเกินไป จึงทำให้พื้นที่ทางการเกษตร ได้รับความเสียหาย ทำให้ชุมชนต้องมาร่วมกันคิด เพื่อแก้ปัญหาหรือช่วยเหลือซึ่งกัน ทำให้เกิดการคิดสร้างอาชีพเพิ่มรายได้ หรือไม่ต้องรอผลผลิตทางการเกษตรแบบเดียว โดยการรอจากการทำนาเป็นหลักแบบเดิม จึงทำให้เกิดการคิดในการช่วยเหลือซึ่งกันมีการเลี้ยงสัตว์เพื่อพาณิชย์ เช่น การเลี้ยงปลาในบ่อดิน การเลี้ยงหมู หรือปศุสัตว์อื่น ๆ และแปรรูปผลิตภัณฑ์ที่ได้จากปลา เช่น น้ำปลา ปลาแดดเดียว เป็นต้น

๓.๒ แนวทางในการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย

การประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทยจากชุมชนต้นแบบบ้านแม่กวัก อำเภองาว จังหวัดลำปาง และชุมชนบ้านไผ่เง อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี สามารถถอดรูปแบบและแนวประยุกต์การใช้พุทธเศรษฐศาสตร์จากชุมชนต้นแบบได้ คือ

๓.๒.๑ การประยุกต์หลักพระพุทธเศรษฐศาสตร์เพื่อการปฏิบัติ

ผู้ให้ข้อมูลอาจไม่ได้ยืนยันแนวคิดโดยตรง แต่สะท้อนคิดได้ว่า การลงมือปฏิบัติจริง ทำให้เกิดการเรียนรู้ในเชิงของการประยุกต์ ผ่านแนวคิดเรื่องความสมดุล (มัชฌิมาปฏิปทา) ที่จากเดิมจะเป็นการผลิตเชิงพาณิชย์ เป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ซึ่งพบปัญหาในเรื่องความผันผวนของราคาพืชผลทางการผลิต เมื่อได้มีการปรับความรู้ (ปัญญา) นำแนวคิดในเรื่องพอเพียง หรือเกษตรวิถีใหม่ มักมีแนวคิดในเรื่องของการผลิตอาหาร ที่ปัจจัยในการยังชีพ จากนั้นนำไปสู่การส่งผลผลิตเหล่านั้นไปสู่การตลาด ให้ความสำคัญกับชุมชน ส่งให้ชุมชนมีบทบาทร่วม มีบทบาทตาม ทำให้ดู ทำให้เป็นแบบอย่าง จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ให้ข้อมูลว่าสมาชิกในชุมชนเป็นไทยพวน มีภาษาและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ รวมทั้งการตั้งบ้านเรือน การตั้งถิ่นฐาน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่สามารถประสบพบเห็นได้ จนกระทั่ง คนที่ใช้เรื่องปัญหา

ทำให้เห็นว่าปัญหาการครองชีพ ปัญหาเรื่องสุขภาพ และปัญหาต่าง ที่เกิดขึ้นทำให้ผู้อยู่อาศัยประกอบอาชีพ และเล็งเห็นความสำคัญของการประกอบอาชีพ จนกระทั่งส่งผลให้เกิดกลไกการปฏิบัติที่ดี จนกระทั่งกลายเป็นความสำเร็จของชุมชน ดังนั้น เมื่อพูดคุยปรึกษาหารือร่วมกัน จึงได้ความร่วมมือร่วมใจ (สามัคคีธรรม) ได้การมีส่วนร่วม และการเห็นความสำคัญร่วมกัน^{๒๐}

“...การส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชน ช่วยกันคิด ช่วยกันทำ เพื่อให้เกิดการสร้างอาชีพ สร้างรายได้ รวมทั้งเป็นการสร้างประโยชน์ร่วมกันระหว่าง การส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชน ช่วยกันคิด ช่วยกันทำ ทำให้เกิดการระดมความคิด จากนั้นนำความคิดความต้องการของชุมชน มาหาข้อสรุปร่วมกัน จนกระทั่งได้ข้อตกลงเป็นการทำกลุ่มดอกไม้ดอกดาวเรือง กลุ่มผักปลอดสารพิษ แล้วนำมาตกลงกันทำ ทำให้เกิดการประกอบอาชีพเสริมรายได้ โดยมีผู้นำชุมชนมาเป็นตัวกลางประสานและพาทำ นำทำ และร่วมดำเนินการ ทำให้เกิดการเรียนรู้ในการบริหารจัดการชุมชนร่วมกัน การช่วยเหลือซึ่งกันและกันและการหาอาชีพ ที่เหมาะสมกับพื้นที่ทางการเกษตร เช่นการปลูกผักปลอดสารพิษ การตั้งกลุ่มปลูกดาวเรือง ผ่านการส่งเสริมและเป็นคนกลางในการนำขายสู่ท้องตลาด เพื่อลดการตัดราคาของพ่อค้าคนกลาง นำเงินเข้ากลุ่ม และแบ่งปันอย่างเป็นระบบ ทั้งตัดส่วนกำไรเป็นส่วน ๆ เพื่อทำมาเป็นสวัสดิการและการลงทุนในกลุ่มต่อไป...”^{๒๑}

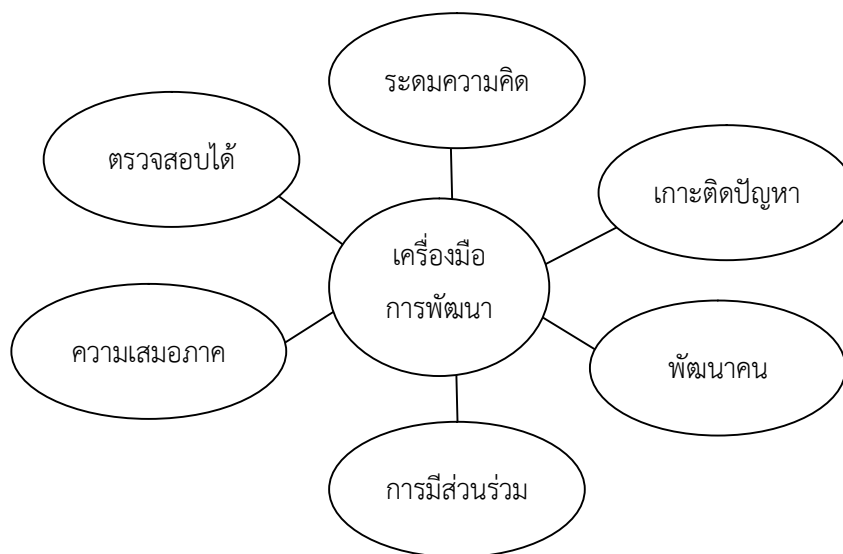
๓.๒.๒ การประยุกต์หลักพุทธเศรษฐศาสตร์เพื่อการพัฒนาชุมชน

แนวคิดที่สะท้อนออกมาจากการบริหารและจัดการชุมชน สะท้อนให้เห็นถึงความเพียร ตามหลักการทางพระพุทธศาสนาที่ส่วนใหญ่จะให้ข้อมูลเหมือนกันว่า การมีความเพียร การมีความพยายาม ได้กลายเป็นช่องทางหรือกลไกสำคัญในการพัฒนาตนเองเพื่อให้ได้ประโยชน์จากการดำเนินชุมชนและเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งทำให้เห็นคุณค่าและประโยชน์ของการพัฒนาและขับเคลื่อนชุมชนของตนเอง หลักความเสียสละ หลักการแบ่งปัน

๑. การประยุกต์ผ่านกิจกรรมชุมชน ในชุมชนจะมีการดำเนินกิจกรรมจำนวนมาก อาทิ กิจกรรมเชิงอาชีพ กิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านสาธารณสุข กิจกรรมทางศาสนา และกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมประเพณีวิถีทางศาสนา การทำกิจกรรมในเชิงชุมชน เช่นการทำความสะอาด การรักษาสีแกวต้อม ล้วนผสมผสานเข้ากับแนวคิดในทางพระพุทธศาสนาและสังคมทำให้เกิดการหลอมประสานเป็นแนวคิด ได้อย่างไร

^{๒๐} อรศิริ ปาณินท์, “บ้านและเรือนพื้นถิ่นไทพวนบางปลาหม่า สุพรรณบุรี : ความแปรเปลี่ยนและการปรับตัว”, วารสารหน้าจั่ว : สถาปัตยกรรม การออกแบบ และสภาพแวดล้อม, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๘ (กันยายน ๒๕๕๔ - สิงหาคม ๒๕๕๕): หน้า ๒๐๑-๒๑๖.

^{๒๑} สัมภาษณ์ นายสุรพล จำสะอาด, ประธานกองทุนเงินล้าน บ้านไผ่เง, เมื่อวันที่ ๒๐ เดือน มีนาคม ๒๕๖๐.

ภาพประกอบที่ ๓.๘

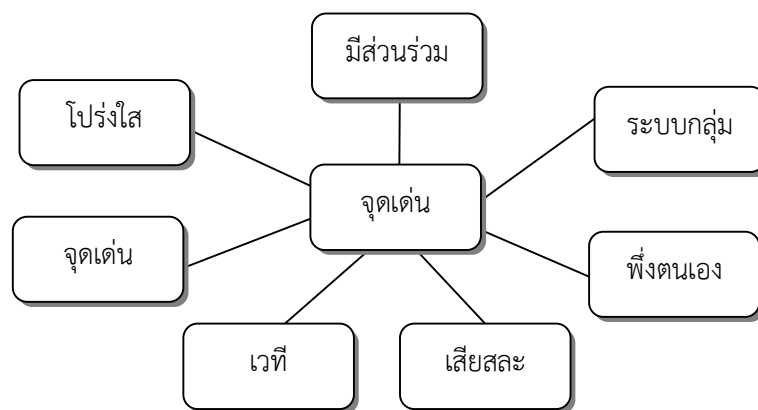
เครื่องมือการพัฒนาอันเป็นหัวใจของการพัฒนาและประยุกต์ใช้หลักพุทธศาสนาในวิถีเศรษฐกิจชุมชน

จากภาพสะท้อนคิดได้ว่า ชุมชนชาวไผ่เง มีการประชุมกันอย่างต่อเนื่อง จากการสัมภาษณ์ ผู้นำชุมชน และการสัมภาษณ์กรรมการหมู่บ้านให้ข้อมูลไว้ใกล้เคียงกัน คือมีการประชุมกันอย่างต่อเนื่อง และใช้การประชุมนี้ เป็นกลไกร่วมในการพัฒนาชุมชน ก่อให้เกิดการขับเคลื่อนเป็นพลังชุมชน ตามแผนภาพ (๑) มีการระดมความคิด อย่างต่อเนื่อง (๒) มีการพัฒนาคน อาทิ มีกิจกรรมที่เนื่องด้วย อสม. หรือกิจกรรมในเชิงของการฝึกอบรม ฝึกอาชีพ หรือฝึกการเรียนรู้เชิงเครือข่าย ได้มีการส่งบุคลากรไปร่วมอบรม เพื่อประโยชน์ต่อการจัดการชุมชน

๒. การประยุกต์ผ่านอาชีพ ส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนได้สร้างอาชีพ มีอาชีพ ผ่านแนวคิด เรื่องการแสวงหา (อารักขาสัมปทา) เมื่อหามาได้รู้จักการลงทุน หรือนำทุนไปสร้างทุนต่อเพื่อประโยชน์ ในการยังชีพ ประกอบอาชีพ และนำอาชีพนั้นไปส่งเสริมให้เกิดกลไกส่วนร่วมประโยชน์ขององค์กรเป็น สำคัญด้วยเช่นกัน หมายถึงในชุมชนบ้านไผ่เง และชุมชนในหมู่บ้าน ของลำปาง เป็นชุมชนที่ใช้หลัก แนวคิดในเรื่องความสามัคคี (สามัคคีธรรม) การมีส่วนร่วม และการดำเนินชีวิตตามแนวคิดในเรื่องความ พอเพียง โดยเน้นวิถีทางการเกษตรแบบเดิม แต่นำมาเพิ่มรายได้และช่องทางการตลาดและการค้าให้ เกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ของชุมชน ดังปรากฏในเรื่องของการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร เพิ่มผลผลิตทาง การค้าให้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องและมีจำนวนมากขึ้นด้วย

๓. การประยุกต์ผ่านแนวทางในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันในองค์กร แนวคิดเรื่องสามัคคี ธรรม ที่เกิดขึ้นจากการทำกิจกรรมร่วมกัน การส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเป็นการช่วยเหลือสังคมในองค์กรวม กลายเป็นแนวทางหนึ่งในการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดเสรีภาพทางการคิด และ

ประยุกต์หลักการทางพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ ทำให้เกิดความร่วมมือ (สามัคคีธรรม) ดำเนินกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ร่วมกัน (อัตตประโยชน์) เป็นไปเพื่อประโยชน์ของชุมชน ของคนในองค์กร และประโยชน์ของส่วนรวมในองค์กรในภาพกว้างด้วย

ภาพประกอบที่ ๓.๑๐ แนวคิดอันเป็นการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการใช้ในชุมชน

จากแผนภาพสะท้อนให้เห็นว่าในแต่ละชุมชน ที่ให้ข้อมูล จะมีฐานในเรื่องของการแสดงความโปร่งใส จนกระทั่งเป็นผู้ที่ให้เกิดความไว้วางใจ (ศรัทธา) ที่ก่อให้เกิดการยอมรับ การทำตาม การดำเนินตาม หรือการเชื่อและยอมปฏิบัติตาม ซึ่งนับเป็นเอกลักษณ์ของการจัดการชุมชน ที่ก่อให้เกิดการขับเคลื่อนหรือการเคลื่อนไหวไปตามแนวทางที่จะพึงเกิดขึ้นทั้งในส่วนของการส่งเสริมการพึ่งพาตนเอง (อัตตนาถ) ที่ทำให้เกิดอาชีพ รายได้ และการพึ่งพาตนเองเป็นสำคัญ รวมไปถึง การส่งเสริมให้เกิดการขับเคลื่อนในภาพรวมต่อตนเองอย่างสำคัญ จนเป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนตนเอง และผู้อื่นด้วย

“...การส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชน ช่วยกันคิด ผ่านการประชุมผู้นำชุมชน และคณะกรรมการชุมชนหมู่บ้าน ทำให้เกิดการระดมความคิด ออกความเห็น และแบ่งปันความรู้ร่วมกัน จนกระทั่งกลายเป็นสามัคคีช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ช่วยกันทำ เพื่อให้เกิดการสร้างอาชีพ สร้างรายได้ รวมทั้งเป็นการสร้างประโยชน์ร่วมกัน...”^{๒๒}

การประยุกต์ผ่านการออม หมายถึง การใช้การออม ซึ่งในกลุ่มชุมชนทั้งสองจะมีชุมชนต้นแบบในการดำเนินกิจกรรมชุมชน เช่น กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มสัจจะ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการดำเนินการเฉพาะทาง เช่น กลุ่มดาวเรือง ของไผ่เง สุพรรณบุรี กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรของ บ้านแม่แก้ว ลำปาง การสะสมทุนเพื่อส่งเสริมและขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาชุมชน และส่งเสริมให้ชุมชนเกิดรายได้ การสร้างอาชีพ ทำให้คุณภาพชีวิต และการดำเนินชีวิตเป็นสุข ตามคติอยู่เย็นเป็นสุข ที่ได้รับรางวัลมา

^{๒๒} สัมภาษณ์ พิสมัย ทองภา, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๑ อ.บางปลาหมอ จ.สุพรรณบุรี, เมื่อวันที่ ๒๐ เดือน มีนาคม

๓.๓ ผลการประยุกต์หลักพุทธเศรษฐศาสตร์ผสมผสานกับวิถีทางศาสนา

หากพิจารณาในองค์รวมชุมชนส่วนใหญ่สัมพันธ์กับชุมชนทางศาสนามีวัดที่เนื่องด้วยศาสนาจำนวนมาก และที่สำคัญทำให้เกิดการใช้วิถีทางศาสนาเป็นเครื่องประสานการทำกิจกรรมร่วมกันในองค์รวม เช่น งานบุญ งานบวช งานประเพณีวิถีทางศาสนาในองค์รวมด้วยเช่นกัน ดังปรากฏในเขตของชุมชนจะมีหมู่บ้านที่เอื้อให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชุมชนตามแนวทางที่เอื้อให้เกิดประโยชน์ในองค์รวม และที่สำคัญทำให้เกิดการขับเคลื่อนชุมชนในองค์รวมทำให้เกิดการใช้วิถีทางศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมชุมชน ที่ประสานชุมชนเข้ากับอาชีพ การผลิต และการกระจายรายได้ การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการดำเนินชีวิต

๑. การประยุกต์หลักสามัคคีธรรม (สามัคคี) ความสามัคคีเป็นหัวใจทำให้ชุมชนเกิดการประสานอยู่ร่วมกัน ภายใต้ความเกื้อกูล แบ่งปัน และให้โอกาสซึ่งกันและกันในทุก ๆ กิจกรรมจะมีแนวคิดในการช่วยเหลือกัน ดังที่ใช้วัดเป็นฐานการประจุมอย่างต่อเนื่อง ใช้ระบบวัดเป็นการสร้างเครือข่ายสามัคคี ใช้กลไกของระบบชุมชน เป็นเครื่องอำนวยความสะดวก ให้เกิดขึ้นและเป็นพลังในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จนกระทั่งเป็นพลังให้กับชุมชน อย่างต่อเนื่อง ดังปรากฏกิจกรรมชุมชนในเรื่องการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และกิจกรรมอื่น ๆ เช่น จิตอาสาพัฒนาชุมชน จิตอาสาพัฒนาวัด กิจกรรมที่เนื่องด้วยการให้บริการและการช่วยเหลือในชุมชนก็จะร่วมแรงร่วมใจ และให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดังนั้นความสามัคคี จึงเป็นฐานของการให้ความร่วมมือและให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชน

ภาพประกอบที่ ๓.๑๑

การสร้างกิจกรรมผ่านอาชีพ การแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชน อาทิ กล้วย ถั่ว และผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร

๒. การประยุกต์หลักความพอเพียง (มัชฌิมา-สมดุล) เป็นการประยุกต์ที่มีฐานของความสมดุลภายใน ระหว่างการดำเนินชีวิต จากการสังเกต และการมีส่วนร่วมกับชุมชน มีการประยุกต์หลักความพอเพียง ผ่านชุมชนต้นแบบอันได้จากการไปศึกษาดูงาน จากชุมชนอื่น ๆ จากนั้นนำมาพัฒนาในแบบที่ชุมชนเห็นสมควรร่วมกัน เป็นต้นแบบให้กับชุมชน และที่สำคัญการผสมผสานแนวคิดตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ชุมชนตื่นตัว เห็นดี เห็นงามร่วมกัน ภายใต้แนวคิดความสมดุล พอดี ไม่อยากได้มากจนเกินความพอดีจนกระทั่งกลายเป็นความโลภ แต่เป็นการผสมผสานให้เกิดขึ้นภายใต้ความใส่ใจ

(ฉันทะ) และนำมาพัฒนาเนื้องานให้เกิดเป็นผลได้ (วิริยะ) หมายถึง การประกอบอาชีพบนฐานอาชีพเดิม จากนั้นมีการส่งต่อสร้างต่อ การปลูกฝัง และพืชตามกลไกทางการตลาด และก่อให้เกิดการขับเคลื่อน เป็นผลิตภัณฑ์ให้กับชุมชน และให้กับท้องตลาด สร้างอาชีพ และสร้างมูลค่าเพิ่มจากที่ดิน แต่ก็อยู่ภายใต้ ความสมดุล กินเหลือพอใช้ กินเหลือแบ่งปัน เพื่อประโยชน์สำหรับการดำเนินอาชีพ

๓. การประยุกต์หลักอปริหานิยธรรม จากที่พบชุมชนจะมีลักษณะของการใช้แนวคิดเรื่อง สามัคคีธรรมเป็นกลไกขับเคลื่อนชุมชนให้ประสบผลเป็นชุมชนต้นแบบระดับจังหวัด ทั้งในส่วนสุพรรณบุรี และลำปาง โดยมีการใช้หลักอปริหานิยธรรม ใช้ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ใช้การประชุมพูดคุยกันอย่าง ต่อเนื่อง และภาระงานที่กำหนด พร้อมเพียงกันด้วยการเริ่มและการเลิก บัญญัติกำหนด หรือวางแนว ปฏิบัติร่วมกันในชุมชน ให้ความเคารพ ให้เกียรติปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน หรือผู้ใหญ่ที่มีประสบการณ์ และนำมาแบ่งปันถ่ายทอด ให้เกียรติสมาชิกในกลุ่ม รวมทั้งยกย่องคนทำงานหรือให้ความสำคัญทั้งกลุ่ม สตรี หรือกลุ่ม ที่เป็นสมาชิกร่วมในชุมชน และที่สำคัญทั้งสองชุมชนมีวัด และศาสนา เป็นหลักในการ กำกับทางศีลธรรม จึงเห็นกิจกรรมร่วมระหว่างตัวแทนทางศาสนาและชุมชนเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ภาพประกอบที่ ๓.๑๒

การประชุม พูดคุย แบ่งปันในสภาพปัญหาท้องถิ่น และชุมชน
รวมทั้งนำองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับอาชีพ การประกอบอาชีพ นำมาเสริมให้กับชุมชนอย่างต่อเนื่อง

๔. การประยุกต์ผ่านอาชีพสร้างสรรค์ ในความหมายนี้ ทั้งสองชุมชนที่เป็นต้นแบบจะ ประยุกต์ผ่านกิจกรรม “สามัคคี-มีปัญญา-พัฒนาเพื่อประโยชน์ชุมชน” เป็นการผสมผสานแนวคิดทาง ศาสนา ซึ่งอาจจะโดยตั้งใจไม่ตั้งใจ แต่ได้ก่อให้เกิดผลิตภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์จากชุมชน มีการประยุกต์ผ่าน หลักการมีส่วนร่วม การผสมผสาน การสามัคคี ร่วมด้วยช่วยกัน ออกแรง โดยมีเป้าหมายเป็นผลได้ กำไร พอประมาณ เหลือแบ่งขาย กำไรเข้าชุมชน เกิดความองอกเงย เป็นผลได้ ผลประโยชน์ต่อชุมชน ร่วมกัน กลายเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนในเชิงประจักษ์ ด้วยพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทางการเกษตร ทั้งสองชุมชนจะมี การประสานให้เกิดความร่วมมือ โดยใช้กิจกรรมเป็นการเสริมสร้างความร่วมมือ ดังนั้นทุกกิจกรรม ทุก

กลุ่มอาชีพ หรือกลุ่มผลิตภัณฑ์ จึงเป็นแบบการทำเพื่อประโยชน์ (อัตถะ-อัตตประโยชน์) ทั้งในเชิงบุคคล เป็นผลได้ในรูปแบบของกำไร เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม (हितประโยชน์) ที่จะทำให้ชุมชนได้ร่วมด้วยช่วยกัน ในการผลิตแล้วขาย เลื่อนนำไปแปรรูป ทำให้ชุมชนในภาพกว้างได้บริโภคของดี มีคุณภาพ ปลอดภัย ปลอดภัย อาทิจักปลอดภัยพิชของที่มีการบรรจุหีบห่อ อย่างดีมีคุณภาพ หรือผลิตภัณฑ์แปรรูปจากกล้วยเป็นต้น จากทั้งสองชุมชนต้นแบบที่นำมาเป็นกรณีตัวอย่างในงานวิจัยนี้

๕. ประยุกต์ผ่านการเรียนรู้จากชุมชนอื่น ๆ หากเอาแนวคิดเรื่อง “ปัญญา” ทางพระพุทธศาสนา มาเป็นฐานในการจัดการชุมชน การแสวงหาความรู้อื่น (ปรโตโมษะ) ตามหลักของการแสวงหาความรู้ จากแหล่งอื่น จากคำบอกเล่าของผู้นำชุมชน จะได้ยินในเรื่องของการให้ชุมชนอื่นมาแนะนำ โดยการเชิญบุคคลที่มีความรู้เฉพาะเรื่องมาฝึกอบรมอาชีพ ฝึกอบรม การทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง

๖. การประยุกต์สู่ความเป็นเลิศ ในทางศาสนาอาจไม่ได้บอกว่าชุมชนหมู่บ้านจะต้องสู่ความเป็นเลิศ แต่ในความหมายของการประกวดกิติ การแข่งขันกิติ มีเป้าหมายเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ช้อบพร้อม “อ่านตัวออก บอกตัวได้ ใช้ตัวเป็น” เพื่อเป็นฐานของการจัดการชุมชน และก่อให้เกิดการขับเคลื่อนโดยสมาชิกในชุมชน ทำให้เกิดพลังและความเข้าใจต่อกันและกัน นำไปสู่การปรับปรุงประยุกต์แนวทางในการอยู่ร่วมกัน ตามกรอบและฐานคิดทางศาสนาโดยมีเป้าหมายเพื่อความเป็นเลิศ และอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

ภาพประกอบที่ ๓.๑๓

การนำบุคลากรในชุมชน ไปแสวงหาองค์ความรู้ ในกลุ่มชุมชนตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จ เป็นการแสวงหาความรู้ (ปัญญา) ให้เกิดขึ้นเพื่อนำมาเสริมประกอบอาชีพให้กับชุมชนของตนเอง

๗. การประยุกต์สู่การปฏิบัติจริง หมายถึง นอกเหนือจากการใช้หลักปฏิบัติแล้ว การเรียนรู้สู่การประยุกต์ เริ่มจากการเรียนรู้ การเข้าร่วมอบรม การเชิญวิทยากร หรือบุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ มาร่วมส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาจากนั้นนำไปสู่การลงมือทำจริง (ปฏิบัติ) ทั้งในส่วนของ การสร้างองค์ความรู้ทางการเกษตร พัฒนาผลิตผลทางการเกษตร จากนั้นนำไปสู่การลงมือทำ เช่น การเลี้ยงปลุสสัตว์ มีไก่

หมู ปลา และสัตว์เชิงพาณิชย์ ดังกรณีบ้านไผ่เงาะ จะมีการเลี้ยงปลา และเลี้ยงพัฒนาพันธุ์ไก่ชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดไก่พระนเรศวรในบางพื้นที่เพื่อประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ หรือในลำปาง ก็มีการเลี้ยงแพะตามเงื่อนไขของสัตว์เศรษฐกิจ นอกเหนือจากการบริโภค ก็มีการส่งขายตามตลาด ซึ่งเหล่านี้เป็นการประยุกต์ภายใต้ความเป็นไปได้ และลงมือทำ ผ่านการเรียนรู้จากประสบการณ์และข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นด้วยเช่นกัน

๓.๔ สรุป

จากการศึกษาวิจัยจากหลักฐานงานเชิงคุณภาพ จะพบว่าในประเทศไทยมีการเสนอหลักคิดทางด้านพุทธศาสตร์มาสู่สาธารณะด้วยการนำเสนอแนวคิด ดังปรากฏในงานของพุทธทาสภิกขุ ภายใต้แนวคิดธรรมิกสังคัมมัม ที่ให้ความสำคัญกับการนำแนวคิดทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ หรือนักวิชาการชาวต่างชาติอย่าง ที่นำเสนอแนวคิดในเรื่อง Small and Beautiful หรือนักวิชาการชาวไทย อย่างอภิชัย พันธุเสน หรือสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต) รวมไปถึงท่านมหาภูติชัย วชิรเมธี ที่นำแนวคิดทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้จนกลายเป็นผลและขับเคลื่อนในองค์กรรวม หรือการที่พระมหาภูติชัย วชิรเมธี นำแนวคิดทางพระพุทธศาสนาไปสู่การตั้งวิทยาลัยพุทธเศรษฐศาสตร์ พร้อมกับการลงมือพาชาวบ้านทำเกษตรภายใต้แนวคิดทางพระพุทธศาสนาด้วยเช่นกัน อีกนัยหนึ่งก็มีนักปฏิบัติได้นำแนวคิดทางพระพุทธศาสนาไปผสานเพื่อการปฏิบัติ ดังกรณีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ที่นำแนวคิดไปส่งเสริมพัฒนา พาทำให้อุดม ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง จนกระทั่งกลายเป็นโมเดลต้นแบบให้กับสังคมไทยในองค์กรรวมด้วยเช่นกัน รวมไปถึงหลายชุมชนประสบความสำเร็จ จนกระทั่งเป็นชุมชนต้นแบบ ดังปรากฏในงานพัฒนาชุมชนภายใต้ภาระของ พระพยอม กลฺยาโณ วัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี กับการเป็นพระสงฆ์นักพัฒนาภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจ ชุมชน และคุณภาพชีวิต หลวงพ่อพระสงฆ์ที่เป็นต้นแบบอีกหลายชุมชน ทั้งกลุ่มสังฆะสมถ์แห่งจังหวัดจันทบุรี จังหวัดตราดและชุมชนอื่น ก็เกิดขึ้นภายใต้แนวคิดพุทธเศรษฐศาสตร์โดยการผสมผสานระหว่างแนวคิดทางพระพุทธศาสนากับการยังชีพเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนในองค์กรรวม

ดังนั้น ในภาพรวมการประยุกต์ใช้หลักพุทธเศรษฐศาสตร์ที่ปรากฏ จึงเป็นการประยุกต์หลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนา ภายใต้กลไกการผลิตทางการเกษตร ใช้ปัญหานำ (ทุกข์) แล้วหาทางออกจากปัญหา (ปัญญา) สูการพูดคุย แลกเปลี่ยน ผู้นำชุมชน ที่เป็นฝ่ายบ้านเมือง ชุมชน และผู้นำทางศาสนา สร้างสามัคคีธรรม ทำให้เกิด การลงความคิด ลงมือทำ ลงแรงร่วมกัน จนกระทั่งการสร้างอาชีพที่อยู่บนฐานของเกษตร เพิ่มรายได้ เพิ่มผลผลิต ตามหลักสามัคคี มองประโยชน์ ใช้ประโยชน์ และแบ่งปันเสียสละร่วมกัน (จาคะ) ขับเคลื่อน สังคมการเรียนรู้จากประชาคมอื่น ๆ ผ่านประโยชน์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ถ้อยที่ถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน ระดมความคิด (ปัญญา) เกาะติดปัญหาโดยผู้นำชุมชน ทำงานร่วมกันสร้างผลประโยชน์ร่วมกันโดยเป้าหมายในเรื่องความเสมอภาค พัฒนาค้นหาคนใน

ชุมชนได้ประโยชน์ การมีส่วนร่วมในเชิงความคิด และผลประโยชน์ ความเสมอภาคเท่าเทียมระหว่างกัน และกันของทั้ง ๒ ชุมชนที่ใช้เป็นกรณีศึกษาในงานวิจัยนี้ และที่สำคัญตามหลักพระพุทธศาสนาคือหลัก ความบริสุทธิ์ หรือตรวจสอบได้ โปร่งใสและมีกติกาในการแบ่งปันอย่างเท่าเทียม มีธรรมมาภิบาลใน ชุมชนร่วมกัน ซึ่งนับเป็นหัวใจสำคัญและสอดคล้องกับแนวคิดในเรื่องมัชฌิมา เศรษฐกิจพอเพียงและสรุป เป็นพุทธเศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธ คือการประยุกต์หลักพุทธศาสนาในการใช้กับการบริหารจัดการ ชุมชนว่าด้วยการผลิตและบริโภคอย่างสมดุล

บทที่ ๔

รูปแบบการเรียนรู้การประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย

จากการศึกษาวิจัยพบว่าชุมชนที่มีการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในสังคมไทย เป็นชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินการแนวทางหรือการประยุกต์ใช้รูปแบบการเรียนรู้การประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย สามารถถอดเป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบหรือแนวทางจากการประยุกต์ ได้คือ

๔.๑ แนวทางการประยุกต์ใช้แนวคิดทางพุทธเศรษฐศาสตร์

จากภาพลักษณ์ที่ปรากฏสะท้อนให้เห็นได้ว่า แนวคิดและหลักปฏิบัติที่เกิดขึ้นภายใต้กระบวนการทางเศรษฐศาสตร์ การบริหารทุน การใช้ทุน และกลไกของทุน จากกลุ่มตัวอย่างของการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในสังคมไทย ได้สะท้อนผลและแนวคิดเพื่อการปฏิบัติใน ๒ กระบวนการที่ก่อให้เกิดการขับเคลื่อนและซ้อนทับภาพลักษณ์ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ดังปรากฏ

๔.๑.๑ การประยุกต์โดยหลักการ

จากข้อมูลที่พบในชุมชนทั้ง ๒ แห่ง จะมีลักษณะของชุมชนเอกลักษณ์ทางศาสนาโดย เป็นชุมชนคนเมืองใช้ภาษาคำเมือง สื่อสารระหว่างกัน มีวิถีชีวิตกิจกรรมเนื่องด้วยพระพุทธศาสนา ส่วนชุมชนบ้านไผ่เง เป็นชุมชนไทพวน ที่มีประวัติการอพยพย้ายถิ่นมาจากเวียงจันทน์นับแต่อดีต แต่ก็ยังเป็นชุมชนที่มีภาษาพูดและวัฒนธรรมความเชื่อสำนึกที่ใกล้เคียงกัน วิถีทางศาสนา หลักการทางพระพุทธศาสนา ทั้งในส่วนของสามัคคี (สามัคคีธรรม) การใช้การแสดงความคิดเห็นผ่านการประชุม ผ่านการพูดคุย เพื่อให้ได้องค์ความรู้ (ปัญญา) การใช้แนวคิดในเรื่องของการดำเนินชีวิตร่วมกันเพื่อความสุข (อปรีหานิยธรรม) ที่จะเป็นกลไกเกื้อหนุนให้เกิดการดำเนินชีวิตร่วมกันภายใต้ความเป็นไปได้ หรือจะก่อให้เกิดการขับเคลื่อนไปข้างหน้าได้ร่วมกัน

๔.๑.๒ การประยุกต์โดยการนำปฏิบัติการ

หมายถึง คนในชุมชนร่วมปรึกษาและนำแนวปฏิบัติไปปฏิบัติใช้ในชุมชน ในความหมายนี้ จากที่พบเห็นชุมชนที่เคยทำอะไร จะปฏิบัติและทำกันในแบบเดิม เช่น วิถีเกษตรแบบยังชีพ มาเป็นวิถีเกษตรแบบพาณิชย์ และพัฒนามาเป็นวิถีเกษตรแบบอุตสาหกรรม การที่การทำนากลายเป็นอุตสาหกรรมอาหาร มีการผลิตเพื่อจำหน่ายเพื่อขาย ก็จะทำเพื่อขาย แต่ผู้ผลิตกับไม่ได้คิดต่อว่าจะทำ

ข้าวแล้วนำมาแปรรูปมาพัฒนา แต่เมื่อมีแนวคิดทางเกษตรแบบใหม่ มีการบริหารจัดการชุมชนในแบบผสมผสานได้มีการนำสิ่งที่เคยปฏิบัติมาปฏิบัติ โดยมีระบบคิดในเรื่องคุณภาพ แม้จะยังเป็นวิถีแบบเดิม แต่ก็เต็มไปด้วยการเรียนรู้ในแบบเดิมปฏิบัติในแบบเดิมแต่มีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างคุณภาพ และคุณค่าการทำงานจากที่แต่เดิมใช้วิถีของการใช้สารเคมี ก็มองเรื่องคุณภาพของข้าว การผลิตข้าว การผลิตผลทางการเกษตรที่เน้นการปลอดภัยสารเคมี ที่เน้นให้เกิดคุณค่าและคุณภาพในคราวเดียวกัน ขายได้ราคา แต่สุขภาพจากการบริโภคก็ต้องมาด้วยกัน ดังนั้นแนวคิดเรื่องการไม่เบียดเบียน (ปาณาติบาต) การไม่เอาเปรียบในส่วนของการผลิตเพื่อการบริโภคเน้นทำให้มีคุณภาพ (อทินนาทาน) หรือการใช้ความจริงเป็นเครื่องยืนยันความจริงใจต่อการผลิตในแบบเดิม (มุสาวาท) และที่สำคัญไม่ได้ทำให้กลไกทางการตลาดหรือราคามาชี้นำในแบบเดิมอย่างที่เคยเป็น (สติ-ปัญญา) ที่จะมาเป็นเครื่องชี้นำกำกับตลาดในแบบเดิมมีการผลิตเพื่อแลกเปลี่ยน มีการผลิตเพื่อนำไปสู่การใช้บริโภคในชุมชนกันเพิ่มมากขึ้น ภายใต้กระแสวิธีการเดิมแต่นั่นกลุ่มเป้าหมายการผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือนและในชุมชน จึงกลายเป็นประยุกต์ผ่านแนวปฏิบัติเดิม ๆ ที่เคยกระทำมา

๔.๑.๓ การประยุกต์โดยนวัตปฏิบัติกร

จากข้อมูลที่พบจะเห็นว่าแนวปฏิบัติของชุมชนทั้งสองชุมชนกลุ่มตัวอย่าง จะมีลักษณะของรูปแบบเดิม ในเรื่องวิถีทางการเกษตรและการกระทำแบบยังชีพ ได้มีการแสวงหาความรู้ โดยการประสานกับชุมชนอื่น ๆ ศึกษาดูงานในชุมชนอื่น หรือการเชิญวิทยากรจากแหล่ง ๆ อื่น ๆ โดยผู้นำชุมชนเป็นผู้นำมา เพื่อสร้างองค์ความรู้ ฝึกอาชีพ พัฒนาอาชีพ พัฒนางานให้เกิดขึ้นแก่ชุมชนของตนเอง รวมทั้งการที่มีหน่วยงานพัฒนาชุมชนของจังหวัด หน่วยงานขององค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นได้เข้ามาเป็นภาคีร่วมในการบริหารชุมชน จึงทำให้เกิดการประยุกต์แนวทางเศรษฐศาสตร์ในแบบวิถีพุทธ ผ่านการสร้างมูลค่าเพิ่ม “นวัตปฏิบัติ” คือ การลงมือทำและเรียนรู้ผิดถูก พร้อมมีการแนะนำให้เกิดผลในทางปฏิบัติจริง ดังกลุ่มผักผลไม้ กลุ่มดาวเรือง กลุ่มอาชีพผลิตถัสดกในครัวเรือน กลุ่มกล้วยแปรรูป กลุ่มผลิตจากปลา ที่ไผ่เงาะ สุพรรณบุรี กลุ่มผักปลอดภัยพิษจากทั้ง ๒ ชุมชน จึงเกิดขึ้นในชุมชนต้นแบบ เป็นกลุ่มอาชีพที่เป็นต้นแบบและประสบความสำเร็จในการดำเนินการมีผลเป็นการได้รับการยกย่องในระดับชุมชน จังหวัดและระดับชาติ

๔.๑.๔ การประยุกต์โดยการพัฒนาปฏิบัติกร

จากข้อมูลของทั้ง ๒ ชุมชน จะมีความเหมือนกันตรงที่มีการแสวงหาองค์ความรู้แล้วนำองค์ความรู้เหล่านั้นมาทดลองและปฏิบัติ ใช้และพัฒนาการ อาทิ การผลิตสินค้าชุมชน เป็นกล้วยตาก ใสหีบห่อ ผักปลอดภัยพิษ กลุ่มปลูกดอกดาวเรือง ส่งขายไปผลิตเป็นพวงมาลัย กลุ่มผลิตปลาแดดเดียว หรือผลิตถัสดกเนื้อด้วยปลา เช่น ปลาร้า น้ำปลา ของชุมชนไผ่เงาะ (สุพรรณบุรี) ล้วนผ่านการเรียนรู้จากประสบการณ์ดั้งเดิม แล้วนำมาพัฒนาต่อให้เป็นผลิตภัณฑ์ของตัวเอง ใช้ฐานคิดแบบปัญญา แล้วนำมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้เกิดเป็นสินค้าชุมชน มีการสร้างองค์ความรู้ในแบบของการศึกษาไกลการตลาด มีการศึกษาจากหน่วยงานภายนอก ที่เกิดขึ้นในชุมชน มีการจัดอบรมโดยผู้ใหญ่ จัดอบรมอาชีพโดยองค์กร

ปกครองส่วนท้องถิ่น มีการเข้าไปกำหนดตลาด เป็นตัวกลางเพื่อช่วยเหลือชุมชนในแบบประสานให้ ข้อมูล และเป็นผู้สร้างกลไกต่อยอดกับระบบตลาดในหรือสร้างแหล่งการเรียนรู้ให้กับชุมชน ดังกรณีไผ่เง มีศูนย์การเรียนรู้ ที่ชุมชนมีการสร้างตลาดทดลองให้เกิดขึ้นกับชุมชน และใช้ตลาดทดลอง เป็นพื้นที่ กลางในการผลิตสินค้าสู่ชุมชน ให้เกิดเงื่อนไขและกลายเป็นกลไกทางการเกษตรร่วมด้วยเช่นกัน

๔.๑.๕ การประยุกต์โดยสะท้อนผลจากการปฏิบัติการ

ในมุมมองจากการสัมภาษณ์และเก็บข้อมูล การเรียนรู้จากประสบการณ์เดิมมีผลต่อการ กำหนด และตัดสินใจของผู้ใช้ผลิตภัณฑ์ให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องนับแต่ต้น ทำให้เกิดการเรียนรู้ แล้วนำ การเรียนรู้ที่พัฒนามาพัฒนาตลาด และกลไกทางการตลาดทำให้เกิดการยอมรับในกลไกทางการตลาดอย่าง ต่อเนื่องกลายเป็นกลไกร่วมระหว่างตลาดผู้บริโภคและตลาดผู้ผลิต ด้วยเช่นกัน

จากข้อมูลที่ยกมาสะท้อนให้เห็นว่าวิธีการประยุกต์ที่สามารถถอดบทเรียนจากทั้งสองชุมชน หรือวิธีการในการถอดบทเรียน สรุปบทเรียน และพัฒนาเป็นองค์ความรู้จากการประยุกต์ ถามชุมชนว่ารู้ เรื่องหลักพระพุทธศาสนาใหม่ ก็อาจตอบว่าไม่รู้หรือรู้แต่ผิวเผิน แต่ในข้อเท็จจริงในวิธีการประยุกต์ เหล่านั้นได้สะท้อนให้เห็นว่าอย่างไรเสียกลไกเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดองค์ความรู้เป็นกลไกร่วมและเป็นนวัตกรรม ร่วมระหว่างชุมชน การนำไปประยุกต์ ถึงจะไม่รู้ถึงหลักการโดยตรง แต่โดยวิถีธรรมชาติและการเรียนรู้ได้ ส่งผลให้เกิดการสร้างนวัตกรรมเชิงระบบร่วมด้วยช่วยกันด้วย และในเวลาเดียวกันในการประยุกต์เหล่านั้น เป็นพลังของการขับเคลื่อนในองค์กรวม ซึ่งในการสำรวจวิจัยนี้ได้ข้อสรุปและนำเสนอในภาพรวมดังปรากฏ

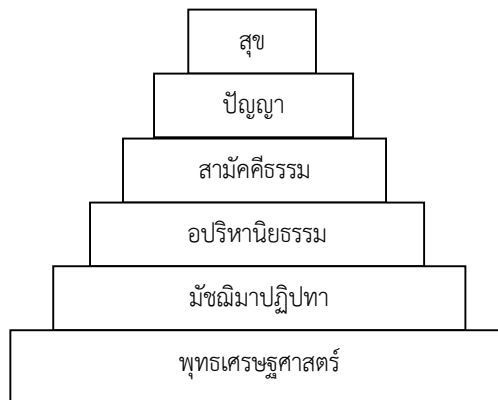
๔.๒ รูปแบบการเรียนรู้การประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย

ชุดการเรียนรู้โดยผลการศึกษา จะได้เป็นชุดการเรียนรู้ที่เป็นแนวทางเพื่อการศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับความรู้เกี่ยวกับพุทธเศรษฐศาสตร์ที่จะเอื้อให้เกิดการขับเคลื่อนต่อความเป็นเศรษฐศาสตร์ ตามแนวพุทธที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

๔.๒.๑ รูปแบบเรียนรู้ด้านหลักพุทธธรรม

หมายถึง ชุมชนชาวพุทธ มีความรู้ ใช้ความรู้จากวิถีชุมชนในมิติทางศาสนาใช้หลักการทาง ศาสนาไปเป็นกลไกทางการบริหารชุมชนและเศรษฐศาสตร์ชุมชน ดังนั้นหลักการทางศาสนา ทั้งในส่วน ของสามัคคี มีวินัย รู้จักกินรู้จักใช้ รู้จักการออม รู้จักความพอเพียง (มัชฌิมา-สมดุล) จึงเป็นกลไกร่วม ระหว่างกันและกัน ทำให้เกิดการเรียนรู้ สู่การปฏิบัติได้อย่างแท้จริง จากข้อมูลงานวิจัย ได้ข้อสรุป เกี่ยวกับงาน ซึ่งทำให้เห็นว่าจะเป็นประโยชน์สำหรับการทำวิจัยอันนี้ได้ข้อสรุปร่วมกันว่า จากการ สัมภาษณ์เก็บข้อมูลในชุมชนต้นแบบ ๒ ชุมชน ทำให้ได้ข้อมูลที่พบ คือมีการนำแนวคิดเรื่องความอดทน ซึ่งปรากฏในพระพุทธศาสนา หรือไม่ได้ปรากฏโดยตรง แต่ถูกนำมาใช้เป็นฐานในการบริหารชุมชน และ จัดการชุมชนให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด และในเวลาเดียวกันในภาพลักษณ์เหล่านั้นได้สะท้อนออกมา เป็นการเรียนรู้ แนวคิดเรื่องความสามัคคี แนวคิดเรื่อง การอยู่แบบสมถะพอเพียง โดยฐานคิดเหล่านี้

เกิดขึ้นจากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน และผู้นำกลุ่มในการประกอบอาชีพ ให้ข้อมูลไว้ใกล้เคียงกันทั้ง ๒ ฐานเพื่อการปฏิบัติการให้เกิดขึ้นในชุมชน

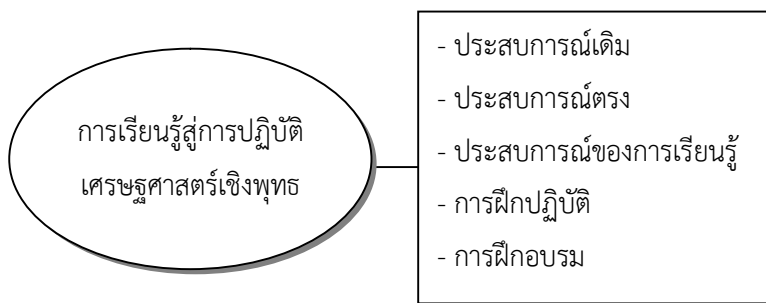
ภาพประกอบที่ ๔.๑ รูปแบบเรียนรู้ด้านหลักพุทธธรรม ใช้การปฏิบัติตามหลักพุทธเศรษฐศาสตร์

จากภาพประกอบที่ ๔.๑ สะท้อนให้เห็นว่าเป้าหมายของมนุษย์ส่วนใหญ่ จะมีเป้าหมายเป็นการแสวงหาความสุข จากการบริโภค จากการดำเนินชีวิต ดังนั้นเป้าหมายชีวิตในการดำเนินชีวิต จึงมีความสำคัญและทำให้เกิดความจำเป็น พุทธเศรษฐศาสตร์ มีวิธีการเป็นสมดุล หรือมัชฌิมาปฏิปทา ทำให้เกิดการวางอาชีพ รายได้ และการผลิตทำให้เกิดความสมดุลในการดำเนินชีวิต มีการวางมาตรการ และเกณฑ์ร่วมกัน ทำให้เกิดความสามัคคีในชุมชน บนฐานของปัญญา และมีเป้าหมายเป็นความสุขเป็นที่หวังเพื่อการอยู่ร่วมกัน และการดำเนินชีวิตร่วมกัน

๔.๒.๒ รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้การปฏิบัติตามหลักพุทธเศรษฐศาสตร์

จากการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเชิงพื้นที่วิธีการประยุกต์ หรือรูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนของกลุ่มชุมชนต้นแบบ ทั้งสองแห่งจะมีลักษณะใกล้เคียงกัน คือการเปิดโอกาสให้เกิดการเรียนรู้ภายในชุมชน และภายในชุมชนนั้นทำให้เกิดประสบการณ์และการเรียนรู้ใหม่อย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดประสบการณ์ การเรียนรู้และแนวทางที่เป็นประโยชน์สำหรับชุมชนด้วย จากภาพประกอบที่ ๔.๒ การเรียนรู้การปฏิบัติเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ จะพบว่าประสบการณ์เดิม ปรากฏอยู่ทั้งในสองชุมชน การขับเคลื่อน การเรียนรู้มาจกพื้นฐานของประสบการณ์เดิม จากนั้นนำประสบการณ์นั้นมาเป็นประสบการณ์ตรง สร้างการเรียนรู้ใหม่ จากชุมชนอื่น จากคนอื่น ผ่านการอบรม การนำวิทยากรมาให้ความรู้ในแต่ละเรื่องทั้งการออม อาชีพ รายได้ และการผลิต การตลาด ทำให้เกิดนวัตกรรมการเรียนรู้เชิงประจักษ์ นำไปพัฒนาเป็นพุทธเศรษฐศาสตร์ ทั้งในเรื่องการออม การสร้างอาชีพ (สัมมาอาชีพะ) การสร้างรายได้ การสร้างความเท่าเทียมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในชุมชน และส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนเข้าถึงทรัพยากรอย่างเสมอภาค ดังกรณีการสร้างกลุ่มเงินออกแล้วกระจายและจัดสรรอย่างเท่าเทียม

ภาพประกอบที่ ๔.๒ ถอดรูปแบบการเรียนรู้โดยใช้การปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา

ผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนาที่ผ่านการประยุกต์ หรือการนำมาปรับให้พอดีเช่น การใช้ความสมดุล ทำให้เกิดการลดหนี้ในครัวเรือน ลดการบริโภคสิ่งฟุ่มเฟือย เน้นการผลิตเอง บริโภค ใช้อย่างพอเพียง ลดการพึ่งพาจากภายนอก เหล่านี้ทำให้เกิด การเรียนรู้อย่างใหม่ ภายใต้รูปแบบของการปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา โดยมีผู้นำชุมชนเป็นผู้นำมา พระสงฆ์ ผู้นำทางศาสนาเป็นเครือข่ายขับเคลื่อนร่วมกับผู้นำชุมชน วิถีทางวัฒนธรรมเชิงชุมชนทั้งไทพวน หรือคนเมือง กลายเป็นจุดเด่นในเรื่องความสามัคคี ความเป็นผู้มีเอกลักษณ์เดียว วัฒนธรรมร่วม ทำให้เกิดการร่วมแรงร่วมใจ ภายใต้กรอบของสามัคคี ผ่านกระบวนการใหม่จากประสบการณ์เดิม การเรียนรู้เพิ่มเติม การนำไปฝึกปฏิบัติให้เกิดผลในทางจัดการชุมชนทั้งการบริโภค และการผลิต การฝึกอบรมทวนซ้ำ ภายใต้กรอบของปัญญาการเรียนรู้ อันเป็นประโยชน์ต่อชุมชน

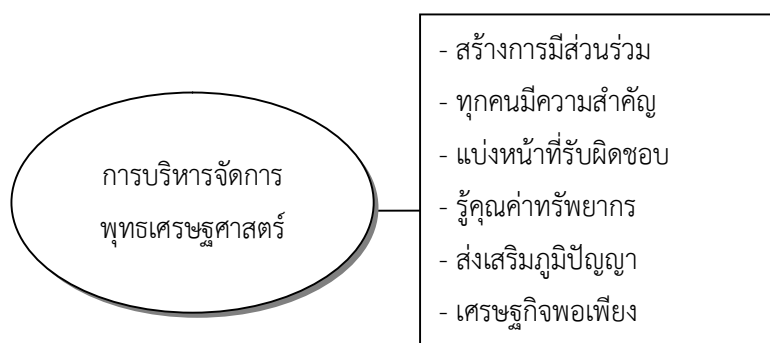
๔.๒.๓ รูปแบบการเรียนรู้เพื่อปรับตัวภายใต้กลไกของวิถีสันติวิธีแบบพอเพียงสมดุล

จากการศึกษาเชิงพื้นที่ สามารถนำมาประยุกต์ถอดบทเรียนเป็นชุดองค์ความรู้ พร้อมรูปแบบซึ่งเป็นแนวทางหรือวิธีการทำให้เกิดการปรับตัวภายใต้ความสมดุล เป็นผลได้ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้พุทธธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมไทย และเป็นการเรียนรู้ภายใต้กลไกทางสังคมและการประยุกต์ใช้พุทธธรรมเพื่อสังคม ให้เกิดประโยชน์ในองค์กรรวม

ภาพประกอบที่ ๔.๓ รูปแบบการเรียนรู้เพื่อการปรับตัวภายใต้พุทธศาสนา

ภาพประกอบที่ ๔.๓ สะท้อนให้เห็นว่าความรู้ฐานคิดทางพระพุทธศาสนา เป็นฐานที่อยู่ใต้อุบัติของชุมชนอยู่แล้ว ด้วยทั้ง ๒ ชุมชนต้นแบบมีฐานของวัด กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา หลักการและหลักคิดทางพระพุทธศาสนาเป็นกลไกร่วมและกลไกหลักของชุมชน จากนั้นได้มีการนำองค์ความรู้เหล่านั้นในรูปแบบของธรรมเนียม ประเพณี วิถีปฏิบัติเดิม ๆ เหล่านั้นมาเป็นกลไกร่วมในการปฏิบัติ ให้เกิดผลในทางปฏิบัติได้อย่างแท้จริง ทำให้เกิดลักษณะร่วมและกลไกร่วม จนกระทั่งกลายเป็นเอกลักษณ์แบบแผน จากนั้นสร้างเครือข่าย เป็นเครื่องจัดตั้งโดยความสัมพันธ์เชิงบุคคล การเรียนรู้จากหมู่กลุ่ม และเครือข่ายจากชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์เหมือน เป็นการเรียนรู้ หรือวิทยากรมาถ่ายทอดเป็นเครือข่ายทำให้เกิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เช่น ทียบหอ แนวทางหรือวิธีการในการผลิต การเก็บรักษาและช่องทางกลไกทางการตลาด หรือการแปรรูป หรือเครือข่ายจัดจำหน่ายทำให้เกิดการประยุกต์ใช้ในเรื่องการผลิต การสร้างกลไกทางการตลาด และการนำผลิตภัณฑ์ชุมชนกระจายไปสู่ท้องตลาด มีการส่งคนจากชุมชนหรือในกลุ่มไปอบรมไปพัฒนาไปสร้างการเรียนรู้ หรือเรียนรู้เฉพาะทาง ให้กลายเป็นทุนมนุษย์ ในผลิตภัณฑ์นั้น ๆ ด้วย

ภาพประกอบที่ ๔.๔ การบริหารจัดการพุทธเศรษฐกิจศาสตร์

จากภาพประกอบที่ ๔.๔ การบริหารจัดการพุทธเศรษฐกิจศาสตร์ สะท้อนให้เห็นถึงแนวทางและกลไกของการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาชุมชนภายใต้แนวคิด ร่วมมือ ร่วมใจ ร่วมกันพัฒนา สร้างการมีส่วนร่วม เน้นให้เห็นว่าสมาชิกทุกคนในองค์กรมีความสำคัญ และมีส่วนสำคัญต่อชุมชนทั้งสิ้น จากนั้นมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบในชุมชน ตามความรู้ความสามารถ พร้อมให้ตระหนักเห็น หรือเห็นคุณค่าของทรัพยากรในชุมชนท้องถิ่น ใช้ภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่น ตามแนวทางของการผลิตทางเศรษฐกิจพอเพียงสมดุล ส่งการผลิตเพื่อการบริโภค ผลิตเพื่อการยังชีพ และผลิตเพื่อทำให้เกิดการแบ่งปันคุณภาพของผลิตภัณฑ์ชุมชนให้เกิดขึ้นด้วย

ภาพประกอบที่ ๔.๕ รูปแบบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาเศรษฐศาสตร์

จากภาพเป็นแนวทางในการประยุกต์ หรือรูปแบบของการประยุกต์สำหรับชุมชน ที่ทำให้เกิดการขับเคลื่อนเป็นกลไก ที่สะท้อนออกมาเป็น จากภาพอธิบายได้ว่า แนวทางในการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในชุมชน ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างได้สะท้อนออกมาในรูปของการปฏิบัติ ส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติ จนกระทั่งกลายเป็นกลไก และแนวทางที่เอื้อให้เกิดการปฏิบัติในองค์กรร่วมด้วย จากงานของ อภิรมย์ สีดาคำ ที่ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพของชุมชนและพระสงฆ์ในการแก้ไขปัญหาความยากจน”^๑ สะท้อนให้เห็นถึงความเหมือนได้ชัดเจนว่า แนวทางหรือวิธีการในการเข้าไปแก้ไข ปัญหาของพระสงฆ์ หรือผู้นำชุมชน มีเป้าหมายเพื่อการส่งเสริมคุณภาพชีวิตในชุมชน ด้วยผู้นำชุมชน พระสงฆ์ หรือแกนนำในการบริหารหมู่บ้าน ภายใต้แนวคิดผลิตอาหารที่มีคุณภาพ ปลอดภัย รวมทั้ง ภาควิชาภูมิปัญญา ผลิตภัณฑ์ หรือสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่นชุมชนของตนเอง จากนั้นประยุกต์ ประสาน กับแนวคิดคุณธรรม เศรษฐกิจพอเพียง หลักแนวคิดในทางศาสนา พุทธเศรษฐศาสตร์ ร่วมกันคิด ร่วมกัน ทำ ช่วยกันทำ จนกระทั่งกลายเป็นชุมชนต้นแบบ อันเป็นแบบอย่างที่เหมาะสมแก่การนำเสนอและเรียนรู้ ร่วมด้วยตลอดการนำเสนอ และทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขภายใต้ความจริงในการดำเนินชีวิต ความดีงามในการใช้ชีวิตร่วมกันและ เป็นความสุขภายใต้กรอบของการอยู่ร่วมกัน เป็นต้น ดังปรากฏเป็น ผลจากการปฏิบัติสู่รูปแบบของการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกใน ชุมชน ตามภาพประกอบที่ ๔.๔-๔.๕

^๑ อภิรมย์ สีดาคำ, “การพัฒนาศักยภาพของชุมชนและพระสงฆ์ในการแก้ไขปัญหาความยากจน”, วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ ๑๓ ฉบับพิเศษ เล่มที่ ๑ (มิถุนายน ๒๕๖๐): หน้า ๑-๑๕.

๔.๓ สรุปการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย

รูปแบบของการประยุกต์หลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธในสังคมไทย จะเป็นการส่งเสริมให้เกิดการใช้แนวคิดในเรื่องเศรษฐศาสตร์มัชฌิมา พอดี พอเพียง สมดุล ซึ่งลักษณะของพุทธเศรษฐศาสตร์จะว่าด้วยเรื่อง ทางสายกลาง เรียกว่า เศรษฐศาสตร์ มัชฌิมาปฏิบัติ ซึ่งทำให้ชุมชนโดยการนำของพระสงฆ์ ผู้นำชุมชนให้มีศักยภาพในการเข้าไปหนุนเสริม การส่งเสริมศักยภาพในชุมชน เริ่มตั้งแต่ (๑) ส่งเสริมกิจกรรมการปลูกจิตสำนึกของประชาชน (๒) กิจกรรมการส่งเสริม การมีส่วนร่วมของประชาชน (๓) กิจกรรมการสนับสนุนให้เกิดกลุ่มที่ช่วยเหลือกันเอง (๔) กิจกรรมการประยุกต์ความเชื่อและค่านิยมทางศาสนา (๕) กิจกรรมการส่งเสริมให้ประชาชน รู้จักประหยัดและเก็บออม (๖) กิจกรรมอนุรักษ์ธรรมชาติ (๗) กิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาสังคมต่าง ๆ และ (๘) กิจกรรมสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชน และภาคภายนอก โดยมีเป้าหมายเพื่อการประยุกต์พัฒนารูปแบบและแนวทางในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตให้เกิดขึ้นในชุมชน โดยความโดดเด่นที่เกิดขึ้นในกลุ่มผู้นำชุมชนอันเป็นต้นแบบในการสร้างรูปแบบหรือถอดรูปแบบออกมาจะพบว่า ผู้นำชุมชนต่างมีความเสียสละ (จาคะ) เพื่อส่วนรวม ทำงานเป็นผู้นำชุมชนด้วยความบริสุทธิ์ใจในการทำงาน และ (๒) มีแนวทางหรือกระบวนการในการแก้ไขปัญหาที่ชัดเจนมาก รวมทั้งทำงานร่วมกับเครือข่ายได้อย่างเกิดประสิทธิผลจึงส่งผลให้การประยุกต์หลักพุทธเศรษฐศาสตร์มีความชัดเจนในแนวปฏิบัติ ถึงการประยุกต์อาจไม่ได้เกิดขึ้นโดยความรู้อย่างลึกซึ้งในหลักการเสียโดยตรง แต่เป็นการเรียนรู้ผ่านกระบวนการทางธรรมชาติ ทำให้เกิดรูปแบบ แนวทางในการประยุกต์ดังที่ได้ยกมาอภิปรายนำเสนอที่ผ่านมา

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยผลการดำเนินการวิจัย ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับชุมชนต้นแบบและรูปแบบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในประเทศไทย ในการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนต้นแบบในประเทศไทย” ซึ่งได้ข้อสรุปจากการศึกษาได้ คือ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ แนวทางและรูปแบบพุทธเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทย

จากการศึกษาพบว่า มีชุมชนที่เน้นการดำเนินชีวิตแบบพอเพียงตามหลักพุทธเศรษฐศาสตร์ กระจายอยู่ทั่วประเทศ เป็นชุมชนพึ่งตนเองตามแนวพุทธ มีพระสงฆ์เป็นผู้นำพา ดำเนินการพึ่งตนเองตามแนวพุทธ เช่น ชุมชนสันตือโคก พร้อมเครือข่ายจัดตั้งอาทิในจังหวัดอุบลราชธานี นครสวรรค์ กรุงเทพมหานคร เป็นต้น ชุมชนพึ่งตนเองโดยการนำของพระสงฆ์แบบหลวงพ่อย่อม กลยาโณ แห่งวัดสวนแก้ว พระอาจารย์สุบิน ปณีโต แห่งวัดไผ่ล้อม จ.ตราด พระอาจารย์มนัส ขนตยาธมโม แห่งวัดโพธิ์ทอง จ.จันทบุรี หรือชุมชนจัดตั้งพึ่งตนเอง เช่น ชุมชนวัดสะพาน อำเภอมือง จังหวัดชัยนาท^๑ ชุมชนบ้านพุพระ หมู่ที่ ๔ ตำบลหนองบัว อำเภอมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี^๒ กลุ่มเศรษฐกิจชุมชน ตำบลบางใหญ่ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี โดยชุมชนพุทธเศรษฐศาสตร์โดยการนำของพระสงฆ์ นักบวชในศาสนา หรือผู้นำชุมชน ล้วนมีการใช้ทุนทางสังคม ในเรื่องน้ำใจ แบ่งปัน มาเป็นกลไกขับเคลื่อน การเคารพผู้ใหญ่ การช่วยเหลือ เกื้อกูล แบ่งปัน ช่วยเหลือกัน การนำสถาบันทางสังคมอันหมายถึงครอบครัว ศาสนา และ วิถีวัฒนธรรม ในการทำงานเชิงชุมชน ใช้ความอดทน รอคอย ความมุ่งมั่น ความเพียรพยายามอย่างจริงจัง จึงจะประสบผลสำเร็จ ทั้งหมดนี้แนวคิดหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้กลายมาเป็นกลไก

---

^๑ อุษณีย์ สุวรรณ, “บทบาทสตรีในการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในชุมชนวัดสะพาน อำเภอมือง จังหวัดชัยนาท”, วารสาร Veridian E Journal ฉบับภาษาไทย มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และ ศิลปะ, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๘): หน้า ๗๑-๗๖.

^๒ ณรัชชอร์ ศรีทอง, “กระบวนการพัฒนาผู้นำชุมชนเพื่อให้เข้าถึงตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง : ศึกษา กรณีบ้านพุพระ หมู่ที่ ๔ ตำบลหนองบัว อำเภอมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี”, วารสารคณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ปีที่ ๓๐ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มีนาคม ๒๕๕๖): หน้า ๖๕-๘๘.

รวมทั้งแนวคิดในเรื่องของการแสวงหาความรู้ (ปัญญา) กลไกการฝึกอบรม นำคนที่มีความรู้ทางด้านเกษตรชุมชน มาเป็นผู้ช่วย หรือให้ความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการทางการผลิต ให้เกิดขึ้นในชุมชน จนกระทั่งกลายเป็นลักษณะร่วมและกลไกร่วมของการพัฒนาชุมชนด้วยเช่นกัน^๓ กลายเป็นการร่วมแรงร่วมใจ เกิดเป็นผลิตผล ผลิตภัณฑ์ และการส่งเสริมให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดี เหมาะสมในการดำเนินชีวิตร่วมกัน ตามผลการวิจัยในบทที่ ๒

๕.๑.๒ แนวทางการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย

จากการศึกษาศึกษาในกลุ่มตัวอย่าง ๒ กลุ่ม ได้แก่ ภาคกลาง ชุมชนบ้านไผ่ หมู่ที่ ๑ ต.วังน้ำเย็น และชุมชนไผ่ล้น หมู่ที่ ๑ ต.โพธิ์ล้อม อ.บางปลาหมอ จ.สุพรรณบุรี ภาคเหนือ บ้านแม่กวก หมู่ที่ ๑ ตำบลบ้านอ้อ อำเภองาว จังหวัดลำปาง เป็นตัวแทนกลุ่มตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จประยุกต์ใช้หลักพุทธเศรษฐศาสตร์ในการจัดการชุมชน มีการรวมกลุ่มประกอบอาชีพเสริม หลังฤดูเก็บเกี่ยวทำเกษตรทำนา ภายใต้แนวคิดสามัคคี สมดุลพอเพียง ปัญญา เช่น การเลี้ยงปศุสัตว์ ไก่ วัว แพะ และเลี้ยงปลา ในส่วนของการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรอื่น ๆ อาทิ การปลูกผักสวนครัว การตั้งกลุ่มปลูกดาวเรือง การตั้งกลุ่มแปรรูปผลิตผลทางการเกษตร เช่น กลัวยฉาบ กลัวยทอดของจังหวัดลำปาง การทำปลาแห้ง ปลาเกลือ ของจังหวัดสุพรรณบุรี การประยุกต์ใช้ภายใต้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และพุทธเศรษฐศาสตร์ภายใต้แนวคิด สมดุล พอเพียง ใช้ปัญหาในการผลิต และการบริโภค สามัคคีธรรมในการอยู่ร่วมกัน พัฒนาคุณภาพชีวิต และการดำเนินชีวิตในแบบมีส่วนร่วม จนกระทั่งได้รับรางวัลหมู่บ้าน “อยู่ดี มีสุข” ในระดับจังหวัดและ ได้รับรางวัลพระราชทานจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ด้านเศรษฐกิจพอเพียง ปรากฏตามผลการวิจัยในบทที่ ๓

๕.๑.๓ รูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย

โดยทุกรูปแบบที่ปรากฏในชุมชน เริ่มจาก (๑) กำหนดเป้าหมายตามพุทธศาสตร์ที่ว่าด้วยของความสมดุล และความสุขอันเป็นเป้าหมายและดำเนินชีวิตกิจกรรมไปสู่เป้าหมายนั้น (๒) การเรียนรู้สู่การปฏิบัติเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ ว่าด้วยการนำองค์ความรู้เก่ามาผสมผสานประยุกต์สู่การปฏิบัติตามเงื่อนไขของเศรษฐศาสตร์ชุมชนแบบเดิม (๓) การปรับตัวภายใต้พุทธเศรษฐศาสตร์ เป็นการปรับตัวภายใต้สถานการณ์อย่างใหม่ การเรียนรู้อย่างใหม่และประสบการณ์ใหม่ภายใต้การผลิตแบบดั้งเดิมกับการผลิตเพื่อการบริโภคสู่คุณภาพการผลิตและคุณภาพชีวิต (๔) การบริหารจัดการพุทธเศรษฐศาสตร์ สู่การจัดการบริหารองค์รวมอย่างเป็นระบบ โดยในทุกกระบวนการของรูปแบบจะผสมประยุกต์ด้วยหลักธรรม พาทำ นำให้ดู ทำให้เป็นแบบอย่าง ผ่านวิถีทางศาสนาและความเชื่อทางสังคม กิจกรรมชุมชน ทั้งสองชุมชนมีวิถี

^๓ เสาวนารถ เล็กเลอสินธุ์, “ความรู้ความเข้าใจและการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ตำบลบางใหญ่ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี”, วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยธนบุรี, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒๕ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๐): หน้า ๘๘-๙๘.

ของศาสนาเป็นเครื่องกำหนด และประยุกต์ภายใต้วิถีทางศาสนา ปรากฏตามบทที่ ๔ ด้วย

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๒.๑ แนวทางและรูปแบบพุทธเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทย

การจัดการชุมชนและแนวทางของพุทธเศรษฐศาสตร์ในสังคมไทย จัดการชุมชนภายใต้หลักคิดทางพุทธศาสนาที่ว่าด้วยมัชฌิมา ดังปรากฏเป็นแนวคิดเศรษฐศาสตร์มัชฌิมา หลักการบริหารนิยธรรม หลักสามัคคีธรรม หลักปัญญา ที่แนวคิดเรื่องพุทธเศรษฐศาสตร์ ที่มีการบริหารชุมชนผ่านแนวคิดรูปแบบทางพระพุทธศาสนาอาทิ หลักมัชฌิมาปฏิบัติ ผสมผสานจัดการในชุมชน ที่มีผู้มาเป็นพระสงฆ์นักบวช และผู้นำชุมชนที่เสียสละเพื่อชุมชนเป็นแนวทางและรูปแบบในการจัดการชุมชนพุทธเศรษฐศาสตร์ สอดคล้องกับวิจัยของ จรุงญ รัตน์กาล, เรื่อง “การประยุกต์หลักพุทธธรรมและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการอยู่ร่วมกันของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลสามบัณฑิต อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”^๔ และงานของ ยุทธพงษ์ แสงโสภา, เรื่อง “บทบาทพระสงฆ์กับการแก้ปัญหาสังคมไทย ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มสังฆะ สหสมทรัพย์ จังหวัดจันทบุรี”^๕ งานวิจัยของ พระครูพิศาลธรรมรักขิต, เรื่อง การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพึ่งตนเอง : กรณีศึกษากลุ่มสังฆะออมทรัพย์บ้านแม่ใส”^๖ งานวิจัยของ เจ้าอธิการเจริญ กิตติคุณ หรือหลวงพี่ข้างแห่งพรหมพิราม เรื่อง การบริหารจัดการกลุ่มสังฆะสหสมทรัพย์เชิงพุทธ ภายใต้หลักเศรษฐกิจพอเพียง วัดกรับพวงเหนือ ตำบลพรหมพิราม อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก”^๗ และงานวิจัยของ พระธรรณันท์ ฐานุตโตโร (ชัยชาติ) เรื่อง การบริหารตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นต้น^๘

^๔ จรุงญ รัตน์กาล, การประยุกต์หลักพุทธธรรมและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการอยู่ร่วมกันของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลสามบัณฑิต อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, รายงานการวิจัย, (กองทุนสนับสนุนการวิจัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา), ๒๕๕๖, หน้า ๗๙-๘๐.

^๕ ยุทธพงษ์ แสงโสภา, บทบาทพระสงฆ์กับการแก้ปัญหาสังคมไทย ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มสังฆะสหสมทรัพย์จังหวัดจันทบุรี, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๔, หน้า ๘๒.

^๖ พระครูพิศาลธรรมรักขิต, การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพึ่งตนเอง : กรณีศึกษากลุ่มสังฆะออมทรัพย์บ้านแม่ใส, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔, หน้า ๗๕.

^๗ เจ้าอธิการเจริญ กิตติคุณ, การบริหารจัดการกลุ่มสังฆะสหสมทรัพย์เชิงพุทธ ภายใต้หลักเศรษฐกิจพอเพียง วัดกรับพวงเหนือ ตำบลพรหมพิราม อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยนเรศวร), ๒๕๕๓, หน้า ๘๔.

^๘ พระธรรณันท์ ฐานุตโตโร (ชัยชาติ), “การบริหารตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดกาฬสินธุ์”, วารสารธรรมทัศน์, ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๑ (มีนาคม-มิถุนายน ๒๕๕๙) หน้า ๑-๑๓.

๕.๒.๒ แนวทางการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย

จากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือชุมชนที่ได้รับรางวัลหมู่บ้านดีเด่นในระดับจังหวัด อันประกอบด้วย (ภาคกลาง) ชุมชนบ้านไผ่แง หมู่ ๑ ต.วังน้ำเย็น อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี (ภาคเหนือ) บ้านแม่กัว๊ก หมู่ที่ ๑ ตำบลบ้านอ้อน อำเภอเวียง จ.พิจิตร แนวทางการประยุกต์ใช้ โดยนำแนวคิดเรื่องพอเพียง เรื่องความสมดุล (มัชฌิมา) การแสวงหาความรู้ (ปัญญา) สู่การสร้างมูลค่าเพิ่ม ความก้าวหน้าในผลได้และผลิตภัณฑ์ชุมชน การประยุกต์ใช้ภายใต้แนวคิดในเรื่องความสมดุลและก่อให้เกิดความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สอดคล้องกับผลการศึกษาของ กิ่งแก้ว บัวเพชร ในงานวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนศิรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช”^๙ ผลการศึกษาของ อภินันท์ ยอดมณี เรื่อง “การพึ่งตนเองของชุมชนไม้เรียง อำเภอดวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช”^{๑๐} รวมถึงงานวิจัยของ พระครูพิพัฒนกิตติสุนทร หนูดุก เรื่อง “การประยุกต์ใช้พุทธปรัชญาและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสร้างพลังชุมชนให้เข้มแข็งในอำเภอนาหวี จังหวัดสงขลา”^{๑๑} งานวิจัยของ เสาวนารถ เล็กเลอลินธุ์ เรื่อง “ความรู้ความเข้าใจและการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ตำบลบางใหญ่ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี”^{๑๒} งานวิจัยของ ปัทมา โกเมนท์จรัส เรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างระดับความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับระดับการปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ของชุมชนตำบลสองคลอง อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา^{๑๓} งานวิจัยของ ร้อยขวัญพุทธ มุ่งมาจน เรื่อง องค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านดอนหมู ชุมชนบ้านตำแย ชุมชนราชธานีอโศก และ

^๙ กิ่งแก้ว บัวเพชร, “การมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนศิรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช”, รายงานการวิจัย, (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๕๒, หน้า ๗๔.

^{๑๐} อภินันท์ ยอดมณี, “การพึ่งตนเองของชุมชนไม้เรียง อำเภอดวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๕๖, หน้า ๙๓.

^{๑๑} พระครูพิพัฒนกิตติสุนทร หนูดุก, “การประยุกต์ใช้พุทธปรัชญาและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสร้างพลังชุมชนให้เข้มแข็งในอำเภอนาหวี จังหวัดสงขลา”, วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-ตุลาคม ๒๕๖๐): หน้า ๘๑-๙๒.

^{๑๒} เสาวนารถ เล็กเลอลินธุ์, “ความรู้ความเข้าใจและการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ตำบลบางใหญ่ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี”, วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยธนบุรี, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒๕ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๐): หน้า ๘๘-๙๘.

^{๑๓} ปัทมา โกเมนท์จรัส, “ความสัมพันธ์ระหว่างระดับความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับระดับการปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ของชุมชนตำบลสองคลอง อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา”, วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๙): หน้า ๘๔-๙๘.

ชุมชนฝึกฝนเศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น^{๑๔}

๕.๒.๓ รูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย

ข้อค้นพบจากการศึกษา (๑) การประยุกต์สู่การปฏิบัติ (๒) แนวทางของการจะประยุกต์ใช้เพื่อการบริหาร และส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ (๓) การส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ต่อศูนย์ของการเรียนรู้ต่อชุมชนและสังคม (๔) สร้างกระบวนการและสงเคราะห์และการเรียนรู้เชิงระบบอย่างต่อเนื่องเพื่อประโยชน์ต่อการเรียนรู้และการเผยแพร่ในองค์กรวม ทั้งจะก่อให้เกิดการขับเคลื่อนอย่างเป็นระบบ อันสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนาวุฒิ พิมพ์กิ นางสาวจันทนา ฤทธิ์สมบุรณ์ เรื่อง การประยุกต์ใช้แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดจันทบุรี^{๑๕} งานวิจัยของ อุษณีย์ สุวรรณ เรื่อง “บทบาทสตรีในการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในชุมชนวัดสะพาน อำเภอเมืองจังหวัดชัยนาท”^{๑๖} งานวิจัยของ สุกานดา กลิ่นขจร ขวัญมล ดอนขวา เรื่อง ประสิทธิภาพในการดำเนินงานของอุตสาหกรรมมันสำปะหลังโดยการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ^{๑๗} งานวิจัยของ สมพิศ ปูนจตุรัส จุฬารัตน์ วัฒนะ วิกิร ตัณฑุฑูโต เรื่อง “ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเองตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติของชุมชนบ้านเสากระโดง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”^{๑๘} และในงานของ นวรัตน์ บุญภิละ^{๑๙} เรื่อง การน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

^{๑๔} ร้อยขวัญพุทธ มุ่งมาจน, “องค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านดอนหมุ ชุมชนบ้านตำแย ชุมชนราชธานีโศก และชุมชนฝึกฝนเศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดอุบลราชธานี”, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๖): หน้า ๑๐๔-๑๓๐.

^{๑๕} ธนาวุฒิ พิมพ์กิ และ จันทนา ฤทธิ์สมบุรณ์, “การประยุกต์ใช้แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดจันทบุรี”, วารสารวิจัย มสส, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๐๑๔): หน้า ๑-๒๑.

^{๑๖} อุษณีย์ สุวรรณ, “บทบาทสตรีในการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในชุมชนวัดสะพาน อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท”, วารสาร Veridian E Journal ฉบับภาษาไทย มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๘): หน้า ๑๓๕-๑๓๙.

^{๑๗} สุกานดา กลิ่นขจร และ ขวัญมล ดอนขวา, “ประสิทธิภาพในการดำเนินงานของอุตสาหกรรมมันสำปะหลังโดยการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๐): หน้า ๑-๙.

^{๑๘} สมพิศ ปูนจตุรัส และคณะ, “ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเองตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติของชุมชนบ้านเสากระโดง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, วารสารสังคมศาสตร์บูรณาการ, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๑): หน้า ๑๖๔-๑๗๘.

^{๑๙} นวรัตน์ บุญภิละ, “การน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน : กรณีบ้านถ่อนนาลับ หมู่ที่ ๑ ตำบลถ่อนนาลับ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี”, วารสารมหาจุฬาริชาการ, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๐): หน้า ๖๖-๗๕.

กับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน : กรณีบ้านถ่อนนาลับ หมู่ที่ ๑ ตำบลถ่อนนาลับ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี และงานวิจัยของ สำราญ จุช่วย เรื่อง วิถีชีวิตคนในชุมชนริมคลองบางกอกน้อยตอนบน จังหวัดนนทบุรีที่สอดคล้องกับแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น^{๒๐}

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ในปัจจุบันมีการขับเคลื่อนแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติในเชิงสังคมและเศรษฐศาสตร์สำหรับชาวพุทธ ทำให้เกิดการขับเคลื่อนสู่พื้นที่และการปฏิบัติในองค์กรรวม

๑. ขับเคลื่อนเป็นนโยบายรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีการประยุกต์ใช้แนวคิดทางด้านพุทธเศรษฐศาสตร์ให้สอดคล้องกับความเป็นจริง สู่การปฏิบัติ โดยใช้วัดเป็นฐานในการดำเนินกิจกรรมจะทำให้วัดเป็นฐานของชุมชนมวลชน และปฏิบัติภารกิจเชิงสังคมทำให้เกิดการขับเคลื่อนในภาพรวมด้วยเช่นกัน

๒. พระสงฆ์ชาวพุทธ ทำงานมากขึ้นในการประดิษฐ์และตีความพระพุทธรูปศาสนาให้สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องเศรษฐศาสตร์ ที่จะทำให้เกิดคุณค่าทางด้านคำสอน คุณภาพในการดำเนินชีวิต และคุณธรรมในการใช้ชีวิตผสมผสานกับการตลาดแบบไม่เอาเปรียบ พุทธเศรษฐศาสตร์แบบสร้างสรรค์ไม่เอาเปรียบและก่อให้เกิดความเสียหายต่อสังคมส่วนรวม

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติ

๑. ควรมีการประยุกต์ใช้หลักพุทธเศรษฐศาสตร์ ในการใช้ในการบริหารชุมชน ให้เกิดกลไกเพื่อการปฏิบัติในองค์กรรวม

๒. ควรมีต้นแบบทางการจัดการชุมชนที่ประสบความสำเร็จ นำมาเป็นต้นแบบในการบริหารชุมชนตามแนวทางพุทธเศรษฐศาสตร์

๓. ควรมีการประยุกต์ วัฒนธรรมใช้ระบบสามัคคีธรรม อันเป็นฐานของพุทธเศรษฐศาสตร์ ปฏิบัติการ ให้เกิดความสามัคคีธรรมในการดำเนินชีวิต ตามแบบอย่างของชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการชุมชน

๔. ควรมีการนำความรู้มารณรงค์ส่งเสริมให้เกิดการขยายเป็นเครือข่ายในวงกว้างเพื่อการปฏิบัติ

๕. มีการศึกษาวิจัยถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นอันเกี่ยวกับแนวทางหรือการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์เพื่อตรวจสอบระบบหรือแนวปฏิบัตินี้

^{๒๐} สำราญ จุช่วย, “วิถีชีวิตคนในชุมชนริมคลองบางกอกน้อยตอนบน จังหวัดนนทบุรีที่สอดคล้องกับแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”, วารสารปริชาต มหาวิทยาลัยทักษิณ, ปีที่ ๒๗ ฉบับที่ ๒ (ฉบับพิเศษ ๒๕๕๗): หน้า ๑๐๖-๑๑๖.

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

๑. ควรมีการทำวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวข้อง เช่น ผลของการประยุกต์ใช้ในองค์รวมและผลเกี่ยวเนื่องอื่น ๆ เพื่อนำไปเป็นแนวทางอีกชั้นในกรณีที่มีความแตกต่างในบริบทที่แตกต่าง
๒. ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบเศรษฐศาสตร์ผสมกับเศรษฐศาสตร์บนฐานคิดอื่น ๆ เพื่อประโยชน์ในการนำมาสังเคราะห์ออกมาเป็นแนวทางในวิถีทางการเกษตรที่เป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ
๓. ควรมีการทำวิจัยที่จะพัฒนาลักษณะของวิถีของสังคมเกษตรแบบผสมผสานโดยที่เพิ่มผลิตผลทางการผลิตโดยไม่เบียดเบียน ทำลาย และการเอาเปรียบต่อสิ่งแวดล้อมและสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ด้วย

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี – ไทย:

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ

๑.๒.๑ หนังสือ

แก้ว ชิตตะขบ. พุทธธรรมเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ. คำประกาศชาตินิยมใหม่ : แนวคิดเศรษฐกิจแห่งชาติกับการพัฒนาประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาฯ : ชมรมร่วมใจไทยกู้ชาติ, ๒๕๔๓.

ชลวิทย์ เจียรจิตต์. ศาสนากับการพัฒนา. นนทบุรี: บริษัท ดีไซน์ ดีไลต์ จำกัด, ๒๕๖๐.

ณรงค์ ธนาวิภาส. หลักเศรษฐศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัทวิทยุพัฒนา จำกัด, ๒๕๖๐.

ติรณ พงศ์มพัฒน์. เศรษฐศาสตร์บนทางสายกลาง. นนทบุรี: หจก.โรงพิมพ์วัชรินทร์ พี.พี., ๒๕๖๐.

นราทิพย์ ชุตินวงศ์. หลักเศรษฐศาสตร์ I : จุลเศรษฐศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

ปณิศา มีจินดา. พฤติกรรมผู้บริโภค. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๓๓.

ประเวศ วะสี. พระพุทธศาสนาทุนอันยิ่งใหญ่เพื่อพัฒนาประเทศไทย. สมุทรปราการ: บริษัท ออฟเซ็ทพลัส จำกัด, ๒๕๕๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม (ฉบับเดิม). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๙.

_____. เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๕.

พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์. การใช้การสร้างตัวชี้วัดเพื่อวิเคราะห์เศรษฐกิจพอเพียงโดยเปรียบเทียบกับพุทธเศรษฐศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

วิรุณสิริ ใจมา. เศรษฐศาสตร์จุลภาค ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

วีณา ลีลาประเสริฐศิลป์. เศรษฐศาสตร์จุลภาค. พิมพ์ครั้งที่ ๒. สงขลา: บริษัท นำศิลป์โฆษณา จำกัด, ๒๕๕๖.

สังคีต พิริยะรังสรรค์. เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง : แนวความคิดและยุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: กรมการปกครอง, ๒๕๔๑.

- สำราญ อิมจิตต์. **เศรษฐกิจในพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๔๗.
- อดุลย์ จาตุรงค์กุล และคณะ. **พฤติกรรมผู้บริโภคฉบับมาตรฐาน**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท วิรัตน์ เอ็ดดูเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๙.
- อภิชัย พันธเสน. **พุทธเศรษฐศาสตร์ : วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๘.
- _____. **พุทธเศรษฐศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๔๔.

๑.๒.๒ บทความ

- ชมพู อีสริยาวัฒน์ และ ธิตารัตน์ คิมกระโทก. “พัฒนาสัมมาชีพตามวิถีชีวิตชุมชนเพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ในระดับครัวเรือนของประชาชน อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์”, **วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น**. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๑): ๒๖-๓๗.
- ณรัชชอร์ ศรีทอง. “กระบวนการพัฒนาผู้นำชุมชนเพื่อให้เข้าถึงตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง : ศึกษากรณีบ้านพุพระ หมู่ที่ ๔ ตำบลหนองบัว อำเภอเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี”, **วารสารคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น**. ปีที่ ๓๐ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มีนาคม ๒๕๕๖): ๖๕-๘๘.
- ธนาวุฒิ พิมพ์กิ และ จันทนา ฤทธิสมบุรณ์. “การประยุกต์ใช้แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดจันทบุรี”, **วารสารวิจัย มสค**. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๐๑๔): ๑-๒๑.
- นวรรตน์ บุญภิกษา. “การน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน : กรณีบ้านถ่อนนาลับ หมู่ที่ ๑ ตำบลถ่อนนาลับ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี”, **วารสารมหาจุฬาริชาการ**. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๐): ๖๖-๗๕.
- นिरดา กลั่นธูป และ วริศรา เหล่าบำรุง. “การจัดการวิสาหกิจชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดนครสวรรค์”, **วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๖): ๒๘-๓๙.
- นิตรา จันท์เจริญสุข และคณะ. “การพัฒนาแผนชุมชนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง บ้านสันลมจอย ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่”, **วารสารเทคโนโลยีสุนารี**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๖): ๘๙-๑๐๐.
- ประทวน จันท์ดี และคณะ. “รูปแบบการดำรงชีวิตชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดน่าน”, **การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา ครั้งที่ ๓**. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๓-๔ กันยายน ๒๕๕๖.
- ปัทมา โกเมนทจำรัส. “ความสัมพันธ์ระหว่างระดับความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับระดับการปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ของชุมชนตำบลสองคลอง

- อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา”, **วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์**. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๙): ๘๔-๙๘.
- พรปวีณ์ หวานชม และคณะ. “การบริหารจัดการการเรียนรู้ชุมชนเพื่อประกอบสัมมาชีพ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองเหล็ก อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม”, **วารสารช่อพะยอม**. ปีที่ ๒๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๘): ๒๐๙-๒๒๒.
- พระครูพิพัฒนกิตติสุนทร หนูดุก. “การประยุกต์ใช้พุทธปรัชญาและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสร้างพลังชุมชนให้เข้มแข็งในอำเภอนาหวี จังหวัดสงขลา”, **วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร**. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-ตุลาคม ๒๕๖๐): ๘๑-๙๒.
- พระครูอาทรวณกิจ (อนาลโย). “การใช้สอยผ้าไตรจีวรของพระสงฆ์ที่ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจในจังหวัดอุดรธานี”, **วารสารธรรมทัศน์**. ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๑ (มีนาคม - มิถุนายน ๒๕๕๙): ๘๒-๘๘.
- พระธนนันท์ ฐานุตโตโร (ชัยชาติ). “การบริหารตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดกาฬสินธุ์”, **วารสารธรรมทัศน์**. ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๑ (มีนาคม-มิถุนายน ๒๕๕๙): ๑-๑๓.
- พระอธิการทิศเทพ ฐานโกโร. “พุทธธรรมกับการแก้ปัญหาความยากจนในสังคมไทย”, **วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์**. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐): ๑๐๘-๑๑๖.
- พิเชฐ ทั้งโต. “การเงิน ๓ ฐาน : สัจจะสะสมทรัพย์ สหกรณ์และธนาคารพระพุทธศาสนา”, **วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๓ (กันยายน - ธันวาคม ๒๕๕๖): ๒๔-๔๑.
- พีระพงษ์ กลิ่นล่อ. “รูปแบบนวัตกรรมการสื่อสารแนวพุทธ เพื่อการพัฒนาเกษตรกรสู่เศรษฐกิจพอเพียง”, **วารสารบริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์และการสื่อสาร**. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (เมษายน - กันยายน ๒๕๕๘): ๒๒-๓๙.
- ร้อยขวัญพุทธ มุ่งมาจน. “องค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านดอนหมุ ชุมชนบ้านคำแยชุมชนราชธานีโศก และชุมชนฝักฝนเศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดอุบลราชธานี”, **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๖): ๑๐๔-๑๓๐.
- วรรณา ประยุกต์วงศ์. “เป้าหมายของกำไร : คุณค่าแห่งความร่วมมือของธุรกิจในมุมมองพุทธเศรษฐศาสตร์”, **วารสารเศรษฐศาสตร์และนโยบายสาธารณะ**. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๗ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๖): ๕๐-๕๗.
- สมพิศ ปุนจัตรัส และคณะ. “ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเองตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติของชุมชนบ้านเสากระโดง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, **วารสารสังคมศาสตร์บูรณาการ**. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๑): ๑๖๔-๑๗๘.
- สำราญ จุช่วย. “วิถีชีวิตคนในชุมชนริมคลองบางกอกน้อยตอนบน จังหวัดนนทบุรีที่สอดคล้องกับแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”, **วารสารปาริชาติ มหาวิทยาลัยทักษิณ**. ปีที่ ๒๗ ฉบับที่ ๒ (ฉบับพิเศษ ๒๕๕๗): ๑๐๖-๑๑๖.

สุกานดา กลิ่นขจร และ ชวัลภมล ตอนขวา. “ประสิทธิภาพในการดำเนินงานของอุตสาหกรรมมันสำปะหลัง โดยการใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๐): ๑-๙.

เสาวนารถ เล็กเลอสินธุ์. “ความรู้ความเข้าใจและการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ตำบลบางใหญ่ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี”, **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยธนบุรี**. ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒๕ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๐): ๘๘-๙๘.

โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ และ ทักษิณาร์ ไกรราช. “การบูรณาการระหว่างพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่”, **วารสารธรรมทัศน์**. ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๑ (มีนาคม - มิถุนายน ๒๕๕๙): ๑๘๑.

อภิรมย์ สีตาคำ. “การพัฒนาศักยภาพของชุมชนและพระสงฆ์ในการแก้ไขปัญหาความยากจน”, **วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**. ปีที่ ๑๓ ฉบับพิเศษ เล่มที่ ๑ (มิถุนายน ๒๕๖๐): ๑-๑๕.

อรศิริ ปาณินท์. “บ้านและเรือนพื้นถิ่นไทพวนบางปลาหม่า สุพรรณบุรี : ความแปรเปลี่ยนและการปรับตัว”, **วารสารหน้าจั่ว : สถาปัตยกรรม การออกแบบ และสภาพแวดล้อม**. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๘ (กันยายน ๒๕๕๔ - สิงหาคม ๒๕๕๕): ๒๐๑-๒๑๖.

อุษณีย์ สุวรรณ. “บทบาทสตรีในการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในชุมชนวัดสะพาน อำเภอมือง จังหวัดชัยนาท”, **วารสาร Veridian E Journal ฉบับภาษาไทยมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ**. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๘): ๑๓๕-๑๓๙.

๑.๒.๓ รายงานการวิจัย

กิ่งแก้ว บัวเพชร. “การมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนคีรีวงอำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช”. รายงานการวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

จรูญ รัตนกาล. “การประยุกต์หลักพุทธธรรมและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการอยู่ร่วมกันของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลสามบัณฑิต อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. รายงานการวิจัย กองทุนสนับสนุนการวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๕๖.

เจ้าอธิการเจริญ กิตติคุณ. “การบริหารจัดการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เชิงพุทธ ภายใต้หลักเศรษฐกิจพอเพียง วัดกรับพวงเหนือ ตำบลพรหมพิราม อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก”. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยนครสวรรค์, ๒๕๕๓.

ฉวีวรรณ สุวรรณภา และ พัฒน์วี อัฐวงศ์. “การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการของบุคลากรมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”. รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

- นงคราญ ไชยเมือง และคณะ. “การพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษา ชุมชนบ้านสันกลาง ตำบลจำปาหวาย อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา”. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยพายัพ, ๒๕๕๓.
- บำรุง สุขพรรณ และคณะ. “กลยุทธ์ความสำเร็จในการเผยแพร่ธรรมะที่แฝงอยู่ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระสังฆาธิการในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”. รายงานการวิจัย สถาบันวิจัย พุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- พระครูพิศาลธรรมรักขิต. “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพึ่งตนเอง : กรณีศึกษากลุ่มสังฆะออมทรัพย์บ้านแม่ใส”. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระมหาประกาศิต สิริเมโธ (ฐิติปสิทธิกร). “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ของชุมชนบ้านคลองใหม่ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม”. รายงานวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พระราเชนทร์ วิจารณ์ และ พระมหานรากร วรเมธี. “การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการแก้ปัญหาความยากจนของพระสงฆ์ในจังหวัดอุดรธานี: ศึกษาเฉพาะกรณีพระเทพรัตนมุนี”. รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- พระวิทยา ญาณสาโร (คัมราชกูร์). “การศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระวิทยา ญาณสาโร (คัมราชกูร์). “การศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พลวัฒน์ ชุมสุข. “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของชาวอีสาน”. รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์. “การใช้การสร้างตัวชี้วัดเพื่อวิเคราะห์เศรษฐกิจพอเพียง โดยเปรียบเทียบกับหลักพุทธศาสตร์”. รายงานวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- มณูญ มุกข์ประดิษฐ์. “มีขมิมาปฏิบัติในพระไตรปิฎกกับทางสายกลางในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ”. รายงานวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- ยุทธพงษ์ แสงโสภา. “บทบาทพระสงฆ์กับการแก้ปัญหาสังคมไทย ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มสังฆะสะสมทรัพย์ จังหวัดจันทบุรี”. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔.
- รัตติญา ผุดผาก. “การปรับตัวในการจัดสวัสดิการชุมชนของกลุ่มสังฆะออมทรัพย์แบบพัฒนาครบวงจรชีวิต ตำบลน้ำขาว อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา”. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๘.

สุภาพรณ ณ บางช้าง และ ไหม รัตนวราภรณ์. “การประยุกต์หลักพุทธธรรมมาใช้ในการพัฒนาชาวชนบท”.

รายงานการวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

สุรชัย จงรักษ์. “บทบาทผู้นำท้องถิ่น ศึกษาเฉพาะหน้าที่ “หัวหน้าบ้าน” ของเทศบาลเมืองน่าน”.

รายงานวิจัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๖.

อภิรักษ์ ยอดมณี. “การพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครราชสีมา”.

การวิจัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๖.

อัมรินทร์า พิพย์บุญราช. “กระบวนการจัดการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาโดยชุมชน : กรณีศึกษาศูนย์

การเรียนรู้บ้านจำรุง ตำบลเนินฆ้อ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง”.

รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒.

๑.๒.๔ สื่ออิเล็กทรอนิกส์

พระครูศรีปริยัติคุณากรณ์, “แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ ในหลักพุทธศาสตร์”. < <http://www.src.mbu.ac.th/images/stories/pdf/๐๐๗.pdf>>, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

๑.๒.๕ สัมภาษณ์

จันทร์ทิพย์ จันชมพู่, ประธานวิสาหกิจชุมชน บ้านแม่กวก หมู่ที่ ๑. สัมภาษณ์, ๙ เมษายน ๒๕๖๐.

จันทร์ทิพย์ จันชมพู่, ประธานวิสาหกิจชุมชน บ้านแม่กวก หมู่ที่ ๑. สัมภาษณ์, ๙ เมษายน ๒๕๖๐.

ไชยวรรณ มะเทวิน, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๑. สัมภาษณ์, ๙ เมษายน ๒๕๖๐.

นางเบญจมาศ ข้าวเข้มทอง, ประธานกองทุนกลุ่มสี่จะอ้อมทรัพย์หมู่บ้านไผ่แง. สัมภาษณ์, ๒๐ มีนาคม

๒๕๖๐.

นางอามา มาเปีย, บ้านโบราณพิพิธภัณฑ์ไทพวน. สัมภาษณ์, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๐.

นายสุรพล จำสะอาด, ประธานกองทุนเงินล้าน บ้านไผ่แง. สัมภาษณ์, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๐.

นายสุรพล จำสะอาด, ประธานกองทุนเงินล้านหมู่บ้านไผ่แง. สัมภาษณ์, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๐.

พระครูถาวรบุญญาภิรัต (สุนทร ฐิตปุณฺโญ), เจ้าอาวาสวัดปงมะโอ. สัมภาษณ์, ๙ เมษายน ๒๕๖๐.

พระครูใบฎีกาจันทงค์ ปิยวณฺโณ, เจ้าอาวาสวัดตะลุ่ม ตำบลมะขามล้ม. สัมภาษณ์, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๐.

พระครูสังฆรักษ์นรินทร์ ฐิตวิริโย, วัดบ้านสูตร ตำบลบางปลาหม้า. สัมภาษณ์, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๐.

พระอธิการนพดล จิรสีโล, วัดบ้านด่าน ตำบลบางปลาหม้า. สัมภาษณ์, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๐.

พระอธิการผดุงเกียรติ เตชวโร, เจ้าอาวาสวัดแม่กวก. สัมภาษณ์, ๙ เมษายน ๒๕๖๐.

พิสมัย ทองภา, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๑ อ.บางปลาหม้า จ.สุพรรณบุรี. สัมภาษณ์, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๐.

เพลิน ไชยวรรณ, บ้านแม่กวก หมู่ที่ ๑. สัมภาษณ์, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๐.

สมบุรณ์ มะเทวิน, กรรมการชุมชน บ้านแม่กวก หมู่ที่ ๑. สัมภาษณ์, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๐.

สมพน วันกาโย, บ้านแม่กวก หมู่ที่ ๑ ตำบลบ้านอ้อ. สัมภาษณ์, ๙ เมษายน ๒๕๖๐.

สำลี มะเทวิน, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๗. สัมภาษณ์, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๐.

हनानซुม ไชยวรรณ, ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านแม่กวัก หมูที่ ๑. สัมภาษณ์, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๐.

हनานซุม ไชยวรรณ, ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านแม่กวัก หมูที่ ๑. สัมภาษณ์, ๙ เมษายน ๒๕๖๐.

อาจารย์บุญธรรม ปิ่นวิเศษ, กรรมการหมู่บ้านไฝง. สัมภาษณ์, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๐.

๒. ภาษาอังกฤษ

2.1 SECONDARY SOURCES

2.1.1 Books

Alexander H. Shand. **Free Market Morality: The Political economy of the Austrian school.** London: Routledge, 1990.

Ayn Rand. **Capitalism: The Unknown Ideal.** New York: Penguin Books, 1967.

Bentham Jeremy. **An introduction to the principles of morals and legislation.** Garden City, N.Y.: Doubleday, Doran & Company, 1950.

E.F. Schumacher. **Small is beautiful, economics as if people mattered.** New York: Harper & Row Publishers.

Layard, Richard. **Happiness: Lessons from a New Science.** London: Penguin Books, 2005.

Richard B. Gregg. **A Philosophy of Indian Economic Development.** Ahmedabad: Navajivan Publishing house, 1958.

Sloan and Zurcher. **Dictionary of Economics.** London: Barnes and Nobles, 1966.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
เครื่องมือวิจัย

แบบสัมภาษณ์สำหรับคณะกรรมการชุมชนต้นแบบด้านการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์

ชื่อผู้สัมภาษณ์.....
บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... บ้าน..... ตำบล.....
อำเภอ..... จังหวัด.....
วันที่สัมภาษณ์.....
ผู้ที่สัมภาษณ์..... ใช้เวลาสัมภาษณ์..... นาที
ตำแหน่ง/บทบาทในชุมชน.....

1. กิจกรรมเสริมอาชีพ สร้างรายได้ให้กับชุมชนของท่าน ?

.....

.....

2. ชุมชนของท่านมีกิจกรรมอะไรที่เป็นจุดแข็งในการดำเนินกิจกรรมตามพุทธเศรษฐศาสตร์ ?

.....

.....

3. มีกิจกรรมอะไรที่โดดเด่นในการดำเนินกิจกรรมตามพุทธเศรษฐศาสตร์ ?

.....

.....

4. รางวัลที่ได้จากการบริหารจัดการชุมชน เพื่อการประยุกต์ใช้พุทธธรรมในชุมชนของท่านใช้หลักธรรมใด ?

.....

.....

5. การประยุกต์ใช้พุทธธรรมในชุมชนของท่านใช้หลักธรรมใด ?

.....

.....

6. กิจกรรมกับการประยุกต์ใช้พุทธธรรมในชุมชนของท่านใช้หลักธรรมใด ?

.....
.....

7. รูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธธรรมในชุมชนของท่านใช้หลักธรรมใด ?

.....
.....

8. ผลจากการประยุกต์ใช้พุทธธรรมในชุมชนของท่านใช้หลักธรรมใด ?

.....
.....

ลงชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....
(.....)

ภาคผนวก ข

หนังสือเชิญ ผู้ทรงคุณวุฒิ, ผู้ให้ข้อมูล

ที่พิเศษ/๒๕๖๐

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ที่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

๒๘ มกราคม ๒๕๖๐

เรื่อง สัมภาษณ์เก็บข้อมูลการวิจัย
เจริญพร นางพิสมัย ทองภา ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๑ บ้านไผ่แง อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย คำสัมภาษณ์ประกอบการวิจัย

ด้วยพระปลัดระพิน พุทธิสารโรร่วมคณะ บุคลากรภาควิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งคณะสงฆ์ไทย) ได้รับทุนสนับสนุนการทำวิจัย จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง “รูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนต้นแบบในประเทศไทย” อันเป็นเป็นโครงการ ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง “พุทธเศรษฐศาสตร์ในทัศนะของปราชญ์ในประเทศและต่างประเทศ” โดย ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น หัวหน้าแผนงานวิจัย โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อศึกษาแนวทางและรูปแบบพุทธเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทยวิธีการ แนวทางในการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทยและเสนอรูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย มีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือผู้นำชุมชน พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน ผู้มีประสบการณ์ในการจัดกิจกรรมพัฒนาชุมชน ประยุกต์ใช้หลักพุทธเศรษฐศาสตร์

ในการนี้ เพื่อให้การดำเนินงานตามโครงการวิจัยสำเร็จลุล่วง และทราบว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ จึงขอความอนุเคราะห์ที่ท่านเป็นผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ เก็บข้อมูลการวิจัย ณ ศาลาประชาคมหมู่บ้านไผ่แง อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี ตามวันเวลาที่ผู้วิจัยได้ประสานไว้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เจริญพร

พระปลัดระพิน พุทธิสารโรร่วมคณะ

(พระปลัดระพิน พุทธิสารโรร่วมคณะ)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ผู้ประสานงาน พระปลัดระพิน พุทธิสารโรร่วมคณะ โทร.๐๘๖-๗๗๑-๓๖๓๘ Email : raphind@yahoo.com

ที่พิเศษ/๒๕๖๐

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ที่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

๒๘ มกราคม ๒๕๖๐

เรื่อง สัมภาษณ์เก็บข้อมูลการวิจัย
เรียน พระครูสังฆรักษ์นรินทร์ ฐิตวิริโยเจ้าอาวาสวัดบ้านสุตร ตำบลบางปลาเ้า
สิ่งที่ส่งมาด้วย คำสัมภาษณ์ประกอบการวิจัย

ด้วยพระปลัดระพิน พุทธิสารโรร่วมคณะ บุคลากรภาควิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งคณะสงฆ์ไทย) ได้รับทุนสนับสนุนการทำวิจัย จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง “รูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนต้นแบบในประเทศไทย” อันเป็นเป็นโครงการ ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง “พุทธเศรษฐศาสตร์ในทัศนะของปราชญ์ในประเทศและต่างประเทศ” โดย ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น หัวหน้าแผนงานวิจัย โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อศึกษาแนวทางและรูปแบบพุทธเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทยวิธีการ แนวทางในการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทยและเสนอรูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย มีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือผู้นำชุมชน พระสงฆ์ ชาวบ้าน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน ผู้มีประสบการณ์ในการจัดกิจกรรมพัฒนาชุมชน ประยุกต์ใช้หลักพุทธเศรษฐศาสตร์

ในการนี้ เพื่อให้การดำเนินงานตามโครงการวิจัยสำเร็จลุล่วง และทราบว่าคุณเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ จึงขอความอนุเคราะห์ให้คุณเป็นผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ เก็บข้อมูลการวิจัย ณ วัดบ้านสุตร ต.บางปลาเ้า อ.บางปลาเ้า จ.สุพรรณบุรี ตามวันเวลาที่คณะผู้วิจัยได้ประสานไว้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระปลัดระพิน พุทธิสารโรร่วม)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ที่พิเศษ/๒๕๖๐

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ที่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง สัมภาษณ์เก็บข้อมูลการวิจัย
เรียน พระอธิการผดุงเกียรติ เตชวโร เจ้าอาวาสวัดแม่แก้ว
สิ่งที่ส่งมาด้วย คำสัมภาษณ์ประกอบการวิจัย

ด้วยพระปลัดระพิน พุทธิสารโธ พร้อมด้วย บุคลากรภาควิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งคณะสงฆ์ไทย) ได้รับทุนสนับสนุนการทำวิจัย จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง “รูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนต้นแบบในประเทศไทย” อันเป็นเป็นโครงการ ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง “พุทธเศรษฐศาสตร์ในทัศนะของปราชญ์ในประเทศและต่างประเทศ” โดย ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น หัวหน้าแผนงานวิจัย โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อศึกษาแนวทางและรูปแบบพุทธเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทยวิธีการ แนวทางในการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทยและเสนอรูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย มีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือผู้นำชุมชน พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน ผู้มีประสบการณ์ในการจัดกิจกรรมพัฒนาชุมชน ประยุกต์ใช้หลักพุทธเศรษฐศาสตร์

ในการนี้ เพื่อให้การดำเนินงานตามโครงการวิจัยสำเร็จลุล่วง และทราบว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ จึงขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ เก็บข้อมูลการวิจัย ณ วัดแม่แก้ว ต.บ้านอ่อน อ.จ.ลำปาง ตามวันเวลาที่คณะผู้วิจัยได้ประสานไว้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

พระปลัดระพิน พุทธิสารโธ

(พระปลัดระพิน พุทธิสารโธ)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ผู้ประสานงาน ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น โทร.๐๘๖-๗๗๑-๓๖๓๘ Email : raphind@yahoo.com

ที่พิเศษ/๒๕๖๐

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ที่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง สัมภาษณ์เก็บข้อมูลการวิจัย
เจริญพร นานชুম ไชยวรรณ (ปราชญ์ชาวบ้าน) บ้านแม่แก้ว หมู่ที่ ๑
สิ่งที่ส่งมาด้วย คำสัมภาษณ์ประกอบการวิจัย

ด้วยพระปลัดระพิน พุทธิสารโรร่วมคณะ บุคลากรภาควิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งคณะสงฆ์ไทย) ได้รับทุนสนับสนุนการทำวิจัย จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง “รูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนต้นแบบในประเทศไทย” อันเป็นเป็นโครงการ ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง “พุทธเศรษฐศาสตร์ในทัศนะของปราชญ์ในประเทศและต่างประเทศ” โดย ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น หัวหน้าแผนงานวิจัย โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อศึกษาแนวทางและรูปแบบพุทธเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทยวิธีการ แนวทางในการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทยและเสนอรูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนตัวอย่างในสังคมไทย มีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือผู้นำชุมชน พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน ผู้มีประสบการณ์ในการจัดกิจกรรมพัฒนาชุมชน ประยุกต์ใช้หลักพุทธเศรษฐศาสตร์

ในการนี้ เพื่อให้การดำเนินงานตามโครงการวิจัยสำเร็จลุล่วง และทราบว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ จึงขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ เก็บข้อมูลการวิจัย ณ ศาลาประชาคม หมู่บ้านแม่แก้ว ต.บ้านอ้อ น.งาว จ.ลำปาง ตามวันเวลาที่ผู้วิจัยได้ประสานไว้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เจริญพร

พระปลัดระพิน พุทธิสารโรร่วมคณะ

(พระปลัดระพิน พุทธิสารโรร่วมคณะ)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ภาคผนวก ค

ภาพถ่ายการลงพื้นที่ทำการวิจัย, การสัมภาษณ์

สัมภาษณ์ พระครูใบฎีกาจำรงค์ ปิยวณฺโณ เจ้าอาวาสวัดตะลุ่ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

สัมภาษณ์ นางอาภา มาเป็ย ผู้ดูแลบ้านโบราณพิพิธภัณฑ์ไทพวน

สัมภาษณ์ นายสุรพล จำสะอาด และดูกระบวนการการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง

แลกเปลี่ยนความรู้และเสนอแนวทางพุทธเศรษฐศาสตร์กับปลัดอำเภอบางปลาหม้อ

สัมภาษณ์ นายบุญธรรม ปิ่นวิเศษ

ร่วมเสวนาพูดคุยกับชาวบ้านและแลกเปลี่ยนเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงร่วมกัน

ร่วมเสวนาพูดคุยกับชาวบ้านและแลกเปลี่ยนเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงร่วมกัน

สัมภาษณ์ สัมภาษณ์ นางพิสมัย ทองภา และคณะกรรมการผู้นำชุมชน

ภาคผนวก ง
การรับรองการนำไปใช้ประโยชน์

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/๑๖๕

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำบลลำไทร อำเภอลำสนธิ
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร.๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ภายใน (๘๒๐๓)

๒ มีนาคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอการรับรองผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์
เรียน เจ้าคณะอำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี

ด้วย กระผม พระปลัดระพิน พุทธิสารโร, ผศ.ดร. ตำแหน่งอาจารย์ สังกัดคณะสังคมศาสตร์ ภาควิชา
รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนสนับสนุนทำการวิจัยจากมหาวิทยาลัย ใน
ปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๐ เรื่อง “รูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนต้นแบบในประเทศไทย”
ภายใต้แผนงานวิจัยเรื่อง “พุทธเศรษฐศาสตร์ในทัศนะของปราชญ์ในประเทศและต่างประเทศ” ตามสัญญา
เลขที่ ว.๒๒๒/๒๕๖๐ และได้ดำเนินการส่งรายงานวิจัยเสร็จสมบูรณ์เรียบร้อยแล้ว

ในการนี้ กระผมมีความประสงค์ขอให้พระเดชพระคุณ ได้ออกใบรับรองผลงานวิจัยเรื่องดังกล่าว เพื่อ
นำไปใช้ประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป รายละเอียดของผลการวิจัยปรากฏตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา หวังว่าจะได้รับความอนุเคราะห์ทางวิชาการจากท่าน และขอขอบคุณมา
ณ โอกาสนี้

เรียน สมถรร วังระยอง ใช้น้ำจืด
จากวัดอ. ของ มจร. เรื่องรูปแบบการ
ประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนต้น
แบบในประเทศไทย ภายใต้แผนงาน
วิจัย เรื่อง พุทธเศรษฐศาสตร์ในทัศนะของ
ปราชญ์ในประเทศและต่างประเทศ และได้ยื่น
ขออนุมัติจากเจ้าคณะอำเภอไทรน้อย ซึ่งได้
อนุมัติแล้ว

เรียนมาด้วยความเคารพ
พระปลัดระพิน พุทธิสารโร
(พระปลัดระพิน พุทธิสารโร, ผศ.ดร.)
หัวหน้าโครงการวิจัย

พระปลัดระพิน พุทธิสารโร
๗ มี.ค. ๖๓.

ติดต่อประสานงาน :
พระปลัดระพิน พุทธิสารโร, ผศ.ดร.
โทร. ๐๘๖๗๗๑๓๖๓๘ E-mail : raphind@yahoo.com

แบบ สพ.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๓

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน พระปลัดระพีณ พุทธิสารโร, ผศ.ดร.

ข้าพเจ้าพระครูนนทกิจโกศลตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี
ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน..... คณะสงฆ์อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี
ที่อยู่..... วัดค้อม่วงอ่องประธานภูมิิต ตำบลหนองแพรงาย อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี
โทรศัพท์..... ๐๘๖-๗๗๑-๖๓๙๔..... โทรสาร.....
ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเรื่อง “รูปแบบการ
ประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนต้นแบบในประเทศไทย” ภายใต้แผนงานวิจัยเรื่อง “พุทธเศรษฐศาสตร์ในทัศนะ
ของปราชญ์ในประเทศและต่างประเทศ” ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ พระปลัดระพีณ พุทธิสารโร, ผศ.ดร.
โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่ใช้ประโยชน์ตั้งแต่ มีนาคม ๒๕๖๓ จนถึง เมษายน ๒๕๖๔ ซึ่งการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์
เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้นก่อให้เกิดผลดังนี้

๑. คณะสงฆ์สามารถนำองค์ความรู้จากงานวิจัยไปประยุกต์ใช้กับการพัฒนาชุมชนแบบพอเพียง เป็นนโยบาย
ลดพฤติกรรมแบบบริโภคนิยม ส่งเสริมการบริโภคแบบพอประมาณตามหลักโภชนมัตตัญญูตาของพระพุทธเจ้า
๒. สามารถนำหลักธรรมเกี่ยวกับการบริโภค การพอประมาณในการกิน ความทุกข์จากการกินหรือการ
บริโภค ไปเทศน์สั่งสอนและให้ความรู้กับญาติโยม
๓. คณะสงฆ์ได้นำรูปแบบการประยุกต์ใช้เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธไปใช้กับชุมชนต่าง ๆ ในอำเภอไทรน้อย

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ.....

พระครูนนทกิจโกศล

ตำแหน่ง..... เจ้าคณะอำเภอไทรน้อย

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

ภาคผนวก จ

ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย

ผลผลิต (Output) จากงานวิจัย

ประเภทผลงานที่ได้รับ:

- ต้นแบบผลิตภัณฑ์
- ต้นแบบเทคโนโลยี
- กระบวนการใหม่
- องค์ความรู้
- การใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์
- การใช้ประโยชน์เชิงสาธารณะ
- การพัฒนากำลังคน
- ทรัพย์สินทางปัญญา
- บทความทางวิชาการ
- การประชุม/สัมมนาระดับนานาชาติ
- การประชุม/สัมมนาระดับชาติ

ระดับของผลงานที่ได้รับ:

- ระดับอุตสาหกรรม
- ระดับกึ่งอุตสาหกรรม
- ระดับภาคสนาม
- ระดับห้องปฏิบัติการ

รายละเอียดผลงาน:

พระปลัดระพิน พุทธิสารโ, ภัทรพล ใจเย็น, พิเชฐทั้งโต, พระมหานิกัร ฐานุตโตโร รูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนต้นแบบในประเทศไทย (Application Model for Buddhist Economics in Sampling Community of Thailand) วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ มกราคม-เมษายน ๒๕๖๓: ๑-๑๕.

จำนวนผลงาน ๑ หน่วยนับ ๑

ผลลัพธ์ (Outcome) ที่ได้ตลอดระยะเวลาโครงการ:

ชื่อผลลัพธ์: รูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนต้นแบบในประเทศไทย
Application Model for Buddhist Economics in Sampling Community of Thailand,

ประเภท:

- เชิงปริมาณ
- เชิงคุณภาพ
- เชิงเวลา
- เชิงต้นทุน

รายละเอียด:

องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยในรูปแบบของรายงานการวิจัย และบทความทางวิชาการ
พระปลัดระพีณ พุทธิสารโร, ภัทรพล ใจเย็น, พิเชฐทั้งโต, พระมหานิกธ ฐานุตโตโร รูปแบบการ
ประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนต้นแบบในประเทศไทย (Application Model for
Buddhist Economics in Sampling Community of Thailand) วารสาร มจร มนุษยศาสตร์
ปริทรรศน์. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ มกราคม-เมษายน ๒๕๖๓: ๑-๑๕.

ผลกระทบจากการดำเนินโครงการ:

- ผลกระทบทางเศรษฐกิจของประเทศ
- ผลกระทบต่อภาคการผลิตและธุรกิจที่เกี่ยวข้อง
- ผลกระทบต่อขีดความสามารถทาง วทน.
- ผลกระทบต่อการจ้างงาน
- ผลกระทบต่อสังคม
- ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม
- เพิ่มความสามารถการแข่งขันของเอกชนที่ร่วมโปรแกรม
- เพิ่มความสามารถในการแข่งขันของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม
- สนับสนุนให้เกิดวิสาหกิจเริ่มต้น (Startup)

รายละเอียด:

การเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายองค์ความรู้ด้านพุทธเกษตรระหว่างชุมชน และชุมชน โดยผู้วิจัยเป็น
ตัวกลางในการประสานข้อมูลระหว่างกัน รวมทั้งการถ่ายทอดองค์ความรู้เชิงประจักษ์จากการวิจัยเชิง
พื้นที่

ประวัติผู้วิจัย และคณะ

ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

ชื่อ ฉายา/นามสกุล	พระปลัดระพิน พุทธิสาโร, ผศ.ดร.
วัน/เดือน/ปี เกิด	๓๐ เมษายน ๒๕๑๖
วุฒิการศึกษา	น.ธ.เอก, พธ.บ. (การสอนสังคมศึกษา), ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์เอเชีย), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
ตำแหน่ง	อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ที่อยู่	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์	๐-๓๕๒๔-๘๐๘๘ ภายใน ๘๓๐๘
โทรศัพท์มือถือ	๐๘-๖๗๗๑-๓๖๓๘
E-mail	raphind@yahoo.com

ประวัติผู้ร่วมวิจัย ๑

ชื่อ ฉายา/นามสกุล	ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น
วัน/เดือน/ปี เกิด	๓ มิถุนายน ๒๕๑๐
วุฒิการศึกษา	น.ธ.เอก, พธ.บ. (เศรษฐศาสตร์), M.A (Economic), M.A (Political Science), Ph.D. (Economic),
ตำแหน่ง	อาจารย์ประจำภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ที่อยู่	ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์	๐-๓๕๒๔-๘๐๘๘ ภายใน ๘๓๐๘
โทรศัพท์มือถือ	๐๘-๑๓๗๔-๗๘๔๖
E-mail	phatraphol1@hotmail.com

ประวัติผู้ร่วมวิจัย ๒

ชื่อ ฉายา/นามสกุล	ผศ.ดร.พิเชฐ ทังโต
วัน/เดือน/ปี เกิด	กรกฎาคม ๒๕๐๒
วุฒิการศึกษา	น.ธ.เอก, พธ.บ. (การบริหารการศึกษา), M.A (Public Administration), Ph.D. (Public Administration),
ตำแหน่ง	อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ที่อยู่	ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์	-
โทรศัพท์มือถือ	-
E-mail	Ptoto@muc.ac.th

ประวัติผู้ร่วมวิจัย ๓

ชื่อ ฉายา/นามสกุล	พระมหานิกธ ฐานุตโตโร, ดร.
วัน/เดือน/ปี เกิด	๑๖ สิงหาคม ๒๕๓๒
วุฒิการศึกษา	น.ธ.เอก, ปธ.๙ พธ.ม. (การจัดการเชิงพุทธ), พธ.ด. (การจัดการเชิงพุทธ)
ตำแหน่ง	อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ที่อยู่	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์	๐-๓๕๒๔-๘๐๙๘ ภายใน ๘๓๐๙
โทรศัพท์มือถือ	๐๘-๓๓๑-๖๓๙๓๐
E-mail	nigompc@hotmail.com

Letter of Acceptance

Abstract Id: ICMCER_10682

Paper Title: Application Model for Buddhist Economics in Community of Thailand

Author: Dr. Phrapalad Raphin Buddhiso (Duangloi)

Co-authors: Dr. Phatarapol Jai Yen, Dr. Phichet Thangto, Dr. Phramaha Nigorn Thanuttaro

Dear Dr. Phrapalad Raphin Buddhiso (Duangloi),

Congratulations!!

The scientific abstract reviewing committee is pleased to inform your article “**Application Model for Buddhist Economics in Community of Thailand**” is accepted for oral/video presentation at “**ICMCER -2020**” On 30th – 31st July 2020 at Ayutthaya, Thailand. The abstract has been accepted after our double-blind peer review process and plagiarism check. Your paper will be published in relevant Scopus Indexed Journals as well as in the Conference Proceedings. Authors and speakers are recommended to proceed for registration to confirm their slots in relevant scientific sessions by following the link given.

<https://icmcer.com/conference-registration.php>

Delegates can write back to this email for Letter of invitation and confirmation for visa processing or institutional approvals.

Journal/Publication

The editorial board, ICMCER expects your research article for further review before submission to respective journals given below based on originality, uniqueness, quality and authors preferences. Authors can submit their full revised, updated or extended version of article for peer review and processing the link given below,

<https://icmcer.com/abstract-and-full-paper-submission.php>

Type of Presentation: Oral/Video

Acceptance Status: Yes

Name of the Journal	Indexing and ISSN
Test Engineering and Management	SCOPUS, ISSN:0193-4120
International Journal on Emerging Technologies	SCOPUS, ISSN: 0975-8364
International Journal of Psychosocial Rehabilitation	SCOPUS, ISSN: 1475-7192
Universal Journal of Educational Research	SCOPUS, ISSN:2332-3205

For furthermore details and other affiliated journals feel free to contact us to:

info@icmcer.com

Event Page: <https://icmcer.com/index.php>

Registration Guidelines: <https://icmcer.com/conference-registration-guidelines.php>

Note: Kindly send us the payment details and registration form to the official mailid of the event before last date of registration.

All the accepted scientific articles will be index in one of the following scientific metadata repository.

Thanks and Regards,

Nandhini.P,
Project Manager,
ICMCER-2020,
Ayutthaya,Thailand

